192

LUIGI PIRANDELLO

Exclusa

EDITURA EMINESCU

Luigi Pirandello Exclusa

LUIGI PIRANDELLO

Exclusa

Traducere de

ADRIANA LĂZĂRESCU

EDITURA EMINESCU
1983

I

ANTONIO PENTÀGORA SE AŞEZASE liniştit la masă ca să cineze, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

La lumina lămpii care atîrna din tavanul nu prea înalt, chipul său, ciupit de vărsat, semăna cu o mască sub albul-trandafiriu al pielii revărsate pe ceafa rasă. Fără haină, cu cămaşa albastră mototolită, uşor decolorată, deschisă pe pieptul păros, cu mînecile suflecate pe braţele păroase, aştepta să fie servit.

În dreapta lui stătea sora sa, Sidora, palidă şi încruntată, cu ochii ageri înfuriaţi şi ascunşi sub basmaua de mătase neagră pe care-o ţinea mereu pe cap. În stînga, fiul său, Niccolino, cu privirea rătăcită, cu un căpşor urecheat, de liliac, pe un gît prea lung, cu ochii foarte

rotunzi şi nasul drept. În faţă, era pus tacîmul pentru celălalt fiu, Rocco, care se întorcea acasă chiar în seara aceea după nenorocirea avută.

Îl aşteptaseră pînă acum pentru cină. Dar fiindcă întîrzia, se aşezaseră la masă. Tăceau toţi trei, în odaia mare şi întunecată, cu pereţii nu prea înalţi, îngălbeniţi, de-a lungul cărora se aflau două interminabile şiruri de scaune, aproape fiecare de alt fel. Dinspre podeaua uşor lăsată, cu plăcile pardoselii tocite, venea un iz indefinibil, de veşted.

În cele din urmă apăru şi Rocco în prag, întunecat, descompus. Era un băiat înalt cît o prăjină, blond, cu părul nu prea des, cu un ten închis la culoare şi cu ochii de un albastru deschis, cu o privire în gol, rătăcită, ochi care deveneau totuşi răi cînd îşi încrunta sprîncenele si-şi strîngea gura mare, cu buzele moi, vinete. Mergînd cu picioarele depărtate, îşi mişca şi bustul, şi în acelaşi ritm dădea din cap şi din braţe. Din cînd în cînd avea un tic nervos care-l făcea să-şi întindă bărbia şi să-şi lase colţurile gurii.

— Oh, iată-l pe Roccuccio, bravo! – exclamă tatăl, frecîndu-şi mîinile groase şi aspre. Încărcate de inele masive.

Rocco rămase puţin să-i privească pe cei trei aşezaţi la masă, apoi se trînti pe primul scaun de lîngă uşă, cu coatele pe genunchi, cu pumnii sub bărbie, cu pălăria trasă pe ochi.

— Ei, ridică-te! – reluă Pentàgora. Te-am aşteptat, ştii? Nu mă crezi? Pe cuvînt de onoare, pînă la zece... nu, mai mult, mai mult... cît e ceasul? Vino încoace: uite locul tău: ai tacîmul aici, unde era şi înainte.

Şi strigă tare:

— Doamna Popònica!

— Epponina, corectă Niccolino cu glasul scăzut.

— Taci, măgarule, ştiu şi eu. Vreau s-o chem Popònica, la fel ca pe mătuşa ta. N-am voie?

Rocco îşi ridică uşor capul, curios şi bombăni:

— Cine e Popònica?

— Ah! o doamnă scăpătată, răspunse vesel tatăl. O adevărată doamnă, ştii? De ieri e servitoare la noi.

Mătuşa ta o ocroteşte.

— E o romaniolă*, adăugă Niccolino, aproape şoptit.

Rocco îşi lăsă din nou capul în mîini; şi tatăl său, satisfăcut, îşi duse încet-încet paharul foarte plin spre buze; îi luă spuma cu o sorbitură prudentă; apoi îi făcu lui Niccolino cu ochiul şi, plesnindu-şi limba de cerui gurii:

— Bun! – spuse. Roccuccio, vin nou; îţi vine să faci cu ochiul... Gustă, gustă, îţi aranjează stomacul. Prostii, fiule!

Şi dintr-o singură înghiţitură dădu tot restul pe gît.

— Nu vrei să mănînci? – întrebă după aceea.

— Nu poate mînca, observă încet Niccolino.

---

* Din provincia Romagna

Au tăcut toţi, atenţi ca furculiţele lor să nu scotocească zgomotos în farfurii, vrînd parcă să nu-i jignească tăcerea care domnea stînjenitor în camera aceea mare. Şi iat-o pe doamna Popònica, cu părul de culoarea tutunului de Spania, uns nu se ştie cu ce pomadă, cu ochii vineţi şi gura ei zbîrcită, ascuţită, intrînd, clătinîndu-se pe picioarele-i scurte, frecîndu-şi mîinile mici, urîţite de muncă, cu o haină veche a stăpînului, legată cu mînecile în jurul mijlocului, în chip de şorţ. Felul în care-şi vopsise părul, aerul amărît al chipului ei, dădeau lesne de înţeles că biata doamnă decăzută ar fi dorit poate ceva mai mult decît disperata îmbrăţişare a acelor mîneci goale.

Imediat, Antonio Pentàgora îi făcu semn cu mîna să plece: pentru că Rocco nu voia să mănînce, nu mai era nevoie de ea. Ea îşi ridică sprîncenele pînă aproape de rădăcina părului, îşi lăsă peste ochii trişti pleoapele cartilaginoase, şi ieşi, demnă, suspinînd.

— Adu-ţi aminte… hm… că ţi-am prezis-o, rosti în sfîrşit Pentàgora.

Vocea lui puternică răsună atît de tare în liniştea aceea, încît sora lui, Sidora, deşi mereu absentă, cu capul în nori, se ridică brusc, luă de pe masă farfuria cu salată, înşfacă o bucată de pîine şi o zbughi repede, ca să-şi termine masa în altă cameră.

Antonio Pentàgora o urmări cu ochii pînă la uşă, apoi îl privi pe Niccolino şi îşi frecă faţa cu ambele mîini, deschizînd gura într-un rînjet de gheaţă, mut.

Îl năpădeau amintirile.

Cu mulţi ani în urmă, cînd şi el se întorsese în casa părinţilor tot fiindcă îl înşelase soţia, sora lui, Sidora, ciudată încă de copil, voise să nu i se reproşeze nimic. Încet-încet îl dusese în vechea lui cameră de holtei, ca şi cum prin aceasta ar fi vrut să-i arate că se aştepta ca într-o zi sau alta să-l vadă înaintea ei, înşelat şi căit.

— Ţi-am prezis-o! – repetă, scuturîndu-se de amintirea aceea; îndepărtată, cu un suspin.

Rocco se ridică, enervat, exclamînd:

— Altceva nu găseşti de spus?

Niccolino îl trase discret de poalele hainei pe taică-său, ca şi cînd i-ar fi spus: „Taci din gură!”

— Nu! – strigă tare Pentàgora în faţa lui Niccolino.

Vino încoace Roccuccio! Ia-ţi pălăria asta de pe ochi…

Ah, da: rana! Lasă-mă să văd…

— Ce-mi pasă de rană? – strigă Rocco, plîngînd aproape de mînie, mototolindu-şi pălăria şi aruncînd-o pe jos.

— Da. Ia te uită cum te-ai pocit… Apă şi oţet, repede: să curăţăm rana.

Rocco ameninţă:

— Tot nu mă lăsaţi în pace? Plec!

— Pleacă! Ce vrei de la mine? Vorbeşte, dă-i drumu’! Te iau cu binele şi tu mă repezi… Potoleşte-te, fiule! Scrisoarea, zic eu, ai fi putut-o lua mai în uşor, fără să-ţi spargi capul de uşa dulapului… Dar

acum, gata: prostii! Bani ai cîţi vrei; femei poţi avea cîte o să vrei. Prostii!

Prostii! era o expresie frecventă, însoţită mereu de un gest expresiv al mîinii şi o contracţie a obrazului.

Se ridică de la masă şi îndreptîndu-se spre scrin, pe care zăcea înghemuit un motan cenuşiu voinic, luă de acolo o lumînare; ca să se vadă ce voia să facă, el curăţă picăturile de ceară de pe lumînare apoi o aprinse şi suspină:

— Şi acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, să mergem la culcare!

— Mă laşi aşa? – exclamă Rocco, exasperat.

— Şi ce vrei să-ţi fac? Dacă vorbesc, te înfurii… Trebuie să rămîn aici? Ei bine, să rămînem aici…

Suflă în lumînare şi se aşează pe un scaun lîngă scrin. Motanul i se căţără pe umeri.

Rocco se plimba prin cameră, muşcîndu-şi din cînd în cînd mîinile sau făcînd cu pumnii strînşi gesturi de mînie, neputincios. Plîngea.

Niccolino, nemişcat încă de la masă, sub lumina lămpii, rotunjea cu degetul arătător cocoloaşe de miez de pîine.

— N-ai vrut să mă asculţi, reluă tatăl după o tăcere lungă. Ai… hm! … da, ai vrut să faci ca mine… mai că-mi vine să rîd, ce să-i faci? Te plîng, să ştii! Dar a fost, Rocco băiatule, o încercare inutilă. Noi, Pentàgora… noi, Pentàgora, Fufù, nu mă gîdila cu coada, nu avem noroc la neveste.

Tăcu din nou cîtva timp, ca apoi să reînceapă încet, suspinînd:

— O ştiai… Dar tu ai crezut că ai găsit pasărea Fenix. Şi eu? La fel ca tine! Şi tata, fie-i ţărînă uşoară? Tot aşa! Încornoraţi toţi!

Făcu cu mîna gestul de coarne şi le agita în aer.

— Băiete dragă, le vezi? Pentru noi, ele sînt stema familiei! Nu trebuie să ne pierdem cu firea.

Niccolino rînji, continuînd să rotunjească liniştit cocoloaşe.

— Prostule, ce e de rîs? – îi spuse tată-său, ridicîndu-şi capul chilug din piept, aprins în obraji. Asta ne e destinul! Fiecare îşi duce crucea. A noastră e asta! Calvar!

Şi-şi dădu cu mîna în cap.

— Dar, la urma-urmelor, toate sînt prostii! – continuă. O cruce care nu ne împovărează prea mult, nu-i adevărat, *Fufù*? după ce am scăpat de nevastă. Ba chiar se spune că asta aduce noroc. Omul îşi ia nevastă, aşa cum iei în mînă o armonică, la ideea că oricine e în stare să cînte la ea. Într-adevăr, să ştii să-l întinzi şi apoi să-i strîngi burduful, nu-i mare lucru; dar ca să mişti cu abilitate degetele pe clape, aici să te văd! Se spune că sînt om rău. Dar de ce sînt rău? Pentru că aş vrea ca toată lumea să-şi vadă liniştită de treburile ei aşa cum şi eu îmi văd liniştit de treburile mele. Sînt însă unii care cînd pot cleveti pe seama cuiva, parcă se îngraşă. De altfel mie îmi face bine cine mă înjură. Ştii ce fac? înjurătura lui mi-o pun exact aici.

Se lovi cu palma pe fesă. Şi apoi reluă:

— Cine vrea să moară, n-are decît. Eu mă strădui să trăiesc. Sănătate avem atîta cît să mai dăm şi altora şi nu ne lipseşte nimic. Dealtminteri se ştie că nevestele nu fac altceva decît să-şi înşele bărbaţii. Cînd m-am însurat, băiete, bunicu-tău mi-a spus întocmai cuvintele acestea.

Nu am vrut să-l ascult, aşa cum tu nu ai vrut să mă asculţi pe mine. Bineînţeles că fiecare vrea să încerce pe pielea lui. Ce credeam eu că va fi Fana, nevastă-mea, pentru mine? Exact ceea ce credeai şi tu, Roccuccio dragă, că va fi a ta: o sfînta! Nu o vorbesc de rău şi nici nu-i vreau răul: sînteţi martori. Îi dau mamei voastre atît cît poate să trăiască şi vă îngădui să mergeţi să o vedeţi o dată pe an, la Palermo. La urma urmelor, mi-a făcut un mare bine: m-a învăţat că trebuie să fii supus părinţilor. Aşa că îi spun lui Niccolino: — Cel puţin tu, fiule, salvează-te!

Aceste vorbe nu-i plăcură lui Niccolino, care ştia acum ce este dragostea trupească:

— Mai bine gîndiţi-vă la voi, că la mine mă gîndesc eu!

— La el, oho, la el... ah, fiule! – exclamă rînjind Pentàgora. Dar sfinte Silvestre... Sfinte Martin... ocrotitori ai încornoraţilor!

— Bine, bine, răspunse Niccolino peste măsură de iritat. Dar nouă, mama, biata de ea, ce rău ne-a făcut, chiar dacă e adevărat că...

— Niccoli, acum mă superi! – îl întrerupse tatăl, ridicîndu-se în picioare. E un destin, prostule! Şi eu vorbesc spre binele tău. Însoară-te, însoară-te, dacă trei încercări eşuate nu-ţi ajung, şi, dacă eşti cu adevărat un Pentàgora, vei vedea!

Se eliberă de motan cu o scuturătură, luă de pe scrin lumînarea şi, fără nici măcar să o aprindă, ieşi iute din cameră.

Rocco deschise fereastra şi începu să privească lung afară.

Noaptea era umedă. Departe, după ultimele case, jos, la poalele colinei, cîmpia nesfîrşită, singuratică, se întindea sub un văl trist de ceaţă, pînă la ţărmul mării, luminată palid de lună. Cît de mult aer, cît spaţiu dincolo de fereastra îngustă! Privi faţada casei, expusă vîntului, ploilor, melancolică, în umezeala lunară privi străduţa întunecată, pustie, vegheată de un singur felinar plîngăreţ; acoperişurile caselor sărmane cufundate în somn; şi neliniştea îi crescu. Rămase uimit, cu sufletul aproape rătăcit, privind în continuare; şi întocmai cum, după un uragan violent, nori uşori rătăcesc nehotărîţi, gînduri străine, amintiri confuze, impresii îndepărtate îi apărură în minte, fără un contur precis. Se gîndi că pe cînd era încă un copil de o şchioapă, acolo, pe străduţa aceea strîmtă, tocmai sub felinarul acela cu lumină slabă tremurătoare, într-o noapte fusese ucis un om luat prin surprindere; după care o servitoare îi spusese că duhul aceluia fusese văzut de atîţia; iar el se înfricoşase atît de tare, încît multă vreme nu a mai putut privi pe strada aceea... Acum casa părintească, pe care o părăsise de aproape doi ani, punea din nou stăpînire pe el, cu toate reminiscenţele şi cu oprimarea de odinioară. El era din nou liber, ca pe

vremea cînd se ştia holtei. În noaptea aceea va dormi singur în cămăruţa pustie, în patul mic de atunci: singur! Casa lui de om căsătorit, cu mobilele noi bogate, rămăsese goală, întunecată… ferestrele rămăseseră deschise… şi luna aceea, care cobora în ceaţă deasupra mării îndepărtate, fără îndoială că se vedea şi din dormitorul lui… Patul lui dublu… cu tot felul de cuverturi cu volane de mătase roză… ah! închise ochii şi strînse pumnii. Şi mîine? ce se va întîmpla mîine, cînd tot satul va afla că şi-a alungat de acasă soţia necredincioasă?

Acolo, cu capul cufundat în vasta linişte melancolică a nopţii, străpunsă ici şi colo şi vibrînd de ţipete iuţi de lilieci invizibili, cu pumnii încă strînşi, Rocco gemu, exasperat:

— Ce trebuie să fac? ce trebuie să fac?

— Du-te la englez, insistă încet şi calm Niccolino, care stătea tot în acelaşi loc, cu ochii fixaţi asupra feţei de masă.

Rocco tresări la glasul lui şi se întoarse, uimit de sfatul acela şi văzînd că fratele lui e tot acolo, impasibil, sub lampă.

— La Bill? – îl întrebă, încruntat. Şi de ce?

— Eu, în situaţia ta, l-aş provoca la duel, spuse simplu şi convins Niccolino, adunînd în căuşul palmei toate cocoloaşele de pîine şi ducîndu-se să le arunce pe fereastră.

— La duel? – repetă Rocco, şi stătu puţin să se gîndească, încremenit; apoi izbucni: Aşa e, chiar aşa, ai dreptate! Cum de nu m-am gîndit? Sigur, duelul!

De la biserica din apropiere ajunseră pînă la ei ecourile clopotelor liniştite de la miezul nopţii.

— E miezul nopţii.

— Englezul o fi treaz.

Rocco luă de pe jos pălăria mototolită.

— Mă duc!

II

PE SCARĂ, ÎN ÎNTUNERIC, ROCCO

Pentàgora rămase puţin încurcat, neştiind dacă să bată la uşa englezului sau la aceea de mai jos, a unui alt chiriaş, profesorul Blandino.

Antonio Pentàgora îşi construise casa în forma unui turn, cu mai multe etaje. Pentru moment se oprise la etajul al patrulea. Dar, ori că această casă se afla în realitate puţin în afara tîrgului, ori că nimeni nu voia să aibă de-a face cu proprietarul, cert era că Pentàgora nu reuşea în nici un chip să închirieze un apartament. Primul etaj era gol de mulţi ani; din al doilea o singură cameră era ocupată de profesorul Blandino,

îngrijit de doamna Popònica; din al treilea era ocupată tot o singură cameră, de englezul Mr. H. W. Madden, zis Bill. Toate celelalte, de şoareci. Portarul avea gravitatea demnă a unui notar; dar era plătit numai cu cinci lire pe lună, drept pentru care nu saluta niciodată pe nimeni.

Luca Blandino, profesor de filosofie la liceu, în vîrstă de aproape cincizeci de ani, înalt, slab, chel, în schimb bărbos peste măsură, era un om puţin obişnuit, bine cunoscut în ţinut pentru faptul că era de o distracţie nemaipomenită, despre care discutau toţi. Înjugat de nevoie şi cu o tristă resemnare învăţămîntului, absorbit mereu de meditaţiile lui, nu-i păsa de nimeni şi de nimic. Totuşi, dacă cineva ar fi ştiut să-l trezească pe neaşteptate, în aşa fel încît să-l facă să coboare din sfera gîndurilor înnourate, ar fi reuşit să-l cîştige de partea sa şi să şi-i facă un ajutor preţios şi dezinteresat. Rocco ştia acest lucru.

Nu mai puţin ciudat era Madden, profesor şi el, dar particular, de limbi străine. Dădea, în schimbul unei sume derizorii, lecţii de engleză, germană şi franceză, dispreţuind limba italiană. Fruntea lui imensă era aşadar o adevărată piaţă internaţională. Părul auriu, foarte subţire, părea că se îndepărtase de frunte şi de tîmple de teama nasului coroiat, robust; dar în căutarea lor, din înălţimea sprîncenei or şerpuiau sus, sus, ca şi cînd s-ar fi dus să se ascundă, două vene umflate. Sub sprîncene se distingeau ochii cenuşii-albaştri, uneori şireţi, alteori îndureraţi, parcă apăsaţi de frunte. Sub nas, mustăcioara de culoarea fînului, tăiată riguros în jurul buzei superioare. Deşi avea fruntea monumentală, natura a vrut să înzestreze trupul domnului Madden cu o oarecare sprinteneală de maimuţă şi domnul Madden a ţinut să profite şi din această virtute: în orele libere, dădea lecţii de scrimă; dar aşa, fără nici o pretenţie, să reţinem.

Poate că nici el, bietul Bill, nu ar fi ştiut că spună cum a ajuns din Irlanda natală într-un tîrg din Sicilia. Din patrie nu i-a venit niciodată nici o scrisoare! Era chiar singur, cu mizeria în urma lui, în trecut, şi cu mizeria înainte, în viilor. Părăsit astfel la discreţia sorţii, nu ceda totuşi. Într-adevăr, din fericire pentru el, domnul Madden avea în minte mai multe cuvinte decît gînduri, pe care şi le revedea continuu.

Aşa cum prevăzuse Niccolino, Rocco îl găsi treaz.

Bill stătea pe o canapea veche şi ruptă în faţa unei mesuţe, cu fruntea lui mare, luminată de o lampă cu abajurul rupt; desculţ, ţinea un picior deasupra celuilalt şi muşca furios dintr-un sandviş, privind cu religiozitate o sticlă desfundată, de bere proastă, aflată în faţa lui.

Fiecare din dalele camerei cerea o mătură şi o scuipătoare pentru domnul Madden; pereţii şi cele cîteva mobile decrepite cereau o cîrpă de praf; patul acela prăpădit de i se vedeau ramele cerea braţele zdravene ale unei servitoare viguroase, care să-l strîngă şi să-l primenească cel puţin o dată pe săptămînă; costumele domnului Madden cereau nu o perie, ci mai degrabă o ţesală, de cal.

Geamurile singurei ferestre erau deschise; obloanele apropiate.

Pantofii domnului Madden, unul ici, altul colo, în mijlocul camerei.

— Oh, Rocco! – exclamă cu pronunţia lui barbară, în care se gargarisea, strivea, scuipa vocalele şi consoanele, cu o silabisire trunchiată, ca şi cum ar fi vorbit cu un cartof fierbinte în gură.

— Iartă-mă, Bill, dacă vin aşa tîrziu, spuse Rocco, cu un chip cadaveric. Am nevoie de tine.

Bill repeta aproape totdeauna ultimele cuvinte ale interlocutorului său, de parcă ar fi vrut să-şi agaţe de ele răspunsul:

— De mine? Un moment. E de datoria mea să-mi pun mai întîi pantofii.

Şi privi mirat rana de pe fruntea prietenului său.

— M-am încăierat cu cineva.

— Nu înţeleg.

— Încăierat! – urlă Rocco, arătîndu-i fruntea.

— Ah. O încăierare, foarte bine: *a strife, dar Streite, une mêlée*, *yes*, am înţeles foarte bine. Se spune lite în italiană? Li-te, foarte bine. Ce pot să fac eu?

— Am nevoie de tine.

— (*Li-te*). Nu înţeleg.

— Vreau să provoc pe cineva la duel!

— Ah, un duel, tu? Foarte bine. Am înţeles.

— Dar nu ştiu, nu cunosc deloc scrima. Ce trebuie să fac? Nu aş vrea să mă las omorît ca un cîine, înţelegi?

— Ca un cîine, foarte bine, am înţeles. Şi atunci, cîteva… *coup*? Ah, o lovitură se zice? Da, *infallible*, eu învăţ pe tine. Foarte simplu, da. Acum?

Şi Bill, cu o săritură de maimuţă bine dresată, desprinse de pe perete două florete vechi ruginite.

— Aşteaptă, aşteaptă… – îi spuse Rocco, tulburîndu-se la vederea celor două fiare vechi. Mai întîi explică-mi… Eu provoc, aşa e? sau pălmuiesc şi sînt provocat. Martorii discută, cad de acord. Să zicem duel cu spada. Mergem la locul stabilit. Ei bine, cum se face?

Uite, vreau să ştiu totul, în ordine, pe rînd.

— Da, uite, răspunse Madden căruia îi plăcea ordinea, cînd vorbea, ca să nu se încurce; şi începu să explice în amănunt, în felul lui, preliminariile unui duel.

— Gol? – întrebă la un moment dat Rocco, consternat peste măsură. Cum gol? De ce?

— Gol… în cămaşă, răspunse Madden. Gol… cum se spune? *le tronc du corps*… *die Brust*… *ah*, *yes*, bustul, bustul. Sau pur şi simplu fără pieptul gol, da… cum vrei.

— Şi după aceea?

— După aceea? Ei da, duelul… Spada, în gardă; *à vous*!

— Uite, spuse Rocco, eu, de exemplu, iau în mînă spada, hai, învaţă-mă… Cum fac?

Bill îi aşează degetele, mai întîi, pe mînerul floretei.

Rocco se lăsă aplecat, tras, potrivit ca un automat. Se simţi însă curînd umilit în acele neobişnuite poziţii forţate. — Cad! cad! – şi îl obosea braţul întins, i se înţepenea; floreta? i se părea prea grea. — *Eh! eh! olà! oilà!* îl stimula între timp Madden. — Aşteaptă Bill! – ca să dea lovitura aceea, cum putea rămîne piciorul stîng nemişcat? şi dreptul, Dumnezeule, Dumnezeule! nu se mai putea retrage în gardă! La orice mişcase sîngele îi năvălea cu furie în rana de la frunte. Între timp, de-a lungul pereţilor, mobilele decrepite lăsau impresia că joacă singure, buimăcite de salturile ridicole ale umbrelor monstruoase mărite ale celor doi spadasini nocturni.

Bum! Bum! Bum! – cîteva lovituri date cu furie în podea.

Madden se opri, istovit, cu fruntea lui imensă plină de broboane de sudoare. Ascultă atent.

— L-am trezit pe profesorul Luca!

Rocco se prăbuşise vlăguit pe un scaun, cu braţele atîrnînd, capul pe spate, sprijinit de perete; aproape leşinat. În atitudinea aceea, părea că terminase duelul cu adversarul şi că primise lovitura mortală.

— L-am trezit pe profesorul Luca, repetă Bill, privind pe Rocco, căruia o asemenea noutate parcă nu-i oferea nici o surpriză neplăcută.

— Mă duc eu la Blandino, spuse Rocco întru tîrziu, ridicîndu-se. Trebuie să rezolvăm totul pînă mîine. Blandino îmi va fi martor. Te salut, îţi mulţumesc Bill. Contez şi pe tine, să ştii.

Madden cu lampa în mînă. Îşi însoţi prietenul pînă la uşă; aşteptă pe palier pînă ce profesorul Blandino deschise şi cînd uşa de la etajul doi se închise, se retrase făcînd un gest al lui, specific, cu mîna ca şi cînd şi-ar fi gonit o muscă încăpăţînată de pe nas.

Luca Blandino primi fără plăcere vizita aceea în toiul nopţii. Bolborosind, clătinîndu-se, îl pofti pe Rocco să treacă prin celelalte camere pustii, pînă în camera lui; apoi, cu barba stufoasă, Căruntă, răvăşită şi cu ochii umflaţi şi înroşiţi de somnul întrerupt, se aşează pe pat cu picioarele goale, păroase, atîrnate.

— Domnule profesor, fie-vă milă de mine, şi iertaţi-mă, spuse Rocco. Mă las în mîinile dumneavoastră.

— Ce ţi s-a întîmplat? Eşti rănit! – exclamă Blandino cu glas răguşit, privindu-l cu lumînarea în mînă.

— Da… ah, dacă aţi şti! De zece ore, eu… Ştiţi, soţia mea!

— O nenorocire?

— Mai rău. Soţia mea m-a… Am gonit-o de acasă…

— Tu? De ce?

— Mă înşela… mă înşela... mă înşela…

— Eşti nebun?

— Nu! Ce nebun!

Şi Rocco începu să hohotească, ascunzîndu-şi faţa în mîini şi gemînd:

— Ce nebun! ce nebun!

Profesorul îl privea din pat, necrezîndu-şi ochilor şi urechilor, aşa

luat pe nepregătite, din somn.

— Te înşela?

— Am surprins-o că… că citea o scrisoare… Ştiţi de la cine? De la Alvignani!

— Ah, pungaşul! Gregorio! Gregorio Alvignani?

— Da (şi Rocco înghiţi în sec). Acum înţelegeţi, domnule profesor… aşa… aşa nu se poate, nu trebuie să se termine aşa! El a plecat.

— Gregorio Alvignani?

— A fugit, da. Chiar în seara asta. Nu ştiu unde, dar voi afla. S-a temut… Domnule profesor, sînt în mîinile dumneavoastră.

— În mîinile mele? Ce amestec am eu?

— O satisfacţie, domnule profesor, nu începe vorbă că trebuie să am o satisfacţie în faţa tuturor. Nu credeţi?

Pot rămîne aşa?

— Uşurel, uşurel… Calmează-te, fiule! Ce amestec au ceilalţi?

— Onoarea mea, domnule profesor! Vi se pare puţin? Trebuie să-mi apăr onoarea… în faţa întregului tîrg…

Luca Blandino dădu din umeri, plictisit.

— Lasă-l încolo de tîrg! Trebuie să reflectăm, să ne gîndim bine. Înainte de toate: eşti sigur?

— Am scrisorile, vă spun, scrisorile pe care i le arunca el pe fereastră!

— El, Gregorio? ca un băieţandru? Dar spui adevărul? Vai, vai, vai… Îi arunca scrisorile pe fereastră?

— Da, le am aici!

— Ia te uită, ia te uită… Şi soţia ta, sfinte Dumnezeule! Nu este fata lui Francesco Ajala? Bagă de seamă, dragul meu, ăla este un animal furios… Va ieşi un măcel… Ce mi-ai spus? Ce mi-ai spus? Vai… vai… vai… Pe fereastră? îi arunca scrisorile pe fereastră, ca un băieţandru?

— Pot conta pe dumneavoastră, domnule profesor?

— Pe mine? De ce? Ah, ai vrea să-l provoci…

Aşteaptă fiule, trebuie să ne gîndim bine… M-ai zăpăcit cu totul… Nu se poate, acum…

Cobori din pat; se apropie de Rocco şi bătîndu-i cu mîna pe umăr, adăugă:

— Revino-ţi în fire, fiule… Suferi prea mult, o văd… Mîine, da? pe lumină. Vom vorbi mîine; acum e tîrziu… Du-te şi te culcă, dacă vei putea… du-te şi te culcă, fiule…

— Dar făgăduiţi-mi de pe acum… – insistă Rocco.

— Mîine, mîine, îl întrerupse din nou Blandino, împingîndu-l spre uşă. Îţi făgăduiesc… Dar ce pungaş, oh! Îi arunca scrisorile pe fereastră? Trebuie să ne aşteptăm la toate de la lumea asta, dragul meu! Bietul Roccuccio, ia te uită! te înşela… Hai, hai, nu-i nimic…

— Domnule profesor… nu mă părăsiţi, vă rog! Contez pe dumneavoastră!

— Mîine, mîine, repetă Blandino. Bietul Roccuccio… viaţa… hm… ce pacoste… Noapte bună, fiule, noapte bună, noapte bună…

Şi Rocco auzi închizîndu-se uşa în spatele lui, încet-încet, şi rămase în întuneric, pe palier, în mijlocul scării mute, dezorientat. Nimeni nu mai vrea să ştie de el?!

Se aşeză, ca un copil părăsit, pe primele trepte ale scării, lîngă balustradă, cu coatele pe genunchi şi capul între mîini. Întunericul, tăcerea, poziţia însăşi îi strînseseră inima făcîndu-l să se lase pradă unei deprimări profunde, începu să plîngă şi să se vaite, cu un glas scăzut:

— Ah, mamă! mamă!

Plînse şi iar plînse. Apoi se căută în buzunar şi scoase o scrisoare mototolită. Aprinse un chibrit şi încercă să citească; dar simţi pe mînă contactul cu ceva umed, uşor, puţin vîscos; ridică chibritul. Era un fir de păianjen, foarte lung, care atîrna din înălţimea scării. Rămase cu privirea aţintită asupra lui şi nu băgă de seamă că băţul de chibrit continua să ardă între degete; se fripse, şi pe întuneric strigă de mai multe ori:

— Blestemat! blestemat! blestemat!

Aprinse un alt chibrit şi începu să citească scrisoarea care era scrisă cu litere foarte mici, pe o hîrtie cenuşie, ordinară la prima vedere. Citi automat primele cuvinte: „Îţi scriu de trei luni (sînt trei luni) şi încă…” Sări cîteva rînduri; îşi fixă apoi privirea pe un „cînd?” subliniat, apoi aruncă chibritul şi rămase cu scrisoarea în mînă şi cu ochii deschişi în întuneric.

Revedea scena.

Forţase uşa cu o smucitură violentă, strigînd „scrisoarea! dă-mi scrisoarea!” La zgomotul acela, Marta se apărase cu uşa deschisă a dulapului cel mare din perete lîngă care citea. El împinsese cu putere uşa şi îi apucase încheieturile mîinilor. — „Ce scrisoare? Ce scrisoare? Ce scrisoare?” – se bîlbîise ea, privindu-l înfricoşată în ochi. Dar hîrtia, mototolită în groaza aceea neaşteptată şi aruncată între rochii şi un raft al dulapului, a căzut ca o frunză uscată pe podea. El, repezindu-se să o ridice, s-a lovit cu capul de uşa deschisă a dulapului rănindu-se la frunte. Orbit de mînie, de durere, se năpustise asupra ei cu tot felul de invective, neţinînd seama de sarcina ei în primele luni şi o dăduse afară din casă, lovind-o şi îmbrîncind-o.

Apoi, scena cu socrul. Se dusese să-i arate scrisoarea aceea şi celelalte, descoperite în dulap. Nu era vinovată? — „Şi în ce consistă atunci o vină, pentru dumneata?” – îl întrebase. — „Scuză-mă, poate fiindcă este fata dumitale?” – Francesco Ajala sări asupra lui ca un tigru. — „Fata mea? Ce spui! Fata mea o tîrfă?” Apoi se potolise. — „Bagă de seamă Rocco ce faci.. Vezi despre ce e vorba. Scrisori?… Şi tu distrugi două case: a ta şi a mea. Poate o ierţi totuşi”… — „Ah, da? dumneata în locul meu ai ierta-o dacă nu i-ai fi tată ci i-ai fi soţ?” Şi Francesco Ajala nu a mai ştiut ce să-i răspundă.

„El nu, şi eu da? Oh, frumos, n-am ce zice!” se gîndi Rocco în liniştea scării.

— S-a terminat! Acum s-a terminat!

Se ridică în picioare şi aprinzînd un alt chibrit urcă scara, cu ochii la scrisoarea pe care o avea încă în mînă.

„Ce vrea să spună oare?”… – se întreba, căutînd să descifreze deviza lui Alvignani imprimată în culoare roşie în partea de sus a hîrtiei:

NIHIL – MIHI – CONSCIO[1]

III

UMBRA, APOI ÎNTUNERICUL AU invadat încet-încet camera în care mama o primise pe Marta, gonită de soţul ei. În întuneric, bibeloul de sticlă de pe masa pregătită pentru cină, înainte de sosirea Martei, atrăgea din stradă cîteva fire de lumină.

Doamna Agata Ajala, înaltă şi corpolentă, dar cu o anume duioşie în ochi şi în glas, părînd că ar vrea să atenueze în faţa celei ce o privea şi îi vorbea impresia neplăcută pe care o producea mai mult ca sigur trupul ei; reintrînd din camera vecină unde o chemaseră cu puţin înainte, deschizînd uşa zări în lumina neaşteptată pe cele două fete pe canapeaua din faţă: Marta, lăsată pe spateaza canapelei cu o batistă pe faţă, şi Maria care îi ţinea o mînă, aplecată deasupra ei.

— Vrea să plece… – anunţă ea, aproape prostită de nenorocirea neaşteptată.

— Mamă, a aflat… a aflat, spuse atunci Marta, dînd din cap şi frecîndu-şi mîinile. A aflat şi nu vrea să mai vină acasă. El nu iartă, ştiu eu. Du-te şi caută-l; spune-i să se întoarcă, mamă; eu mă duc. Ştiu, nu mă mai crede demnă de a mai sta în casa lui. Spune-i că am venit aici… aşa, pentru că nu ştiam unde să mă duc. Acum plec. Nu ştiam unde să mă duc.

Două braţe scumpe, întinse într-un elan de duioşie, o atraseră la sine.

Mama spuse:

— Unde voiai să te duci? Unde poţi să te duci? Rămîi, rămîi aici, cu Maria. Mă voi duce să-i vorbesc.

Îşi trase un şal negru de lînă pe cap, apoi şi-i înfăşură în jurul gîtului, şi ieşi.

Strada largă a cartierului, foarte însufleţită în timpul zilei, seara rămînea tăcută şi pustie ca un cartier de vis, cu şirul de case înalte, pe ale căror ferestre luna reflecta ici şi colo o lumină verde. Un şir întunecos şi întrerupt de nori fumurii acoperea din cînd în cînd palida şi

1 N-am nimic pe conştiinţă.

proaspăta seninătate lunară şi arunca umbre negre asupra străzii umede.

— Oh, sfinte Francesco! – invocă mama, ridicînd o mînă înspre biserica din fundul străzii.

Acolo, la cîţiva paşi de casă, pe aceeaşi şosea suburbană, se ridica vasta tăbăcărie al cărei proprietar era Francesco Ajala. Apropiindu-se, ea îşi zări soţul la un balcon de la primul etaj; se cutremură la gîndul că-i va înfrunta mînia şi durerea, ştiind la ce excese teribile puteau să-l tîrască. Era mai înalt decît ea şi trupul său uriaş îşi profila umbra în golul luminos al balconului.

Două erau nenorocirile, nu una. Şi aceasta, a tatălui, mult mai gravă decît aceea a Martei. Deoarece, raţionînd cu puţin calm şi aşteptînd să treacă cîteva zile, nenorocirea fetei s-ar fi putut remedia. Dar cu părintele ei era mai greu.

Doamna Ajala învăţase de multă vreme să cumpănească orice neplăcere, orice durere, şi nu pentru ea, fiindcă i s-ar fi părut puţin sau chiar nimic, ci pentru accesele de mînie pe care le-ar fi trezit în soţul ei. Uneori, din cauza stricăciunii sau spargerii unui obiect, chiar de mică valoare, dar din care cu greu s-ar mai fi găsit alt exemplar în tîrg, toată casa intra în doliu, în consternarea cea mai gravă... Şi vecinii, străinii, aflînd de acest lucru, rîdeau; şi aveau dreptate. Pentru o sticluţă? Pentru un tablou de nimic? Pentru un bibelou oarecare? Dar trebuia să vezi cîtă importanţă avea pentru el, pentru soţ, stricăciunea sau spargerea aceea! O lipsă de respect, nu faţă de obiect care preţuia puţin sau nimic, ci faţă de el, care îl cumpărase. Avar? Nici pomeneală! Pentru fleacul acela de doi bani era capabil să distrugă toată casa.

În atîţia ani de căsătorie, ea reuşise cu vorba bună să-l îmblînzească puţin, să-l ierte, chiar deseori, greşeli deloc uşoare, fără să-şi diminueze din propria demnitate şi fără să-l umilească cu iertarea ei. Dar din cînd în cînd era de ajuns o nimica toată ca să-şi iasă din fire ca o fiară. Poate, puţin după aceea, se căia; totuşi nu voia, sau nu ştia, să mărturisească acest lucru: i s-ar fi părut că se înjoseşte sau că este învins: dorea ca alţii să-l ghicească; dar pentru că toţi erau înspăimîntaţi şi nici unul nu îndrăznea nici măcar să sufle, el se închidea în sine, se încăpăţînă săptămîni întregi într-o mînie întunecată şi mută. Desigur, cu o ciudă tăinuită, simţea strădania celor din jur de a nu mai repeta o greşeală care să-i dea motiv să se plîngă, cît de puţin; şi bănuia că multe isprăvi îi erau ascunse; dacă vreuna era descoperită chiar după multă vreme, lăsa să se descarce ciuda acumulată cu furie, fără a se gîndi că acele crize nu-şi mai aveau rostul, şi că, în sfîrşit, dacă ceva îi fusese tăinuit era pentru a nu-l supăra.

Se simţea străin în propria-i casă; i se părea că ai lui îl socoteau străin; şi nu avea încredere. Mai ales în ea, în soţie, nu avea încredere.

Iar doamna Agata, într-adevăr, suferea mai cu seamă de acest lucru: că în sufletul lui erau imprimate două concepte false în legătură cu ea: unul de răutate, altul de ipocrizie. Suferea cu atît mai mult cu cît

ea însăşi se vedea adesea nevoită să recunoască faptul, motivat ce-i drept, că această părere a lui nu era nemotivată; pentru că, într-adevăr, datorită neînţelegerii dintre ei, uneori ea era forţată de nevoile înseşi ale vieţii să facă cîte un lucru pe ascuns, lucru cu care el, fără îndoială, nu ar fi fost de acord; sau mai bine zis, să-i ascundă totul..

Acum doamna Agata era sigură că soţul ei, dezlănţuit, îi va arunca în faţă toate micile concesii pe care reuşise să le obţină de la el în atîţia ani prin blîndeţe.

— Francesco! – chemă cu un glas umil, în liniştea străzii.

— Cine este acolo? – întrebă tare Ajala, tresărind, aplecîndu-se pe balustrada balconului. Tu? Cine ţi-a spus să vii aici? Pleacă! Pleacă de aici repede! Nu mă face să strig!

— Deschide, te implor…

— Pleacă, ţi-am spus! Nu vreau să văd pe nimeni!

Acasă! imediat, acasă! Nu? Să ştii că atunci cobor eu!

Şi Francesco Ajala lovi cu putere balustrada balconului şi se retrase.

Ea aşteptă cu capul plecat, ca un cerşetor, sprijinită de poarta cea mare, ştergîndu-şi din cînd în cînd ochii cu o batistă pe care o ţinea în mînă de patru ore.

Un zgomot de paşi de-a lungul gangului, răsunător: ferăstruica din dreapta porţii se deschise şi Ajala, aplecîndu-se şi întinzînd capul, îşi apucă soţia de un braţ.

— De ce ai venit pînă aici? Ce vrei? Cine eşti? Nu mai cunosc pe nimeni; nu mai am pe nimeni; nici familie, nici casă! Afară cu toţii! îmi faceţi silă, silă! Du-te de aici, du-te!

Şi o îmbrînci puternic.

Ea rămase îndurerată în spaţiul gol din cadrul uşii; apoi intră ca o umbră, resemnată în aşteptarea descărcării întregii furii a soţului ei, dispusă să o suporte; hotărîtă chiar să se lase lovită.

În mijlocul gangului întunecos, Ajala, cu mîinile strînse la ceafă, privea acum uşa cea mare cu geam, în fund, oarbă, în lumina difuză a lunii. Se întoarse cînd îşi auzi soţia plîngînd; se apropie pe întuneric de ea cu pumnii strînşi, răgind cu disperare:

— Ai primit-o în casă? Ai sărutat-o, mîngîiat-o, îmbrăţişat-o pe frumoasa ta fată? Ce mai vrei acum de la mine? Ce aştepţi aici? îmi spui?

— Vrei să pleci… – rosti ea încet, plîngînd.

— Da, imediat. Valiza…

— Unde vrei să te duci?

— Trebuie să-ţi spun?

— Dar şi… ca să ştiu ceea ce trebuie să-ţi pregătesc… pentru cît timp vei rămîne plecat…

— Cît? – strigă el. Îţi închipui că pot să mă mai întorc? Să mai pun piciorul în casa voastră neruşinată? Plec pentru totdeauna. La închisoare sau în groapă. Voi pune eu mîna pe el! îl voi prinde! Oh, cu

riscul de a…

— Şi crezi că aşa e bine? – riscă ea, dezolată.

— Nu, dar ce! Nu! – tună el cu un urlet oribil. Este drept ca o fată să terfelească numele tatălui ei?! Să fie gonită de acasă de soţ ca o tîrfă, ca apoi să vină să o instruiască pe sora ei mai mică! Asta este drept, e drept pentru tine, ştiu eu!

— Cum vrei tu. Dar eu te întreb dacă, înainte de a te dezlănţui aşa, nu ţi se pare că trebuie să vedem ce se poate face?

— Ce anume?

— Să vedem dacă e cu putinţă să evităm scandalul.

— Scandalul? – strigă el. Dar dacă Rocco a venit aici!

— Aici?

— Ca să-mi arate scrisorile!

— Ah, le-ai văzut? – întrebă ea neliniştită. Ultima?

În ea este dovada că Marta…

— E nevinovată, asta vrei să spui? – izbucni el, apucînd-o de un braţ, respingînd-o, năpustindu-se asupra ei din nou. Nevinovată? Nevinovată? Ai curaj să-mi spui mie că este nevinovată? Obrazul, obrazul, nu ţi s-a înroşit? Nu ţi s-a înroşit?

Şi spunînd acestea, îşi pălmui de mai multe ori cu furie obrajii. Apoi reluă:

— Nevinovată… Cu scrisorile acelea? La fel ai fi făcut şi tu? Destul! Nu risca să o mai scuzi!

— Nu o scuz, gemu ea, încet, sfîşiată de durere. Dar dacă am dovada, eu, că fata mea nu merită pedeapsa pe care vor să i-o aplice…

— Ah, asta, tună sumbru Ajala, asta am spus-o şi eu imbecilului aceluia…

— Vezi? – strigă soţia, luminată parcă de o rază de speranţă.

— Dar apoi el m-a întrebat dacă eu în locul lui aş fi iertat… Ei bine, nu! Pentru că eu – adăugă, apucîndu-şi din nou soţia de braţ şi scuturînd-o cu putere – eu nu te-aş fi iertat: eu te-aş fi ucis!

— Fără vină.

— Pentru scrisoarea aceea! Nu ajunge?

— Marta, da, poate fi vinovată – se hotărî atunci să recunoască mama – însă de uşurinţă, nu de altceva. Dar acum ce vrei să faci? Să pleci, să te lupţi cu el, tu! Şi nu înţelegi că nenorocirea, aşa… Lasă-mă să-ţi spun, te rog! Eu am credinţa, am credinţa că într-o zi, curînd, se va face lumină…

— Nu o scuza! Nu o scuza!

— Nu o scuz pe Marta, nu; mă acuz pe mine, da. Pe mine, pe mine, pentru că eu nu trebuia să o las să facă această căsătorie.

— Mă acuzi şi pe mine, nu-i aşa?

— Dar tu însuţi ai spus-o! Nu te-ai căit? Ne-am grăbit s-o măritătm, şi recunoaşte că am ales rău. Şi cît a suferit sub tirania otrăvii de mătuşi şi a tatălui infam, mai înainte ca Rocco să se hotărască să locuiască singuri! Ştiu, asta nu e o scuză, este adevărat; dar poate

face, mi se pare, mai puţin severă pedeapsa. Ea este acum o nenorocită… da, o…

N-a mai putut să continue. Şi-a ascuns faţa în batistă, tremurînd de hohotele nestăpînite.

El, cu un cot sprijinit de zid şi cu mîna la frunte, zgîndărea ritmic cu piciorul un morman de cuie vechi adunate în gang şi cu sprîncenele încruntate, stufoase, părînd preocupat numai de mişcarea piciorului. Apoi rosti cu o profundă mîhnire:

— Fiindcă vina este a mea şi a ta, asta este condamnarea noastră şi trebuie să o suportăm. Bagă de seamă! Vin cu tine acasă: de aici înainte va fi închisoarea mea şi a ta. Nu voi ieşi din ea decît mort!

Se duse sus să închidă balconul rămas deschis. Soţia aşteptă puţin în întunericul gangului; apoi văzînd că întîrzie, urcă şi ea. Îl găsi cu faţa la perete – plîngea, singur.

— Francesco…

— Pleacă! Pleacă! Pleacă!

O împinse cu furie. Închise tăbăcăria şi apoi străbătură în tăcere distanţa scurtă pînă acasă. În faţa porţii, îi porunci soţiei să se urce înaintea lui, adăugînd ameninţător:

— Nu trebuie să o văd!

Puţin după aceea urcă şi el şi se duse să se închidă cu cheia într-o cameră, pe întuneric; se aruncă pe pat, îmbrăcat, cu faţa înfundată în perne, strîngînd cu o mînă tăblia patului.

Zăcu astfel toată noaptea. Din cînd în cînd sărea brusc ridicîndu-se în şezut pe pat. Asculta cu atenţie.

Nici un zgomot. Totuşi cu siguranţă nimeni nu dormea.

Tăcerea aceea profundă îi irita surd zbuciumul sufletesc atît de violent. Aşezat astfel, îşi tortura picioarele, braţele cu degetele ca ghearele strînse, sufocat de o dorinţă furibundă, neputincioasă, de a plînge, de a urla. Apoi se prăbuşea din nou pe pat, înfundîndu-şi faţa în perna udă de lacrimi.

Cum!? Plînsese?

Puţin cîte puţin, sub coşmarul gîndurilor care îl obsedau, mereu aceleaşi, se simţi năucit, şi rămase mult timp nemişcat, aproape inconştient, suspinînd cînd şi cînd, frînt de oboseală, redeşteptîndu-se uneori cu mintea obtuză, simţindu-şi ochii uscaţi, rătăciţi în bezna camerei.

Apoi crăpăturile obloanelor începură să se lumineze. Treptat firele acelea subţiri de lumină umedă se aprinseră tot mai mult, devenind aurii: soarele era sus!

Din pat, cu mîinile după ceafă, privea obloanele. Pe stradă începea scurgerea continuă a carelor, de parcă îi treceau prin creier; le vedea stînd aşa, zăcînd, cuprins încă de căldura patului şi a camerei, cu sufletul abia trezit. Afară, ziua… munca… Muncitorii, aşezaţi unul lîngă altul, aşteptau să se deschidă poarta cea mare a tăbăcăriei. Uite, sună clopoţelul, intră, doi cîte doi, veseli sau taciturni, cu un pachet sub

braţ. Bătrînul Scoma, ah, acela nu vorbeşte niciodată… fata lui…

— Şi fata mea! şi fata mea! mai rău decît aceea! Aceea nu a înşelat, ci a fost înşelată; şi acum mizeria…

Sări din pat, ca şi cînd ar fi vrut să alerge la Marta şi să o apuce de păr, să o tîrască prin casă, să o lovească pînă la sînge.

Două bătăi în uşă, timide.

— Cine e? – strigă, sărind din pal.

— Eu… – suspină un glas, în spatele uşii.

— Pleacă! Nu vreau să văd pe nimeni!

— Dacă ai nevoie de ceva…

— Pleacă! Pleacă!

Şi auzi paşii soţiei îndepărtîndu-se încet-încet şi îi urmări cu gîndul în celelalte camere. Unde era „ea”? Ce făcea? Putea să îndrăznească să vorbească, să privească în faţă pe mamă-sa, pe soră-sa? şi ce spunea? Neruşinata! neruşinata!

Gîndul la ea, curiozitatea de a o vedea, nevoia aproape de a o auzi plîngînd, tremurînd toată sub ochii lui, fără a-i da iertarea cerută în genunchi, l-au ţinut în tensiune toată ziua. Lăsase camera în întuneric, şi ajunsese să se îngrozească de crăpăturile obloanelor care îl orbeau ori de cîte ori îşi întorcea privirea.

Abia tîrziu, se hotărî să-i deschidă fetei mai mici. Deschise şi se întinse din nou în pat.

— Închide imediat!

Maria închise imediat uşa şi lăsă pe dibuite o ceaşcă de supă pe măsuţa de noapte.

— Te simţi rău?

— Nu mă simt în nici un fel, răspunse cu asprime.

Maria se aşează, suspinînd încet, la picioarele patului, cu şerveţelul în mîini.

El se ridică într-un cot, forţîndu-se să-şi vadă fata în întuneric.

Maria nu fusese niciodată preferata lor. Crescută aproape în umbra Martei, păruse să accepte ca un lucru de la sine înţeles să stea alături de sora adorată pentru a-i scoate mai bine în evidenţă talentul, spiritul, frumuseţea. Nimeni nu o băgase în seamă, dar nu se plînsese de acest lucru, cucerită şi ea de farmecul Martei. Multe gînduri şi sentimente rămăseseră închise în ea, nesolicitate de nimeni. Şi nici tatăl, nici mama ei nu păreau să-şi fi dat seama că între timp crescuse, că devenise aproape o femeie. Nu frumoasă, nici graţioasă; dar prin ochi şi prin glas degaja numai bunătate şi prin purtări o graţie atît de timidă, încît reuşea să fie tuturor foarte simpatică.

— Maria, o chemă cu glas răguşit tatăl său, din aceeaşi poziţie.

Maria alergă la el şi se simţi pe neaşteptate înconjurată şi strînsă puternic în braţe, simţi capul tatălui pe piept.

Astfel îmbrăţişaţi au plîns amîndoi, fără a spune nimic, multă vreme.

— Pleacă, pleacă… – spuse el la sfîrşit, plictisit. Nu vreau nimic…

Vreau să rămîn singur…

Şi fata se supuse, tremurînd încă de duioşia neaşteptată.

IV

MARIA ÎI CEDASE MARTEI CAMERA în care aceasta obişnuia să doarmă cînd era copilă. Nu se schimbase nimic, Maria nepunînd nici unul din lucrurile ei.

Mai era încă acolo dulăpiorul cu vechile picturi ţărăneşti pe uşi, pe care patina vremii mai mult le favorizase decît să le strice. Era încă acolo măsuţa de lucru a bunicii cu placajul ars şi plesnit de timp, din seara în care ea lăsase să cadă pe el lumînarea, nelipsind mult ca flăcările să-i aprindă fusta. Şi tot acolo lîngă patul de alamă mai era încă agheasmatarul de sticlă şi dedesubt ramura de măslin cu panglica trandafirie, acum decolorată.

Oare se mai afla şi acum apă sfinţită în vasul acela? Oh, desigur; Maria era foarte credincioasă.

Şi la căpătîi un *Ecce Homo* de fildeş, protejat de o placă concavă în interiorul unei rame ovale, negre; *Ecce Homo* care îşi plecase odinioară, în semn de consimţămînt, capul încoronat cu spini spre ea şi spre Maria cînd alergaseră una după alta să i se roage pentru sănătatea mamei care fusese cuprinsă de o boală neaşteptată.

Marta nu fusese niciodată superstiţioasă; totuşi semnul acela nu îi dispăruse din memorie, împreună cu spaima ciudată, aflînd de la sora ei, la cîtva timp după aceea, că şi ei i se păruse că vede *Ecce Homo* plecînd capul în semn de consimţămînt.

Halucinaţii, desigur! Dar totuşi de ce nu îndrăznea acum să ridice ochii la imaginea aceea sfînta de la capul patului?

Nu era oare cu adevărat inocentă? îl iubise oare pe Alvignani? Nici gînd! Nu i se părea nici măcar cu putinţă ca cineva să creadă aşa ceva cu adevărat. Toată vina ei consta în a nu fi ştiut să respingă aşa cum ar fi trebuit scrisorile lui Alvignani. Le respinsese, dar ca o nepricepută, răspunzîndu-i… în orice caz nu se simţea cu nimic, pentru nimic, vinovată faţă de soţ.

Din corespondenţa purtată pe furiş citise cu interes numai partea care se referea la cazul de conştiinţă atît de grav pe cît de naiv expus de ea lui Alvignani, drept răspuns primelor scrisori ale lui, din nefericire, mai mult filosofice decît sentimentale.

Frazele de iubire nu le luase în seamă, sau rîsese de ele, ca de ceva lipsit de importanţă, efuziuni galante şi nevinovate. Se înjghebase între ei o polemică pur sentimentală şi aproape literară, care durase astfel aproape trei luni, şi de care, da, era mulţumită, în timpul liber şi în singurătatea în care o lăsa soţul. Atentă la formă, alegînd frazele ca

pentru o compunere şcolară, era mîndră în faţa ei însăşi de acel secret duel intelectual cu un om ca Alvignani, avocat de renume, lăudat, admirat, curtat de tot oraşul, care se pregătea să-l aleagă deputat.

Intrarea în cameră a soţului, pe neaşteptate, în timp ce ea citea scrisoarea în care pentru prima oară Alvignani riscase să i se adreseze pe nume, scena violentă care a urmat, o uimiseră şi o speriaseră cu atît mai mult cu cît citind-o se simţea cu totul calmă şi indiferentă. Nevinovată, spunea ea.

Oricărei femei cinstite, care să nu fie urîtă, i se putea întîmpla uşor să se vadă privită cu Insistenţă de un bărbat; iar dacă era luată prin surprindere, să se tulbure; dacă, în plus, i se mărturisea frumuseţea, să se complacă. Or, nici unei femei cinstite, în adîncul conştiinţei sale, nu i s-ar fi părut că săvîrşeşte un păcat în clipa aceea de tulburare sau de încîntare, mîngîind cu gîndul dorinţa trezită de ea, închipuindu-şi într-o clipă o altă viaţă, o altă iubire... Apoi, la vederea lucrurilor din jur redevenea conştientă de propria ei stare şi de propriile-i îndatoriri; şi totul se termina aici... Clipe! Nu simţim oare fiecare din noi cum ne apar în minte gînduri stranii, aproape fulgere de nebunie, gînduri confuze, de nemărturisit, izbucnind parcă dintr-un suflet străin faţă de cel pe care ni-l recunoaştem în mod obişnuit? apoi acele fulgerări se sting şi revine umbra sîcîitoare şi întunecată sau calma lumină de totdeauna.

Fără să vrea, fără să ştie cu precizie în ce fel, s-a trezit cuprinsă, învăluită, într-o complicaţie.

De la înfricoşătoarea surpriză de a vedea aruncată pe fereastră prima scrisoare de la Alvignani şi de la nesiguranţa chinuitoare asupra hotărîrii pe care trebuia s-o ia pentru a întrerupe această corespondenţă, nu ştia cum, ea – cinstită, foarte cinstită, fată a unor oameni cinstiţi – uite, a ajuns pînă aici, fără să-şi dea seama. Ah, cîte imprudenţe comisese omul acela înainte de a-i fi aruncat prima scrisoare şi după aceea! Acum se simţea jignită. Perdelele ferestrelor din faţă nu mai aveau linişte: cînd erau date deoparte, cînd erau deodată trase; dispariţii bruşte de la fereastră, ca şi unele semne din cap sau cu mîna... Şi putuse chiar să rîdă, atunci, să rîdă de acel bărbat, matur, respectabil, care apărea în faţa ei atît de ridicol, de copilăros... Dar la ce-ar fi putut ea recurge ca să-l facă să înceteze să o mai chinuie? Să-l expună pe tatăl ei? Sau pe soţ? Era exasperată, umilită; şi totuşi ochii i se îndreptau tot acolo, la ferestrele din faţă, involuntar, chemaţi de o forţă irezistibilă... Ieşea adesea din casă, pentru a se sustrage acelei tentaţii puerile; se ducea zile întregi acasă la tatăl ei; şi aici o silea pe Maria să cînte, să cînte aceeaşi melodie, o veche şi melancolică barcarolă.

— Marta, ce faci?

Iar ea, cufundată în divan, răspundea cu un glas stins şi cu ochii pierduţi:

— Sînt departe... departe...

Maria rîdea şi Martei îi răsunau şi acum în urechi rîsetele vesele ale surorii ei. Şi continua să-şi amintească, să revadă în minte. În salon intra mama, care o întreba cîte ceva de soţul ei.

— Ca de obicei… îi răspundea ea.

— Eşti mulţumită?

— Da.

Minţea. Nu pentru că avea să-i reproşeze lui ceva; dar iată că îi rămînea în adîncul sufletului un sentiment ostil, nedefinit, şi nu de acum; ci din prima zi a făgăduinţei de căsătorie, atunci cînd ei, faţă de abia şaisprezece ani, abia ieşită din colegiu, unde studiase cu multă silinţă, îi fusese prezentat Rocco Pentàgora drept logodnic. Era un sentiment de vagă oprimare, ascuns în adînc şi sufocat de înţeleptele reflecţii ale părinţilor, care văzuseră în Pentàgora o partidă convenabilă, un tînăr de ispravă, bogat… Da, da; şi ea repetase aceste înţelepte consideraţii ale mamei şi ale tatei, ca şi cînd ar fi fost ale sale, colegelor de la şcoală, de la care a vrut să-şi ia. Rămas bun; ca şi cum din copilă, ar fi devenit deodată bătrînă, încercată şi experimentată în lume.

Ici şi colo pereţii camerei de copil mai păstrau cîteva date scrise de ea: amintiri, desigur, ale unor vechi succese şcolare sau ale unor petreceri între prietene sau în familie. Şi pe pereţii aceia ca şi pe toate obiectele umile, simple şi dragi se părea că timpul adormise şi că totul, înăuntru, păstra aerul respiraţiei ei. Iar Marta se complăcea în a scotoci cu gîndul în viaţa ei de copil.

De cîte ori nu auzise, stînd cu ochii pironiţi şi cu spiritul rătăcitor, răpăitul primelor ploi pe geamurile ferestrelor; de cîte ori nu văzuse lumina aceea palidă, melancolică, în camera întunecată, cu senzaţia plăcută a iernilor apropiate, la sfîrşitul toamnelor înnorate, a fiorilor pe care le provoacă nopţile de iarnă, spre dimineaţă?

Maria îşi privea sora, uluită de calmul ei, şi aproape nu-şi credea ochilor, jignită în adîncul inimii de indiferenţa Martei care părea că s-ar fi împăcat cu ideea nenorocirii trăite, ca şi cînd furtuna nu i-ar fi trecut de curînd pe deasupra capului. „Şi totuşi e conştientă – se gîndea Maria – în ce stare a ajuns tata din cauza ei!” Şi aproape că plîngea de mîhnire că nu-şi vedea sora aşa cum ar fi vrut, adică umilă, dezolată, învinsă în durerea ei şi neconsolabilă, cum era în primele zile, la venirea ei acasă.

Într-adevăr, Marta nu mai plîngea. După ce-i mărturisise totul mamei, totul, pînă în cele mai mici amănunte, în cele mai intime şi secrete sentimente, sperase ca cel puţin tatăl ei, dacă nu chiar soţul, să-i dea dreptate, şi să revină asupra hotărîrii de a nu mai ieşi din casă, ceea ce pentru ea însemna, în faţa întregului oraş, o condamnare chiar mai gravă decît cea impusă de soţ cînd voise cu atîta nechibzuinţă să o pedepsească, alungînd-o din patul conjugal.

Astfel el, tatăl ei, confirma acuzaţia soţului şi o discredita pe ea iremediabil. De ce nu o înţelegea, oare?

Curioasă, îşi întrebase mama dacă îi comunicase tatălui mărturisirile ei, şi mama îi confirmase.

Ei. Bine? Neschimbat!

Din momentul acela nu a mai vărsat nici o lacrimă. S-a simţit răscolită pînă în adîncul sufletului, iar mînia înfrînată s-a înăsprit în ea, transformîndu-se într-un dispreţ rece, în masca aceea de indiferenţă insolentă faţă de supărarea mamei şi a surorii, care în loc să-l condamne pe tată pentru oarba şi încăpăţînata lui nedreptate, se arătau consternate din cauza lui, din cauza răului pe care l-ar fi resimţit sănătatea lui, ca şi cum vina ar fi fost numai a ei.

Şi acum Marta cerea Mariei veşti despre unele prietene care veneau înainte să o viziteze pe mama lor; şi pentru că Maria răspundea confuz, ea exclama zîmbind:

— Ştiu, acum nimeni nu va mai vrea să vină la noi…

Deci totul avea să se sfîrşească astfel? Trebuia să rămînă ca într-o închisoare, în zăpuşeala aceea, în întunericul, în doliul acela, ca şi cînd lumea s-ar fi prăbuşit?

Familia se retrăsese în camerele cele mai îndepărtate de cea în care stătea închis Francesco Ajala. Nici un glas, nici un zgomot nu-i ajungeau acestuia la urechi; aşezat pe un fotoliu lîngă pat, el privea pragul luminat sub uşa neagră, spiona uşorul, prudentul tîrşîit de pe podeaua de lîngă uşa de alături şi se străduia să ghicească cine trecea în vîrful picioarelor. Nu ea, desigur: era Agata… era

Maria… era servitoarea…

— Tăbăcăria, a vrut într-o bună zi să-i amintească soţia. Vrei chiar ca să se piardă totul aşa?

— Tot! Tot! – îi răspunse el. Vom muri de foame.

— Şi Maria? Nu este şi ea fata ta? Ce vină are biata Maria?

— Dar eu? – strigă Ajala, ridicîndu-se mînios în faţa soţiei. Ce vină aveam eu? Tu ai vrut-o!

Se stăpîni, se aşează din nou; apoi reluă morocănos:

— Cheamă-l pe nepotul tău, Paolo Sistri. Am să-i încredinţez lui conducerea tăbăcăriei. Nu mai trebuie să fim înfumuraţi acum. Voia pe Marta de soţie? Să o ia! Acum poate să o ia cine vrea.

— Oh, Francesco!

— De ajuns! Trimite după Paolo. Pleacă!

De la acest Paolo Sistri, fiu al unei surori decedate a doamnei Agata, au aflat cele trei femei de isprăvile lui Rocco Pentàgora, care în ziua următoare scandalului plecase, într-adevăr, în căutarea lui Alvignani, cu profesorul Blandino şi cu Madden. La Palermo, Gregorio Alvignani nu a vrut la început să accepte duelul; reuşise chiar să-l convingă pe Blandino să-l facă pe Rocco să renunţe; atunci acesta a răspîndit vestea tuturor pentru a-l constrînge să se bată cu el. Şi duelul a avut loc, iar Rocco s-a ales cu o lungă rană pe obrazul stîng. De trei zile revenise în oraş însoţit de o femeie uşoară; şi-a adus-o în casa matrimonială, a silit-o să îmbrace rochiile Martei şi trezind indignarea

tuturor, se dădea în spectacol înaintea întregului oraş, conducînd-o la plimbare, în trăsură, împopoţonată astfel.

Ei bine, după asemenea veşti tatăl Martei tot nu recunoştea nemernicia acelui individ? nu se ruşina să mai asculte condamnarea lui infamă?

Marta tremura de indignare şi de furie, făcea un continuu şi violent efort pentru a se stăpîni în faţa mamei şi a surorii ei, care se arătau mereu mîhnite şi înfrînte.

— Plîngi, Maria, dar de ce? – îşi întrebă într-o dimineaţă, în batjocură, sora care intra în camera ei cu ochii roşii.

— Tata… oh, ştii! – răspunse Maria, cu greu.

— Eh, – suspină Marta. Ce vrei să-i faci? Poate se odihneşte. Nu face rău nimănui.

Era fără bluză, în faţa oglinzii, în picioare: luă de pe cap acele de bagă şi toată bogăţia de păr negru i se revărsă parfumat pe spate, pe braţele goale. Îşi lăsă capul pe spate şi îşi scutură de mai multe ori frumosul păr bogat; apoi se aşează şi umărul rotund, nespus de alb, neted, îi apăru printre şuviţele de păr care se despărţeau între sîn şi spate. Pe umăr, negul violet, apărut cu ani în urmă, încet, ca o stea, pe care îl descoperise de mult Maria, cînd încă mai dormeau amîndouă împreună.

— Hai, piaptănă-mă, Maria, te rog.

V

FOARTE ÎNALT, SLAB, CU PICIOA-
rele deşirate, cu chipul palid pătat de pistrui, cu fire de păr roşu pe obraji şi pe bărbie, Paolo Sistri venea acum în fiecare seară să supună aprobării unchiului Ajala raportul zilnic al activităţii din tăbăcărie.

După circa o jumătate de oră ieşea abătut şi uluit din camera celui închis, şi mătuşii Agata şi Mariei care îl aşteptau nerăbdătoare, le răspundea de fiecare dată, aplecînd capul într-o parte:

— A spus că e bine.

Dar de aprobare părea că nu era nici convins şi nici satisfăcut, bănuind că unchiul îl lăuda în bătaie de joc. Se lăsa pe un scaun, inspira cît mai mult aer cu putinţă şi apoi îl scotea afară pe nări, clătinînd capul.

Acum, înhămat în afaceri, renunţase la orice veleitate amoroasă. În primele zile se arătă foarte stînjenit de prezenţa Martei; apoi, încet-încet, prinse curaj; vorbind puţin, totuşi, se adresa mai curînd Mariei sau mătuşii Agata. Reda într-o dezordine copleşitoare de cuvinte toate peripeţiile din cursul zilei şi răsucindu-se pe scaun şi învîrtindu-şi ochii în toate părţile, asuda şi înghiţea des. Fiecare frază îi rămînea în aer

sau se rezolva printr-o exclamaţie; dacă totuşi vreuna, din nefericire, îi reuşea pînă la sfîrşit fără piedică, o repeta de trei sau de patru ori, înainte de a-şi da osteneala de a începe alta.

Mătuşa îl asculta cu atenţie, aproba, dînd din cap, aproape fiecare cuvînt şi adesea, ştiind că el nu mai are pe nimeni în familie, îl invita să rămînă la cină.

Paolo accepta aproape totdeauna. Dar erau foarte triste mesele acestea cufundate în tăcere, întrerupte doar de trimiterea mîncării celui ferecat şi siderate de înfăţişarea Mariei, care revenea de fiecare dată mai abătută.

Marta observa totul cu o stranie expresie în ochi, cînd ironică aproape, cînd dispreţuitoare. Durerea celor din jur nu era oare o dojană care i se aducea pentru presupusa ei vină? Adesea se ridica, părăsea masa, fără a spune nimic.

— Marta!

Nu răspundea: se ducea să se închidă în camera ei. Maria venea la uşă, o ruga să-i deschidă, să se întoarcă la masă. Asculta cu un fel de durere şi de bucurie rugăminţile insistente ale surorii, şi nu deschidea şi nici nu răspundea; apoi, îndată ce Maria, obosită de a o implora zadarnic, pleca, se înfuria împotriva ei înseşi de a nu fi cedat şi începea să plîngă. Dar de îndată remuşcarea se transforma în ură împotriva soţului. Ah, dacă ar fi putut să-l aibă în mînă în clipa aceea de furie! îşi freca mîinile, plîngînd, agitată. Între timp, fructul omului aceluia creştea în pîntecul ei... Nu peste multă vreme va fi mamă! Starea aceasta o îngrozea; se zbătea, se lăsa pradă convulsiilor; şi crizele acelea violente o doborau.

Uneori Paolo Sistri rămînea puţin după cină pentru a ţine de urît femeilor. Odată masa strînsă, în jurul acesteia, sub lampă, se înjgheba, timid, o viaţă familială. Dar cuvintele ieşeau greu de pe buzele tuturor, aproape temătoare de liniştea impusă în casă de nenorocirea aceea. Din cînd în cînd Maria se ducea în vîrful picioarelor să asculte la uşa tatălui său.

— Doarme, spunea mamei care o privea întrebătoare, de cîte ori revenea din camera tatălui.

Şi mama închidea ochii în durerea ei nemărginită şi suspina, reluîndu-şi lucrul: micul trusou pentru pruncul care avea să se nască.

Trebuia să lucreze repede, deoarece nimeni, pînă acum, nu s-a gîndit la lucrul acela pentru bietul nevinovat care venea pe lume. Se gîndi. Se de departe o prietenă, o prietenă din alte timpuri, cu care doamna Agata, din dispoziţia soţului, rupsese orice relaţie.

Prietena se numea Anna Veronica. Cînd doamna Agata o cunoscuse prima dată, aceasta trăia împreună cu mama ei, mîndră că o întreţinea predînd în şcolile elementare, în timpul acela îi făcuseră curte mulţi tineri sperînd să-i înşele natura pătimaşă; dar Anna, care se irosea într-adevăr în aşteptarea unui bărbat căruia i-ar fi oferit cea mai caldă şi devotată iubire, a ştiut totdeauna să se apere. Cîteva buchete

de flori, un schimb de scrisori, vorbe şi vise, poate chiar şi un sărut pe furate: şi atît.

Căzuse odată totuşi într-o cursă, la cîtva timp după moartea mamei, şi fusese atrasă în ea de fratele uneia din cele mai bogate prietene, în casa cărora obişnuia adesea să se ducă după interminabilele ore de şcoală, mereu bine primită, deoarece le ajuta la lucrul de mînă, le distra cu glumele ei pline de duh şi prompte şi, deseori rămînea la ele la masă şi uneori chiar noaptea.

Prima cădere fusese ţinută ascunsă cu o interesată prudenţă din partea părinţilor tînărului, astfel că nimic precis nu se auzise în oraş. Anna plînsese în taină pentru tinereţea ei ofilită, viitorul frînt, sperînd o vreme în căinţa tînărului. Multe din prietene, străine de întîmplare sau generoase, îi păstraseră prietenia, şi printre acestea Agata Ajala, pe atunci abia măritată.

După cîţiva ani, Anna Veronica întîlnise, din nenorocire, pe un alt tînăr, bolnav, melancolic, care locuia lîngă ea, în trei cămăruţe umile dar plăcute şi aerisite, cu o mică terasă plină de flori. Acesta o ceruse de soţie; dar Anna, onestă, a vrut să-i mărturisească totul; apoi n-a ştiut, sau poate că nici n-a putut să-i refuze aceeaşi dovadă de iubire pe care i-o acordase şi celuilalt. Dar de data aceasta, după ce el s-a dezis şi a părăsit-o, Anna a ajuns la scandal, pentru că rămăsese însărcinată cu seducătorul sentimental, plecat pe neaşteptate din oraş. Din fericire copilul a murit imediat după naştere. Anna, destituită de la şcoală, a obţinut, din milă, o pensie mizerabilă, graţie căreia a putut să supravieţuiască în singurătatea şi în infamia în care o aruncase nemernicul melancolic.

Doamna Agata se întîlnea deseori în biserică cu Anna Veronica, dar se prefăcea că nu o vede; Anna o înţelegea şi nu o condamna; îşi ridica privirea şi în ochi şi pe buze rugăciunea îi devenea şi mai fierbinte, rugăciune nutrită de dragoste faţă de toţi, prieteni şi duşmani, de parcă ei i s-ar fi cuvenit primul exemplu de iertare.

Cînd a izbucnit scandalul Mariei, Anna Veronica a privit-o cu alţi ochi pe doamna Agata, duminicile, la slujbă. Ştia că Marta era însărcinată; şi într-o zi. Ieşind de la biserică, s-a apropiat umil de prietena de odinioară care se ruga încă şi depunîndu-i un pachet în poală, i-a spus:

— Acesta e pentru Marta.

Doamna Agata ar fi vrut să o cheme înapoi; dar Anna s-a întors să o salute numai cu mîna şi a fugit. În pachet, doamna Agata a găsit cîteva dantele lucrate cu croşeta, trei baveţele brodate şi două scufiţe. S-a înduioşat pînă la lacrimi;

Din multele ei prietene pe care conta, nici una nu i-a rămas credincioasă după scandal; dar iată, în schimb, vechea prietenie acum se reînnoda pe furiş. Într-adevăr, duminica următoare, a revăzut-o pe Anna Veronica în biserică, s-a aşezat alături de ea şi, după slujbă, au vorbit îndelung, emoţionîndu-se de amintirile din vechea lor prietenie şi

de întîmplările sau nenorocirile suferite.

Acum, cînd Francesco Ajala stătea mereu retras, Anna Veronica nu putea să vină pe ascuns să-i ţină tovărăşie şi să o ajute ca odinioară pe prietena ei la lucrul de mînă?

Putea, da. Şi iată că Anna Veronica traversa în vîrful picioarelor camera vecină cu a celui retras; îşi dădea jos şalul lung de căită şi zîmbind Martei şi Mariei cu două surîsuri diferite:

— Iată-mă, fetele mele, rostea pe şoptite. Ce mai e de făcut?

Marta asista seara la lucrul acela făcut cu dragoste de mama ei şi de prietena acesteia; şi adesea privind scutecele, cămăşuţele,. Jacheţelele, scufiţele din caş, ochii i se înceţoşau sau se umezeau de lacrimi.

Între timp Paolo se străduia să explice cu glas scăzut Mariei felul cum funcţiona tăbăcăria: îi vorbea despre piatra pentru strivit cojile de mirt şi oţetar sau despre gropile în care se argăseau pieile... despre mortar... sau îi expunea cronica întîmplărilor din oraş. Alegerile politice erau în toi. Gregorio Alvignani îşi depusese candidatura. Familia Pentàgora cheltuia o avere pentru a-l doborî. Afişe, curieri, întruniri, ziare... El, Paolo, nu ştia de a cui parte să fie, cui să-i acorde votul; pe de o parte nu voia să susţină familia Pentàgora dar nu voia să fie nici de partea adversarului Alvignani; acestuia nu i-ar fi dat în nici un caz votul; pentru autoritatea care fi revenea din conducerea tăbăcăriei, în care lucrau mai mult de şaizeci de muncitori, nu i se părea potrivit să stea deoparte în această luptă.

Biata Maria se prefăcea că ascultă totul, pentru a nu-l jigni; şi supliciul acela dura pentru ea o oră, adesea chiar două.

— Vrei să pui rămăşag, îi spuse Marta zîmbind, într-o seară, înainte de a se duce la culcare, că Paolo e îndrăgostit de tine?

— Marta! – exclamă Maria, înroşindu-se pînă în albul ochilor. Cum de te poţi gîndi la asemenea lucruri?

Marta izbucni într-un rîs răsunător:

— Ce vrei? Nu ştii? Sînt o femeie pierdută!

— Marta! oh Marta dragă, te rog! – gemu Maria, ascunzîndu-şi faţa în mîini.

Marta îi apucă braţele şi scuturînd-o cu violenţă îi strigă, în culmea furiei:

— Vreţi să mă faceţi să înnebunesc. Cu tragedia asta pe care mi-aţi pregătit-o? Aţi jurat? Vreţi să plec de acasă? Spuneţi-o odată! Voi pleca, voi pleca îndată, chiar acum... Lasă-mă, lasă-mă...

Se repezi spre uşă, reţinută de Maria. Mama veni alergînd.

— Taci, Marta, te rog! încet... Eşti nebună? Unde vrei să pleci?

— Jos, în stradă, să cer dreptate... Nebună, da, nebună!

— Nu striga aşa tare!... Te va auzi tatăl tău!

— Cu atît mai bine! Să mă audă! De ce stă acolo închis? Nu s-a închis degeaba în întuneric; aşa, ca un orb, mă condamnă... Nu vreau, nu mai vreau să rămîn cu voi... Veţi fi mulţumiţi şi fericiţi...

Plînsul o dobori deodată; se zbătu pînă noaptea tîrziu într-o puternică convulsie de nervi, vegheată de mamă şi de soră.

VI

CU CAPUL LĂSAT PE SPATELE FO-
toliului imens, cu mîinile diafane pe braţele acestuia într-o atonie de neînvins, Marta fixa lung fiecare mobilă din cameră; şi i se părea că numai acum i se lămurea, dar într-un mod straniu, semnificaţia fiecărui obiect în parte şi le examina şi parcă le concepea existenţa sustrăgîndu-le relaţiilor dintre ele şi ea. Apoi ochii i se opreau din nou asupra mamei, asupra Mariei, asupra Annei Veronica, care lucrau în linişte în faţa ei; îşi pleca pleoapele; scotea un lung suspin de oboseală.

Astfel treceau nespus de încet zilele tristei aşteptări.

În sfîrşit într-o dimineaţă, cu puţin înainte de amiază, au apărut durerile naşterii.

Îngheţată, cu fruntea umedă de sudoare, se agita prin cameră, nemaiputîndu-şi potoli în nici un fel spasmele; între timp o privea cu groază pe bătrîna moaşă şi pe o altă femeie care pregăteau patul. Un tremur de mînie îi scutura întreg trupul la fiecare vorbă sau sfat pe care i-l dădeau acestea.

În camera de alături, un tînăr medic, înalt, palid, blonduţ, chemat din iniţiativa moaşei foarte neliniştită din cauza stării pacientei, pregătea şi aşeza pe ascuns, cu o grijă minuţioasă, pe o măsuţă, feşe, comprese, sticluţe, tuburi elastice, instrumente de o formă ciudată. Şi ori de cîte ori punea cu un gest studiat obiectul pregătit, părea că spune: „S-a făcut!” Din cînd în cînd trăgea cu urechea şi zîmbea în sinea lui la auzul unui geamăt al celei ce avea să nască de la o clipă la alta.

— Mamă, mor! – se jeluia Marta, agitînd continuu, regulat, capul într-o parte şi alta. Mamă, mor! Ah, mamă, ah, mamă!

Şi strîngea cu putere braţul mamei care o susţinea, privind-o cu infinită milă printre lacrimile care îi brăzdau chipul, sfîşiată de gemetele surde, de vaietul continuu al fiicei: acolo, rezemate una de alta într-un colţ al camerei, ca şi cînd numai acolo ea putea suferi mai puţin.

Maria se retrăsese cu Anna Veronica într-o cameră mai îndepărtată, în apropierea celei a tatălui, iar Anna, pe şoptite, încerca să-i liniştească agitaţia şi nerăbdarea.

— Cînd copilul va veni să bată cu mînuţă lui la uşă, strigînd *Bunicule! bunicule!* cu mirosul de lapte în glas, ah, vreau să văd dacă nu va deschide uşa. Va deschide… Şi atunci, fata mea, eu nu voi mai putea veni la voi, da; dar nu are importanţă! Eu mă rog în fiecare seară

Domnului să vă facă acest har.

Pe neaşteptate, clătinîndu-se, urlînd, cu braţele ridicate. Furibundă din cauza durerilor şi a fricii, Marta năvăli în camera aceea, dezgolită, agitată, urmată de mama ei şi de femeile care o îngrijeau. Maria, Anna Veronica, se ridicară speriate şi fugiră la rîndul lor după ea. Marta se duse să bată la uşa tatălui ei, lovind-o cu capul şi cu mîinile, chemînd şi implorînd:

— Tată! Deschide, tată! Nu mă lăsa să mor aşa! Deschide, tată! Mor, iartă-mă!

Femeile, plîngînd, strigînd, căutau să o îndepărteze de acolo. Medicul o luă de braţ.

— Acestea sînt gesturi de nebunie, doamnă! Haide, haide; tata va ieşi afară; lăsaţi-vă condusă…

Femeile o înconjurară, o luară aproape pe sus şi o duseră în camera de naştere.

Aici o aşezară sfîrşită pe perne.

Puţin după aceea, Maria, care se întorsese după ce ascultase la uşa tatălui, intră în camera surorii, cu chipul răvăşit, tremurînd toată, să o cheme pe mama; o duse la uşa celui închis şi, ascultînd din nou cu atenţie, îi spuse:

— Auzi? auzi? Mamă, auzi?

Din cameră, prin uşă, venea un sunet surd, continuu, ca mîrîitul unui cîine asmuţit.

— Francesco! chemă tare doamna Ajala.

— Tată! – strigă Maria, gata-gata să izbucnească în plîns.

Doamna Ajala împinse uşa cu umărul; apoi a doua oară, şi la a treia aceasta cedă.

Pe întuneric, Francesco Ajala zăcea lungit pe podea, cu un braţ întins şi cu celălalt îndoit sub piept.

La strigătul ascuţit al mamei şi al Mariei, răspunse, din camera femeii care năştea, ceva ca un urlet prelung, de animal. Alergă Anna Veronica, alergă medicul; se deschiseră larg obloanele; şi corpul inert, doborît, al lui Francesco Ajala fu ridicat cu o prudenţă inutilă pe pat şi aşezat aproape în capul oaselor, sprijinit de perne.

— Nu mai strigaţi, vă rog, nu mai strigaţi! – le rugă medicul. Altfel îi veţi pierde pe amîndoi!

— Deci e pierdut? – ţipă doamna Ajala.

Medicul făcu un gest disperat şi înainte de a alerga în camera unde năştea Marta porunci servitoarei să se ducă după un alt medic, repede, la farmacia cea mai apropiată.

Maria, plîngînd, ştergea cu o batistă de pe faţa congestionată a tatălui sîngele care îi ieşea dintr-o rană uşoară de pe frunte. Ah, dacă în aceasta ar fi constat tot răul! Totuşi ea îşi dădea toată silinţa”, încerca cu toată dragostea să oprească acele cîteva picături de sînge ca şi cînd numai de aceasta ar fi depins salvarea tatălui. Mama părea înnebunită; voia ca soţul ei să vorbească cu orice preţ şi îl îmbrăţişa şi

îi strîngea mîinile îngheţate, parcă fără viaţă. Pămîntiu la faţă, Francesco Ajala continua să geamă surd, cu gura deschisă larg şi cu ochii închişi.

Sosi în grabă celălalt medic, un om chel şi strabic.

— Daţi-vă la o parte! ce e? Lăsaţi-mă să văd... Eh! – făcu cu un glas sufocat, fiindu-i înfundat nasul, şi lovindu-se pe şolduri. Bietul domn Francesco! Gheaţă, gheaţă... Aici, la farmacia apropiată, comprese cu muştar, o băşică... Cine se duce? cine aleargă? Mai departe de pat... aer! aer! Bietul domn Francesco!

Prin uşile închise răzbi un strigăt prelung, parcă de fiară rănită şi mînioasă. Medicul se întoarse brusc; pentru o clipă toţi, uitînd de Francesco, aşteptară emoţionaţi.

— Biata mea fată! gemu doamna Agata, izbucnind în hohote de plîns.

Atunci celelalte femei izbucniră şi ele în plîns. Medicul pi ivi în jurul lui buimăcit, se zgîrie cu un deget pe craniu, apoi se aşează şi cu mîinile împreunate pe pîntec începu să-şi învîrtească degetele mari.

O lacrimă brăzdă încet chipul muribundului şi se opri în mustaţa deasă şi căruntă.

Orice încercare de salvare a fost zadarnică.

Agonia a durat pînă seara. Numai geamătul continuu, monoton, atesta o ultimă rămăşiţă de viaţă în corpul acela de gigant, susţinut de perne pe pat.

Tîrziu, doamna Agata se gîndi la Marta, şi se duse în camera acesteia. La deschidere uşii o izbi mirosul de amoniac şi de oţet. Deci născuse.

Marta zăcea nemişcată, ca de ceară, pe perne, şi părea fără viaţă. Femeia care o asista, aplecată asupra ei, îi aplica încontinuu o compresă, iar medicul, peste măsură de palid, sfîrşit, arunca grămezi de vată însîngerată într-un lighean aşezat pe jos.

— Dincolo, spuse el mamei, arătîndu-i uşa camerei de alături.

Înainte de a intra în cealaltă cameră în linişte, ca un automat, doamna Agata îşi privi fata.

— Mort... – se bîlbîi aceasta, ca pentru sine, cu un glas lipsit de expresie, venit parcă nu mai de departe decît de pe buze.

Moaşa arătă mamei un mic monstru aproape fără formă, în vată, livid, mirosind a muşchi.

— Mort...

Din stradă, ajunse pînă la ei sunetul ascuţit al unui clopoţel şi un cor cîntat pe nas, ca de copii, deşi era de femei, aflate într-o procesiune grăbită.

— Sfînta împărtăşanie! – zise bătrîna moaşă, îngenunchind, cu micul. Mort în braţe, în mijlocul camerei.

Doamna Agata ieşi în grabă, alergă în sala de la intrare, în timp ce intra preotul, pregătit de slujbă, cu artoforul în mînă, şi un paracliser care venea în urma lui, cu ochii aproape îngroziţi de frică, închidea

baldachinul. Paracliserul, cu un mic tabernacol în braţe îl urmă pe preot în camera muribundului. Femeile şi copiii care întregeau slujba ultimei împărtăşanii îngenunchează în sală, bolborosind între ele.

Francesco Ajala nu auzi, nu înţelese nimic; primi numai ultima împărtăşanie şi, miruit de preot, îşi dădu duhul.

Treptat, jos în stradă, sunetul strident al clopotului şi corului femeilor se amestecară cu strigătele şi aplauzele unei mulţimi de oameni care cu un drapel în frunte exaltau alegerea lui Gregorio Alvignani ca deputat.

VII

DUPĂ NAŞTERE, MARTA S-A ZBĂ-
tut aproape trei luni între viaţă şi moarte.

Providenţă divină această boală, spunea Anna Veronica. Da, pentru că altfel, cele două biete femei rămase în viaţă, văduva şi orfana, ar fi înnebunit. În schimb, în lupta disperată împotriva acelui rău care părea de neînvins, buzele lor, care păreau că nu vor mai surîde niciodată, surîseră după două luni de la moartea aproape violentă a stăpînului casei, la primele semne de convalescenţă a Martei.

Neobosită, Anna Veronica, după multe nopţi de veghe, aducea acum în fiecare dimineaţă convalescentei mici şi înmiresmate iconiţe de sfinţi, conturate cu hîrtie perforată, cu puncte aurii, cu nimburi aurii.

— Aici, spunea, în plic, sub pernă: te vor vindeca: sînt binecuvîntate.

Şi arătîndu-i pe cei doi sfinţi patroni ai tîrgului, Sf. Cosma şi sf. Damian, cu veşmintele pînă la pămînt, cu coroanele pe cap şi ramurile de palmier ale supliciului în mîini; cei doi sfinţi, miraculoşi, care urmau să fie sărbătoriţi în curînd, şi cărora Anna Veronica le făgăduise o ofrandă pentru vindecarea Martei:

— Aceştia, adăuga, preţuiesc mai mult decît medicul tău chel, cu un ochi la Cristos şi altul la sf. Ion.

Şi-l imita pe medic cu glasul lui sufocat şi fonfăit, fiind veşnic cu nasul înfundat: — „*Sufăr de litiază, doamna mea*!” – Care ar însemna: „*boală de piatră, doamna mea, calculoză*!”

Marta zîmbea vag, palidă, urmărind cu ochii cuvintele Annei Veronica, şi zîmbeau şi mama şi Maria.

Seara, înainte de a se întoarce acasă, Anna rostea o rugăciune împreună cu doamna Agata şi cu Maria, în camera Martei.

Bolnava asculta bolborositul rugăciunii în camera slab luminată de o lampă acoperită cu un abajur de culoare verde; privea pe cele trei femei îngenuncheate, înclinate pe scaun, şi adesea la litanie răspundea şi ea la invocaţiile

Annei Veronica:

— *Ora pro nobis*.

Senzaţia de seninătate, mîngîietoare şi uşoară, pe care obişnuieşte să o dea convalescenţa, se tulbura odată cu venirea serii. I se părea că lumina aceea acoperită de abajurul verde era prea puţină împotriva umbrei care invada casa; şi o nelinişte adîncă, o consternare obscură, o impresie de gol, de spaimă simţea că vine din celelalte camere, spre care îşi îndrepta gîndul anxioasă, din patul ei; dar îndată şi-i retrăgea, fixîndu-şi din nou ochii pe lumina din camera ei, ca să simtă căldura familială. În umbra aceea, în întunericul celorlalte camere tatăl ei s-a stins din viaţă. Acum el nu mai era acolo... Nimeni nu mai era acolo... Umbra. Întunericul. Ce coşmar, într-adevăr, a fost el pentru ea! Acum, s-a eliberat, dar cu ce preţ!... Neliniştea adîncă, deprimarea sumbră, senzaţia de gol, de spaimă, nu-i veneau oare fiindcă se gîndea la el?

Adesea adormea cu rugăciunea pe buze. Mama zăcea alături de ea, pe acelaşi pat; se frămînta mult în fiecare seară pînă să adoarmă, nu numai din cauza amintirii sfîşietoare şi încă vie a soţului, ci şi din cauza grijii asidue provocată de nepotul Paolo Sistri căruia îi era încredinţată acum existenţa familiei.

După nenorocire, Paolo nu mai venea punctual în fiecare seară. Trebuia ca mătuşa să trimită după el de două sau de trei ori pentru a afla ceva de la tăbăcărie; şi atunci cînd în sfîrşit se hotăra să vină, apărea mai abătut şi mai confuz ca înainte.

Într-o seară veni cu capul bandajat.

— Oh, Doamne, ce ţi s-a întîmplat, Paolo?

— Nimic. Într-o cameră din tăbăcărie, pe întuneric, careva (şi poate înadins!) uitase să închidă... cum se numeşte? da... chepengul din podea şi el trecînd, hop, jos: s-a rostogolit pe, cum se numeşte, aceea de lemn; scara stăvilarului, da, şi a scăpat ca prin minune. Dar la tăbăcărie toate bune. Poate totuşi... ar fi fost mai bine să se încerce o oarecare operaţie franţuzească... felul de argăsire prin care... aşa, se foloseşte în praf... cum se numeşte... scoarţa de gorun, de plută şi de cer; în timp ce după metoda noastră cu taninul nostru dizolvat în apa de mirt...

— Doamne, Paolo! – îl întrerupea mătuşa, cu mîinile împreunate. Să nu schimbăm nimic! Mergea totul foarte bine, după metoda noastră, cît timp s-a ocupat răposatul.

— Cristoase! Ce legătură are? – îi răspundea Paolo, îngîmfat, acum că unchiul lui nu mai era în viaţă. E altceva! Pentru că... vezi cum se face? Se ia... înainte ce se lua? apă fiartă. Oh, acum se ia apă curată... aşteaptă! cu praf de scoarţă de gorun, sau...

Şi continua un timp, încurcîndu-se, reluînd de la cap, vrînd să-i explice mătuşii argăsirea grozavă după moda franceză.

— M-ai înţeles?

— Nu, dragă. Dar poate că nu înţeleg eu. Te rog: fii atent!

— Ai încredere în mine.

Şi într-adevăr se străduia în totul. Ziua şi noaptea, în continuă luptă: ziua, cînd ici cu vărarii, pentru a supraveghea fierberea; cînd colo, la gropile de argăsire pentru spălarea pieilor; apoi la suporturi pentru jupuitul perilor, apoi subţierea pieilor şi aşa mai departe; noaptea tot acolo, cu registrele de încasări şi cheltuieli, pentru socoteli. Auzea în jurul orei patru cîntecul cocoşilor… Ce ştia mătuşa lui? Cocoşii, la patru dimineaţa, pe cuvînt de onoare… Şi el era încă în picioare. Cerneala din călimară nu respecta nici unul din cele zece degete ale sale, şi îşi mînjise pînă şi nasul şi fruntea.

— Aş vrea să te văd aici! – sufla, cu mînecile cămăşii suflecate, cu capul răsturnat pe speteaza scaunului de parcă ar fi vrut să găsească cifrele calculelor lui prin pînza de păianjen din tavan, la care, distrîndu-se, voia să facă să ajungă fumul, pe care îl scotea cu patimă din pipă: – pfu, pfu, pfu…

În tot acest timp, pe stradă, în clădirea vastă, linişte de mormînt. Pe peretele gol, îngălbenit, lumînarea răspîndea lumina tremurătoare la fiecare pufăit al lui Paolo, a cărui umbră se întindea enormă şi monstruoasă pe podea..

— Puah!… La naiba… – şi numea un creditor, scuipînd pe perete.

Un păianjen îi trecea încet, încet pe sub ochi, speriat parcă de lumină, clătinîndu-se uşor pe cele opt picioare lungi, extrem de subţiri. Paolo avea oroare de aceste animale mici, ca femeile de şoareci. Sărea brusc în picioare, îşi scotea un pantof şi poc! – strivea păianjenul cu talpa; apoi cu chipul scîrbit privea atent victima lipită astfel pe perete.

După moartea unchiului, se instalase definitiv la tăbăcărie. Mînca acolo şi dormea tot acolo; iar în camera aceea îmbîcsită nu permitea nimănui să intre. El singur îşi pregătea de mîncare şi tot el îşi făcea şi patul; el singur totul. Dar nu reuşea niciodată nimic. Căuta tacîmurile? — Carnea i se ardea pe foc. Voia să bea? — Găsea grăsime plutind deasupra vinului. Cine vărsase ulei în paharul lui?

— Puah! La dracu’!

Şi rămînea cu limba afară şi cu o mutră scîrbită.

Dar asta nu era nimic. Avea de luptat cu un nor de corbi picaţi asupra tăbăcăriei după moartea unchiului! Apăra cu un zel feroce interesele sărmanei văduve, curtea tăbăcăriei răsuna de certurile lui gălăgioase, violente; dar pînă la urmă trebuia să cedeze şi să plătească şi iar să plătească. Între timp vînzările se reduceau din zi în zi; datoriile creşteau ca şi reclamaţiile; negustorii de pielărie îşi retrăgeau angajamentele sau respingeau marfa şi se adresau altor tăbăcari. Mătuşa, neştiind realitatea, îi cerea în fiecare lună pentru întreţinerea casei suma pe care era obişnuită să o aibă înainte, ca şi cînd afacerile ar fi mers în acelaşi ritm; iar el, care nu avea curajul să-i expună starea mizerabilă de lucruri, se străduia în toate felurile ca în fiecare lună să nu-i lipsească cel puţin banii de totdeauna.

Marta se ridicase în sfîrşit din pat, şi acum făcea primii paşi, sprijinită de mama ei şi de Maria; de la fotoliul aşezat lîngă pat pînă la

oglinda dulapului.

— Cum am ajuns, Dumnezeule!

Îşi ducea o mînă pe după gîtul Mariei şi cu cealaltă, albă şi tremurîndă, îşi îndrepta uşor şuviţele de pe frunte, în timp ce se privea în oglindă zîmbind aproape cu milă pentru bietele ei buze arse de febra atîtor zile de boală. Apoi se ducea să se aşeze în fotoliul cel mare de piele de lîngă fereastră. Venea Anna Veronica şi îi vorbea cu glasul ei cald şi sincer afectuos despre vecerniile din luna mai consacrate Madonei: – Biserica curată, mirosind toată a trandafiri; apoi binecuvîntarea şi, în fine, cîntecele sfinte cîntate în sunetul orgii: ultimele raze de soare intrau în biserică prin ferestrele mari deschise sus şi rîndunicile intrau şi zburau ici şi colo, rătăcite, în timp ce afară ciripeau altele ca îmbătate, urmărindu-se.

Marta asculta cu sufletul parcă înstrăinat de simţuri.

— Te vom însoţi noi, vom merge toate patru împreună, mai înainte de sfîrşitul lunii. O, te vei face bine, să nu te îndoieşti.

Dar ea nega totul, spunînd că nu va fi cu putinţă.

— Da, biserica este la doi paşi; dar dacă nu mă pot ţine pe picioare...

VIII

ÎNAINTE DE SFÎRŞITUL LUNII,
Marta s-a putut duce la biserică, însoţită de Anna Veronica, de mamă şi de soră.

După ce s-a închinat şi a închis cartea cu rugăciuni, Marta a aruncat o privire neliniştită spre Confesional, în faţa căruia, de cealaltă parte, sta îngenuncheată o bătrînă care se spovedea venită acolo înaintea ei. În partea dinspre Marta, lemnul confesionalului, perforat tot, lustruit şi îngălbenit, păstra amprenta opacă a atîtor frunţi de păcătoşi. Marta îl observă cu un oarecare fior, şi îşi trase mai mult pe cap şalul lung, negru, pînă ce şi-a ascuns faţa. Era foarte palidă şi tremura.

Biserica, pustie, era dominată de o linişte misterioasă, copleşitoare, în răcoarea crudă, imobilă şi înmiresmată de tămîie. Pustietatea solemnă a interiorului sacru, suspendată parcă de pilaştrii înalţi, de arcadele ample, dădea sufletului, în penumbra aceea, o senzaţie de oprimare. Tot naosul central era ocupat de două aripi de scaune de paie, dispuse în şiruri lungi pe podeaua prăfuită, inegală din cauza vechilor lespezi de mormînt, uzate.

Marta stătea îngenuncheată pe una din aceste pietre, şi aştepta ca bătrîna care se spovedea să-i cedeze locul în confesional.

Cîte păcate putea avea bătrîna aceea! Dar ale sale său ale

mizeriei sale? şi care or fi fost ele? Bătrînul preot confesor le asculta pe toate prin perforaţiile făcute anume în lemn, cu chipul indiferent.

Dar îşi plecă ochii şi, pentru a-şi sustrage atenţia, încercă să descifreze inscripţia funerară în parte ştearsă de pe efigia uzată. Acolo, dedesubt, un schelet... Ce importanţă mai avea numele? Dar ce şi cît de lăuntric, de sigur, de ocrotit apărea în pacea solemnă a unei biserici repaosul morţii!

Cele două aripi de scaune se prelungeau pînă la coloanele care susţineau pe nartex cafasul bisericii. În spatele coloanelor erau două bănci lungi pe una din care Marta, cînd a intrat, a văzut un bătrîn ţăran cu braţele încrucişate pe piept, cu ochii uscaţi de ani, înfundaţi în orbite. Oh, mîinile acelea aspre, pămîntii, gîtul cu pielea flască şi încreţită, brăzdată de o zbîrcitură neagră, cu bărbia în jos, mai jos de gît, şi tîmplele turtite, cu fruntea încreţită sub părul zbîrlit şi încărunţit. Din cînd în cînd bătrînelul tuşea şi tuşea lui răsuna surd în liniştea bisericii pustii.

Prin ferestrele mari pătrundea, luminînd în fîşii marile fresce ale bolţii, paloarea de foc în care ziua murea într-un ciripit asurzitor de rîndunele.

Marta venise la biserică sfătuită de Anna Veronica. Dar în lunga aşteptare, îngenuncheată ca o cerşetoare, începea să aibă despre ea însăşi o impresie penibilă. Înţelegea bine umilinţa Annei, era pentru ea izvor de multă, senină duioşie; într-adevăr, Anna nu mai avea nici o speranţă; căutase şi găsise în credinţă un confort psihic, iar în biserică un refugiu. Dar ea? Era convinsă că nu şi-ar fi încălcat niciodată datoriile unei soţii, nu pentru că l-ar fi socotit pe soţul ei demn de un astfel de respect, ci pentru că i se părea nedemn pentru ea să-l trădeze, nici o amăgire nereuşind să-i smulgă cea mai mică concesie. Oare, văzînd-o acolo în biserică, umilă şi în stare de prostraţie, lumea nu ar fi presupus că ea acceptase, ca justificată, condamnarea şi că îngenunchea în faţa lui Dumnezeu pentru a-i cerşi o mîngîiere şi un refugiu, deoarece nu îşi mai recunoştea dreptul de a se ridica în picioare şi de a sta cu capul sus în faţa oamenilor? E adevărat, nu pentru aceştia, nu pentru pedeapsa nemeritată; nu pentru nenorocirea tatălui, pentru care ea nu se socotea vinovată, se lăsase convinsă de Anna să vină în biserică; ci pentru ea, Pentru a obţine de la Dumnezeu pacea şi lumina. Ce va spune, totuşi, peste puţin timp, bătrînul confesor? De ce trebuia oare să se confeseze? Ce făcuse, ce păcat atît de grav, încît să merite toate pedepsele acelea, sau infamia, moartea tatălui, şi a fiului ei, doliul perpetuu din casă, şi poate mizeria, mîine? Să se acuze? Să se căiască? Dacă a făcut ceva rău, fără voia sa, din lipsă de experienţă, nu a plătit oare cu vîrf şi îndesat? Desigur că preotul acela o va sfătui să. Accepte cu iubire şi resemnare pedeapsa trimisă de Dumnezeu. Dar, chiar de la Dumnezeu? Dacă Dumnezeu era drept, dacă vedea în inimi... Pe bărbaţi, mai ales... Instrumentele lui. Dar primesc ei oare de la

Dumnezeu pedeapsă pe măsura păcatului? Ei exagerează, sau prin josnicia spiritului sau printr-o deviere a cinstei... Să accepte deci în umilinţă condamnarea, fără a o cîntări cu chibzuinţă, şi să ierte? Ar fi putut ierta? Nu! Nu!

Şi Marta ridică din nou capul şi privi biserica de parcă dintr-odată s-ar fi rătăcit. Liniştea aceea, pacea solemnă, înălţimea bolţii, şi confesionalul cel mic, şi bătrîna aceea în prosternaţie şi confesorul imobil, impasibil, totul i se îndepărtă pe neaşteptate din spiritul revoltat ca un vis zadarnic în care ea, în amorţirea conştiinţei, ar fi pătruns şi pe care acum, resimţind cruda şi dureroasa realitate, îl vedea risipindu-se.

Se ridică şovăitoare, simţi că îi tremură picioarele, avu un fel de ameţeală, îşi duse o mînă la ochi, şi cu cealaltă se sprijini de un scaun; apoi, clătinîndu-se. Traversă biserica. Pe bancă, sub cafas, îl văzu pe bătrîn, în aceeaşi poziţie, cu braţele încrucişate pe piept, absorbit în rugăciune, extatic.

Imaginea bătrînului o însoţi pînă acasă.

Credinţa aceea îi lipsea! Nu putea să o aibă. Ea nu putea ierta. Creierul îi ajunsese ca un burete i scai, din care nu mai putea stoarce un gînd care să o întărească, să-i dea un moment de linişte.

Era fantastică, poate, această senzaţie; dar pînă una alta îi pricinuia o nelinişte adevărată, care în zadar căuta uşurare în lacrimi. Cîte, Dumnezeule, cîte vărsase! Acum, iată, nici să plîngă nu mai putea. Mereu nodul acela, iritant, sufocant, în gît. Vedea îngroşîndu-se, concretizîndu-se în jurul ei o soartă nedreaptă, care mai înainte era o simplă umbră, vană umbră, ceaţă care cu o suflare s-ar fi putut împrăştia; acum devenea piatră de moară şi o strivea, strivea casa, totul; şi ea nu i se mai putea împotrivi. Faptul. Era un *fapt*. Ceva ce nu mai putea fi schimbat. Ceva enorm pentru toţi, enorm pentru ea însăşi, care deşi îl simţea în propria-i conştiinţă inconsistent, o umbră, ceaţă, devenise totuşi acum piatră de moară: şi tatăl care ar fi putut-o strivi cu un dispreţ suveran, s-a lăsat strivit el însuşi cel dintîi. Era ea, poate, alta, după *faptul* acela? Era aceeaşi, se simţea aceeaşi; într-atît, încît deseori nu putea crede că nenorocirea a avut loc.

Dar acum se împietrea şi ea, începea să nu mai simtă nimic: nici durere pentru moartea tatălui, nici milă pentru mamă şi pentru soră, nici prietenie pentru Anna Veronica, nimic, nimic!

Să se întoarcă în biserică? Şi de ce? Se ruga, şi rugăciunea era numai o deşartă mişcare neliniştită a buzelor; sensul cuvintelor îl pierdea. Adesea. În timpul slujbei, se surprindea privind picioarele preotului pe podiumul altarului, marginile de aur ale patrafirului, dantelăriile cărţii de rugăciuni; apoi, cînd toţi se ridicau în picioare, trezită de hîrjîitul scaunelor mişcate, de clopoţelul cu sunetul argintiu, se ridica şi ea şi îngenunchea, privind mirată unele vecine care se loveau cu pumnii în piept, plîngînd cu adevărat. De ce?

Pentru a se sustrage deşertăciunii în care naufragia fiecare gînd,

ca şi fiecare sentiment al său, încercă să vadă dacă reuşea să-şi reia studiul, sau cel puţin lectura. Deschise vechile cărţi părăsite şi simţi o duioşie de nespus. Îi reapărură, aproape palpitîndu-i sub ochi, amintirile cele mai scumpe: îşi revăzu şcoala, diferitele clase, băncile, catedra: uite, unul cîte unul, toţi profesorii care se succedau în timpul lecţiilor, şi apoi grădina în timpul recreaţiei, gălăgia, rîsetele, plimbările la braţ. Pe aici, cu cele mai dragi colege: apoi sunetul clopoţelului, şi din nou clasa; directorul, directoarea... întrecerile... pedepsele... Pe măsuţă era deschisă o carte, un tratat de geografie; răsfoi cîteva pagini: pe marginea uneia, un semn, şi aceste cuvinte scrise de mîna ei:

„*Mita, mîine vom pleca la Pekin*!” Mita Lumina... Ce abis acum între ea şi colega aceea de colegiu!

Cum se făcea că în unele inimi nu se ivea nici, o aspiraţie de a se ridica puţin deasupra celorlalţi, fie şi într-un lucru mic?

Într-o măsură, Marta a constatat aria la toate colegele ei de şcoală, chiar şi la buna ei Maria. Şi soţul făcea parte din aceeaşi turmă şi era fericit şi satisfăcut că îi aparţinea acesteia. Oh, dacă ar fi continuat studiile! La ora asta!

Îşi aminti de toate laudele pe care i le adresaseră profesorii, şi chiar... da, chiar şi de laudele pe care i le făcuse un altul: Alvignani, în răspunsurile la scrisorile lui. Ce îi răspunsese? Discutase cu el despre condiţiile femeii în societate... „Dumneata ştii să aplici impresiile foarte subtile în observarea realităţii” îi scrisese Alvignani într-una din scrisori. Această laudă o făcuse să rîdă multă vreme.

Şi expresia a aplica impresiile! Poate era bine spus... deoarece Alvignani era foarte cult... dar după părerea ei scria foarte preţios; în timp ce, cînd vorbea... Oh, la Roma, ea, dacă nu ar fi înlănţuit-o aşa... La Roma soţia lui Gregorio Alvignani. Într-un alt mediu, liber, plin de lumină intelectuală... departe, departe de tot, de toată mocirla aceea...

Îşi pleca ochii asupra cărţilor, însufleţită de vechea fervoare, pe neaşteptate, aproape dintr-o nevoie irezistibilă de a avea din nou, oricum, o aspiraţie care nu rezista totuşi la cea mai mică lovitură a realităţii; la scîrţîitul uşii, cînd ea trebuia să se ducă în celelalte camere, unde erau mama şi sora îmbrăcate în negru.

Despre ce s-a întîmplat în familie nu ştia nimic. A observat numai că mama şi Maria o priveau ca şi cum voiau să-i ascundă ceva: o impresie, un sentiment. Nu erau oare mulţumite că stătea aproape toată ziua departe de ele? O scuzau? O compătimeau? Mama avea aproape totdeauna ochii plini de lacrimi; Maria se usca văzînd cu ochii, se lungea, luase un aer uluit, o mîhnire care îndurera.

Pentru a-i face o plăcere, o întreba:

— Mergem la biserică, Maria?

Pentru soră această întrebare însemna:

„Mergem să ne rugăm pentru tata?” Şi răspundea totdeauna da; şi se duceau.

Într-o după-amiază, ieşind de la biserică, au fost luate cu asalt de un băieţaş aproape gol, doar într-o cămaşă murdară care îi cădea în zdrenţe pe picioarele slabe, pământii; chipul îi era galben şi murdar. El apucă şalul Martei cu o mînuţă şi nu voi să-l mai lase, rugîndu-le să-i dea ceva de pomană: era fiul unui zidar care căzuse de pe o construcţie.

— Este adevărat, confirmă Maria. Ieri, de pe o schelă.

Şi-a rupt un braţ şi o mînă.

— Vino, vino cu mine, biet copil! – spuse atunci

Marta, pornind.

— Nu, Marta… – spuse Maria, privindu-şi cu milă sora; dar imediat îşi plecă ochii, căită, contrariată.

— De ce? – o întrebă Marta.

— Nimic, nimic… să mergem… – răspunse repede Maria.

Ajunse acasă, Marta îi ceru mamei cîţiva bani pentru copil.

— Oh, fata mea! Nu mai avem nici pentru noi…

— Cum!

— Da, da… – continuă printre lacrimi mama. Paolo a dispărut de două zile; nu se ştie unde este… Fabrica s-a închis; au pus sigiliile… Ne-am ruinat! Staţi aici, fiicele mele. Spune-i-o tu, Maria. Eu trebuie să mă duc chiar acum la avocat.

IX

ÎN ZORII ZILEI URMĂTOARE AU fost trezite pe neaşteptate de un zgomot îndrăcit venit de jos, din stradă; urlete, strigăte nedesluşite care se ridicau pînă la cer, fluierături înfricoşătoare din scoici marine.

— *Pescuitorii*… – spuse Maria, aproape sieşi, într-un suspin, în întunericul camerei.

Eh, da; aceea era ziua sfinţilor patroni ai oraşului.

Cine s-a mai gîndit?

Ca în fiecare an la răsăritul soarelui, din satul marinăresc veneau în grupuri aşa numiţii pescari: aproape toţi cei ce locuiau la ţărmul mării, nu numai cei ocupaţi cu pescuitul. Lor, locuitorilor din sat, li se păstrase dintr-o veche tradiţie cinstea de a duce în triumf, pe străzile oraşului, statuetele celor doi sfinţi patroni, care suferiseră pe mare primul lor martiraj, şi de aceea îşi arătau în mod deosebit protecţia asupra marinarilor.

Astfel, în fiecare an, oraşul era trezit de invazia aceea zgomotoasă, ca de o mare în furtună. De-a lungul străzilor se deschideau ferestrele în grabă, de la care se aplecau în afară braţe goale, retrase imediat, şi feţe palide de somn, înfăşurate în şaluri vechi, în bonete, în basmale.

Nici una din cele trei neconsolate nu se gîndi să coboare din pat. Rămaseră cu ochii deschişi în întuneric, şi fiecăreia îi trecu prin minte viziunea necugetaţilor acelora de pe stradă, învăluiţi în fumul şi flăcările sîngerii ale torţelor în bătaia vîntului, îmbrăcaţi în alb, în cămaşă şi nădragi, cu picioarele goale, o eşarfă roşie în jurul taliei, alta mai mică, galbenă, în jurul capului. Îi văzuse de atîtea ori, în anii fericiţi!

Odată trecută furia aceea infernală, strada reintră în liniştea nopţii; dar nu după mult timp se reînsufleţi în chip de sărbătoare. Maria îşi înfundă faţa în pernă şi începu să plîngă în tăcere, copleşită de amintiri.

Se auzi primul strigăt al desculţilor credincioşi:

— *Sfinte al desculţilor, ne închinăm, ţie cu credinţă*!

Erau puşti, tineri, oameni maturi care printr-o minune a sfinţilor Cosma şi Damian (din care poporul făcea un singur sfînt) se socoteau scăpaţi de la vreun pericol sau vindecaţi de vreo boală şi care în fiecare an, printr-o făgăduinţă, colindau prin ţinut, desculţi, îmbrăcaţi în alb ca pescarii şi cu o tavă în faţă ţinută de o fîşie de mătase în bandulieră. Pe tavă erau poze cu chipurile celor doi martiri, iconiţe care se vindeau de la un ban la cîţiva bani şi mai mult.

Intrau prin case pentru a vinde iconiţele acelea de hîrtie; primeau de la toate familiile, pentru împlinirea dorinţelor, daruri ce constau într-o lumînare sau mai multe, aurite; cîte un cocoş cu panglică, ofertele şi banii le duceau din oră în oră Comisiei, ocupată cu serbarea, aflată în biserica sfinţilor.

În afara lumînărilor şi a cocoşilor, celelalte oferte mai importante erau duse în biserică cu mare pompă, în sunetul tobelor: miei, oi, berbeci, şi aceştia împodobiţi cu panglici, toţi cu lînă albă pieptănată, şi grînele pe măgari gătiţi frumos cu bogate harnaşamente şi zorzoane pestriţe.

În primele ore ale dimineţii sosi şi Anna Veronica, îmbrăcată în negru, ca de obicei, cu şalul lung de penitentă. Trebuia să împlinească făgăduinţa făcută în timp ce era bolnavă Marta: să ducă la biserică cele două lumînări groase promise şi faţa de masă brodată.

Şi Marta trebuia să se ducă cu ea. În zarva ultimelor zile, după fuga lui Paolo, ea nu s-a gîndit să o mai anunţe pe Marta din timp.

— Hai, hai, fata mea, curaj. De la o făgăduinţă nu se poate să te sustragi.

Marta închisă toată în sine, ca într-o linişte neagră, îi răspunse îndată, violent:

— Nu vin… lasă-mă! Nu vin.

— Cum! – exclamă Anna. Ce spui?

Şi privi rănită şi pe Maria şi pe prietena ei.

Marta sări în picioare.

— Mai trebuie să mă arăt şi recunoscătoare, pe deasupra, nu-i aşa? Pentru binele care mi s-a făcut, vindecîndu-mă…

— Dar e uşor să mori, fata mea, suspină Anna Veronica, închizînd ochii. Dacă ai rămas în viaţă, nu ţi se pare un semn că Dumnezeu te vrea vie pentru ceva?

Marta nu răspunse; şi ca şi cînd cuvintele prietenei, pronunţate cu obişnuita ei bunătate, ar fi răspuns unui sentiment tainic al ei, unui gînd secret, încruntă sprîncenele şi se îndreptă spre camera ei.

— Îţi va servi şi ca o recreare, adăugă Anna.

Pe străzi era o lume agitată. De pe ţărmul mării, din satele de la munte, din tot ţinutul, veniseră oameni în grupuri numeroase care înaintau acum cu greu, ţinîndu-se de mînă pentru a nu se rătăci. Cîte cinci sau cîte şase: femeile, gătite frumos, cu şaluri lungi brodate sau cu mantile scurte de stofă albă, albastră sau neagră, cu basmale mari înflorate, de bumbac sau de mătase, pe cap sau pe umeri, cercei mari de aur în urechi şi coliere şi broşe cu diverse pandantive sau ca nişte lacrimi mari; bărbaţii, ţărani, muncitori la carierele de sulf, marinari, stînjeniţi de costumele noi, aspre, de ghetele cu ţinte.

Marta şi Anna Veronica, ascunzînd sub şal lumînările groase şi faţa de masă, mergeau cît mai repede cu putinţă prin mulţimea în valuri, ameţită, fără direcţie.

Ajunseră în sfîrşit în piaţă, în faţa bisericii, neînchipuit de aglomerată. Tărăboiul era enorm, continuu; o gălăgie şi o harababură de nedescris. Cu puţin înainte apăruseră de jur împrejur tarabe cu pînze mari fluturate în vînt: în ele se găseau jucării şi fructe uscate şi dulciuri, pentru care vînzătorii strigau cît îi ţinea gura; pretutindeni foiau vînzătorii de iconiţe şi de staJuète făcute din ghips şi pictate, strigînd şi ei întocmai cum strigau desculţii ocrotiţi de sfinţi: cei care vindeau sfîrleze trăgeau în sus şi în jos de sfori; vînzătorii de îngheţată, cu cărucioarele lor împodobite cu lampioane multicolore şi pahare:

— *Belşug după pofta inimii! Belşug!*

Şi această veselă prezentare de bunătăţi era urmată de cîteva palme uşoare date la ceafă ştrengarilor celor mai îndrăzneţi care înconjurau cărucioarele ca un nor înverşunat de muşte.

Contrasta cu acea variată întrecere a negustorilor o cantilenă jalnică şi apăsătoare a unui grup de cerşetori de pe treptele din faţa porţii principale a bisericii în care lumea înnebunită se străduia să intre făcîndu-şi loc cu coatele.

Marta şi Anna Veronica s-au trezit luate de val, aproape strivite în înghesuială şi împinse în cele din urmă în biserica întunecată, plină pînă la refuz de curioşi şi de credincioşi, fără ca ele să fi mişcat un picior.

Depusă în mijlocul naosului central se afla o lectică masivă, de fier, pentru a putea rezista zguduiturilor mulţimii sălbatice, dezordonate. Pe postament, staJuètele celor doi sfinţi cu capetele de fier, aproape identice în atitudine, cu veşmintele pînă la glezne şi o ramură de palmier în mînă. În fund, sub un arc al naosului, la stînga, între două coloane, în jurul unei mese mari, stătea încordată Comisia

organizatorilor care primea de la credincioşi ofertele împlinirii făgăduinţelor: tăbliţe votive în care era prezentat grosolan miracolul obţinut în cele mai neaşteptate şi stranii întîmplări, lumînări groase, podoabe de altar, gambe, braţe, mamele, picioare, mîini de ceară.

În anul acela, printre manifestanţi era şi Antonio Pentàgora.

Din fericire, Anna Veronica îl observă înainte de a se apropia de masă; încremeni.

— Rămîi aici o clipă, Marta. Mă apropii eu singură.

— De ce? – întrebă Marta, care pălise dintr-odată; şi adăugă, cu ochii în jos: Nicola în biserică.

— Acolo pe bancă, e tatăl său – spuse Anna, încet. E mai bine ca tu să stai aici. Fac totul repede.

Niccolino nu se aştepta să o vadă acolo pe Marta. Nu o mai văzuse din ajunul rupturii cu fratele lui. Rămase buimăcit văzînd-o; apoi se îndepărtă încet-încet şi se amestecă cu mulţimea, ruşinat. A avut mereu complexe; a dorit totdeauna să fie iubit de ea ca un frate mai mic, crescut cum era fără mamă, fără surori. Printre mulţimea aceea de capete încercă să o zărească de departe, fără a se lăsa văzut: o zări, rămase în contemplaţia ei, spionînd-o; apoi strecurîndu-se printre cei adunaţi acolo, o urmări cu ochii pînă la ieşirea din biserică. O bucată de vreme nu a avut nici ochi nici urechi pentru spectacolul din biserică. Se regăsi, fără să ştie cum, în mijlocul pieţii înţesate de lume, sufocat de mulţimea care creştea enorm, care aştepta acum ieşirea staJuètelor celor doi sfinţi din biserică. Din învălmăşeala de corpuri îndesate laolaltă, se ridicau peste tot gîturile întinse, feţele încălzite, congestionate, ţinîndu-şi cu greu respiraţia; unele cu o expresie de rugăciune, de umilinţă, în ochi, altele cu o expresie feroce. Clopotele răsunau puternic deasupra acelei agitaţii, iar clopotele de la celelalte biserici răspundeau de la distanţă.

Deodată, toată mulţimea se mişcă în delir, se agită împinsă de mii de forţe contrarii, nemailuînd în seamă nici lovirile, vînătăile, sufocarea, dornică numai să vadă.

— Uite-l! Uite-l! Apare!

Femeile plîngeau în hohote, mulţi blestemau înnebuniţi, descătuşîndu-se furioşi de mulţimea care-i împiedica să vadă; toţi vociferau în prada unei demenţe colective. Iar clopotele răsunau continuu, ca înnebunite, la rîndul lor, de urletele oamenilor.

Lectica cu imaginile sfinte apăru brusc, cu violenţă, din poarta principală a bisericii şi se opri tot atît de brusc acolo, în faţă. Atunci strigătul ieşi frenetic din mii de guri:

— Slavă Sfinţilor Cosimo şi Damian!

Şi mii, mii de braţe se agitară prin aer, ca şi cînd tot poporul şi-ar fi ieşit din minţi, într-o încăierare disperată.

— Faceţi loc! Faceţi loc! – se strigă de pretutindeni, puţin după aceea. Faceţi loc sfîntului! Faceţi loc sfîntului!

Şi înaintea lecticii, de-a lungul pieţii, lumea începu să se dea cu

greu în lături, respinsă cu violenţă de paznici, pentru a se putea deschide o cale liberă. Se ştia că cei doi sfinţi erau duşi pe stradă aproape în fugă, ca o furtună; erau sfinţii proteguitori ai sănătăţii, salvatorii ţinutului de la epidemii de ciumă, şi trebuiau să ajungă în toate părţile. Fuga aceea era tradiţională: fără ea sărbătoarea şi-ar fi pierdut tot farmecul şi caracterul. Fiecare însă se temea să nu fie zdrobit.

În faţa bisericii răsună strident un clopoţel. Atunci se produse printre puternicii drugi ai lecticii o învălmăşeală a celor care trebuiau să ducă pe umerii lor greutatea. La fiecare oprire, în lungul străzii, se repeta învălmăşeala, domolită cu greu de organizatorii care dirijau procesiunea.

O sută de capete însîngerate, ciufulite, de nebuni se virau printre drugii lecticii, înainte şi înapoi. Era un amestec de braţe goale, musculoase, vinete, cu cămăşile sfîşiate, feţe scăldate de sudoare în şiroaie, cu mugete şi respiraţie furibundă, umeri striviţi sub drugul de fier, mîini noduroase, care îl apucau cu ferocitate. Şi fiecare din posedaţii aceia, sub enorma greutate, cuprins dă nebunia de a suferi cît mai mult din dragoste pentru sfinţi, trăgea bara la sine, şi astfel forţele se excludeau iar sfinţii mergeau clătinîndu-se ca beţi prin mulţimea care împingea, urlînd sălbatic.

La fiecare oprire scurtă, după o cursă, de la balcoane, de la ferestrele înţesate, unele femei aruncau asupra sfinţilor şi asupra mulţimii, din coşuri, felii de pîine neagră, spongioasă. Şi jos, lumea se repezea să le prindă. Între timp, purtătorii înghiţeau conţinutul unor sticle de vin şi se îmbătau, deşi aproape tot vinul băut astfel se prefăcea în scurt timp în sudoare.

Din cînd în cînd lectica devenea foarte uşoară: înainta atunci cu un elan irezistibil, ţopăind prin veselul haos al mulţimii. Altădată, dimpotrivă, devenea de o greutate insuportabilă: sfinţii nu voiau să înainteze, se retrăgeau din mers pe neaşteptate: aveau loc atunci adevărate nenorociri; unii. Erau striviţi. Un moment de panică; apoi, ca să se încurajeze toţi strigau: – Slavă sfinţilor Cosma şi Damian! – uitau şi păşeau mai departe. Dar de mai multe ori, ajunşi la acelaşi punct de la început, iată din nou lectica oprindu-se subit; în acelaşi moment toţi ochii se ridicau spre ferestre, şi mulţimea, amenînţînd, blestemînd, silea pe cei care apăreau să se retragă, deoarece acela era un semn că printre ei trebuia să fie cineva care ori nu împlinise făgăduinţa ori făcuse să se vorbească rău de el, nefiind deci demn să privească sfinţii.

Astfel în ziua aceea poporul devenea un adevărat cenzor.

Marta şi Anna Veronica stăteau la un balcon, între doamna Agata şi Mar ia. Antonio Pentàgora făcu un semn purtătorilor. La început, cele patru biete femei nu au înţeles mişcarea sfinţilor: i-au văzut retrăgîndu-se, dar nu. Ştiau că manevra aceea se făcea pentru ele. Cînd lectica ajunse din nou sub balcon şi se opri, toată mulţimea ridică ochii şi

braţele împotriva lor, strigînd, înjurînd, exasperată de nenorocirea unui biet copil ridicat de jos, strivit şi însîngerat. Pe loc, Marta şi Anna Veronica s-au retras de la balcon, urmate de Maria care plîngea; doamna Agata, peste măsură de palidă, tremurînd toată de indignare, închise cu o asemenea furie obloanele, încît se sparse un geam. Mulţimea fanatică interpretă aceasta ca o insultă; urletele, sudălmile se ridicară pînă la cer. Şi în acea furtună dezlănţuită pe neaşteptate sub casa lor, cele patru femei vibrau ţinîndu-se strîns una de alta, înghesuite; în aşteptarea chinuitoare auziră cum se izbea de grilajul de fier al balconului, o dată, de două ori, de trei ori, cu putere, capul unuia din cei doi sfinţi.

La fiecare lovitură, casa se cutremura toată.”

Apoi furia se potoli puţin cîte puţin; în stradă se făcu o linişte totală.

— Laşi! laşi! – spunea Marta cu dinţii strînşi, palidă, fremătînd.

Anna Veronica plîngea cu faţa ascunsă în mîini. Maria se apropie cu teamă de balcon şi, prin geam, văzu o bară din grilaj îndoită de loviturile capului de fier.

X

— PREA MULT, EH? – ZISE ANtonio Pentàgora, cu obişnuitul său rînjet rece, sleit pe buze, şi în ochi cu o privire de compătimire pentru Niccolino.

— Laşitate! – întrerupse acesta, furibund. Ar trebui să-ţi fie ruşine! Tot oraşul freamătă de scandalul de ieri.

Frumoasă ispravă!

— Bravo Niccolino! – exclamă liniştit tatăl. Te felicit cu adevărat! Sentimente nobile, generoase… Bravo! Ţine-le înrădăcinate bine, fiul meu, şi vei vedea cum se vor ramifica cu timpul…

Niccolino fugi, tremurînd tot, pentru a nu se dezlănţui într-un acces de furie. La fel fugise şi Rocco cu o seară înainte, după o ceartă violentă, în timpul căreia tată şi fiu fuseseră gata să se înfrunte cu pumnii.

Rămînînd singur, Antonio Pentàgora clătină din cap de mai multe ori şi suspină:

— Săraci cu duhul!

Şi rămase să mediteze îndelung, cu faţa roşie pe piept, şi sprîncenele încruntate.

Ştia, ştia că este nesuferit tuturor, începînd chiar cu fiii lui. Hm!… Şi ce-i cu asta? Nu putea face nimic; aşa trebuia să fie. Pentru Pentàgora, de care soarta şi-a rîs, pecetluindu-l cu semnul coamelor, nu exista remediu: Da! ori expuşi la ură, ori la dispreţ. Mai bine la ură!

Aşa le era destinul.

După el, toţi oamenii veneau pe lume cu soarta lor. Era o prostie să crezi că poţi schimba ceva. Pînă şi el, cînd era tînăr, aşa cum sînt acum fiii lui, crezuse c-ar fi fost posibilă o schimbare: sperase, se amăgise. I se păruse, ca sărmanului Niccolino, că are sentimente nobile, generoase: avusese încredere în ele, şi unde ajunsese? Nici mai mult, nici mai puţin, la încornorare. Asta le-a fost soarta şi numai asta.

Rămăsese atît de puternic fixat în acest gînd, încît, dacă cineva, din întîmplare, împins de nevoie, venea să-i ceară un ajutor, el, deşi se simţea înclinat să cedeze, deşi impresionat, se înfrîna, sufla greu, apoi deschidea buzele şi se strîmba în obişnuitul său rînjet, îl sfătuia pe bietul creştin să se adreseze altcuiva: cutăruia, de exemplu, un bun filantrop din oraş:

— Du-te la el, dragul meu: s-a născut numai pentru a ajuta pe alţii. Eu, nu vezi? Mie, ajutorul acesta nu mi se potriveşte. Aş jigni pe omul acela care-i ajută pe toţi de ani de zile şi nici nu poate face altfel. Eu mă ocup cu purtatul coarnelor şi atît.

Involuntar, devenise deosebit de cinic în vorbire. Spunea lucrurile acestea cu cea mai mare naturaleţe. Şi rîdea, el cel dintîi, de nefericirea lui conjugală, pentru a-i preveni pe alţii şi a-i dezarma. În societate se simţea ca rătăcit în mijlocul unui cîmp inamic. Şi rînjetul lui era ca acela al unui cîine urmărit, cînd îşi întoarce capul. Din fericire, era bogat: deci puternic. Nu se temea de nimeni. Într-adevăr, toţi oamenii, se dădeau în lături în faţa lui: lăsaţi să treacă viţelul sau mai bine-zis boul de aur!

— Prostii!

După trădarea, pentru el inevitabilă, a nurorii, se bucurase de neruşinata relaţie a lui Rocco cu femeia aceea de proastă condiţie:

— Bravo Roccuccio! îmi place. Acum, da! Vei vedea că peste puţin… Dă-mi fruntea să ţi-o pipăi…

Dar nu: prostul acela nu s-a simţit bine în postura sortită. Îmbufnat mereu, mojic, într-o mizerabilă dispoziţie. Apoi, pe neaşteptate, intervenise moartea lui Francesco Ajala. Ei bine, dintr-odată sufletul lui năucit s-a simţit pe loc zdrobit de unanima durere pe care nebunul acela furios o provocase în oraş. Pentru a nu mai da loc bîrfelor, se eliberase încet-încet de amantă, şi se întorsese acasă ca într-un mormînt:

— Şi de ce? Tu l-ai omorît pe Francesco Ajala?

Multă vreme n-a fost chip să-l scoată din casă, să-l facă să se distreze. Cai, cai de trăsură şi de curse: îi cumpărase şase cai! După două săptămîni nu a mai vrut să ştie de ei. Şi atunci? Ce altceva? Un mic voiaj de distracţie, în Italia sau în străinătate? — Nu, nici asta! Jocul, la club? — Nouă mii de lire pierdute într-o singură seară. Şi i le plătise fără să sufle o vorbă.

Ei bine, ce-i mai rămînea de făcut? Se prezentase ocazia cu sărbătorirea sfinţilor Patroni: la necazuri extreme, remedii extreme: şi

provocase scandalul cu procesiunea sub balcoanele familiei Ajala.

Nu avea nici o remuşcare. Rocco fugise ca un animal bolnav, din faţa înfierării dînd cu piciorul. Tatăl fusese puţin cam prea tare. Dar aşa trebuia! Cu timpul avea să se calmeze şi să-i mulţumească.

„Auzi-o, auzi-o pe nebuna!” – gîndi în sinea lui Antonio Pentàgora trezindu-se la auzul zumzetului neîncetat de bondar, al surorii lui, Sidora, care se agita ca o obsedată prin casă.

Poate ajunsese pînă la ea vestea cu scandalul. Ce era în capul ei? Nimeni nu putea şti, în afară de focul din cămin, aprins vara şi iarna, în care ea – spunea Pentàgora – voia să ardă toate coarnele familiei pînă la cenuşă, şi nu reuşea.

Timp de cîteva zile, Rocco nu a vrut să-şi vadă, nici de departe, tatăl. Niccolino îl însoţea, îi oferea o consolare, de frate bun.

— Nu era de ajuns, nu era de ajuns că am gonit-o de acasă? Mă răzbunasem… Era de ajuns! Dar nu: pe deasupra îi moare şi tatăl. Nu spun că a fost vina mea; dar sigur că într-un fel am contribuit; i-a murit copilul; şi chiar şi ea putea muri; s-a vindecat cu greu; iar el, ticălosul, îi pregăteşte scena aceea infamă sub balcon! De ce trebuia să o mai insulte? Cine l-a pus? Ticălos! Ticălos!

Şi îşi freca mîinile de furie.

Între timp veştile se înrăutăţeau din zi în zi. Tăbăcăria închisă. Paolo Sistri dispărut (şi lumea îl învinovăţea că furase din casa de bani ceea ce de fapt nu exista). Deci mizeria bătea la porţile bietelor femei părăsite. Cum aveau să iasă din starea asta? Singure, fără nici un ajutor, văzute rău de tot oraşul?

Şi noaptea, lui Rocco i se părea uneori că vede apărîndu-i înainte figura uriaşă a lui Francesco Ajala, palid, agitat, cu mîinile ridicate:
— *Ruinezi două case: a ta şi a mea*! – alteori figura soacrei (încă din prima zi de logodnă foarte bună cu el), zbîrlită, disperată, şi pe

Marta plîngînd, cu faţa ascunsă şi pe Maria năucită, care murmura:
— *Cine ne ajută? Cine ne ajută*?

Şi astfel, în ziua în care a aflat că tăbăcăria a fost pusă în vînzare, Rocco s-a dus hotărît direct la tatăl lui şi i-a propus – negru, fără a-l privi în faţă – să o cumpere pentru el.

— Eşti nebun! îi răspunse Pentàgora. Nici dacă ne-ar oferi-o pentru doi bani. Apoi, ascultă: pînă acum am făcut tot ce-ai vrut: bani, ai aruncat cît ai vrut. Nu sînt sac fără fund! Să fac şi pomană? Nu e de mine, o ştii. Noi sîntem tari numai în materie de coarne.

Şi îl lăsă încremenit.

XI

MARTA, MARIA ŞI MAMA ABIA SE

dăduseră jos din pat, cînd auziră clopoţelul de la poartă sunînd discret. Maria se duse să deschidă şi privind mai întîi pe vizor, văzu un bătrînei îmbrăcat modest, însoţit de doi tineri, aşteptînd în spatele uşii.

— Ce doriţi? – întrebă, nesigură, fără să deschidă.

— Ziro, portărelul, *don* Protògene, răspunse bătrînelul, aranjîndu-şi părul cîrlionţat al bărbii bogate. Fiţi bună şi deschideţi.

— Portărelul? Dar pe cine căutaţi?

— Nu e aceasta casa lui *don* Franccsco Ajala? – întrebă portărelul Ziro pe cei doi tineri care îl însoţeau.

Maria deschise timid poarta.

— Iertaţi-mă domnişoară, – spuse unul din tineri, (*Don* Protògene, daţi-i hîrtia). Iată, domnişoară, arătaţi hîrtia aceasta mamei. Noi vom aştepta aici.

Doamna Agata apăru şi ea la poartă în clipa aceea.

— Mamă, o chemă Maria, vino să vezi… eu nu ştiu…

— Ziro, portărelul, *don* Protògene, – se prezentă din nou bătrînelul, luîndu-şi de pe capul chel melonul ros care-i era larg de i se lăsa pînă pe ceafă. Nu fac… să zicem cu plăcere, dar… Justiţia porunceşte, noi vă aducem hotărîrea.

Doamna Agata îl fixă puţin năucită; apoi despături hîrtia şi o citi. Maria îşi privea mama înspăimîntată; bătrînul portărel aproba cu capul fiecare cuvînt şi cînd doamna ridică ochii de pe hîrtie, neînţelegînd bine, spuse cu glas umil:

— Acesta este ordinul pretorului. Şi aceştia doi sînt martorii.

Cei doi tineri îşi scoaseră pălăriile, înclinîndu-se.

— Dar cum? – exclamă doamna Agata. Doar îmi spuseseră…

Marta venise şi ea la uşă pentru a auzi mai bine; iar cei doi tineri o priveau cu interes, dîndu-şi coate pe furiş.

— Dar cum… – repetă doamna Agata, rătăcită, întorcîndu-se spre Marta. Avocatul îmi spusese…

— Atîtea lucruri spun avocaţii… – interveni cu un oarecare zîmbet, care îl făcu să roşească, unul din tineri, bondoc şi blond. Lăsaţi să aranjăm noi lucrurile, doamnă, şi veţi vedea că…

— Dar dacă ne iau…

— Mamă, o întrerupse Maria, cu demnitate, este inutil să discutăm aici. Lasă-i să intre. Au o dispoziţie: trebuie să-şi facă datoria.

— Cu durere, da… – adăugă *don* Protògene. Ei, din păcate…

Închise ochii, deschise mîinile şi îşi atinse cu vîrful limbii buza superioară.

— Nu vă speriaţi – reluă puţin după aceea – de unde trebuie să începem? Dacă doamna ar avea bunăvoinţa…

— Urmaţi-mă, spuse cu hotărîre Marta. Iată salonul.

Deschise uşa şi intră înaintea celorlalţi pentru a face lumină în camera care de mai multe luni stătea cu obloanele trase, părăsită. Apoi, adresîndu-se mamei şi surorii, adăugă:

— Voi plecaţi. Mă voi ocupa eu de toate astea.

Cei doi tineri se priviră buimăciţi; şi blondul, care era un străin de partea locului, de pe acum om de încredere al lui Gregario Alvignani care-l rugase insistent pe bătrînul portărel să-l ia cu el ca martor, din curiozitatea de a o vedea pe Marta de aproape, spuse, privindu-şi unghiile lungi:

— Noi regretăm, doamnă, vă rugăm să ne credeţi…

Marta îl întrerupse, pe acelaşi ton ferm, decis:

— Grăbiţi-vă. Vorbe inutile.

După ce scoase din buzunarul de la piept o foaie de hîrtie, o călimară de os şi o pană de gîscă, *don* Protògene se pregătea să înşire inventarul salonului, cînd privind în jur şi văzînd numai fotolii şi scaune capitonate, pe care nu socoti c-ar fi cuviincios să se aşeze, ceru cu un zîmbet umil Martei:

— Dacă doamna ar avea bunăvoinţa să-mi aducă un scaun…

— Aşezaţi-vă acolo, spuse Marta, indicînd un fotoliu.

Şi bătrînul se aşeză pe marginea fotoliului, supus; cu mîna tremurînd îşi puse ochelarii pe vîrful nasului şi întinzînd hîrtia pe măsuţa rotundă care se afla în faţa canapelei scrise cu solemnitate în partea de sus a hîrtiei: „Salonul” cu doi de 1*. După aceea îşi fixă pana la ureche şi frecîndu-şi mîinile spuse Martei:

— Natural, aceste mobile vor rămîne aici, stimată doamnă; eu acum fac numai, aşa, un mic inventar, cu evaluarea lor.

— Dar puteţi chiar să le luaţi cu dumneavoastră, spuse Marta. Peste cîteva zile, vom părăsi această casă, şi în cea nouă nu vor intra atîtea mobile.

— Aşadar putem proceda la inventar, zise *don* Protògene. Şi începu să noteze: Un pian…

Marta privi pianul pe care Maria îl folosise de atîtea ori, şi chiar şi ea, de copil, pînă cînd pasiunea pentru studiu nu îi luase timpul necesar pentru a se ocupa de muzică. Şi treptat treptat, pe măsură ce bătrînul şi cei doi tineri numeau, scriind, diferitele obiecte, ochii Martei se fixau puţin pe fiecare din acestea, reevocînd o amintire.

Sosise între timp şi Anna Veronica, căreia doamna Agata mîhnită îi comunică plîngînd noua nenorocire.

— Şi asta! în mijlocul străzii… Ah, Doamne, nu ai milă? nici de orfana aceea nevinovată, Doamne?

Şi cu mîna indică pe Maria care stătea cu fruntea lipită de fereastră pentru a-i ascunde mamei plînsul înăbuşit.

— Marta? – întrebă Anna Veronica.

— Dincolo cu ei… – răspunse doamna Agata, ştergîndu-şi ochii. Dacă ai vedea-o: indiferentă; ca şi cînd nu ar fi vorba de casa noastră…

— Agata dragă, curaj! – spuse Anna. Dumnezeu vrea să na încerce…

— Nu! Nu, Anna! – o întrerupse doamna Agata, strîngîndu-i un braţ. Dumnezeu nu poate să vrea aceasta!

* În italiană Salotto nu Sallotto.

Şi cu mîna o arătă din nou pe Maria, adăugînd încet:

— Ce durere! Ce durere!

Atunci, pentru a-i abate atenţia, Anna Veronica îi vorbi de noua căsuţă.

— Vin de acolo. Dacă ai vedea-o! Trei camere pline de aer şi de lumină. Nu prea mici, nu: oh, voi veţi sta acolo foarte bine... Şi apoi o terasă! Bună pentru întinsul rufelor; sînt şi sîrmele pentru întinsul lor; patru pari la colţuri; şi dacă ieşiţi pe terasă uite, ne putem chiar strînge mîinile, aşa... Fereastra camerei mele este chiar în faţă... În nopţile cu lună...

Anna se întrerupse: într-o fulgerare revăzu o noapte din trecut: seducătorul sentimental locuise în căsuţa unde peste cîteva zile urmau să se ducă să locuiască prietenele ei. Tulburată, schimbă discuţia:

— Ce minte am! Uite... uitam şi venisem pentru asta! Am să vă dau o veste bună. Da... – şi chemă: — Maria! Vino la mine, fata mea... Să ştergem lacrimile astea; dă-mi mie batista. Oh, aşa... bravo! vă anunţ şi vă liniştesc că fata baronului Troísi se măritǎ... Pun rămăşag că nu vă pasă, dar mie, da; deoarece doamna baroneasă, deşi pare imposibil, ţine să dea la cusut aici în oraş trusoul de zestre ale fiicei sale, înţelegeţi? şi pentru o bună parte din ele m-am oferit eu. Aşa că vom lucra toate, şi Dumnezeu ne va ajuta. În casă nouă!

— Permiteţi? – zise în clipa aceea Ziro. Portărelul, în prag, înclinîndu-se comic, cu pana de gîscă la ureche, cu călimara şi hîrtia într-o mînă şi melonul în cealaltă.

Cei doi tineri îl urmau. Apăru şi Marta.

— Poftiţi, intraţi. Mamă, tu du-te dincolo. Oh, eşti aici, Anna? Du-le, te rog, pe mama şi pe Maria dincolo.

— Ai văzut? – spuse mama prietenei, făcînd aluzie la Marta. Oare cum s-a putut schimba aşa?

— Cum, Agata? – observă Anna Veronica. De ce crezi că nu suferă deloc? Nu vrea să vă arate în aceste clipe, ca să vă încurajeze.

— Poate aşa o fi, suspină mama. Dar tu ştii bine; ai fost aici cu noi: în timp ce toată nenorocirea se dezlănţuia asupra noastră, cum se dezlănţuie şi acum, ea ce-a făcut?

A stat închisă acolo, ca şi cînd ar fi vrut să nu vadă nimic. Mi se pare o minune că azi o vezi prin casă şi că se interesează puţin de noi... Ce scrie? Ce citeşte? Mi-e ruşine, Anna, că am ajuns aici ca să văd unele lucruri. Eu şi Maria ne ducem la culcare devreme, ca să economisim lumina iar ea o ţine aprinsă pînă la miezul nopţii, pînă la două dimineaţa... Studiază... studiază... Mă întreb dacă nu cumva boala i-a atins şi creierul... Cum! – îmi zic, – ştie în ce stare am ajuns... tata mort, ruina... mizeria... iar ea se poate ocupa de lectură... singură, liniştită, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat?

Anna Veronica asculta îndurerată: nici ea nu înţelegea felul de a fi al Martei, atîta nepăsare, mai mult chiar, insensibilitate: şi nu un egoism, într-adevăr, fiindcă şi ea suporta ruina familiei.

— Permiteţi? – veni să repeta, puţin după aceea, portărelul, urmat de martori în pragul camerei unde se aflau ele.

Şi cele trei femei ieşiră şi din camera aceea; şi tot astfel din cameră în cameră, au fost parcă împinse din casa aceea, pe care peste trei zile au părăsit-o pentru totdeauna.

În casa nouă, după mutarea şi instalarea melancolică, Anna Veronica aduse pînza bine mirositoare, materialul fin şi delicat şi dantelele şi panglicile tinerei baronese Troísi.

Doamna Agata, privind-o pe Maria obosită de lucru, îşi stăpînea cu greu lacrimile: ah, ea nu va ajunge niciodată să-şi coasă trusoul de mireasă: va rămîne aşa, biata fată, orfană şi singură, totdeauna…

În casa cea nouă, Marta continua să ducă acelaşi mod de viaţă: Însă Anna Veronica nu se mai mira: Marta îi încredinţase un plan al său, rugînd-o insistent să nu-l comunice nici mamei nici surorii.

Le comunicase în cele din urmă ea, într-o seară, ieşind întunecată din camera în care studia. Se pregătise pentru examenele de concura, care urmau să înceapă în ziua următoare la Şcoala Normală. Anna Veronica îi prezentase din timp cererea plătind taxele din economiile ei.

Mama şi sora rămaseră uimite.

— Lăsaţi-mă în pace – spuse Marta, rănită de uimirea lor. Nu vă opuneţi, vă rog…

Şi se întoarse în camera ei.

Se prezenta la timp să-şi dea examenele cu vechile colege de şcoală. Le va revedea, deci! Nu-şi făcea iluzii asupra felului cum va fi primită. Va merge în faţa lor cu atitudinea celui care este gata să lanseze o provocare: da, şi nu numai lor, ci întregului oraş, ale cărui străzi le va vedea din nou, le va străbate în dimineaţa următoare. Avea să-i privească în faţă pe oamenii laşi care în ziua serbării sălbatice o ultragiaseră în mod public.

Gîndindu-se la mulţimea aceea enormă devenită bestială din cauza vinului şi a soarelui, Marta simţea tot mai puternic impulsul de a lupta; simţea într-adevăr, în ajunul acela, că se va mîntui de ruşinea josnică şi nedreaptă; înarmată cu dispreţ şi cu orgoliu pentru a putea spune:

— Mi-am scăpat mama şi sora de mizerie: ele trăiesc acum graţie mie, cu ajutorul meu.

Puţin cîte puţin, datorită acestor gînduri şi a grijii pentru viitor care se suprapunea deprimării în faţa probei iminente, îşi învinse anxietatea; cu toate acestea agitaţia ei nu se potoli, aşa că, în dimineaţa următoare cînd se trezi, starea de agitaţie luase amploarea unei rătăciri totale.

Nu mai ştia ce trebuia să facă: privea în jurul ei, parcă aşteptînd ca sărmanele şi puţinele obiecte din cameră să-i sugereze vreo hotărîre: colo, lighenaşul în care trebuia să se spele: ici, scaunul pe care se aflau rochia şi celelalte lucruri pe care trebuia să le îmbrace. Puţin după aceea începu să facă totul în grabă.

În timp ce se pieptăna, la nimereală, fără oglindă, intră mama pregătită să o însoţească.

— Oh, bravo mamă! Termină tu pieptănatul, te rog…

— E tîrziu.

Şi mama începu să o pieptene, aşa cum făcea în fiecare dimineaţă pe vremea cînd ea se ducea la şcoală. După ce termină, îşi privi fata: Doamne, nu i s-a părut niciodată atît de frumoasă… Şi încercă o vie reţinere, gîndindu-se că trebuia să iasă cu ea prin oraş, şi să o conducă printre privirile invidioase ale mulţimii, într-o aventură care.. În sărmana umilinţă a firii sala. Nu ştia nici să o înţeleagă şi nici să o aprecieze. Se gîndea că frumuseţea aceea, aerul de înfruntare pe care Marta îl avea în privire, ar fi dat motiv mulţimii să exclame: uite cît e de obraznică!

— Eşti atît de aprinsă la faţă… – îi spuse, evitînd să o privească; şi ar fi vrut să adauge: Ţine ochii în jos pe stradă.

Coborîră în sfîrşit pe scară şi o porniră una lîngă alta, în timp ce Maria, în spatele ferestrelor, le urmărea cu privirea, nelinişti tă.

Doamna Agata ar fi vrut să fie măcar pe jumătate mai puţin înaltă, pentru a nu atrage atenţia lumii şi a trece neobservată; să alerge cît mai iute pe strada aceea care i se părea fără sfîrşit., Marta în schimb se gîndea la întîlnirea ei cu vechile colege, şi nicidecum la faptul că trebuie să se grăbească sau să se sustragă privirii oamenilor.

Sosiră cele dintîi la colegiu.

— Oh, domnişoară frumoasă! Cum de vă văd aici?! Aici, din nou? Uite ce mare v-aţi făcut! Oh, ce faţă rară… – exclamă bătrîna portăreasă, gesticulînd, în admiraţia ei expansivă, cu capul şi cu mîinile.

— Nu a venit încă nimeni? – întrebă Marta. Puţin încurcată, zîmbind cu bunăvoinţă bătrînei.

— Nimeni! – răspunse aceasta. Dumneata, totdeauna cea dintîi. Îţi aminteşti cînd erai mică, uite aşa, şi în fiecare sfîntă dimineaţă, bum! bum! bum! lovituri de picior în poartă… Doamne, era încă întuneric… Îţi aminteşti, domnişoară?

— Ah, da, Marta zîmbea… Ah, ce amintiri frumoase!

— Doriţi să intraţi în sală? – reluă bătrîna. Doamna poate este obosită…

Şi, privind pe doamna Agata în faţă, suspină, dînd din cap:

— Bietul domn Francesco! Ce durere… Nu mai sînt pe lume oameni de treabă ca el, doamna mea! De ajuns! Harul Domnului să-l aibă în pază! Cred că uşa de la sala de aşteptare este încă închisă. Scuzaţi-mă o clipă, mă duc să iau cheia..

— Cumsecade femeie! îi zise Martei doamna Agata, recunoscătoare pentru primirea respectuoasă.

După un minut bătrîna portăreasă reveni alergînd:

— Şi fata mea Eufemia dă astăzi examenele odată cu dumneata, domnişoară Marta!

— Eufemia? Da? Ce mai face?

— Sărmana, nu doarme de mai multe nopţi… Ah, dacă-i vorba de asta, bunăvoinţa nu-i lipseşte… Dumneata care ai atît talent, domnişoară, dacă vrei, fii bună şi ajut-o puţin astăzi! Se spune că este examenul cel mai greu! Repede-repede o aduc jos: aşa, nu veţi fi singură… Uite, pînă una-alta luaţi loc aici.

Şi curăţă cu marginea şorţului divanul de piele.

— Dacă Eufemia studiază, nu o chema, spuse Marta bătrînei care ieşea.

— Dar cum se poate! Dar cum se poate! – răspunse bătrîna privind înapoi.

Eufemia Sabetti fusese, încă din primele clase, colegă de şcoală cu Marta, deşi mai mare decît ea cu cel puţin şase ani. Crescută în şcoală, printre colege mult superioare ei în privinţa condiţiilor sociale, căpătase un oarecare aer delicat care forma orgoliul mamei, care punea asta pe seama numeroaselor sacrificii. Eufemia, este adevărat, tutuia pe toate colegele, purta pălăriuţă, avea maniere şi gesturi de adevărată „domnişoară”; dar în mentalitatea colegelor ea rămînea totuşi fata portăresei. Ce-i drept, nu i-o arătau în faţă: nu, biata de ea! dar o lăsau să înţeleagă fie din felul în care îi priveau îmbrăcămintea şi pălăriuţa, fie neglijînd-o uneori cînd doreau să asculte pe una de *ale lor*. Şi Eufemia se făcea că nu observă, pentru a se menţine în bune raporturi cu ele.

— Oh, Marta, ce noroc! – exclamă, intrînd şi alergînd să-şi sărute prietena, fără jenă. Salută, rîzînd, pe doamna Agata, şi se aşează pe divan, lăsînd la mijloc pe Marta. Ce noroc! – repetă. Ce mai faci? Ai venit din nou printre noi? Şi vei da examene?

Era brună, foarte slabă, sărăcuţă, în rochia de culoarea cafelei cu lapte, garnisită cu negru. Vorbind, tremura toată, agitînd continuu pleoapele pe ochii vii de dihor: rîzînd, lăsa să se vadă gingia superioară şi dinţii imaculaţi.

Începeau acum întrebările stînjenitoare. Şi trebuia să-i răspundă, indiferent cum, la cele mai discrete; celelalte, care rămîneau totuşi în ochii Eufemiei, o sileau pe Marta să nu fie sinceră.

Doamna Agata se ridică.

— Eu mă întorc acasă, Marta. Te las cu prietena ta.

Curaj, fetele mele.

Ieşind din sala de aşteptare, văzu la intrare un stol de domnişoare în rochii vesele de vară, printre care recunoscu pe cîteva din vechile colege de şcoală ale Martei. Acestea tăcură brusc şi plecară ochii în timp ce ea trecea. Nici una nu o salută: una singură, Mita Lumia, îi adresă un semn discret cu capul.

Bătrîna portăreasă le anunţă venirea Martei.

— Fiţi atente, dă dovadă de mare tupeu! spuse una.

— Cît despre mine, nu mă amestec! declară alta.

Şi o a treia:

— Ce o fi vrînd să facă aici, cu noi?

— Oh, dragă, să dea examene, o puteţi împiedica?

— Răspunse Mita Lumia, surprinsă şi ea, dar nu atît de înverşunată ca celelalte.

— Bine; dar lîngă ea – protestă o a patra – nu stau, nici chiar dacă m-ar obliga directorul!

Şi o a cincea îi spuse Mitei Lumia:

— Dar nu ştim nici măcar cum trebuie să-i spunem! Pentàgora? Ajala?

— Oh, Doamne! Numiţi-o Marta, ca altădată! – răspunse Lumia plictisită.

În acelaşi timp, Marta, cu un zîmbet amar, îi spunea Eutemiei:

— Cine ştie ce discută despre mine…

— Lasă-le să ciripească! – răspunse Eufemia.

Năvăliră şi traversară sala patru din stol, iute, fără să arunce ochii spre divan.

Marta, deşi recunoscătoare Eufemiei pentru atenţia pe care i-o acorda, nu putea totuşi să se sustragă unei stări de umilinţă, văzîndu-se alături de ea; nu din cauza ei, ci din cauza gaiţelor care o vedeau împreună cu faţa aceea, care era fata portăresei.

Se ridicară. Veni spre ele Mila Lumia fără nici o grabă.

— Oh, Marta… Ce mai faci?

Şi încercă un zîmbet, întinzînd mîna, moale, moale.

— Dragă Mita… – răspunse Marta.

Şi rămaseră cîtva timp astfel fără a fi în stare să adauge un cuvînt în plus.

XII

PE DE O PARTE INVIDIA, PE DE alta intrigile înfiripate ici şi colo. Aspiraţiile lor dezamăgite au găsit uşor în calomnie o scuză a înfrîngerii lor.

Era limpede!

Marta Ajala ar fi ocupai postul de institutoare suplinitoare la primele clase preparatorii ale colegiului numai pentru că era „protejata” deputatului Alvignani.

Şi în primele zile a fost o adevărată procesiune de părinţi la colegiu: voiau să vorbească cu directorul. Ah, dar era un adevărat scandal! Fetele lor vor refuza să vină la şcoală. Şi nici un părinte nu le-ar putea sili şi pe bună dreptate. Trebuia să se găsească, cu orice preţ şi imediat, o rezolvare.

Bătrînul director îi trimitea pe părinţi la Inspectoratul şcolar, după ce o apărase pe viitoarea suplinitoare cu dovada celor mai bune rezultate la examene. Dacă o altă fată ar fi avut rezultate mai bune, ar

fi fost ea invitată să suplinească. Mu era vorba de nici o nedreptate, de nici o părtinire.

— Ba da!

Cavalerul Claudio Torchiara, inspector şcolar, era din tîrg şi prieten intim al lui Gregorio Alvignani. La el reclamaţiile ajungeau sub altă formă şi sub alt aspect. Voia Alvignani să-şi piardă simpatia lor prin protecţia aceea scandaloasă?

Şi în zadar se străduia Torchiara să protesteze spunînd că Alvignani nu avea nici un fel de amestec şi că numirea institutoarei Ajala nu era o numire guvernamentală. Şi fie, acum! Că ar susţine asta directorul colegiului, *transeat*!* dar el, Torchiara, care era din tîrg; hm, hai să lăsăm! Părea că şi-ar fi pierdut memoria scandalurilor recente... Aşadar, numirea aceea a Martei Ajala venise din cer? Şi oare, dacă Torchiara ar fi avut o fată, ar îi fost mulţumit s-o trimită la o şcoală, la o profesoară despre care se vorbise atît de rău? Ce podoabă de institutoare pentru fetele din tîrg!

Dacă Marta, din zi în zi mai oprimată de mizeria crescîndă, în timp ce pe furiş, neînţeleasă de ai săi. Închisă în camera ei, se pregătea cît examen, s-ar fi gîndit că va întîmpină, sub alt aspect, aproape aceeaşi laşă şi ofensatoare revoltă populară, poate că la un moment dat ar fi cedat. Dar îi stimulau atunci curajul tineresc pe de o parte o nemaipomenită dorinţă de a înfrînge totul şi de a renaşte, pe de alta mizeria în care se prăbuşeau fără scăpare ea şi familia ei, ca şi conştiinţa propriei valori şi sfinţenia sacrificiului ei pentru mamă şi soră. Atunci se gîndea numai să ia examenele; apoi avea să reuşească în intenţiile ei, bucurîndu-se de rezultatele obţinute.

Acum, acum înţelegea uimirea dureroasă a mamei şi a surorii la vestea însufleţitei ei hotărîri. Şi încă nu-i ajunsese la urechi calomnia cu care oamenii oneşti se înarmau pentru a o doborî, pentru a o arunca din nou în mocirla din care voise cu tot dinadinsul să iasă.

Bătrîna Sabetti venise să o anunţe cu durere că pe locul care i se promisese urma să fie numită domnişoara Breganze, nepoata unui consilier comunal.

Între timp. La vestea neaşteptată că Marta doica să se dedice învăţămîntului, mila lui Rocco Pentàgora, pe punctul de a se schimba în remuşcare, umbrită pe neaşteptate. Se preschimbase în dispreţ.

El nu văzuse în hotărîrea Martei o consecinţă a situaţiei grave, a necesităţii urgente de a scăpa familia de primele nevoi, pe care el însuşi ar fi vrut să le uşureze pe ascuns; văzuse numai îndrăzneaţă şi orgolioasa voinţă a ei de a ridica fruntea împotriva întregului tîrg. Zicînd aproape: „Nu am nevoie de nimeni pentru mine însămi şi ai mei; nu-mi pasă de condamnarea voastră”. Şi se simţi dat deoparte; nu numai neluat în seamă, dar chiar dispreţuit şi batjocorit de soţie. Şi o agitaţie furioasă începu să-l obsedeze, manifestîndu-se mai ales într-o ciudă de neînţeles faţă de profesia pe care ea voia să o exercite:

* Vie

— Institutoare! Institutoare! Cea care a fost solia mea, acum vrea să fie institutoare!

Şi nu se putea împăca cu acest gînd, ca şi cînd a fi institutoare însemna o dezonoare pentru numele pe care îl purtase.

Pînă una-alta, cum s-o împiedice? Cum să-i vorbească direct? Curii să o facă să înţeleagă că nu putea frece peste el, să sfarme lanţul, să se sustragă unei legături, fie şi moarte, căreia ea nu-i fusese credincioasă?

Şi furia lua proporţii… Un nou scandal? O nouă răzbunare? S-ar fi pretat să dea proporţii calomniei legate de pretinsa relaţie dintre Marta şi Alvignani, publicînd scrisorile pe care acesta i le scrisese? Nu, nu! Ridicolul ar fi căzut mai mult asupra lui. Oricum, oraşul acum credea versiunea cu relaţia scandaloasă şi a fi participat la calomnie ar fi însemnat să-şi arate propria-i neputinţă împotriva aceleia care demonstra că nu-i păsa nici de el şi nici de oricare altul. Mai bine deci să facă în aşa fel încît calomnia să se risipească. Da… dar cum? Şi iată o ieşire şi apoi o imediată sugrumare a unor planuri contrare, cînd dictate de ura furibundă împotriva lui Alvignani, cînd de mînie, sau de amorul propriu rănit, cînd de generozitate.

Ieşea din casă fără nici o destinaţie precisă. Uneori se trezea pe o stradă din periferic, lîngă tăbăcăria lui Francesco Ajala. Oare de ce o fi ajuns pînă aici? Oh, dacă ar fi putut să o vadă… Iată vechea casă… Acum ea locuia mai jos… după biserică… Şi înainta precaut, privind pe furiş la rarele balcoane luminate. La primul zgomot de paşi, la distanţă, pe strada singuratică, se întorcea din drum pentru a nu se lăsa zărit de nimeni prin locurile acelea; şi se ducea acasă.

În ziua următoare însă pornea din nou.

Dar de ce dorinţa aceea puternică de a o revedea pe Marta, de a fi revăzut de ea? Nu ştia nici el. Şi-o închipuia îmbrăcată în negru, aşa cum o zărise Niccolino în ziua aceea, în biserică.

— Ştii? E mai frumoasă decît înainte.

Dar ea, cu siguranţă, nu l-ar fi privit; şi-ar fi lăsat imediat ochii în jos, dacă l-ar fi zărit de departe. Să o oprească pe stradă? Să-i vorbească? Ar fi o nebunie! Şi ce-ar zice lumea? Dar el, el ce i-ar spune?

În această stare sufletească, se duse într-o dimineaţă acasă la Anna Veronica.

Apărîndu-i înainte, palid, tulburat, Anna se opri surprinsă.

— Ce doreşti de la mine?

— Iartă-mi venirea neaşteptată… Stai, stăi, te rog. Îmi iau eu un scaun.

Dar toate scaunele erau supraîncărcate de lenjerie, aşa încît Anna trebui să se ridice în picioare pentru a-i libera unul.

— Cîte lucruri frumoase! – zise Rocco fîstîcit.

— Sînt ale baronesei Troísi.

— Pentru fata ei?

Anna îl aprobă dînd din cap şi Rocco suspină, încreţindu-şi fruntea şi încruntîndu-se. Îşi aminti de pregătirile pentru nunta lui, de zestrea Martei.

— Iată un scaun, îi spuse Anna, cu vădită bunăvoinţă.

Rocco se aşează, încurcat. Nu ştia de unde să înceapă conversaţia. Rămase o clipă cu sprîncenele încruntate, ochii plecaţi, cu umerii aduşi, aşteptînd parcă să-i cadă ceva în cap. Anna Veronica, încă uimită, îi urmărea expresia fetei pe ascuns.

— Dumneata... ştii... îmi închipui, începu el în sfîrşit, apăsînd pe fiecare cuvînt, fără a ridica ochii. Ştiu că eşti prietena casei, familiei... ba chiar...

Se întrerupse; nu putea, nu putea continua pe tonul acela, în poziţia aceea. Se scuturâ, ridică fruntea şi o privi pe Anna în faţă.

— Ascultă, doamnă învăţătoare, eu cred că... da, eu nu cred ceea ce spune lumea împotriva... Mariei, acum, pentru această nouă nebunie a ei.

— Ah, exclamă Anna, dînd din cap cu un zîmbet blînd şi dureros. Dumneata numeşti aceasta nebunie?

— Mai mult decît nebunie! răspunse Rocco, prompt, iritai. Iartă-mă...

— Nu ştiu ce poale spune lumea, reluă Anna. Dar îmi închipui... Şi dumneata faci bine, domnule Pentàgora, că nu crezi; cu atît mai mult cu cît nimeni nu poate şti mai bine decît dumneata...

— Să nu vorbim de asta! să nu vorbim de asta, te rog doamnă! – sări Rocco, punînd mîinile înainte. Nu am venit ca să vorbesc de trecut.

— Şi atunci? Iartă-mă, dar dacă dumneata însuţi spui că nu crezi... încercă să adauge Anna.

— Ce anume? Ştii ce spune lumea? – întrebă el cu voce schimbată. Că toată corespondenţa cu Alvignani continuă... Iată!

— Continuă?

— Da, doamnă. Şi asta pentru ce? Pentru eterna ei manie de a privi de sus... Dar cum... ştii ce apasă pe umerii tăi, ştii ceea ce ai făcut, şi ai curajul să ieşi în piaţă şi să sfidezi clevetirile oamenilor? Lumea vorbeşte... Da!

Sînt sigur! Cum a obţinut postul acesta?

— Dar se ştie! – zise Anna cu un dispreţ nespus de amar. Numai aşa se obţin astăzi posturile! Şi tocmai ei, atîţia paznici ai onestităţii din oraşul nostru, ne învaţă cum să ne purtăm şi cum să fim... Faceţi aşa, pentru că, tot una e... fie că o faceţi, fie că nu, tot una e; pentru noi este ca şi cînd ar fi făcut-o. Proastă Marta, deci, că nu a făcut ca atîţia alţii? Ce i-a folosit? Cine o crede?

— Eu nu cred, ţi-am spus; doamnă, răspunse Rocco, iritîndu-se tot mai mult. Şi cu toate astea cred că dacă lumea vorbeşte de rău, nu greşeşte chiar întru totul... Ce poţi înţelege din nişte examene luate mai mult sau mai puţin bine? Se gîndesc toţi la intrigi? Se gîndesc! Eh, dumneata nu vrei să vezi partea asta a lucrurilor... Iată de ce o poţi

scuza!

— Nu numai, ştii? – strigă Anna, ridicîndu-se, dar chiar pot să o şi laud, domnule Pentàgora! Eu o laud pe Marta şi o admir! Pentru că pătrund în conştiinţa acelei biete fele şi, dacă îi văd o remuşcare pentru alţii care suferă pentru ea pe nedrept, la ea nu văd nici pată, nici păcat, în faţa lui Dumnezeu! Văd o mare durere pentru jignirile aduse, pentru ultragiile suferite, şi aud un strigăt: „acum de ajuns!” Dumneata ştii în ce hal au ajuns? Ştii că nu mai au nici bani de mîncare? Cine trebuia să le susţină pe mamă şi pe sora ei? să le ridice puţin din mizerie? Eu ştiu, numai eu ştiu, sacrificiul pe care l-am făcut, şi cît a costat-o pe biata Marta! Ori, poate, crezi că trebuia să moară de foame, pentru a-ţi fi pe plac dumitale şi întregului oraş?

Rocco Pentàgora se ridică şi el, buimăcit, cu faţa numai pete roşii; se învîrti nervos prin cameră, pipăind mobilele, agitînd mereu degetele; apoi se apropie de

Anna, cu ochii întunecaţi şi îi apucă mîinile:

— Ascultă, doamnă… Te rog, spune-i… spune-i să renunţe la ideea de… de a se face profesoară; să… să nu mai dea ocazie lumii să o vorbească de rău… şi… voi avea cu grijă, să spui aşa, de toate nevoile familiei, fără… fără să ştie nimeni… nici măcar tata, se înţelege! O promit pe sfînta memorie a lui Francesco Ajala! Nu o fac din dragoste, crede-mă! o fac pentru demnitate, a ei şi a mea… Spune-i-o…

Anna Veronica promise că-i va transmite totul; şi puţin după aceea, el, repetînd recomandările şi făgăduielile, plecă mai răvăşit şi mai neliniştit de cum venise.

— Pentru salvarea demnităţii, nu din iubire… Spune-i-o. Pentru demnitate! ne-am înţeles…

XIII

ANNA VERONICA SE REPEZI LA familia Ajala imediat după plecarea lui Rocco Pentàgora.

— Unde este Marta? – o întrebă încet pe Maria, punînd un deget pe buze.

— În camera ei… De ce?

— Încet! Tăcere!

Făcu semn doamnei Agata să se apropie: privi în jur:

— Lăsaţi-mă să stau… Tremur toată… Ah, dragele mele, dacă aţi şti! ghiciţi cine a venit la mine, adineaori?

Soţul Martei!

— Rocco? El? – exclamară împreună pe şoptite Maria şi mama, surprinse.

Anna duse din nou degetul la buze.

— Ca un nebun, adăugă, agitînd mîinile prin aer. Ah, ce frică! O iubeşte încă, v-o spun eu! Dacă nu ar fi... Dar ascultaţi: deci a venit la mine. Eu, zicea, nu cred în calomniile lumii...

— Şi atunci? – scăpă mama o întrebare.

— Tocmai aşa: şi atunci? I-am întrebat eu. Ca tine. Dar, Marta, spunea – aşteaptă – nu trebuia, spunea, să se expună răutăţii lumii, să devină profesoară, în sfîrşit... Este la pămînt, disperat... De ajuns: ştiţi, dragele mele, ce mi-a propus? Să o conving pe Marta să renunţe la ideile ei... Va avea el grijă, spunea, de nevoile voastre; aceasta pentru ca lumea să nu mai clevetească.

— Nimic altceva? – suspină doamna Agata. Ah, cu cîţiva bani numai, căpătaţi pe furiş, ca o pomană, înţelege el să închidă gura lumii? Şi mîine nu se va spune că banii ne vin din alte mîini? Oh, prost şi laş ce este!

— Nu! Nu! – reluă Anna – nu spune aşa... Este îndrăgostit, crede-mă. Dar este cîinele acela de tată, înţelegi? şi atît timp cît este el... Dacă Marta între timp ar vrea să-i scrie un bilet...

— Cui?

— Lui, soţului ei! să-l înduioşeze; o scrisoare cum numai ea ştie să scrie... Acesta ar fi tocmai momentul! „Tu ştii bine, ar trebui să-i spună, care e adevărul... şi acum vezi cum sînt tratată? Ce se spune despre mine?”

Ah, dacă ar vrea să-i scrie aceste cîteva cuvinte... Cu atît mai mult cu cît el însuşi mi-a cerut un răspuns... Ce spuneţi?

— Marta nu o va face! – spuse Maria, dînd din cap.

— Să încercăm! – replică Anna. Vreţi să-i vorbesc eu? Unde e?

— Dincolo, arătă doamna. Dar mă tem că nu este momentul...

— Mă duc cu singură, adăugă Anna, ridicîndu-se.

Marta era întinsă pe pat cu braţele unite sub pernă şi faţa ascunsă; îndată ce auzi uşa deschizîndu-se. Strînse braţele şi îşi înfundă şi mai mult capul.

— Sînt cu, Marta, zise Anna, închizînd încet uşa în urma ei.

— Lasă-mă, te rog, Anna! răspunse Marta, fără a ridica deloc capul, şi agitîndu-se în pat. Nu încerca să mă încurajezi.

— Nu, nu, se grăbi să adauge Anna Veronica, apropiindu-se de pat şi punîndu-i uşor o mînă pe spate. Voiam numai să te văd...

— Nu vreau să văd pe nimeni, nu pot să aud pe nimeni, în acest moment! – reluă Marta neliniştită. Lasă-mă, te rog.

Anna îşi retrase imediat mîna şi spuse:

— Ai dreptate...

Aşteptă o bucată de timp, apoi reluă, suspinînd:

— Prea frumos... prea uşor ar fi fost! Îţi închipuiai că lumea nu te va împiedica să te duci pe drumul pe care l-ai ales prin muncă, cu talent şi curaj... Dar la ce servesc, scumpa mea, aceste lucruri? De protecţii ai nevoie! Le ai? Nu... Numai cu acestea poţi merge înainte; şi fiecare judecă aşa cum gîndeşte...

Marta ridică pe neaşteptate capul din pernă şi spuse cu furie:

— Dar dacă mi-au promis mic postul acela!

— Da, replică Anna îndată, şi a fost de ajuns aceasta, această simplă promisiune nerespectată, pentru ca lumea să înceapă să strige că tu ai fost protejată de cineva…

— Eu? – întreba Marta, neînţelegînd mai întîi şi privind-o în ochi pe Anna Veronica. Apoi strigă cu putere: — Ah! Eu… Eu… Şi nu putu să spună altceva; îşi înfundă faţa în mîini, apoi izbucni: Eh, da! da… da… aşa trebuia să creadă lumea! Sînt destui desigur care să răspîndească această nouă calomnie!

— El, nu, ştii? soţul tău, nu, spuse repede Anna,

A venit înadins la mine să mi-o spună.

— Rocco? – exclamă Marta năucită, încercînd în zadar să încrunte sprîncenele. Rocco a venit la tine?

— Da, da, cu puţin înainte… ca să-mi spună că nu crede!

— La tine? El?

Năucirea împiedica încă ura să găsească o motivare acelei vizite.

— Şi ce vrea?

— Vrea… – răspunse Anna – ar vrea ca tu…

— Ştii ce vrea? – sări Marta cu ochii fulgerători. I-a lipsit curajul; are remuşcări pe de o parte; şi pe de alta… eu am încercat să ridic capul, e adevărat? ei bine, şi el, ar vrea să mi-l plec, jos! jos! jos! în mocirla în care m-a aruncat! Asta vrea! Eu nu trebuie să mai respir; nu trebuie să şterg de pe frunte, de aici, pecetea, pecetea cu care a crezut că mă lasă pentru totdeauna.

Asta vrea! Oh, dacă îi dau satisfacţia asta, de a rămîne nemişcată în mlaştină, ca o broască pe care el să o poată turti cu piciorul, dacă ar pofti; dacă îi dau această satisfacţie, ştii? dar el ar fi în stare chiar să mă întreţină, să-mi dea bani pentru haine, şi pentru mîncare, mie şi alor mei…

Anna o privi surprinsă şi îndurerată.

— Nu vrea asta, spune? – reluă iute Marta. Am ghicit? Vrei să mă faci să-l cunosc eu? îi citesc pe frunte, ca într-o carte, tot ce îi trece prin cap!

— Dacă toate astea ai vrea să i le scrii… – riscă timid Anna.

— Eu? Lui?

— Pentru că ar vrea un răspuns…

— De la mine? – întrebă Marta, cu dispreţ. Eu, să-i scriu lui? Dar eu… ascultă, mai degrabă… dat fiind că nimic nu a contat pentru ei, acum pentru ca mama şi Maria să trăiască, trebuie să se umilească cu mine la cheremul lui… cu, ascultă, altuia mai degrabă i-aş scrie… la Roma…

— Nu, Marta! – exclamă Anna mîhnită.

— Nu… nu… – se contrazise îndată Marta, aruncîndu-se din nou pe pat, cu faţa înfundată în perne. Nu… Ştiu! mai bine să mor de foame…

Anna Veronica nu mai ştiu ce să-i spună. Mîngîie cu ochii plini de

milă trupul acela de pe pat, înfloritor, scuturat de hohote de plîns; cu o mînă îi aşează pe picioare un colţ al rochiei care i se ridicase pe coapsă.

Suspină şi ieşi din cameră.

Revăzînd-o, nici doamna Agata, nici Maria, nu o întrebară nimic. Toate trei au rămas în tăcere multă vreme, cu ochii ficşi în gol.

— Dacă te-ai duce tu la Torchiara? – sugeră Anna, în cele din urmă.

Doamna Agata o privi, ca şi cînd ar fi vrut să spună:

— Pentru ce?

— E o nedreptate, adăugă Anna. Torchiara îţi va spune ceva. Fie numai ca să auzi ceva… Puteţi rămîne aşa?

Într-adevăr, de două zile Marta nu se mai hrănea cu nimic, trîntită pe pat, de neclintit.

— Ce vrei să-mi spună? suspină doamna Agata. Postul a fost dat altcuiva…

— Dar îi fusese promis Martei, la început! – spuse Anna. Îţi va explica… Nu, fără să-ţi faci iluzii, ştiu; dar îţi va spune măcar un cuvînt bun. Ca să trezim puţin pe această fală… Hai, Agata dragă, du-te… Acum chiar!

Ştiu, e un sacrificiu…

— Pentru mine? – întrebă dezolată doamna Agata, ridicîndu-se şi deschizînd braţele.

Totul pentru ea, acum, era egal cu zero. Nu mai avea nici o voinţă. Îşi puse pălăria de văduvă pe părul încărunţit numai în cîteva luni şi spuse:

— Cît despre mine, mă duc imediat…

Ca şi cum ar fi avut într-adevăr ceva de care să-i fie ruşine, evita pe drum privirile mulţimii. Erau atîţia, tot tîrgul era pentru nedreptate, pentru condamnare; şi dispăruse şi soţul ci, omul care nu ceruse niciodată nimic, care nu se plecase în faţa nimănui. Ce era ea? O sărmană femeie, speriată de nedreptatea aceea, năucită de nenorocire; şi se ruşina, da, de mizerie, se ruşina de îmbrăcămintea pe care o avea pe ea. Marta, Marta ar fi trebuit să stea cuminte şi supusă, să aştepte judecata timpului; ar fi lucrat toate trei împreună, în umbră, şi ar fi dus-o aşa, mai departe, fără a mai stîrni din nou tot războiul acesta.

Iată casa lui Torchiara. Urcă cu greu scara, abia respirînd; în faţa uşii, înainte de a suna, îşi ascunse chipul în mîini.

— Este singur? – întrebă de la început pe servitoare, care veni să-i deschidă.

— Nu, este profesorul Blandino, – îi răspunse aceasta.

— Atunci… aştept aici?

— Cum doriţi… între timp îl anunţ.

Puţin după aceea, cavalier Torchiara, dînd deoparte cu o mînă draperia din dreptul uşii şi ridicîndu-şi cu cealaltă ochelarii cu lentile puternice de miop care îi micşorau ochii, o pofti:

— Veniţi, vă rog, doamnă!

O luă de mînă şi o conduse spre canapeaua de lîngă birou.

Doamna Agata, înclinînd capul cu un zîmbet trist, se aşează pe o margine a canapelei.

— Profesorul Blandino, – adăugă Torchiara, prezentîndu-l.

— Cunosc… cunosc… – întrerupse omul chel şi bărbos, întinzînd distrat mîna doamnei care privea încurcată. Văduva lui Francesco Ajala? Om de mare ispravă, soţul dumneavoastră!

Torchiara suspină, ridicîndu-şi din nou pe nas ochelarii cu o ramă groasă de aur. A urmat un moment de linişte, în timpul căruia doamna Agata îşi stăpîni cu greu lacrimile.

— După cum ştim, – reluă Blandino, cu ochii închişi, şi braţele unite, – cum ştim, conduita noastră este pentru unii dreaptă iar pentru alţii nedreaptă, nu în virtutea naturii sale intrinsece, ci în virtutea unor ordine extrinsece… Cum l-am judecat nor oare pe Francesco Ajala? L-am judecat cu vocabularul de care ne servim de obicei cînd vorbim de obligaţii şi de datorii, adică fără a pătrunde delas în codicele particular prescris lui de însăşi natură şi redactat, pentru a spune astfel, de educaţia sa. Din păcate aşa judecăm noi!

Şi se ridică.

— Pleci? – îl întrebă Torchiara.

Blandino nu răspunse: începu să se plimbe prin cameră cu sprîncenele încruntate, cu ochii pe jumătate închişi, neînţelegînd deloc, în distracţia lui, cît de inoportună îi era prezenţa pentru doamna Agata şi cît de nedorită.

— Îmi faceţi onoarea acestei vizite pentru fiica dumneavoastră, nu-i aşa, doamnă? – întrebă încet Torchiara, privind-o cu un aer de resemnare şi de scuză pentru prezenţa lui Blandino, ca şi cum ar fi vrut să-i spună: „Fiţi înţelegătoare: aşa e făcut el…”

Lui Torchiara totuşi prezenţa lui Blandino nu-i făcea rău. Îl reţinuse înadins la auzul vizitei doamnei, pentru a face ca aceasta să nu dureze prea mult şi să nu decurgă mult prea înduioşător pentru sufletul lui bun şi foarte sensibil. Era constrîns să-i ia sărmanei mame ultimele speranţe… Dar era prea curînd, iată, pentru o numire, chiar şi temporară, de simplă suplinire… Carieră grea, foarte grea, aceea a învăţămîntului! Trebuia să mai aştepte puţin. Iată… Oh. Viitorul va fi senin, surîzător şi plin de promisiuni pentru tînără profesoară, fără îndoială! Cum? Cum? Breganze? Ah, da… Şi la această întrebare foarte jenantă pentru prea buna lui inimă, cavalier Torchiara se scărpină în cap cu un deget şi îşi ridică pentru a treia oară ochelarii pe nas. Da, Breganze, nepoata consilierului Breganze, prietenul său… Nici un amestec, să nu greşim! Numai o chestiune de precedenţă, numai atît, iată… Nu de valoare! Cît despre Breganze, o foarte bună învăţătoare şi ca, sigur… Dar el ştia bine că valoarea tinerei profesoare Ajala era incomparabil superioară… oh, da, oh. Da!

În timp ce se plimba absorbit în gîndurile lui, cu mîinile unite la spate, lui Luca Blandino îi ajungeau unele fraze pe jumătate, care îl

făceau din cînd în cînd să-şi încrunte tot mai mult sprîncenele. Nu înţelese nimic din foarte penibilul dialog: reţinu totuşi expresia de rătăcire totală, de profundă disperare de pe chipul doamnei Ajala cînd se ridică şi înclină capul în semn de salut.

— Uff! – suflă Torchiara, după ce a însoţit-o pe doamnă pînă ia uşă, reintrînd în salon. Nu mai ştiu ce să fac cu această situaţie blestemată! Mi-e milă de ea, biata femeie. Dar ce pot face eu, dacă fala ei... Tu mă înţelegi! Avem nenorocirea să trăim într-un tîrg mic, în care unele lucruri nu se pot ierta şi nici uita... Nu pot deloc să mă siJuèz, domnul meu, împotriva unui tîrg întreg, un singur Horaţiu împotriva întregii *Beoţii*!

— Despre ce e vorba? – întrebă Blandino.

— Mizerie, dragul meu, mizerie! Din cele mai cutremurătoare: şi încă mizerie neagră! De pîine e vorba... Dar ce pot să fac eu, Doamne Dumnezeule? Mă întristez, şi atît.

Şi-i explică lui Blandino motivele vizitei doamnei Ajala.

— Cum? Şi tu ai lăsat-o să plece aşa? – exclamă Blandino, drept răspuns. Oh, oh, oh... m-ai dezamăgit... Cum? Pentru Dumnezeu! Dar pentru treaba asta trebuie să faci ceva, să repari... şi imediat!

Torchiara izbucni în rîs.

— Unde vrei să te duci acum?

Blandino, agitat peste măsură, începu să alerge prin cameră.

— Pălăria... Unde am lăsat pălăria?

— Capul! Capul! – exclamă Torchiara, rîzînd mai departe. Caută-ţi capul mai degrabă.

Îl apucă de un braţ.

— Vezi? Şi apoi te miri că unii spun că eşti nebun!

Înainte ai luat partea soţului în duel, acum vrei să o aperi pe soţie!

— Dar eu nu judec ca voi! – îi strigă Blandino. Eu judec după cazuri: nu îmi trag ca voi o linie: pînă aici e rău, pînă aici e bine... Lasă-mă să acţionez ca un nebun! Mă duc să scriu o scrisoare de injurii lui Gregorio Alvignani... Ah, el, marele om să scape aşa uşor după cea aruncat în ruşine şi în mizerie o familie întreagă? Dar ştii că scrisorile i le arunca pe fereastră, ca un copil? Te salut... te salut...

Şi Blandino ieşi, în rîsetele forţate ale cavalerului Claudio Torchiara.

XIV

DUPĂ VREO TREI LUNI ÎI sosi pe neaşteptate o invitaţie din partea directorului colegiului.

Bătrîna portăreasă Sabetti, care adusese îndurerată vestea cea rea a suplinirii, acordată tinerei Breganze, intră de data aceasta strigînd, exultînd toată:

— Domnişoară! Domnişoară! Veţi fi cu noi! Cu noi, domnişoară frumoasă! Ţineţi, citiţi acest bilet...

În întunecata dezolare, ea a fost ca o rază de soare neaşteptată. Marta se îmbujoră ca un jăratec aprins.

— Ce fericire! – continua bătrîna Sabetti, gesticulînd cu foc, în faţa ei! învăţătoarea Flori, din clasa a doua preparatoare, se întoarce în oraşul ei. A obţinut transferul, Dumnezeu fie lăudat! Fetele vor respira uşurate...

— Trebuie să mă duc chiar azi la colegiu... – anunţă Marta cu voce tremurătoare de emoţie, după ce citise invitaţia.

— Da, doamnă! reluă bătrîna portăreasă. Şi veţi vedea că aţi fost chemată pentru asta! Sînt sigură!

— Dar cum? – observă Marta. Flori, transferată?

— Transferată, da! Ce fericire, vă spun, pentru bietele fete... Ce pisăloagă plicticoasă!

— Acum, după ce a început şcoala? – observă Marta, neştiind ce să creadă.

— Torchiara, poate... – îi scăpă doamnei Agata.

Şi-i mărturisi fiicei sale vizita făcută pe ascuns acasă la inspectorul şcolar.

Puţin după aceea, în timp ce se îmbrăca pentru a se duce la colegiu, după ce-i trecuse marea emoţie, Marta intui cui îi datora numirea aceea tardivă: fu cutremurată de un fior, şi simţi că îi lipseşte dintr-odată puterea de a-şi prinde pieptarul în talie.

Războiul reîncepu încă din prima zi de şcoală.

Celelalte învăţătoare ale colegiului, cinstite şi urîte fete bătrîne, au luat-o imediat în primire. Doamne-Doamne! un salut scurt, dimineaţa, cu buzele strînse, şi atît; un rece, uşor salut cu capul, şi era chiar prea mult! O ruşine pentru clasele de învăţătoare. O ruşine pentru institut! Lumea, da, e întortocheată: pentru a reuşi, trebuie să dea din mîini şi din picioare! dar în mod cinstit! oh, chiar în mod *onorabil*...

Şi, pe ascuns, comentau cu acră răutate modul în care directorul şi ceilalţi profesori ai colegiului o trataseră pe Ajala încă din prima zi de şcoală; şi o regretau pe scumpa lor Flori pe care nu aveau s-o mai revadă niciodată. Flori: ce durere!

Devenind zadarnice noile şi cele mai aspre reclamaţii din partea multor familii, fetele (care lipsiseră cîteva zile de la şcoală la vestea numirii Martei) au început treptat-treptat să-şi reia lecţiile; dar rele, ranchiunoase, înrăite evident de părinţi împotriva învăţătoarei celei noi.

La nimic nu a folosit afabilitatea cu care le primise Marta pentru a le dezarma de la început; la nimic, prudenţa şi mărinimia. Se eschivau urîcios de la mîngîieri, se arătau surde la îndrumările binevoitoare, dădeau din umeri la vreo rară ameninţare; şi cele mai rele, în ora de recreaţie din grădină, o criticau tare încît să fie auzite, sau pentru a-i face în ciudă alergau să înconjoare pe vechile învăţătoare şi să le

mîngîie, pline de linguşeli şi de atenţii, lăsînd-o pe ea să se plimbe singură.

Revenind acasă, după şase ore de suferinţă, Marta trebuia să facă un efort deosebit pentru a-i ascunde mamei şi surorii sufletul ei exasperat.

Dar într-o zi, reîntorcîndu-se mai repede de la colegiu, aprinsă la faţă, vibrînd de mînia cu greu reţinută, îndată ce mama şi Anna Veronica o întrebară ce i se întîmplase, ea, cu pălăriuţa încă pe cap, izbucni într-un plîns convulsiv.

Pierzîndu-şi în cele din urmă răbdarea, văzînd că prin vorbe bune nu reuşea nimic, la sfatul directorului, începuse fără să vrea să le trateze pe fete cu oarecare severitate. De o săptămînă era mai prudentă cu una din ele, care era tocmai fata consilierului Breganze, o blondă firavă, supărăcioasă, toată numai nervi, care, instigată de colege, ajunsese să-i răspundă cu multă impertinenţă.

— Şi eu m-am prefăcut că nu aud… Dar azi, la sfîrşit, cu puţin înainte de a termina lecţia, nu am mai putut să o tolerez. O admonestez. Ea îmi răspunde rîzînd şi privindu-mă cu insolenţă. Trebuia să o auziţi! — Ieşi afară! — Nu vreau să ies! — Aha, nu! Cobor de la catedră ca să o dau afară din clasă; dar ca se prinde de bancă şi îmi strigă: — Nu mă atinge! *Nu vreau mîinile dumitale pe mine*! — Nu le vrei? Atunci, ieşi afară! şi fac gestul de a o smulge de lîngă bancă. Ea începe să ţipe, să dea din picioare, să se zbată. Toate fetele se ridică din bănci şi vin în jurul ei; ea, amenin ţîndu-mă, iese din clasă, urmată de colege. S-a dus la director! Acesta nu mă acuză în prezenţa lor; rămaşi singuri, îmi spune că am exagerat puţin; că nu trebuie să ridicăm mîinile, spune, asupra elevelor… Eu, mîinile? Dar nici nu am atins-o! La sfîrşit totuşi acceptă motivele mele… Dar, Doamne, Doamne: cum să merg înainte aşa? Nu mai pot!

În ziua următoare, tatăl fetei, consilierul cavaler ofiţer Ippolito Onorio Breganze, se duse să facă o adevărată scenă în cabinetul directorului.

Era furibund.

Obezitatea corpului într-adevăr nu-i permitea să gesticuleze cum ar fi vrut. Scurt în braţe, scurt în picioare, îşi ducea pîntecul rotund încoace şi încolo prin cameră, cu greu, făcînd să scîrţîie pingelele pantofilor la fiece pas. Să ridice mîna asupra fetei lui? Nici Dumnezeu nu şi-ar fi putut permite! Nici Dumnezeu! El, care era tatăl ei, nu a îndrăznit niciodată să facă aşa ceva! Ne-am întors oare la timpurile „minunate” ale iezuiţilor, cînd se învăţa cu lovituri de nuia pe palmă sau la spate? Voia o satisfacţie amplă şi imediată! Ah, da pentru Dumnezeu! Dacă doamna Ajala avea protecţii puternice şi preţioase prietenii, el, consilier Breganze, va cere revenire şi dreptate mai sus, mai sus (şi se forţa în zadar să ridice braţul lui cel mic) – da, domnule, mai sus, în numele Moralei călcată în picioare nu numai a institutului, ci a întregului tîrg.

Şi *scîrţ scîrţ scîrţ* – îi scîrţîiau pantofii.

Directorul nu reuşea să-l calmeze. Îi venea aproape să rîdă: în tîrg se spunea că acela nu era cu adevărat tatăl fetei. Dar consilierul Ippolito Onorio Breganze, roşu la faţă, nu se putea mulţumi cu o simplă admonestare făcută învăţătoarei între patru ochi: pretindea, cerea, o pedeapsă severă. Lui nu-i stătea pe inimă numai scumpa lui micuţă, ci însăşi „moralitatea sănătoasă a întregului tîrg, domnule director, a întregului tîrg scandalizat!" Nu ştia poate domnul director ce se întîmplase în realitate? Nu ştia cărei femei îi fusese încredinţată educaţia unor minţi fragede, a unor suflete delicate?

— Este o i-mo-ra-li-ta-te! – tună la sfîrşit cu o voce răsunătoare, silabisind. Ori remediaţi dumneavoastră, ori remediez eu situaţia. Mă duc să fac o reclamaţie scrisă inspectoratului şcolar. Cu respect!

Şi înfundîndu-şi gambeta furios pe cap, puhm! vru să iasă. Dar tocmai intra omul de serviciu. Se izbiră unul de altul atît de puternic, încît n-a lipsit mult să se prăbuşească amîndoi la pămînt.

— Scuzaţi…

— Scuzaţi…

Şi *scîrţ scîrţ scîrţ*…

Două zile după aceea, directorul colegiului a fost chemai de inspectorul şcolar.

De două luni Torchiara înregistra, consternat, dauna gravă pe care numirea învăţătoarei Ajala o producea în tîrg poziţiei politice încă neconsolidată a lui Alvignani. – „Domnul meu, inima a fost totdeauna marele duşman al capului!" – îşi repetase el de mai multe ori sie însuşi. Pentru *cavalerul* Claudio Torchiara, debitarea aforismelor era o distracţie preferată, intercalînd de obicei acel *domnul meu* chiar cînd le enunţa unei femei sau, în timpul unei plimbări solitare, lui însuşi.

Vizita furioasă a consilierului Breganze îl aruncase de-a dreptul într-o mare confuzie. Deci acum, chiar şi Municipiul se va îndrepta împotriva lui Alvignani? Pentru că promisese lui Breganze o rezolvare şi satisfacţie, acum îl invita la el pe directorul colegiului; apreciind şi trăgînd o concluzie din opusele versiuni ale situaţiei, ar fi trebuit să-i scrie lui Alvignani ca să ia el o măsură cum va crede de cuviinţă şi. Să împace, cum se zice, şi capra şi varza. În ultimă analiză, răbdare pentru capră. Varza, în acest caz, erau voturile cu care Gregorio Alvignani fusese ales deputat.

Directorul colegiului, deşi sătul de plictiselile pe care i le pricinuise involuntar învăţătoarea Mama, îi luă totuşi apărarea în faţa inspectorului, pentru a fi cu conştiinţa împăcată.

— Înţeleg, înţeleg, îi răspunse camfor Torchiara, dar talentul şi dorinţa de a face bine nu ajung; trebuie să privim în viaţa particulară, care, domnul meu, influenţează, are greutate, şi nu putină, asupra consideraţiei pe care trebuie s-o aibă elevele pentru propria lor învăţătoare; e dar?… care…

Dar directorul venise de puţin timp în tîrgul acela; nu cunoştea

întîmplările precedente ale învăţătoarei; admirîndu-i marea sa valoare, credea că merită toată consideraţia.

— Şi vom ţine cont de aceasta! – exclamă *cavaler* Torchiara. Cum să nu? vom ţine cont, cu atît mai mult cu cît eu ştiu în ce triste condiţii trăieşte familia ei, care… Nu vă îndoiţi, se va avea grijă, cu un transfer, de exemplu, avantajos pentru învăţătoare… Pînă una-alta, domnul meu, trebuie să stea în afara şcolii… şi ţinînd seama de plîngerile publicului, care… Iată, se pare totuşi că doamna învăţătoare, deşi provocată, nu pun că nu, provocată şi într-un fel oarecare scuzabil…; e pare că a… spun… exagerat, puţin prea mult… Eh, da! Breganze, domnul meu, personaj de seamă… eh!… şi chiar şi în interesul învăţătoarei, va fi mai bine să-i dăm o oarecare mică satisfacţie, pentru ca întîmplarea să nu iasă din sfere scolastice, e limpede?… Să facem aşa. Sfătuiţi-o pe învăţătoarea Ajala să se dea drept bolnavă pe o perioadă de cincisprezece zile şi între timp chemaţi un suplinitor pentru ca elevele să nu aibă de suferit în desfăşurarea programului, care… Apoi vom ţine seama. E bine aşa?

Şi în aceeaşi zi scrise o lungă scrisoare confidenţială *dragului său Gregorio*, implorîndu-l să facă tot posibilul pentru a obţine transferul „recomandatei” sale – cauză pentru el de foarte grave consecinţe. Nu ignora dificultăţile; dar lui, lui Alvignani, după strălucitul discurs de la Camera Deputaţilor la discuţia asupra bilanţului Instrucţiei publice (discurs care – nu pentru a-l adula! – îi crease dintr-o dată o puternică poziţie parlamentară, aşa cum vorbeau toate ziarele), nici o dificultate nu trebuia să fie de neînvins. De altfel, pentru anul acela, învăţătoarea Ajala putea să meargă ca suplinitoare la Colegiul Nou din Palermo (post vacant).

În aşteptarea unei atît de grave hotărîri, Marta a fost constrînsă să-şi prelungească „boala” cu alte cincisprezece zile. După circa o lună au sosit două scrisori de la deputatul Alvignani, una pentru Marta şi alta pentru inspectorul Torchiara.

Primind scrisoarea, Marta încercă o emoţie puternică, înjosită din cauza neputinţei de a lupta împotriva nedreptăţii evidente a tuturor; revoltată de pedeapsa ce i se atribuise fără a o merita, se simţea acum înveninată de ură şi de furie. Scrisoarea aceea îi apăru deci ca o armă pentru răzbunare.

Era conştient reţinută; nici o aluzie, cît de vagă, la trecut, care ar fi putut să o rănească în momentul acela; dar. Sub amarele reflecţii asupra vieţii şi asupra oamenilor. Intervenea atîta intuiţie a stării sufleteşti în care se afla ea! mai bine, mai bine să se închidă într-un vis continuu, deasupra vulgarităţilor şi a mizeriilor comune ale existenţei cotidiene, deasupra jugului nivelator al legilor, la o palmă deasupra noroiului, reţea protectoare a piticilor, obstacol şi frînă a oricărei ascensiuni spre o idealitate!

Îi spunea că aflase cît a trebuit ea să sufere în ultima vreme şi îi anunţa transferul şi numirea, pentru a o libera de mocirla care era în

jurul ei. Îşi luase el, spontan, această libertate convins că va interpreta o dorinţă pe care ea nu i-ar fi dezvăluit-o niciodată; şi o ruga să îl lase să acţioneze, să-i admită ca măcar de departe să aibă grijă de ea şi să-şi amintească totdeauna. Din păcate, mijloacele care i se ofereau pentru a-şi manifesta în mod respectuos tot sufletul său erau meschine şi restrînse!

În partea de sus a hîrtiei, şi aici, în latină era imprimat moto-ul:

NIHIL – MIHI – CONSCIO*

O singură durere pentru Marta, pentru Maria şi pentru mama, odată cu plecarea lor: aceea de a o părăsi pe Anna Veronica.

Sărmana Anna! Le dădea curaj lor, dar în adîncul inimii ei era cea mai neajutorată: ele erau trei; ca rămînea singură, singură, singură, ca o părăsită între duşmani. Şi din nou urmau pentru ea tăcerea, din nou singurătatea, zilele triste, lungi, egale…

— Îmi veţi scrie, totuşi!

Spunea că nu vrea să plîngă, şi plîngea. Buzele silite să zîmbească schiţară o grimasă în locul unui zîmbet.

A ţinut să le însoţească pînă la gară, la poalele colinei pe care se ridica oraşul. În timpul călătoriei, în trăsură nu schimbară nici un cuvînt. Era o zi umedă, cenuşie, şi vechea trăsură sărea peste pietrele umede ale şoselei înclinate, zguduind continuu geamurile rău fixate ale portierelor, care scoteau un zăngănit iritant.

Apoi cînd convoiul trenului era gata să pornească, Anna Veronica şi doamna Agata rămaseră îmbrăţişate, sufocîndu-şi hohotele fiecare pe umerii celeilalte, desprinse aproape cu violenţă de conductor. Locomotiva fluiera şi era gata să se pună în mişcare.

Anna rămase cu faţa scăldată în lacrimi şi braţele întinse şi apoi lăsate jos încet, pe măsură ce trenul se îndepărta; cu ochii ficşi la uşile vagonului în care cele trei prietene se suiseră şi din care încă pînă departe, pînă departe, îşi agitau în chip de salut batistele…

— Addio… Addio… – murmura sărmana părăsită aproape pentru sine, fluturîndu-şi batista.

PARTEA A DOUA

I

O CĂSUŢĂ VESELA PE STRADA

Papireto, la ultimul etaj, spaţioasă: patru camere curate, cu podeaua de plăci de Valenza, cu tapetul de pe pereţi puţin decolorat, da, dar

* N-am nimic pe conştiinţă.

fără pete şi de culoare plăcută.

Cea mai mică avea să servească pentru doamna Agata şi pentru Maria, care dormeau împreună; cea de alături pentru Marta; va dormi şi va lucra: va fi bucuroasă datorită terasei care da pe strada Papireto; celelalte două camere, sufragerie şi salon, urmau să fie mobilate cu timpul. Fericirea casei era o terasă a cărei balustradă cu mici pilaştri părea, privind-o din stradă, ca o coroană care înconjura clădirea. Ce de flori avea să cultive acolo Maria!

Marta găsise această casă ghidată de o amintire de demult. Conducînd-o la Palermo cu mulţi ani în urmă, tatăl ei voise să-i arate locul unde luptase ca tînăr, chiar în ziua intrării în oraş a lui Garibaldi.

Acolo, la colţul acelei străzi, el, alături de alţi doi voluntari, trăgea spre un nor de fum care pornea de la cîteva case îndepărtate din faţă, acolo unde se instalaseră mai mulţi soldaţi burboni. Unul după altul, cei doi tovarăşi căzură: el continua să împroaşte foc, aşteptînd parcă să-l nimerească şi pe el un glonţ. La un moment dat, simţi o bătaie pe umăr, şi cineva îi spuse:

— Tinere, ridică-te de aici: eşti prea expus.

S-a întors, şi atunci l-a văzut pe El, pe Garibaldi, plin de praf, calm, cu sprîncenele încruntate, cum îl împingea ceva mai departe, expunîndu-se astfel el singur, fără să se mai gîndească la faptul că el însuşi socotise locul acela periculos, fie şi pentru un simplu voluntar.

La rîndul ei, Marta dorise să-şi ducă mama şi sora pe strada aceea pentru a le arăta locul unde fusese cu tatăl ei. Din întîmplare, ridicînd ochii, zărise un afiş cu *se închiriază*, chiar acolo, pe poarta de la coltul străzii. Şi astfel închiriaseră casa aceea, în memoria tatălui, ca şi cum el însuşi le-ar fi condus.

Maria, cu amintirea aceea în suflet, se simţea mai puţin singură şi parcă protejată.

Liniştindu-se, oarecum, după atîta agitaţie, au început toate trei să vadă de primele necesităţi ale noii locuinţe. Cele cîteva lucruri salvate de la ruină nu erau suficiente:sărmane, melancolice resturi dintr-un naufragiu, de care totuşi se legau multe amintiri.

Ieşeau din casă împreună pentru unele cumpărături, fără să ştie la început încotro să se îndrepte. Se opreau să privească într-o vitrină sau în alta, evitînd tentaţia de a intra în prăvăliile cele mai elegante. Rătăcind pe străzile oraşului acela, printre atîţia oameni necunoscuţi şi în mişcarea şi gălăgia continuă, încercau o oarecare uşurare: nimeni nu le cunoştea; puteau să meargă oriunde, să întîrzie, să privească în voie, în libertate, fără a atrage privirile răutăcioase ale mulţimii. Admiraţia pe care o trezea trecătorilor îi provoca Martei o discretă plictiseală. Uneori, pentru a fi mai puţin privită, ieşea din casă fără să-şi aranjeze părul.

— Aşa, aşa… – spunea Mariei, aşezîndu-şi pălăria pe cap şi potrivindu-şi cît de cît, în grabă, şuviţele de pe frunte.

Dar constata, chiar fără să vrea, că acea dezordine oferea şi mai

multă graţie figurii ei: i-o spunea oglinda pe furiş, i-o repetau ochiadele trecătorilor şi vitrinele prăvăliilor.

La Colegiul Nou fusese primită deocamdată cu bunăvoinţă de bătrîna directoare, o adevărată doamnă, cu mult gust şi politicoasă, demnă de a conduce acel regal lăcaş de instrucţie, unde era adunată floarea aristocraţiei şi a burgheziei.

Manierele şi figura Martei au atras imediat atenţia bătrînei directoare, care nu a vrut să-i ascundă doamnei Agata plăcerea de a avea ca învăţătoare „o fată frumoasă" ca aceea. Totul în viaţă) pe pămînt, după părerea bătrînei doamne, dichisită, îngrijită, îmbrăcată cu o aleasă eleganţă, era făcut pentru tineret şi pentru a-i face să suspine pe bieţii bătrîni. Şi spunînd acestea, zîmbea: dar cine ştie, din ce adîncime de amărăciune înflorea zîmbetul acela. Ca bătrînă, ea nu era urîtă, mai ales pentru că se arăta atît de afabilă şi bună; dar ca tînără nu părea să fi fost frumoasă. Cu atît mai mare merit, aşadar, pentru bunătatea ei.

Îi oferi Martei, cu amabilitate caldă şi simplă care încurajează pe oricine, date despre colegiu, despre celelalte învăţătoare interne, despre trei profesori, despre internate, prezentîndu-i pe toţi cu multă bucurie; vorbi despre orarul şcolii, vorbi puţin despre toate; şi în sfîrşit acordă Martei patru zile de vacanţă.

Marta ieşi din colegiu foarte tulburată de primirea aceea cordială despre care îi vorbi apoi Mariei, lăudînd totul; clădirea colegiului, luxul interior, ordinea care părea că domneşte acolo. Şi după prima zi de şcoală se întoarse acasă radiind în plus de primirea pe care i-o făcuseră elevele interne, după prezentarea foarte măgulitoare a directoarei.

Bucuriei Martei îi răspundeau în zilele acelea primele semne pe pămînt şi în cer ale primăverii renăscute. Aerul era încă rece, înţepător dimineaţa, cînd ea se ducea la colegiu; dar cerul era atît de limpede şi de luminos şi atît de curat aerul vremii de atunci, încît ochii erau fericiţi să privească şi pieptul să se deschidă într-o respiraţie amplă. Părea că sufletul lucrurilor, înseninat în sfîrşit de vesela promisiune a anotimpului, uitînd totul, s-ar fi acorda"t într-o armonie tainică, delicioasă.

Şi cîtă seninătate, ce bună dispoziţie spirituală în zilele acelea şi cîtă pace interioară! Se trezea în Marta impresia de lucid şi vesel pe care şi-o făcuse încă de copilă despre viaţă. Era satisfăcută: învinsese; simţea că face un lucru bun, şi îi plăcea să trăiască. Oh, ce foşnet delicat aveau frunzele noi, la răsăritul soarelui, cînd ea trecea pe sub copacii din Piazza Vittorio prin faţa palatului normand, şi apoi pe sub aceia de pe corso Calatafimi dincolo de Porta Nuova. Cercul munţilor părea că respiră în albastrul duios al cerului, ca şi cînd munţii aceia nu ar fi fost din piatră dură.

Şi mergînd aşa, fără grabă, Marta se gîndea la lecţiile pe care avea să le predea, şi din starea sufletească plăcută, nu numai că ideile îi

veneau spontane, dar aproape că-i ţîşneau cuvintele pe care avea să le spună, zîmbetele cu care să le însoţească. Încerca o aprigă nevoie de a fi iubită de eleve, şi totuşi zăbovea în acrul proaspăt al aleii pentru a se bucura apoi. Şi mai mult de căldura afecţiunii reverenţioase a elevelor, în sala plăcută a şcolii.

Într-adevăr, într-adevăr, zilele lugubre trecuseră i primăvara se reîntorcea cu adevărat şi pentru ea. Nu numai pămîntul îşi scutura umbrele iernii; şi ea putea să se sustragă coşmarului tristelor amintiri.

În casă, şi mama şi Maria îi păreau mulţumite Martei şi se bucura în adîncul inimii, cu conştiinţa că ele erau astfel datorită ei. Trăiau toate trei una pentru alta, susträgîndu-se oricărei amintiri din trecut, care le-ar fi purtat din nou eu mintea la oraşul natal, de unde le venea o singură imagine scumpă: aceea a Annei Veronica, despre care vorbeau des, recitind lungile scrisori pe care ea le trimitea. Astfel Anna rămînea singura lor prietenă, unica tovarăşă în despărţirea aceea, aproape instinctivă, de lume.

Cît despre ceilalţi chiriaşi ai casei, au primit o singură vizită care le-a oferit în continuare şi pentru un timp motiv de multe rîsete. Îi apăruse din nou Martei dispoziţia de a descoperi şi a reprezenta ridicolul, ascuns puţin în adîncul tuturor lucrurilor şi al tuturor persoanelor, pe care ea îl imita în gesturile lor şi în voce cu un extraordinar talent de mim. Picioarele lui *don* Fifo Juè, chiriaşul de la etajul al doilea, şi felul lui de a se aşeza, vorbirea comică, şi gesturile romantice ale soţiei lui, au fost redate de ea cu atîta haz, încît mama şi Maria se ţineau de şolduri, de atîta rîs.

— De ajuns, Maria, te rog!

Acest *don* Fifo Juè şi soţia lui, care se numea Maria Rosa, s-au prezentat îmbrăcaţi într-un doliu protocolar, cu ochii plecaţi, expresia nespus de înnourată, de parcă s-ar fi întors chiar atunci de la înmormîntare.

— Vizită de convenienţă… sîntem chiriaşii de la etajul al doilea – spuseră cu o voce înceată Mariei care, deschizînd uşa, a rămas perplexă în faţa celor doi necunoscuţi.

Şi scoaseră, cu o jale în gît, un scurt suspin.

Introduşi în „viitorul” salon, *don* Fifo, lung şi slab, se aşează cu picioarele lipite unul de altul, abia atingînd podeaua cu vîrful pantofilor; braţele încrucişate, ca un elev pedepsit. Pantalonii lui erau atît de strînşi, încît păreau cusuţi direct pe forma picioarelor. *Donna* Maria Rosa, grasă şi rubicondă, îşi ridică pe un umăr vălul de *crèpes de chine* foarte lung şi aproape deloc transparent care îi cădea de pe pălărie pe faţă, şi, aşezîndu-se, scoase un alt suspin jalnic.

Erau soţ şi soţie de numai trei luni. De un an murise primul soţ al *donnei* Maria Rosa, *don* Isidoro Juè, numit *don* Dorò, frate mai mare al lui *don* Fifo. Şi *donna* Maria Rosa, în timpul acestei lungi vizite, nu vorbi decît de soţul decedat şi de prima ei căsătorie, cu lacrimi în ochi şi în glas, ca şi cînd *don* Dorò ar fi murit ieri. *Don* Fifo, nemişcat, asculta cu

ochii plecaţi şi cu braţele încrucişate nesfîrşitul elogiu funebru al fratelui, pentru care el părea sarcofagul şi soţia cenotaful.

Ah, nimeni, nimeni nu ar fi ştiut să redea toate virtuţile lui *don* Dorò (*veltuţile* – spunea *donna* Maria Rosa, ca să vorbească într-o limbă aparte). În timp ce Dorò trăia, ea şi *don* Fifo au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a-i arăta îngrijire şi respect. El, Dorò, a fost călăuza lor în viaţă, maestrul lor. Soţ, soţie şi cumnat au trăit împreună, un suflet în trei trupuri.

— În pacea îngerilor, doamna mea!

Şi Dorò însuşi, cu buzele lui, fie-i ţărînă uşoară, murind, a bîlbîit pe palul de moarte celor doi nefericiţi rămaşi în viaţă: „— Fifo, zice, ţi-o las în grijă pe Maria Rosa! Consolaţi-vă! Consolaţi-vă! Continuaţi să trăiţi unul pentru altul…”

— Ah, doamna mea! – izbucni atunci *donna* Maria Rosa în culmea emoţiei, amintindu-şi de cuvintele acelea şi ştergîndu-şi ochii care deveniseră două izvoare de lacrimi, cu o batistă tivită cu negru. Noi de altfel – reluă puţin după aceea, liniştindu-se suficient şi suflîndu-şi zgomotos nasul, – noi, de altfel, am cerut un sfat, doamna mea, tuturor cunoscuţilor, unul după altul, rugîndu-i să ne ajute cu experienţa lor, să ne spună cu mîna pe suflet ce ar fi trebuit să facem sărmanii de noi, rămaşi singuri, fără răposatul, fie-i ţărînă uşoară. Condiţia noastră era aceasta: cumnaţi… şi trebuia să trăim împreună, sub acelaşi acoperămînt… lumea ne-ar fi putut vorbi de rău… Şi toţi. Tare buni, trebuie să spun adevărul, ne-au sfătuit să facem acest pas, toţi! Sîntem amîndoi de o oarecare vîrstă, e adevărat, dar, ştiţi, doamna mea, clevetirea cum este? unde nu poate ajunge cu picioarele, se urcă cu scara… Şi apoi în oraşul acesta…

— Oh, peste tot! – suspină doamna Agata.

— Peste tot, peste tot, spuneţi bine, doamna mea… Şi aşa, ne-am căsătorit, de puţin… A trebuii să aşteptăm să treacă nouă luni prescrise de lege, deşi pentru mine, ştiţi, nu exista nici un pericol, după cum voiam să le arăt domnilor de la Municipiu: nici un copil; Dumnezeu nu a vrut să-mi dea această mîngîiere; Dorò bolnăvior şi slăbuţ, doamna mea… Ce mai, ne-am căsătorit.

Don Fifo părea lipit tot şi că dacă ar fi început să vorbească, s-ar fi dezlipit tot: buzele, pleoapele şi nările. Numai picioarele îi rămîneau lipite unul de altul. Dar, în definitiv, nu vorbi mult. La un moment dat, exclamă:

— Ah, dureri, doamnă, dureri! Numai Cristos o ştie!

Şi n-a lipsit mult ca Marta şi Maria să nu le rîdă în nas.

II

atît mamei cît şi Mariei viaţa comodă şi fericită de odinioară, de pe vremea cînd trăia tatăl şi cînd tăbăcăria prospera. Şi nu ţinea seama de sacrificii şi de muncă.

Obţinuse de la directoarea colegiului permisiunea de a Da lecţii particulare fetelor interne din clasele interioare; şi ceea ce scotea din aceste Lecţii şi salariul, lunar, îi dădea neatins mamei, căreia îi interzicea să o plîngă de prea marea trudă căreia i se supunea zilnic, fără a se bucura deloc de roade. Dar mama se înşela. Maria nu se bucura? Oare nu erau roade ale muncii sale, renăscuta încredere în viaţă atît a mamei cît şi a surorii, ea şi pacea de acum? nu era un premiu pentru munca sa zîmbetul care revenea acum spontan pe buzele ei? Şi-ar fi dat tot sîngele din vene ca să le vadă şi mai mulţumite, ca să se bucure de vederea altor zîmbete pe buzele lor. Şi în adîncul inimii se simţea nespus de încîntată de propria generozitate, fiindcă în sinea sa nu se liniştise niciodată pentru ofensa pe care tatăl i-o adusese condamnînd-o orbeşte şi aruncînd familia în mizerie.

Unica pasiune pentru Maria părea muzica? Ei bine, un pian Mariei aproape nou, de plătit în rate lunare. Existenţa în cămară a unor provizii pentru o lună i-ar da mai multă siguranţă şi satisfacţie mamei? Ei bine, a mulţumit-o şi pe mama; cămara cea mică era totdeauna plină.

Don Fifo Juè şi soţia lui urcau în unele seri să ţină companie celor trei femei, şi defunctul Dorò continua să contribuie la derularea conversaţiei.

Prin ei, Maria află că doamna Fana, soţia lui Pentàgora, trăia încă în cea mai neagră mizerie.

— Noi avem o casă pe strada Benfratelli, doamna mea, – spuse într-o seară *donna* Maria Rosa, – şi la ultimul etaj, în două camere, locuieşte o biată femeie despărţită de soţul ei. Soţul este un cetăţean din părţile acelea… Poate dumneavoastră îl cunoaşteţi… se numeşte… Spune, Fifo, îţi aminteşti?

— Fana: Ştefana, – răspunse Fifo pronunţînd numele răspicat.

— Nu, zic el, soţul…

— Ah, da… aşteaptă, Pentàgono!

Maria rîse fără voie.

— Pentàgora, – corectă doamna Agata, pentru a scuza rîsul fiicei sale.

— Îl cunoaşteţi?

Donna Maria Rosa vru să ştie ce fel de om era, şi vorbi îndelung despre nefericita lui soţie… Nici Marta nici doamna Agata nu au reuşit să o facă să schimbe conversaţia toată seara aceea.

Maria îşi reluase cu pasiune studiul pianului; şi seara, după cină, cînta, în timp ce mama cosea şi Marta, în camera de alături, corecta lucrările de la şcoală.

Aşa, izolată, nevăzută de mamă şi de soră, Marta întrerupea

adesea munca ei ingrată şi, cu coatele sprijinite pe măsuţă şi cu capul în mîini, rămînea gînditoare, aproape într-o nelinişte de necunoscută aşteptare sau se înduioşa pînă la lacrimi de muzica patetică a Mariei. O adîncă melancolie îi sufoca respiraţia. Nu se gîndea la nimic, şi plîngea. De ce? O vagă, nedesluşită durere, suferinţa unor dorinţe nedefinite. Se simţea puţin obosită, dar nu spiritual, ci trupul îi era obosit... În timp ce mama şi sora îi admirau curajul, o comparau cu tatăl ei ca energie şi ca voinţă; pentru ea, în serile acelea amărăciunea aproape că nu-i mai era permeată de neplăcere, nu mai simţea duioşia nedefinită care o făcea să plîngă şi sfîrşeala apăsătoare în timpul căreia îşi lăsa în voie membrele obosite cu o tristă voluptate; în fine, conştiinţa pe care o avea în acele momente îi arăta că e slabă şi femeie... Nu, nu; nu era tare... Şi, de fapt, de ce plîngea aşa? Oh, hai, hai: prostii de copilă... Şi căuta batista, scuturîndu-se; şi îşi relua lucrul, cu o nouă tragere de inimă.

De această stare de spirit a Mariei, nici mama nici Maria nu îşi dădeau seama. Marta se ferea ca ele să observe ceva; căuta chiar cu orice chip să nu le schimbe deloc părerea pe care şi-o făcuseră despre ea. Datoria ei era aceasta, trebuia să fie aceasta. În plus, îi ascunsese mamei o scrisoare a Annei Veronica, în care îi vorbea pe larg despre Rocco, despre furiile acestuia după plecarea lor, de alte ameninţări de noi scandaluri, nebunii...

De ce să o mîhnească cu astfel de veşti? i-a răspuns Annei Veronica, spunîndu-i că ei nu-i păsa de el şi nu mai voia să audă vorbindu-se de el, odinioară prost, iar acum nebun; rău, şi atunci şi acum.

Între timp îşi vedea mama şi sora reluîndu-şi vechile obiceiuri, revenind la calmul de odinioară, la viaţa simplă şi liniştită dinainte; şi, mai ales, prin puterea contrastului, se simţea dominată de convingerea că numai ea singură era exclusă, numai ea nu avea să-şi mai găsească locul, orice ar face; pentru ea nu s-ar mai fi întors viaţa de odinioară. Altă viaţă: alt drum... Pacea, fericirea alor săi, studiul, şcoala, elevele... iată ceea ce îi rămînea, iată ţinta noului ei drum... – nimic altceva!

Suferea din cauza asta? Nu: erau momente de tristeţe trecătoare. După iarna întunecată, în timpul căreia durerea timpului se armonizase cu gîndurile ei, se redeştepta acum pe calea aceea nouă, la soarele senin de primăvară, din care o rază pătrunsese să cerceteze, să-i răvăşească sedimentarea tulbure a atîtor dureri aşezate în adîncul inimii: şi era tristă din cauza asta; sau era efectul scrisorii Annei Veronica, sau al muzicii cîntate de Maria?

Nu mai voia să se preocupe de propria-i persoană. Mama îşi reluase obiceiul de a o pieptăna în fiecare dimineaţă; dar ea nu voia să piardă prea mult timp pentru a se înfrumuseţa.

— De ajuns, mamă, lasă, e bine aşa...

Şi îndepărta oglinjoara suspendată pe care o ţinea pe măsuţă, plictisită parcă de propria-i imagine, de strălucirea intensă a ochilor, de

buzele roşii. Dacă apoi mama o constrîngea să stea cuminte, în timp ce-o pieptăna, sufla de nerăbdare, devenea neliniştită ca şi cînd ar fi fost supusă unei torturi. De ce, la ce bun, acum, atîta grijă şi atîta dragoste pentru pieptănătură? Nu înţelegea mama ei că acum nu trebuia să-i mai pese deloc dacă era frumoasă sau mai puţin frumoasă?

Şi într-o zi cînd mama a vrut să-i încerce cîrlionţii pe frunte, în ciuda respingerii ei energice, după ce i-a terminat coafura, Marta plîngea.

— Cum? Plîngi? De ce? – o întrebă, surprinsă, mama.

Marta făcu un efort să surîdă, ştergîndu-şi ochii.

— Nu-i nimic… Nu lua în seamă…

— Sfînta creatură, dar de ce? Îţi stau atît de bine…'

— Nu, nu vreau:.. Desfă… desfă… Stă mai bine aşa.

Nu era o cruzime inconştientă atitudinea mamei? Şi între timp, ea, ce copil! Să plîngă aşa, pentru nimic, în prezenţa mamei…

În timpul zilei, se arătă mai vioaie decît de obicei, pentru a şterge impresia acelor lacrimi.

Încerca o tulburare nouă, o teamă de neînţeles, o nelinişte ciudată, acum, văzîndu-se singură, fără nimeni alături, pe străzile libere, printre oamenii care o priveau.

Nimeni, într-adevăr, nu o supărase; dar se simţea rănită de atîtea priviri; i se părea că toţi o priveau în aşa fel, încît să o facă să se înroşească; şi mergea jenată, cu capul plecat, în timp ce urechile îi uruiau şi inima îi bătea puternic. De ce? Şi cum oare, deodată, prezenţa ei de spirit se închisese atît de mult în acea spaimă prostească? de ce se temea? nu rîsese ea de atîtea ori de unele fete bătrîne care aveau rezerve să iasă singure prin oraş temîndu-se la fiecare pas de un atentat la pudoarea lor?

Totuşi, de îndată ce intra în colegiu, se reconforta.

Şi prezenţa de spirit îi revenea lîngă cei trei profesori, pe care adesea îi găsea în cancelarie şi cu care schimba cîteva cuvinte, înainte ca fiecare să se ducă să-şi predea lecţiile în diferite clase.

Constatase că doi din ei înţelegeau să-i facă discret, şi fiecare în felul sau, curte. Şi în loc să se teamă, rîdea în sinea ci; se prefăcea că nu vede nimic, şi se bucura în taină de aceste atenţii, notînd efectul pe care îl producea atitudinea ei asupra celor doi.

Profesorul Mormoni, Pompeo Emanuele Mormoni, autor a patrusprezece volume *in ottavo* de Istorie siciliană, *cu apendice cuprinzînd numele şi faptele cele mai memorabile, cu date şi locuri*, înalt, gras, brun, cu ochii mari negri şi cu un mare barbişon ici şi colo abia încărunţit întocmai ca părul, cu un aer demn, totdeauna, în vestonul său şi cu joben, se umfla de mîndrie ca un curcan şi, aşa umflat, părea că-i spune Martei: „Oh, sa ştii dragă, dacă tu nu-mi dai atenţie, nici eu nu-ţi dau: nu îţi face iluzii!" Dar, de fapt, îi păsa de purtarea ci, şi încă cum!

În unele momente părea că era gala să explodeze. Pierduse chiar, şezînd, atitudinile lui monumentale, în virtutea cărora toate scaunele deveneau aproape tot atîtea piedestale pentru el: „*Sculptaţi-mă aşa*!”

Din cînd în cînd Marta auzea scîrţîind scaunul, pe care se aşeza Mormoni, şi cu greu îşi stăpînea un zîmbet. De o lună toate scaunele din cancelarie erau încercate: unuia îi sărise eticheta, altuia stinghia.

Attilio Nusco, celălalt învăţător, numit de toţi în colegiul *il professoricchio** era, dimpotrivă, fin de tot, mic, firav, timid, vibrînd de sus pînă jos, încurcat mereu. Bietul Nusco, ca şi cum nu ar fi avut nici o încredere în a-şi găsi un loc în viaţă, părea că voia să acapareze favoarea celorlalţi cu privirea, cu zîmbetele, cu plecăciunile prompte ale sărmanei lui persoane, pentru a nu fi dat afară. Şi ocupa, şezînd, locul cel mai puţin important (*scuzaţi, scuzaţi*); vorbind, vocea îi tremura; nu contrazicea niciodată pe nimeni; era totdeauna stînjenit de excesiva lui politeţe. Ar fi vrut să conteze asupra celorlalţi mai puţin decît un fir de pai. Şi între timp, inima… Ah, Marta aceea: nu-şi dădea scama chiar de nimic?

Bietul de el încerca să iasă treptat-treptat din propria-i timiditate, ca dintr-o vizuină o şopîrlă împresurată: mai întîi cu vîrful botului cel mic; apoi încă puţin, pînă la ochi; apoi tot căpşorul, aproape aşteptînd să fie luat cu totul.

S-a hazardat pînă la unele temerarităţi nemaiauzite: pînă a o întreba pe Marta, transpirînd tot: — *Vă e frig în dimineaţa asta*? Aducea la şcoală cîte o floare, primele din respectivul anotimp; îi învîrtea tija printre degetele lui subţiri şi neliniştite; dar nu îndrăznea să i-o ofere.

Marta înregistra toate acestea, şi rîdea.

Într-o zi el a lăsat floarea pe măsuţa din sala de aşteptare: după o oră, a coborît: floarea nu mai era. Ah, în sfîrşit! Marta a înţeles şi a luat-o… Dar, coborînd în sală, după o altă oră, amăgire cruntă: floarea era la butoniera hainei napoleonice a lui Pompeo Emanuele.

— Te salut, pui de sticlete! Te salut, toporaş violet!

Şi totuşi Nusco nu era un prost: licenţiat în litere, foarte tînăr încă, ocupa, prin concurs, postul de profesor de italiană la liceu şi preda prin suplinire la Colegiul Nou, în plus, scria versuri cu rafinat gust şi subtilitate.

Marta ştia asta; dar ce voiau de la ea, atît Nusco cît şi Mormoni?

Cel de al treilea profesor părea că nu îi remarcase încă prezenta. Se numea Matteo Falcone; preda desenul. Pompeo Emanuele Mormoni îl numea *istrice** şi dacă ar fi fost împărat roman, l-ar fi condamnat *ad purgationem cloacarum*.**

Era într-adevăr de o urîţenie monstruoasă, şi era conştient de ea, chiar mai rău: era obsedat. Mereu întunecat, încotoşmănat, nu-şi ridica niciodată ochii în faţa cuiva, poate pentru a nu zări în expresia celorlalţi

---

* Profesoraşul

* Mizantrop (porc spinos hystix).

** La curăţirea canalelor.

oroarea pe care o trezea figura lui; răspundea cu scurte grohăieli, cu capul în jos şi adus de spate. Trăsăturile chipului păreau strîmbe din cauza furioasei contractări.pe care i-o dădea obsesia propriei monstruozităţi. Drept culme a nenorocirii, avea şi picioarele strîmbe, deformate în pantofii adaptaţi după cum se putea pentru ca el să fie în stare să meargă.

Mormoni şi Nusco erau obişnuiţi cu felul lui de a se comporta, mai mult de urs decît de om, şi nu mai făceau caz; Marta, în primele zile, a fost impresionată, în ciuda tuturor prevenirilor directoarei. În fond, în timp ce ea nu dădea atenţie schimonoselilor şi linguşelilor celorlalţi doi, decît pentru a rîde pe seama lor, încerca o oarecare mînie în faţa indiferenţei aproape dispreţuitoare a celui de al treilea faţă de ea, total inofensiv.

În timpul scurt cînd ea rămînea în cancelarie, aşteptînd ora fixă de intrare în clasă, Matteo Falcone se cufunda în lectura unui ziar, fără a vedea pe nimeni. Adesea Marta arunca o privire pe furiş spre fruntea lui, mereu contractată, şi apoi începea să-şi închipuie ce fel de gînduri sălăşluiau în capul acelui om aspru: proaste, desigur nu; poate brutale.

O singură dată îi auzise vocea, şi asta a fost într-o dimineaţă, în care, arătîndu-i Mormoni cu ochii pe mizantropul adîncit ca de obicei în lectura ziarului, ea, pentru a nu împărtăşi ironia care era în semnul acela, şi pentru a-l necăji pe „marele om”, lăsă să-i scape de pe buze fără voie:

— Bună ziua, profesor Falcone.

— Cu respect, – grohăi drept răspuns acela, fără a ridica ochii de pe ziar.

Într-o altă dimineaţă, Marta, intrînd în cancelarie, a fost foarte surprinsă cînd a dat peste o dispută foarte aprinsă între Falcone şi Nusco. Acesta, îmbujorat la faţă, cu un zîmbet nervos pe buze şi cu mîinile tremurînde, căuta să dea greutate părerii lui cu mulţi *o fi*, dar… acoperiţi de vocea aspră a lui Falcone, care, fără a da dreptate adversarului, continua să vorbească cu ochii în ziarul desfăcut. Mormoni îl asculta într-una din atitudinile lui monumentale, nebinevoind să răspundă cu nici un cuvînt acelor „nerozii”.

Falcone se dezlănţuise împotriva literaţilor care îşi pipărau versurile şi proza cu o oarecare ironie, în timp ce în fond erau foarte supuşi opiniilor care dominau în societate.

— Opiniile sînt false? Le credeţi nedrepte şi dăunătoare? Revoltaţi-vă pentru Dumnezeu, în loc de a face spirite pe seama lor, de a le pune piedică şi a vă strîmba, camuflîndu-vă sufletul de paiaţă! Nu: pe de o parte şi plecaţi capul sub jug, şi pe de altă parte luaţi în derîdere supuşenia voastră. Asta este o artă de bieţi bufoni ridicoli.

— O fi, dar… – repeta Nusco. Şi ar fi vrut să spună că şi ridicolul era o armă, şi că Dickens, Heine…

Dar Falcone nu îl lăsa să spună:

— Bieţi bufoni ridicoli! Bieţi bufoni ridicoli!

— Să ascultăm şi părerea doamnei Ajala – propuse Mormoni cu un gest de consimţire demn de măreţia atitudinii lui.

— Femeia prin însăşi natura ci este conservatoare – rosti ca o sentinţă, brusc, Falcone.

— Conservatoare? Nici gînd. În ceea ce mă priveşte, putem trece prin foc şi sabie! – exclamă Marta cu o asemenea expresie, încît Falcone îşi ridică ochii să o privească, de altfel pentru prima dată, în faţă.

Marta rămase profund tulburată de ochii aceia care lăsau să se vadă în ei o înfăţişare cu totul nouă, a unei fiare necunoscute, de altfel ochi foarte inteligenţi.

Într-o dimineaţă, la scurt timp după dispută, Falcone intră în cancelarie cu pălăria mototolită rău şi prăfuită, cu borul rupt în faţă, cu nasul zgîriat, foarte palid la faţă şi totuşi cu un surîs amar care i se schimonosea pe buze într-o oribilă strîmbătură; sfîşiată haina pe piept şi prăfuită şi ea.

— Ce vi s-a întîmplat domnule profesor? – exclamă Mormoni, văzîndu-l în starea aceasta.

Marta şi Nusco se întoarseră să-l privească cu o mirare înfricoşată.

— O discuţie contradictorie?

— Nu, nimic… – răspunse Falcone, cu vocea tremurîndă, dar cu rînjetul surîsului mereu pe buze. Mă aflam în trecere prin faţa bisericii Santa Caterina, sprijinită de trei ani cu schele… în dimineaţa aceasta, sfînta mamă biserică mă aştepta tocmai pe mine pentru a prăvăli asupra mea o bucată din cornişa ei.

Marta, Nusco, Mormoni înlemniră.

— Da… – continuă Falcone. Mi s-a întîmplat chiar aşa: să mă turtească, nu altceva. Pînă una, alta – (adăugă cu un grohăit atroce, arătîndu-şi picioarele strîmbe, diforme) – admiraţi minunata atotprevăzătoare natură!

Dumneata, Nusco, la ora asta nu ai mai fi avut aceste picioare de balerin. În schimb eu, pe ale mele, le am încă, şi mă trudesc s-o duc înainte!

Zicînd acestea, porni spre clasă.

I se păru într-adevăr lui Falcone acesta un teribil răspuns al „minunatei naturi atotprevăzătoare” la toate imprecaţiile pe care le rostise în legătură cu propria sa diformitate? A simţit într-adevăr ca o voce care i-ar fi spus: „Laudă-mă pentru picioarele pe care ţi le-am dat”? – Desigur, din ziua aceea, începu să iasă puţin cîte puţin din mohoreala obişnuită. Sau poate că opera acum miracolul prezenţei Martei.

Aceasta era bănuiala lui Mormoni.

— Pentru că, vezi, – spunea lui Nusco, – pe noi doi.

Este adevărat, ne salută totuşi; dar mormăie ca la început; nu ne spune: „*Cu respect, domnule Nusco*!” cu aceeaşi voce ca să spun aşa de duminică cu care spune: „*Cu respect, doamnă Ajala*!”. Delicateţe

aspră, înţeleg, dar… Şi apoi ai observat? Gulere noi, oh, moderne, costum nou! Pălărie nouă! Trăiască cornişa de la Santa Caterina!

Nici unul, nici celălalt nu aveau motive serioase să fie geloşi pe Falcone, care le provoca chiar milă, să zicem! Dar nici Mormoni nu era gelos pe Nusco» nici acesta pe Mormoni. Pentru Nusco marele Pompeo Emanuele era prea gras, prea prost, şi el avea prea multă stimă pentru inteligenţa Martei, ca sa se teamă de el; Mormoni; în schimb, o stima prea mult pe Marta ca să se teamă de micul Attilio cu sufleţelul lui mereu speriat… Astfel, amîndoi se uneau pentru a-l compătimi pe „bietul Falcone” şi în secret se compătimeau unul pe altul.

Între timp descoperirea comportamentului nou al lui Falcone faţă de ea îi produse Martei repulsie şi teamă totodată. Ştia şi simţea că nu putea rîde de el, ca de ceilalţi doi. Urîţenia nefericitului acela deşi iritantă, îi inspira milă şi îi provoca oroare în acelaşi timp. Probabil nu iubise niciodată vreo femeie.

La gîndul că Falcone, în ciuda faptului că era conştient de propria sa diformitate, putea pretinde dragoste de la ea, Marta se simţea jignită şi indignată; dar pe de altă parte, înţelegea că pasiunea aceea, poate prima înmugurită în inima lui, putea fi atît de puternică, încît să învingă şi să întunece însăşi conştiinţa aceea, oricît de tragic copleşită.

Dar se liniştea la gîndul că nu făcuse de fapt nimic, chiar nimic, pentru ca să provoace această afecţiune monstruoasă.

Acum, aproape în fiecare zi, la asfinţit, îl vedea pe Falcone trecînd pe strada Papireto. Şi ridicînd ochii spre balconul camerei ei. În prima zi a vrut să i-l arate Mariei; nu se aştepta ca el să-şi ridice capul.

— Ia te uită!

Astfel a avut prima dovadă a acelei iubiri, în care în ciuda atîtor semne mai puţin edificatoare cu a ştiut şi nici nu a vrut să creadă. De atunci nu s-a mai lăsat văzută la geam; dar pe ascuns, ca îl vedea pe Falcone cum trecea în fiecare zi şi cum privea în sus, de două, de trei ori.

După visele din timpul nopţii, încărcate de coşmare şi de viziuni stranii, agitate de continue stări de nelinişte; după lovitura dură avută odată cu redeschiderea ochilor obosiţi la o realitate goală şi monotonă a existenţei ei, în mijlocul reînfloririi fermecătoare a anotimpului; în fiecare dimineaţă neliniştea de a se simţi singură îi creştea; cînd mergea, nervii îi vibrau de parcă ar fi fost sub iminenţa unor pericole necunoscute; şi nu mîi era în stare să revină la o stare firească nici după ce intra în colegiu.

Cum să se stăpînească în faţa lui Falcone? Să-i arate că şi-a dat seama de toate, nu voia; dar cum să se prefacă, dacă în fiecare dimineaţă era încă sub impresia îngrozitoare a viselor, în care figura lui Falcone îi apărea mereu şi uneori chiar mai puţin monstruoasă decît în realitate? Dacă l-ar fi tratat ca mai înainte, se temea ca nu cumva pasiunea aceea a lui să se nutrească cu vreun cuvînt măgulitor sau cu vreun cuvînt înşelător proferai din compătimire.

Mormoni, nici el, nu o mai distra ca în primele zile. Numai vederea lui îi provoca acum atîta furie, încît l-ar fi pălmuit. În plus. Timiditatea îngrijorătoare a lui Nusco o supăra şi o plictisea.

„Dumneata nu mă mai plictisi!” ar fi vrut să-i strige în faţă. Sigură că-l va face să intre cu acele cinci cuvinte o palmă sub pămînt, de ruşine.

III

POATE ŞI EL, ATTILO NUSCO, SIM-
ţea în sinea sa sărăcia propriilor lui maniere, şi cît trebuia să pară de compătimitor ridicolă jena sa invincibilă; poate se ruşina şi, nevăzut, se revolta împotriva lui, pentru că, de fapt, nu trebuia să se creadă deloc un prost. Cine ştie pe cîţi alţii, în schimb, gîndindu-se, îi considera proşti!

Chiar în zilele acelea trimisese spre publicare, într-o revistă literară din oraş, un sonet pentru Marta.

Pompeo Emanuele Mormoni îl descoperise. Sonetul, într-adevăr, avea un titlu misterios: Ei.

— Ei?… Cui? Sînt atîtea femei în această lume: mai multe decît muştele! Eu mă prefac că nu am înţeles la cine se referă.

Şi în ziua următoare, profitînd de pudoarea lui Nusco, dădu el însuşi revista Martei, sigur că o va înfuria.

— E aici un sonet al lui Nusco: Ei.

— Mie? – spuse Marta, surprinsă, înroşindu-se.

— Nu, nu: *Ei*, intitulat aşa… Dar cum v-aţi înroşit!

Sînt lucruri care fac plăcere. Citiţi-l, vi-l las… Fug, pentru că începe să. Plouă şi sînt fără umbrelă.

Un salut, şi şterge-o, drept înainte.

Marta simţi mai întîi că vrea să arunce revista cît colo; dar apoi o reţinu, o deschise şi citi:

Ei

Spre inima ta, are abia se vru-nălţa
lă la doruri de iubire, cu vagi înfiorări,
a sorţii mînă aspră dezlănţuie deodată
o gloată furibundă de crude întîmplări.

Acei ce osanale-ţi-nălţau în zile bune,
cerşind fără izbîndă un semn de-nduiosare,
acum şi-arată colţii, voind să se răzbune
pe vechea ta mîndrie acum, în noua-ţi stare.

Dar eu ştiu bine că spre o iubire credincioasă,

ce te-a-nvăţat să-alungi orice dorinţi profane,
poţi trece, neatinsă de fierea odioasă.

Adesea în surîsu-ţi mai tremură un suspin!
Şi doar pentru aceasta, în adîncul inimii, pe Tine,
lovită, dar neînvinsă, te-ador şi te admir.

O rafală de ploaie izbi geamurile cancelariei. Marta ridică ochii de pe revistă şi privi în mod automat fereastra.

Oare versurile acelea îi erau adresate? Cine să-i fi povestit lui Nusco întîmplările din viaţa ei? Şi ce însemna versul: *Dar eu ştiu bine că spre o iubire credincioasă*? Spre ce iubire? Îi veni în minte Alvignani. Nu, nu putea să facă aluzie la el... *Pe Tine lovită, dar neînvinsă, te-ador şi te admir*.

Reflectînd astfel asupra sonetului, nu se mai gîndea la mişelia lui Mormoni, care i-l dăduse să-i citească.

Intră pe neaşteptate Falcone. Marta tresări. Umbrela? Unde am lăsat-o. Îşi amintea foarte bine că o adusese cu ea de acasă, dimineaţa.

— Ce căutaţi, doamnă? – o întrebă Falcone.

— Poate că am lăsat-o sus... – spuse Marta aproape pentru sine.

Şi chemă femeia de serviciu.

— Luaţi-o pe a mea, – îi propuse Falcone. Nu este nouă, dar vă poate servi la fel de bine.

Spunînd astfel, parcă înjura pe cineva. Era mai întunecat şi mai nervos decît de obicei.

Puţin după aceea, femeia de serviciu coborî: nu o găsise, nici în clasă, nici pe coridor. Marta se înfurie, din ce în ce mai neliniştită la insistenţele lui Falcone de a lua umbrela lui. Ploua cu găleata, şi ea nu putea accepta ca Falcone, de dragul ei, să se lase udat pînă la piele.

— Atunci, dacă îmi permiteţi, aş putea să vă însoţesc. – zise, schimbîndu-se la faţă, Falcone. Locuiesc acum pe aceeaşi stradă cu dumneavoastră, ceva mai jos – şi adăugă, cu capul plecat, privindu-şi picioarele: Dacă nu vă e ruşine cu...

Marta simţi că se aprinde la faţă; se prefăcu că nu înţelege aluzia, şi spuse:

— Nu, nu mi-a păsat niciodată de lume. Haideţi, să mergem!

— Să nu vă uitaţi revista acolo, pe măsuţă, îi spuse Falcone, adunîndu-i paginile, şi oferindu-i-o:

— Oh, mulţumesc; dar, acum... în ea este o poezie a lui Nusco.

— Micul imbecil! – şuieră printre dinţi Matteo Falcone.

„Cum voi face – se gîndea Marta, rătăcită – să merg cu el alături?”

Simţea bucuria şi jena pe care el le încerca probabil în momentele acelea; şi asta o tulbura şi o făcea să sufere atît de violent, încît, dacă el ar fi atins-o oricît de puţin, chiar şi fără să vrea, fără îndoială că din tot trupul ei fremătînd ar fi ieşit un strigăt violent de dezgust.

Înainte de a ieşi în stradă, portăreasa îi întinse o scrisoare.

— Pentru mine? – întrebă Marta, mulţumită că i se oferă prilejul acela pentru a-şi ascunde cît de cît tulburarea. Permiteţi? – adăugă, adresîndu-se lui Falcone: şi rupse plicul.

Scrisoarea era de la Anna Veronica. Marta începu să citească, îndreptîndu-se încet spre ieşire. Falcone o spiona pieziş, ascuns. Observă la un moment dat o schimbare neaşteptată pe chipul Martei, o paloare umbrită, o încruntare arogantă a sprîncenelor. Ajunseseră la poartă. Marta nu mai citea; privea ploaia care sălta pe noroiul străzii.

— Mergem? – o întrebă cu o expresie întunecată a feţei deschizînd umbrela.

Marta se scutură; îndoi scrisoarea şi intră sub umbrelă.

— Ah, da, desigur… scuzaţi!

Nu mai ţinea seamă de contactul, de altfel inevitabil, al braţului ei cu cel al lui Falcone, nici nu înregistra efortul penibil al acestuia de a merge cît mai sprinten lîngă ea. Ar fi vrut să fugă, nu pentru el (şi Falcone intuia acest lucru), ci pentru vestea din scrisoare. Ros de gelozie, acum nu se mai îngrijea de picioare care, mergînd atît de repede, se împiedicau călcîndu-se unul pe altul, mult mai comic decît de obicei. Ar fi vrut să strige la Marta, să afle de la cine era scrisoarea aceea, ce conţinea; şi pînă una-alta o lăsa să se ude şi să se stropească, temîndu-se că rugămintea lui ca ea să meargă mai prudent ar putea să fie interpretată ca o. Penibilă atragere a atenţiei asupra picioarelor lui care, într-adevăr, nu puteau să o urmeze în cursa aceea şi stropeau oribil. Sufla greu, şi Marta nu-l auzea. De ce, de ce fugea aşa?

Deodată Marta a avut ca un fior şi s-a stăpînit, s-a oprit pentru o clipă, aproape ca să-şi sufoce un strigăt.

— Ce aveţi? Ce s-a întîmplat? – o întrebă Falcone, oprindu-se.

— Nimic! să mergem, să mergem… – îi spuse Marta, încet, cu capul plecat, continuînd drumul.

Falcone se întoarse şi văzu cu puţin înaintea lor, pe trotuar, la dreapta, doi domni sub o umbrelă, care îi priveau: unul negru la chip şi cu expresia întunecată, celălalt înalt, slab, străin după înfăţişare şi cu o expresie stupid zeflemitoare în ochii săi de culoare deschisă.

Erau Rocco Pentàgora şi domnul Madden.

Falcone, în ciuda interzicerii Martei, fixă asupra lor doi ochi de fiară.

— Nu priviţi! nu vă întoarceţi! – îi porunci, cu o furie sufocată, Marta.

— Spuneţi-mi cine sînt cei doi! – întrebă el, aproape tare, voind parcă să se oprească din nou.

— Fiţi cuminte, şi veniţi cu mine! – reluă Marta, cu acelaşi accent. Ce drept aveţi dumneavoastră să ştiţi?

— Nici un drept, dar eu… dumneavoastră nu ştiţi… – continuă Falcone cu o voce care nu mai părea a fi a sa, ca şi cum ar fi plîns,

gîfîind, întrerupîndu-se sugrumat de emoţie, şi continuînd să alerge aproape în urma Martei, sub aversa de ploaie.

Îi mărturisea iubirea, implorînd mila.

Marta, cu sufletul sufocat, şi buimăcită de violenţa ploii, vedea fugindu-i sub picioare vertiginos strada pe jumătate inundată. Alerga fără a asculta nimic, auzind numai confuz, cu o nelinişte insuportabilă, cuvintele gîfîite şi întrerupte ale lui Falcone., în sfîrşit ajunse la poarta casei.

Acolo Falcone încercă să o reţină de braţ, implorînd-o să-i dea un răspuns.

— Lăsaţi-mă! – îi strigă Marta, zbătîndu-se cu o smucitură; şi fugi repede pe scară.

Veni să-i deschidă Maria.

— Udă toată?

— Da, mă duc să mă schimb!

Se închise cu cheia. Se lăsă pe un scaun, apăsîndu-şi tîmplele tare, tare, cu mîinile, plîngînd încet, cu ochii închişi:

— Oh. Doamne! oh, Doamne!

Era în prada ameţelii: nu cambra, ci însăşi strada i se învîrtea pe dinaintea ochilor: simţea în urechi clipocitul ploii; cuvintele monstrului acela necăjit care îi plîngea în urmă.

Şi cei doi. Opriţi pe trotuar, la un pas! Dar ce voiau de la ea? Drept cine o luau? Şi ceilalţi doi, pînă şi ceilalţi doi, imbecilul acela gras şi celălalt, mic, care îi adresa în mod public versuri?

Ah, şi scrisoarea Annei? O căută, o reciti, sărind ceea ce nu o interesa în clipa aceea.

„Tu ştii, dragă Marta, cum eu… Dar pe la mine nu a mai venit, după vizita aceea *furioasă*, despre care… De la familia Miracoli, totuşi la care se duce adesea fratele lui, Niccolino (va lua în căsătorie pe Tina Miracoli, se spune), am aflat că el azi-dimineaţă a plecat acolo Vrea să descopere, a spus Niccolino logodnicii lui, ce faci tu la Palermo, convins că trebuie să existe *un motiv serios, o piedică serioasă* pentru întoarcerea ta aici. Tina, deşi, ca oricare fată fricoasă, trebuie să se arate că nu pricepe nimic, totuşi, după tonul misterios cu care mi-a încredinţat această veste, mi-a dat mie de înţeles, în schimb, ce-ar fi trebuit să înţeleg prin motiv serios, o piedică serioasă. Închipuie-ţi cum am tratat-o şi ceea ce i-am răspuns! Dar ea spune că nu ştie nimic, că nu crede deloc în aceste lucruri, şi că vorbeşte numai, zicea ea, prin gura fraţilor Pentàgora. Înainte, tu ştii bine, cînd răposatul tău tată trăia, şi voi eraţi bogate, doamna Miracoli era cea mai bună prietenă a mamei tale; acum, cu această propunere de căsătorie între Tina şi Niccolino ea este trup şi suflet cu Antonio Pentàgora care, între noi fie spus, pare că nu vrea să audă de căsătorie. Ca să revin la soţul tău, dacă el (zice tot Nicola) va descoperi ceva, va recurge la tribunal pentru a obţine divorţul. Dar sînt vorbe, spuse de un băiat lăudăros în prezenţa iubitei lui.”

Un alt pumn de noroi. Iarăşi persecuţie, de departe. Iarăşi calomnii şi mojicii.

Marta se ridică de pe scaun, tremurînd de mînie şi de dispreţ, cu ochii fulgerînd de ură.

Nevinovată, deoarece s-a apărat cu lipsa ei de experienţă de o ispită, în ciuda dovezii infidelităţii ei: drept răsplată, infamia; drept răsplată, condamnarea oarbă din partea tatălui! şi toate consecinţele acesteia considerate apoi drept o vină a ei: dezechilibrul material, ruina, mizeria, viitorul distrus al surorii: şi apoi din nou infamia, ultragiul public al unei mulţimi întregi lipsită de milă, faţă da o femeie singură, bolnavă, îmbrăcată în negru, vroise să se răzbune cu demnitate, să iasă din ruşinea nedreaptă prin propria ei inteligenţă, prin studiu, prin muncă? Ei bine, nu! Comportîndu-se cu umilinţă, a fost ultragiată; cu mîndrie, insultată cu calomnii. Şi aceasta, ca răsplată a victoriei! Şi amărăciuni, nedreptăţi şi existenţa aceea goală pentru ea, expusă la poftele oribile ale unui monstru, la delicatele, timidele dorinţe ale unui sărman spirit, la semeţele laşităţi ale celuilalt: pietre, spini pretutindeni, pe drumul acela departe de viaţă.

A fost brusc trezită de două bătăi în uşă. Şi vocea Mariei:

— La masă, Marta.

Cina, chiar acum?

Încă nu se dezbrăcase. Cum să ia masa acum, şi cum să se ascundă de mama ei, de soră? Se dezbrăcă repede, repede. Intrînd, nu-şi scoase de pe cap nici pălăria. Se spălă pentru a-şi răcori ochii şi faţa înroşită.

— O bunătate! – spunea Maria, aşezată la masă, în aburul plăcut care-i venea din castron.

Şi mama începu să-i depene tot ceea ce făcuse ea şi Maria, în timpul acelei ploi neaşteptate, sus, pe terasă, pentru a salva florile.

IV

„VA CREDE ACUM CĂ MONSTRUL
acela este amantul meu!” E capabil, se gîndea Marta, după cină, închisă în camera ei.

Şi îşi spunea sieşi chiar aşa: *amantul meu*, deoarece tot astfel soţul îi inventase pe un altul, pe celălalt! Dar cît de dezonorantă i se părea acum această vorbă, referită la Falcone!

Voia deci să înceapă o nouă răzbunare, exasperat de dispreţul ei? Ameninţarea era limpede în scrisoarea Annei Veronica.

Un nou scandal… Dar dovezile? Oh, Dumnezeule, monstrul acela… Era probabil să i le fi oferit monstrul acela, probele, dacă s-ar fi întîlnit o altă dată pe stradă… Cîteva scene… şi numele ei în toate ziarele

alături de acela al lui Falcone. ’ (

Marta îşi tortura mîinile de spaimă, de silă, chinuindu-se fără linişte; şi Mariei care, între timp, în camera de alături, descifra la pian cîteva bucăţi de veche şi plăcută muzică, bucuria mamei, ar fi vrut să-i strige furioasă să înceteze.

Ah, liniştea mamei, a surorii, liniştea casei, muzica, discuţiile de tot felul, cît o făceau să sufere, în momentul acela!

Da, opera sa; dar nimeni deci nu înţelegea, nimeni nu ghicea cu preţul căror suferinţe? Punînd o cruce pe trecut, nu trebuia oare să nu se mai vorbească deloc? Mama şi sora ieşiseră din el: şi iată că o viaţă nouă, calmă şi modestă începuse pentru ele. Dar ea? viaţa ei, tinereţea trebuiau să rămînă înmormîntate, acolo, în trecut? Nu trebuia să se mai vorbească de asta? Ceea ce a fost, a fost! Totul a murit, pentru ea? E vie numai ca să-i facă vii pe ceilalţi? Da, da, ar fi fost mai mulţumită dacă, exclusă astfel din viaţă, i-ar fi îngăduit să se bucure în pace de spectacolul dulce şi liniştit al acelei căsuţe care părea clădită pe mormîntul ei… Dar să se fi vorbit cel puţin despre tinereţea ei moartă, despre viaţa ei distrusă! A fost o crimă totuşi să i se distrugă viaţa astfel! fără motiv, să i se sugrume astfel tinereţea! Nu trebuia să se mai vorbească de asta?

O umbră, şi încă combătută! încă persecutată! în ziua următoare, desigur, şi-ar fi revăzut soţul acolo la poştă; şi apoi ar fi revăzut pe Falcone la colegiu.

„Dacă mai continuă să mă inoportuneze, îi voi vorbi directoarei”, se gîndi pe neaşteptate Marta, într-o trezire impetuoasă de energie, şi începu să se dezbrace cu degetele nervoase, pentru a intra în pat.

„Iar cei doi, dacă nu termină, îi pun eu la punct! Şi tu, aşteaptă,” – spuse apoi mai mult cu respiraţia decît cu vocea, făcînd aluzie la soţul ei. Se înveli cu pătura şi stinse lumina.

În întuneric, ghemuită sub pătură, voi să-şi adune ideile, dar nu reuşi să-şi precizeze nici una împotriva soţului. Îşi spunea: „Da, asta pentru Falcone, dacă va continua… Directoarea nu-l poate suferi, caută un motiv, oarecare, pentru a-l îndepărta; i-l voi oferi eu…” Şi repetînd mecanic această frază, căuta ceea ce ar fi putut face împotriva soţului. Nimic, deci? Nici un singur mijloc de răzbunare? Şi, neputincioasă, simţea ura fermentîndu-i într-o mînie crescîndă. Apoi (deşi nu simţea suferinţa fizică a unei tensiuni prea mari şi zadarnice) creierul, ca într-un cerc de tortură, neştiind să-i sugereze gîndul pe care îl căuta, începu în schimb să îi prezinte, confuz, alte gînduri care să o distragă. Marta, totuşi încăpăţînată să găsească ceea ce căuta, le alunga îndată ce apăreau. În cele din urmă unul reuşi să o sustragă: umbrela ei – da – acum îşi amintea cu precizie – o sprijinise de uşa clasei, pe coridor, pentru a-şi aşeza mai bine pălăria; da, apoi o uitase sus… Ah, fără îndoială, Falcone, trecînd pe coridor, o recunoscuse şi o ascunsese, da, pentru a i-o putea oferi pe a lui, avînd motiv astfel s-o însoţească…el, da, fără îndoială! De asia era atît de neliniştit, jos în cancelarie… Unde

o fi ascuns-o?

Puţin după aceea Marta adormi.

Se trezi la timp, dar cu o puternică durere de cap, în schimb cu sufletul întărit de o energie nervoasă, care nu mai era forţa derivată mai înainte din siguranţa de sine. Nu vedea ieşirea din drumul acela; dar va merge pînă la capăt, cu orice risc; era în aşteptare şi pregătită să se arunce împotriva oricărui obstacol nou care ar fi vrut să o distrugă.

Nu era deloc îngrijorată în ziua aceea cînd plecă singură de acasă. După ploaia din ziua anterioară, verdele copacilor se împrospătase, căpătînd aproape un aer de sărbătoare, şi un aspect festiv păreau că au şi casele şi străzile în limpedea seninătate a aerului de dimineaţă.

În timp ce mergea, căuta cu ochii, înainte, să vadă dacă soţul ei era la poştă; simţea că ar fi avut curajul să treacă cu capul sus prin faţa lui.

„Dar la ora asta doarme” se gîndi deodată, şi un zîmbet batjocoritor îi veni pe buze, mergînd mai departe. „Nu a văzut niciodată în viaţa lui răsărind soarele…”

Îl revăzu în gînd, în pat, lîngă ea, palid, cu mustaţa blondă rară, răsfirată pe buzele uscate, deschise.

Îndepărtă din minte acea imagine şi deoarece se îndrepta spre colegiu, ţintă imediată a dudei sale deveni Falcone. Nu se mai gîndea, nu moi băga în seamă propria suferinţă.

Ce va face. Ce va spune, dacă el va risca să facă o cît de mică aluzie la ziua de ieri?

Nu ştia încă. Vedea numai cu o extraordinară luciditate cancelaria colegiului, în care urma să intre peste puţin timp: deocamdată intra cu gîndul; îi vedea pe Nusco şi pe Mormoni ca spectatori ai scenei pe care şi-o reprezenta în minte; şi pe Falcone care o aştepta mai întunecat ca de obicei.

Se afla la poarta cea mare a colegiului; coborî cele cîteva trepte; intră.

În cancelarie, nimeni.

V

ÎN DIMINEAŢA ACEEA MATTEO

Falcone nu venise la Colegiu.

Dacă cu o zi înainte Marta s-ar fi întors înapoi să privească, ar fi simţit poate milă faţă de el, văzîndu-l cum rămăsese la intrare ca împietrit. Desigur, sperase ca ea. Urcînd, să-i adreseze cel. Puţin o privire; apoi s-a dus în ploaie, aproape clătinîndu-se, atrăgînd atenţia trecătorilor.

Nu simţise niciodată atît de multă şi atît de feroce ură împotriva lui însuşi. Mormăia cu putere şi scutura umbrela de parcă ar fi vrut s-o rupă, bombănind: „— Eu, îndrăgostit! îndrăgostit!” – şi alte cuvinte de neînţeles. Şi apoi tare, în mijlocul străzii, cu chipul contractat şi cu ochii ficşi, piezişi, spre oricine trecea pe acolo:

— Cel puţin bine că nu a rîs de mine!

Rîdea el, în schimb, oribil; şi oamenii se întorceau să-i privească uimiţi, aşa cum se priveşte un nebun.

A ajuns acasă ud leoarcă.

Locuia cu mama lui şi cu o mătuşă, bătrîne rău şi amîndouă căzute în mintea copiilor, într-o veche şi vastă casă plină toată cu boarfe fără nici o valoare, aliniate de-a lungul pereţilor, unele chiar îngrămădite, ca într-un depozit de mobile: dulapuri enorme de lemn pictat, măsuţe de toate formele şi dimensiunile, scrinuri, canapele, console, cuiere, scaune de paie şi capitonate, cu o stofă de culoare închisă şi apoi alte canapele de formă veche cu două rulouri la baza căpătîiului.

Cele două surori, trăind împreună în aceeaşi casă, după moartea soţilor lor, nu au vrut să se lipsească de nici o mobilă: de unde acea inutilă abundenţă: mai degrabă obstacol decît bogăţie.

Cele două bătrîne căzute în mintea copiilor nici nu-şi mai aminteau că ar fi avut vreodată un soţ, şi fiecare aştepta moartea celeilalte pentru a se căsători cu un soţ închipuit.

— De ce nu mori? – se întrebau în acelaşi timp în faţă, ori de cîte ori se întîlneau, sprijinindu-se fiecare de spateaza scaunului, cu care se plimbau, tîrîndu-se cu greu prin camere.

Trăiau separat una de alta, în capetele opuse ale casei. Şi din cînd în cînd, în timpul zilei şi adesea chiar şi noaptea, una o întreba pe cealaltă, lungind cuvintele, pe un ton jalnic.

— *Cît este ceasul*?

Şi cealaltă, mereu în acelaşi fel, răspundea cu o voce tărăgănată şi sumbră:

— *Orele şaaapte*!

Mereu orele şapte!

Cîte unei vecine care le venea prin casă pentru a rîde apoi pe seama lor, cele două bătrîne îi spuneau, ridicînd braţele şi bătînd în aer mîinile uscate:

— Măritaţi-vă! Măritaţi-vă!

Se părea că nu ar fi existat altă cale pentru ele, altă salvare în viaţă. Dar cealaltă, vai, cealaltă nu voia să moară! Pînă una-alta se găteau, împodobite de vecinele lor cu rochiile purtate în timpurile tinereţii lor; şi vecinele alegeau înadins pe acelea din stofă deschisă, cele mai caraghioase, cele mai vechi şi mai stridente faţă de bătrîneţea celor două biete inconştiente; şi fiindcă rochiile le erau acum prea largi, legau la şoldurile uneia un *boa* jumulit de toate penele de struţ şi celeilalte o panglică lungă: şi le puneau pe cap flori de hîrtie şi frunze de varză şi de lăptucă şi meşe falsa, şi apoi le pudrau faţa sau le

împurpurau cu stafide obrajii descărnaţi, căzuţi.

— Aşa! aşa păreţi chiar o fetiţă de patrusprezece ani!

— Da, da… – răspundea bătrîna gungurind, rîzînd cu gura Iară dinţi în faţa oglinzii ţii străduindu-se să ţină capul drept, pentru ca să nu se prăbuşească edificiul coafurii. Da, da, dar închide repede uşa! Acum *el* va veni, şi nu aş vrea ca aceea să-i vadă intrînd… închide! închide!

Cînd se întorcea acasă, Matteo Falcone le găsea ca pe două caraghioase, mascate astfel şi înţepenite sub povara enormei coafuri.

— Oh, mamă!

— Du-te dincolo, du-te dincolo! mama ta e dincolo! – îi răspundea mînioasă mama mascată. Eu nu am copii! Am douăzeci şi opt de ani… Nu sînt măritată…

Şi tot astfel îi răspundea şi mătuşa, pentru care el avea chiar un oarecare respect şi compătimire filială.

— Douăzeci şi opt de ani… Nu sînt măritată!

Mătuşa simţea şi de multa ori era obsedată chiar de bănuiala că poate Matteo era fiul ei; deoarece uneori în memoria înceţoşată i se trezea un simţ vag al durerii simţită cu mulţi ani în urmă pentru pierderea unicului ei fiu.

— Dar cum! – îi spuneau vecinele. Dacă dumneata nu ai fost niciodată măritată…

— Da, şi totuşi… şi totuşi Matteo *poate* este copilul meu, răspundea bătrîna zîmbind maliţios cu un aer misterios. *Poate*!

— Dar cum?

Atunci bătrîna o trăgea de braţ pe vecină şi îi spunea la ureche

— Prin puterea Duhului Sfînt!

Şi rîdea cît o ţinea gura.

Cît contribuise, dincolo de conştiinţa propriei urîţenii, acel continuu spectacol din casă, la formarea oribilei concepţii pe care Falcone o avea despre viaţă şi natură?

Nu ajungea să înţeleagă nefericirea pe care sufletul obişnuieşte să şi-o creeze ori cu îndoielile ori cu febra cunoaşterii; sărăcia era pentru el greu de suportat, dar reparabilă; două singure nefericiri adevărate aveau viaţa pentru aceia asupra cărora natura îşi exercită cruda ei nedreptate; urîţenia şi bătrîneţea, supuse dispreţului şi batjocurii frumuseţii şi tinereţii.

Mama şi mătuşa lui nu continuau oare să trăiască pentru a servi de distracţie vecinelor lor? Şi el, de ce s-a născut? De ce să-i iei raţiunea şi să-i laşi viaţa cuiva care este pregătit pentru moarte?

Era obsedat şi revoltai atît de profund de aceasta idee, încît de multe ori se simţea îmboldit din toată fiinţa sa de a răzbuna victimele unei atît de mari nedreptăţi: să pocească frumuseţea, să sustragă bătrîneţea agonici vieţii. Şi trebuia în unele momente să se chinuie pe sine însuşi pentru a rezista impulsului crimei, în timp ce spiritul lucid peste măsură i-o reprezenta foarte vizibil, ca şi cînd ar comite-o chiar atunci. Crimă? Remedierea naturii!

Şi de cîte ori, desprinzîndu-se cu un efort brusc de această obsesie criminală, şi ducîndu-se la mama lui, ca pentru a o recompensa cu exagerate îngrijiri pentru condamnabila intenţie nutrită pentru o clipă împotriva ei, nu i se întîmpla să se vadă primit de rîsetele inconştientei care îi spunea:

— Îndreaptă-ţi cum trebuie picioarele!

Bătrînică lui credea că el îşi ţinea picioarele în poziţia aceea dintr-un capriciu sau ca să o facă să rîdă. Şi insista rîzînd:

— Îndreaptă-ţi cum trebuie picioarele!

Atunci rîdea şi el. Oh, să înnebuneşti din cauza prostirii propriei tale mame!

— Da, mamă, uite: acum mi le îndrept.

Şi bătrîna, privind, rîdea acum de eforturile lui de a-şi îndrepta picioarele, sprijinindu-se de perete.

În ziua ucigătoarei respingeri a Martei, nu s-a dus să le viziteze în camerele lor, aşa cum obişnuia, la întoarcere; nu mîncă nimic, nu se duse la culcare şi nu îşi lepădă de pe el nici hainele ude de ploaie. Odată cu răsăritul soarelui o porni într-una din lungile lui plimbări în caro, după crizele cele mai puternice, îşi tortura picioarele şi pe sine însuşi. Ţinta era Montecuccio, cel mai înalt munte din Conca d’oro. Cînd ajungea sus, arunca din adîncul sufletului un scuipat în direcţia oraşului:

— Eu sînt vierme, tu eşti un loc plin de viermi!

În ziua aceea, coborî de pe munte sfîrşit, sleit, dar aproape calm. Era tîrziu: la ora aceea, lecţiile la colegiu trebuie să se fi terminat. Socoti totuşi prudent să se ducă, pentru a-şi scuza absenţa. În realitate, se ducea cu speranţa că o va întîlni pe Marta pe drum.

Şi într-adevăr o întîlni la cîţiva paşi de poarta mare a colegiului. Mergea încet, citind o scrisoare: o altă scrisoare... Cine îi scria în fiecare zi? Şi ce aprinsă era la faţă! Fără îndoială, era o scrisoare de dragoste!

Falcone era atît de sigur ca şi cum i-ar fi smuls-o din mînă şi ar fi citit-o.

Acesta fusese primul impuls cînd a văzut-o; dar s-a abţinut, a lăsat-o să treacă prin faţa lui încet, pe drumul său, absorbită în lectură.

„Nu m-a văzut”... – îşi spuse. Şi porni pe altă stradă, fără a se mai gîndi să se scuze la colegiu pentru absentă.

VI

INTRÎND PE PORTIŢA CASEI,
Marta, mai înainte de a începe să urce scara, sfîşie şi împrăştie; în mii de bucăţi scrisoarea văzută de Falcone. Odată cu scrisoarea sosise şi o

invitaţie tipărită; apoi îşi trecu mîna peste; ochi şi peste obrajii înroşiţi şi rămase puţin perplexei ca şi cum ar fi vrut să-şi amintească ceva.

Îşi simţea pulsînd toate venele, şi în nehotărîrea aceea momentană, tulburarea interioară îi creştea şi îi întuneca creierul, aproape ameţind-o. Era ca beată, şi zîmbi inconştient cu chipul aprins şi cu ochii fulgerători, la capătul scării.

Ce aştepta ca să urce?

Calmul exterior, cel puţin, pentru ca mama şi sora să nu-şi dea seama de nimic!

Urcă în grabă, ca şi cînd spera să scape prin fuga aceea de gîndul care o tulbura. Ar fi minţit în prezenţa mamei şi a surorii, în orice caz, fără să-şi pregătească minciuna: nu minţea oare în fiecare zi pentru a-şi ascunde amărăciunile?

Distrusese scrisoarea: dar cuvintele conţinute în ea, ca şi cum s-ar fi recompus din bucăţelele de hîrtie împrăştiate, o urmăreau pe scară, aproape zburîndu-i în jurul capului şi bîzîindu-i în urechi. Le auzea confuz, nu cu vocea celui care le scrisese, ci cu aceea pe care le-o dădea ea, în acel moment: nici dulce, nici duioasă: voce de revoltă pentru tot ceea ce-i fusese dat să sufere pînă atunci.

Îndată ce intră în cameră, simţi şi mai mult cît de supărătoare era pentru ea continua minciună la care era constrînsă în propria ei casă; şi totodată simţi detaşarea ei faţă de mamă şi soră mai profundă ca niciodată. Atît una cît şi cealaltă, cu rezervata umilinţă de convenienţă, cu grija temătoare şi neliniştea constantă de a nu atrage niciodată privirea lumii, reintraseră în societatea din care ea fusese expulzată şi condamnată fără scăpare.

O încreţitură nouă îi brăzdă fruntea la acea nouă mişcare hotărîtă a sufletului împotriva alor ei. Încercă să o stăvilească, apoi căută să împiedice ca dezordinea din propriul ei spirit să se concentreze; într-un sentiment de ură, care îi apărea spontan şi puternic, pentru a domina, pentru a sufoca neliniştea vechii ei conştiinţe.

Dar de ce trebuia să fie o victimă, ea? ea care învinsese? O fiinţă moartă, tocmai ea care dădea altora viaţă? Ce făcuse, ea, pentru a pierde dreptul la viaţă? Nimic, nimic… Şi de ce să sufere, deci, din cauza nedreptăţii vădite pe care i-o făceau toţi? Nu numai nedreptatea lor, ci ultragiul şi calomniile tuturor. Şi condamnarea nedreaptă nu era reparabilă. Într-adevăr, cine ar mai fi crezut în nevinovăţia ei după ceea ce au făcut soţul şi propriul ei tată? Nici o răsplată deci pentru războiul dus şi suferit pînă acum: era pierdută pentru totdeauna. Nevinovăţia, însăşi nevinovăţia sa o ardea. Îi cerea răzbunare. Şi răzbunătorul venise.

Gregorio Alvignani venise. Era la Palermo: îi scrisese, adăugînd la scrisoare o invitaţie la conferinţa pe care urma să o ţină în ziua următoare la Universitate în cursul dimineţii. — „Vino, – Marta!” – spunea la un moment dat scrisoarea, pe care o reţinea pe dinafară, aproape cuvînt cu cuvînt: – „Vino, vino împreună cu directoarea

colegiului. Vei vedea cît de mult se vor lumina cuvintele mele, ştiind că dumneata vei veni acolo să le asculţi.”

Nu. Nu. Cum să se ducă? De altfel aruncase invitaţia. Şi apoi…

Dar îl putea vedea totuşi în ziua următoare. El îi spunea că avea să se ducă la colegiu pentru a auzi din gura ei dacă era mulţumită. Ştia că ea nu-i va scrie niciodată şi nu-i va mărturisi nici o dorinţă; şi regreta mult în scrisoare: şi din acest motiv mai ales venea s-o întîlnească.

De ce tremura acum aşa? Se ridică în picioare şi îşi potrivi cu un aer semeţ părul pe frunte. Avea faţa înflăcărată, era agitată, ca şi cum o năvală de sînge nou i-ar fi ţîşnit prin vene. Deschise balconul şi privi cerul înroşit cu putere de asfinţitul soarelui.

Să rămînă în afara vieţii pentru totdeauna? Să umple cu umbră şi cu neguri lumina aceea? Să-şi sufoce, sentimentele care de o bucată de vreme începeau să i se trezească în mod confuz, febril, ca o anxioasă aspiraţie către albastrul acela, către soarele acela de primăvară, către zborul acela de rîndunele şi de flori; rîndunelele care îşi făcuseră cuibul la un capăt.al balconului; florile pe care mama le răspîndise aproape peste tot în casă? Nu venise oare şi pentru ea timpul de a-şi trăi din nou viaţa?

„Să trăieşti! Să trăieşti!” – spunea scrisoarea lui

Alvignani. „Iată strigătul care mi-a ţîşnit din inimă printre atîtea alte griji inutile şi zadarnice şi intrigile şi plictiselile, manevrele neplăcute ale prefăcătoriei şi falsitatea din infernul Capitalei. Să trăieşti! Să trăieşti! Şi am fugit..

Marta se simţise zdrobită de scrisoarea aceea neaşteptată, deşi era toată aproape un imn înălţat vieţii. Cuprinsă pe neaşteptate de o dorinţă disperată de a plînge, s-a retras imediat de la fereastră cu ochii plini de lacrimi şi s-a aşezat, ascunzîndu-şi faţa în mîini.

VII

SCRISOAREA LUI GREGORIO AL-
vignani era, ca orice manifestare a sentimentelor lui, sinceră în parte.

Într-adevăr, la Roma simţise ceea ce în scrisoare numea „vocea sinceră a naturii noastre…”

Prea multă muncă sedentară, activitatea mintală continuă, persistenţa prelungită, neîntreruptă a eforturilor la care era constrîns nu numai pentru a-şi susţine viaţa aceea înstărită pe care era obişnuit să o ducă ci şi pentru a hrăni, a justifica şi a impune altora prompta sa ambiţie la puterea politică; necompensat de somnul necesar, de necesara odihnă intermitentă, în cele din urmă efortul l-a doborît provocîndu-i o puternică disfuncţiune nervoasă.

Şi într-o dimineaţă în faţa oglinzii i-a fost dat să constate paloarea

chipului aproape de nerecunoscut, ridurile la colţurile ochilor, o expresie tristă a buzelor, părul foarte rărit, şi toate astea l-au speriat şi l-au amărît. Intrînd apoi în birou şi aşezîndu-se la masa de scris, plină toată de teancuri de hîrtie dispuse în ordine, nu mai reuşise să se concentreze asupra nici unei lucrări începute. Astfel dintr-odată avu conştiinţa incapacităţii sale de a mai acţiona, şi se gîndise că o odihnă mai lungă îi era chiar indispensabilă.

În plus, în zilele acelea era dezgustat de războiul josnic şi neloial pe care cîţiva colegi din opoziţie îl duceau contra lui, fie în aula Parlamentului, fie în ziare, la Minister. Atacul celor cîţiva ameninţa să implice întreaga opoziţie în dezgustul şi în scandalul opiniei publice. A prevăzut că însăşi Camera se va închide în curînd prin prorogarea sesiunii parlamentare. Şi într-adevăr închiderea urma să aibă loc la puţine zile după aceea.

Se hotărî atunci să plece cît mai departe de Roma, ca să-şi refacă prin odihnă forţele şi să se pregătească astfel pentru luptele care urmau. Şi oglinda îi dezvălui sentimentele chinuitoare care îl tulburau. Ajunsese pe versantul celălalt al vieţii: începuse să coboare: se temea că se va prăbuşi în curînd; simţea nevoia să se prindă de ceva.

În scurta carieră parlamentară fusese foarte norocos. Se afirmase imediat; stîrnise invidii şi simpatii, şi trezise speranţe serioase; cîştigase în plus prietenii preţioase. După ce obţinuse astfel prea uşor victoria, nelipsitele amărăciuni ale politicii, multele deziluzii îl mîhniră cu atît mai mult cu cît nimeni din jurul lui nu se bucurase sincer de triumfurile lui, aşa cum nimeni acum nu-l consola în amărăciuni. Era singur.

După ce-şi făcuse în grabă pregătirile pentru plecare, de îndată ce o pornise la drum, încercase o uşurare neaşteptată şi aproape nesperată ca şi cum ceaţa de deasupra lui s-ar fi risipit toată în jur. Iată soarele! Iată verdele proaspăt al cîmpiei. Şi trenul zbura. Înghiţind cu sorbituri largi aerul agitat, şuierător, de la fereastra trenului, îşi strigase lui însuşi, mai înainte de a striga Martei: „Să trăieşti! Să trăieşti!” Şi exaltarea îi crescuse mereu, pe tot parcursul călătoriei. I se păruse că vede lumea, viaţa, aproape sub un alt aspect: fără legătură, sub soare, în beatitudinea imensă, albastră şi verde a cerului, a mării, a ogoarelor.

La cîteva zile după sosirea la Palermo, găsi casa care îi convenea în momentul acela pe o stradă pustie, dincolo de Porta Nuova: în via Cuba, departe de centrul oraşului, aproape la ţară.

Era o clădire fără etaj, cu un aspect elegant, un balcon în mijloc şi cîte două ferestre pe fiecare parte.

— Un paradis! Nu se poate muri aici… – îi spuse portarul, deschizîndu-i portiţa de sub balcon.

După ce a trecut gangul, Gregorio Alvignani, punînd piciorul pe prima din cele trei trepte care duceau într-un fel de curie largă, pietruită, înconjurată cu ziduri şi descoperită, tresări deodată din cauza

unui gălăgios zbor de porumbei, care se duceau să se alinieze la capătul zidului, gîngurind.

— Cîţi porumbei!

— Da, domnule. Sînt ai stăpînului casei. Îi am eu în pază... Dacă nu-i vreţi, îi gonesc de aici.

— Nu, cît despre mine, lasă-i; nu mă supără.

— Cum doriţi. Vin şi eu să le dau de mîncare, de două ori pe zi, şi le fac şi curăţenie.

Şi bătrînul portar îi chemă cu un strigăt anume şi cu o plesnitură a degetelor. Mai întîi unul. Apoi doi împreună, apoi trei. Apoi toţi ceilalţi au coborît în curtea interioară la strigătul cunoscut, gîngurind, lungindu-şi gîtul, mişcîndu-şi căpşoarele pentru a privi pieziş.

La stînga, sprijinită de zid, în afară, se ridica scara în două rampe scurte, foarte uşor de urcat. Scara aceasta în spirală, în curtea aceea, cu porumbei, dădea casei aerul unei locuinţe foarte modeste şi vesele.

— Nu vă va supăra nimeni. Puteţi privi tot ce vă place în jurul casei. Dar nici un ochi nu pătrunde aici: numai Dumnezeu şi creaturile cerului. – explică bătrînul portar.

Au urcat pentru a vizita casa şi în interior. Erau opt camere mobilate cu o oarecare pretenţie de eleganţă. Alvignani a fost mulţumit.

— Domnişorul are familie?

— Nu, sînt singur.

— Ah, bine. Atunci, dacă vreţi să schimb acest pat pentru două persoane, cu unul mic... Stăpînii locuiesc aici la doi paşi. Pe corso Calatafimi. Dacă vreţi să mîncaţi acasă, servesc şi pensiune. Puteţi avea tot ce doriţi.

— Da, da, ne vom înţelege... spuse Alvignani.

— Aşteptaţi: terasa! Trebuie să o vedeţi: o încîntare. Munţii, domnule dragă, îi puteţi atinge cu mîna.

Ah da, da: acela era refugiul care îi trebuia: acolo, alături de munţi, şi de un cîmp întins.

După două zile se instală.

— Aici mă voi odihni.

Coborînd în fiecare dimineaţă în oraş pe corso Calatafimi, trecea prin faţa Colegiului Nou; privea poarta, ferestrele vastului edificiu; se gîndea că Marta era acolo, şi era sigur că o va vedea, măcar din curiozitate. Dar trebuia să găsească o ocazie. Se gîndea: „Aş putea intra, chiar acum; să mă anunţ, să o văd şi să-i vorbesc. Nu. Aşa pe neaşteptate, nu. Va fi mai bine să o previn. Nu ştie nici măcar că sînt aici, atît de aproape de ea. Cine ştie cum o voi regăsi? Poate nu va fi ca înainte...”

Trecea mai departe, fericit că mai are o bucală de drum în faţa lui, înainte de a intra în oraş, unde ar fi întîlnit desigur atîţia pisălogi.

Era profund conştient de valoarea, de importanţa lui; dar, pînă una-alta, aerul sprinten puţin impertinent cu care se avînta departe de

Roma şi de afaceri modifica în ochii altora plăcut tot ceea ce era absolut în convingerea aceea.

Nu ştia încă precis în ce fel şi-ar fi ocupat timpul şederii lui la Palermo. În trîndăvie, nu: trîndăvie şi plictiseală erau pentru el sinonime. Şi trîndăvia i-ar fi dăunai foarte mult. Şi aşa, de cînd sosise, nu avusese decît un singur gînd, sau (cum spunea) o singură curiozitate: să o vadă pe Marta.

„Voi cumpăra cîteva cărţi de literatură. Voi citi. Voi continua apoi, dacă voi avea chef, însemnările asupra *Eticii relative*. Destul, voi vedea eu."

Nu voia să se oprească prea mult asupra nici unui gînd. Mintea lui dormita într-o bună dispoziţie şi se reconforta.

„Nu trebuie să mor, cu siguranţă! Chiar cînd creierul este întunecat de gînduri, trupul găseşte suficientă raţiune ca să se bucure: în atmosfera blîndă a anotimpului; într-o baie bună, vara; lîngă un foc bun, iarna; dormind, desenînd, plimbîndu-se. Se bucură, şi nu ne-o spune. Cînd vorbim noi? cînd reflectăm? Numai cînd sîntem constrînşi din cauze potrivnice; în timp ce în acelea care ne dau plăcere mintea noastră se repauzează şi tace. Pare astfel că lumea este plină numai de rele. O oră scurtă de durere ne impresionează multă vreme; o zi senină trece şi nu lasă urme..."

Această reflecţie îi părea justă şi originală, şi îl făcu să zîmbească de plăcere. Dar cum să găsească prilejul, mijlocul de a o putea vedea pe Marta? Oricît încerca să se distreze, revenea la acelaşi gînd; şi totdeauna se trezea pregătit să născocească modul de a reuşi să obţină întîlnirea, fără a compromite pe nimeni.

Ieşea din casă. Şi umblînd, se gîndea: „Dacă aş putea-o vedea cel puţin pe stradă mai întîi, fără ca ea să mă vadă. Dar dacă mă vede? De prima întîlnire depinde totul..."

Ocazia i se oferi dintr-odată, şi i se păru foarte propice. A fost invitat să ţină o conferinţă despre o temă la alegere în aula mare a Universităţii. Deşi nu avea cu el decît cîteva cărţi şi era cu totul nepregătit, acceptă, după ce s-a lăsat mult rugat. Un vast, elocvent examen al ştiinţei moderne l-a tentat totdeauna: avea cu el însemnările pentru un studiu început şi întrerupt despre *Schimbările viitoare ale ideii morale*: putea profita. De la examenul conştiinţei înţelegea să treacă la examenul diferitelor manifestări ale vieţii, şi mai ales al celei artistice. *Artă şi conştiinţă azi* iată titlul conferinţei.

„Îi voi scrie. O voi invita să asiste la conferinţă... Astfel o voi vedea. O voi avea în faţa mea, în timp ce voi vorbi."

Era sigur de succesul care nu-i lipsise niciodată şi îl mîngîia mult gîndul că Marta îl va revedea acolo, printre aplauzele unui auditoriu numeros.

Îşi schiţă schema conferinţei, o gîndi punct cu punct, deoarece avea să vorbească şi nu să citească; şi cînd a avut limpede linia şi întreg conceptul, satisfăcut de sine. Scrise Mariei scrisoarea de

invitaţie.

Triumful oratoric al conferinţei a răspuns în ziua aceea întocmai şi poate chiar mai mult decît se aşteptase Alvignani însuşi; dar Marta n-a răspuns. A căutat-o cu ochii în sala imensă plină pînă la refuz; a zărit-o pe directoarea colegiului, singură: Marta nu venise. Şi ca şi cum nu ar fi auzit, uită să răspundă la aplauzele cu care numerosul auditoriu l-a primii la intrare.

VIII

— VENIŢI. DOI PAŞI... VĂ VA
trece durerea de cap. Vedeţi, ce zi frumoasă? Doi paşi...

— Aţi făcut rău că aţi venit...

— De ce?

— Aş fi vrut să vă anunţ dinainte... Dar unde?

— De ce? – insistă Alvignani.

Era foarte tulburat şi el. Nu se aştepta să o regăsească pe Marta în atîta strălucire de frumuseţe. Şi atît de fîstîcită şi pierdută în faţa lui. Nu ştia cum să-şi explice uşurinţa cu care ea părea că se lasă condusă; şi era aproape speriat; se temea că se înşală, se străduia să se îndoiască şi se temea să creadă; se temea că un gest, un cuvînt, un surîs imprudent ar fi putut să destrame vraja într-o clipă.

Marta mergea cu capul plecat, cu obrajii înflăcăraţi. Neştiind, şi nici crezînd cu putinţă să se despartă de el în pragul colegiului, şi acceptînd invitaţia de a face doi paşi împreună, a pornit-o în sus, pe acolo pe unde Corso devenea tot mai pustiu. Nu s-ar fi îndreptat desigur cu el către oraş, înspre lumea de acolo.

Părăsea colegiul cu două ore mai devreme ca de obicei; nici soţul ei nu putea fi la poştă, şi nici Matteo Falcone nu o putea vedea. Totuşi tremura; i se părea că toţi vor observa imprudenţa ei, sau îşi vor da seama de temeritatea lui şi de extrema agitaţie cu care ea îl urma, tîrîtă în urma lui de parcă ar îi fost oarbă. Deşi nu pătrundea sensul cuvintelor pe care el i le spunea cu vocea tremurînd ea le auzea. Erau multe cuvinte şi aprinse, care îi provocau în acelaşi timp ruşine şi spaimă, dar şi o plăcere nedefinită.

Îi spunea că de departe s-a gîndit mereu la ea...

Şi ea repetă involuntar, cu un aer incredul:

— Mereu...

— Da, mereu!

Ce spunea acum? Că nu-i răspunsese? Cînd? La care scrisoare? Era gata să ridice ochii pentru a-l privi, dar repede lăsă din nou capul în jos. Da, era adevărat: nu i-a răspuns. Dar cum ar fi putut să-i răspundă atunci?

Gînduri incoerente îi scăpărau acum prin creier; cele două fete cărora obişnuia să le dea în ziua aceea lecţia particulară; ultima ameninţare a soţului în scrisoarea Annei Veronica; iubirea monstruoasă şi gelozia lui Matteo Falcone… Dar nici unul din gîndurile acelea nu reuşeau să se reflecte în conştiinţa ei extrem de tulburată, în anxietatea copleşitoare a simţurilor.

Simţea că aparţinea omului acela elegant, îndrăzneţ, care mergea alături de ea şi care venise pe neaşteptate să o ia cu el; şi îl urma, ca şi cum ar fi avut un drept firesc asupra ei şi ea datoria de a-l urma.

Valuri de sînge îi pulsau în cap; apoi o subită oboseală îi îngreuna membrele. Îşi pierduse cu totul conştiinţa de sine; şi mergea înainte fără voinţă şi fără speranţa de a mai putea să se despartă de omul acela care o învăluia cu cuvîntul lui cuceritor.

Şi el, cuprins şi învins de irezistibilul farmec afectuos, vorbea, vorbea fără a şti bine ce spune, dar simţind că fiecare cuvînt, sunetul, expresia acestuia erau în perfectă armonie şi aveau virtutea spontană a infailibilei convingeri. Nici el nu mai gîndea; nu ştia decît un singur lucru: că era aproape de ea, că nu o va mai părăsi niciodată.

Aerul parcă se aprinsese în jurul trupurilor lor, învăluindu-i pe amîndoi şi oprind orice percepţie a vieţii înconjurătoare; ochii lor nu mai zăreau nici un obiect, urechile nu mai auzeau nici un sunet.

El ajunsese să-i spună pe nume, ca în ultima scrisoare, în aceea descoperită de soţ; şi ea de data asta a primit acest lucru aproape fără să-i observe.

Drumul devenise de mult timp pustiu; lumina soarelui stîrnea pe galbenul prafului o fervoare de nenumărate scîntei care orbeau, şi din cauza lor părea că sub picioarele lor era aprins pînă şi pămîntul. Cerul era de un albastru intens, imaculat.

La un moment dat s-au oprit. El s-a oprit primul.

Marta a privit în jur, rătăcită. Unde erau? De cînd erau împreună?

— Nu ai ajuns niciodată pînă aici?

— Nu… niciodată… – răspunse ea timid, continuînd să privească de parcă ieşea dintr-un vis.

— Pe aici… – îi spuse Alvignani, luîndu-i fără multă greutate mîna şi arătîndu-i o străduţă laterală, la stînga.

— Unde? – întrebă ea, forţîndu-se să-i privească şi retrăgînd puţin braţul pe care el nu-l lăsa.

— Pe aici, vino… – insistă el, atrăgînd-o cu blîndeţe, cu un uşor, tremurat surîs pe buzele lui uscate, palid la chip.

— Dar nu… eu acum… – încercă ea să se elibereze, încurcată şi speriată mai mult ca niciodată, simţind tremurul din mîna lui, surîsul nervos, paloarea de pe chip şi expresia agresivă a ochilor lui întunecaţi şi micşoraţi.

— Numai o clipă… pe aici… Uite, nu e nimeni…

— Dar unde? nu…

— De ce nu? Vei vedea lanţul munţilor… Morreale acolo sus… apoi

cîmpul înflorit... şi dincoace marea. Monte Pellegrino..: şi tot oraşul sub ochii tăi. Uite, poarta e aici. Vino!

— Nu, nu! – negă mai hotărît Marta, privind poarta, aproape neînţelegînd că el locuia acolo şi negăsind totuşi puterea de a-şi libera încheietura mîinii din mîna lui.

Dar el o atrase. Odată trecut pragul, Marta respiră profund; simţi între zidurile scurtului şi îngustului gang de la intrare o uşurare momentană, ca după o băutură răcoroasă.

— Priveşte, priveşte... – îi spuse Gregorio, arătînd porumbeii care gîngureau împreună, cînd înaintînd trufaşi ca şi cînd şi-ar fi apărat terenul lor, cînd îndepărtîndu-se speriaţi de vocea Mariei care se aplecase să-i cheme:

— Ce frumoşi sînt... Oh, cîţi sînt...

Gregorio o privea astfel aplecată, cu dorinţa irezistibilă de a o lua în braţe, de a o strînge cu putere şi de a nu o mai lăsa, de a nu o mai lăsa niciodată. I se părea că o dorise mereu aşa, încă din prima zi cînd o văzuse.

— Acum priveşte: două trepte... Vom merge sus pe terasă...

— Nu, nu, acum plec... – răspunse Marta, trezindu-se brusc.

— Cum! Acum că ai intrat? Sînt două trepte...

Trebuie să vezi terasa... Acum eşti aici...

Marta se lăsă din nou atrasă; dar după ce a pus piciorul în interiorul casei s-a simţit parcă descătuşată de vraja care o adusese pînă acolo; i se întunecă vederea; o ameţitoare rătăcire o cuprinse. Era pierdută! Şi, ca într-un coşmar, simţi neputinţa de a se sustrage pericolului iminent.

— Terasa? Unde e terasa?

— Iată... vom merge acolo... – îi răspunse Gregorio, luîndu-i o mînă şi punînd-o pe inimă. Dar mai întîi...

Ea ridică spre el ochii plini de nelinişte, rugători.

— Unde este? – repetă, retrăgîndu-şi mîna.

Acum nu mai vedea altă scăpare.

Gregorio o conduse prin mai multe camere; apoi urcară pe o scară îngustă de lemn.

Acolo sus Marta simţi că inima i se linişteşte.

Spectacolul era într-adevăr încîntător. Lanţul imens al munţilor se impunea maiestuos şi sumbru sub cerul foarte aprins. Spinările lor puternice se profilau cu linii de umbră, nete. Şi Morreale părea acolo o turmă albă păscînd pe la jumătatea coastei munţilor, iar la poalele lui cîmpia, pe care vedeai ici-colo căsuţe albe, se întindea întunecată de umbra munţilor.

— Acum pe aici! – spuse el.

Pe cît de iminent şi întunecat era spectacolul dinspre munţi, pe atît de vast. Şi luminos se deschidea în partea opusă. Tot oraşul o întindere imensă de acoperişuri, de cupole, de clopotniţe şi printre ele, uriaşa clădire a Teatrului Massimo, se oferea ochilor Martei, iar marea infinită,

acolo departe, strălucea în soare, sub ale cărui raze Monte Pellegrino roşu părea tolănit în stare de beatitudine.

Pentru o clipă Marta uită de ea în contemplarea spectacolului vast dinaintea ei. Apoi caută cu ochii campanila Domului, în spatele căruia se afla casa ei; şi îndată, la gîndul că mama şi sora ei o aşteptau acolo, simţi şi mai vie tulburarea, mai ascuţită remuşcarea şi o neîncredere profundă şi disperată în sine. Îşi scoase batista şi îşi ascunse faţa.

— Plîngi? De ce, Marta? De ce? – o întrebă cu o atenţie afectuoasă Gregorio, apropiindu-se de ea. Vino, să coborîm...

— Acum vei putea pleca...

— Da, da... îndată... – zise ca, străduindu-se să se stăpînească. Nu trebuia... nu trebuia să vin...

— Dar de ce? – repetă Gregorio. Mîhnit, ca rănit de cuvintele ei, ajutînd-o să coboare. De ce vorbeşti aşa, Marta? Marta mea... Aşteaptă, aşteaptă... Aşa! nu plînge... Linişteşte-te.

Şi ştergîndu-i ochii, o mîngîie, tremurînd tot.

— Nu... nu... – căuta să se apere Marta, părăsită de forţe.

Cînd el o îmbrăţişă, ea simţi un fior prin tot corpul, un hohot de plîns ca o durere a cuiva care cedează fără să vrea.

IX

— CÎND. CÎND VEI MAI VENI? –
o întrebă cu pasiune Alvignani, strîngînd-o cu putere în braţe, pe scară.

Se lăsă strînsă, fără a răspunde: inertă, parcă fără simţire. Dacă ar fi vrut să vorbească, nu ar fi avut vocea necesară. Să revină? Dar ea nici nu ar fi vrut să plece; nu atît pentru a nu se desprinde din braţele acelea, ci pentru că acolo se simţea acum ajunsă la ţinta ei, căzută în adîncul ei, acolo unde toţi, toţi au împins-o, aproape pe la spate, şi s-a afundat. Cum să se mai întoarcă de unde a venit? Cum să se mai ducă acolo? Cum să mai reia lupta? Era sfîrşită! A ajuns acolo unde toţi au vrut ca ea să ajungă. Şi el care o aştepta, a luat-o cu totul; venise să şi-o ia, aşa, simplu, ca şi cum toate nedreptăţile pătimite de ea i-ar fi dat acest drept asupra ei. Iată de ce încă de cînd l-a văzut nu putuse să-i reziste şi se trezise în faţa lui, atît de sigur pe el. Fără voinţă! Aceasta era cea mai puternică impresie a ei.

— A mea... a mea... a mea... – insista Alvignani, strîngînd-o tot mai puternic.

Da; a lui! Ceva al lui. Ceva ce îi aparţinea.

Neînţelegînd abandonarea aceea în braţele lui, sau mai curînd interpretînd-o altfel, el, ca beat, se aplecă să-i şoptească la ureche să mai rămînă, să mai rămînă încă puţin...

— Nu, trebuie să plec... – spuse ea, smulgîndu-se brusc şi aproape

alunecîndu-i din braţe.

El îi luă o mînă:

— Cînd vei mai veni?

— Îţi voi scrie…

Şi ieşi. Cînd ajunse singură pe aceeaşi stradă pe care fusese cu o oră înainte alături de el, se simţi ca asaltată de propriile-i sentimente, rătăcite pe drum, ca şi cînd ar fi stat la pîndă aşteptînd reîntoarcerea ei pe urma propriilor paşi.

Se întoarse să privească, speriată, străduţa din care ieşise; apoi începu să coboare, grăbită, cu mintea confuză. Mergînd, invoca motive şi scuze care să-i apere propria-i onestitate, vrînd parcă să apară puternică faţă de acela care atît de neaşteptat i-o luase, şi să se sustragă în acelaşi timp ideii care o umilea şi o zdrobea, de a fi fost tîrîtă, adică, aproape pasiv, la aceeaşi vină, de care – nevinovată – fusese acuzată. S-a silit chiar să vadă, să simtă, să guste în căderea aceea neaşteptată, care o ameţea, o răzbunare voită de ea, răzbunarea vechii ei nevinovăţii, împotriva tuturor. W

La vederea colegiului, la dreapta ci, reuşi, formîndu-se, să-şi ridice moralul. Reintra acum pe porţiunea de stradă pe care obişnuia să treacă în fiecare zi. Încetini pasul, continuă să meargă mai calmă şi mai sigură ca şi cînd într-adevăr şi-ar fi lăsat în urmă vina, numai pentru că lumea, văzînd-o acum, putea să se gîndească: „Se întoarce de la colegiu”. Totuşi simţea ceva neprecis care ar fi putut să o trădeze dacă cinema s-ar fi apropiat de ea, privind-o şi vorbindu-i. Încercă să se sustragă acestei senzaţii obsesive, privind cunoscutele firme ale prăvăliilor, chipurile cunoscute ale celor pe care obişnuia să-i întîlnească în fiecare zi. O surprinse deodată teama că, vorbind, i-ar fi tremurat vocea; şi îndată îi veni pe buze acest suspin: — „Ah, ce oboseală!” Pronunţă cuvintele rămînînd foarte atentă în ascultarea lor, dar ca şi cum acestea ar fi exprimat cu adevărat ceea ce simţea ea. Şi nu ar fi fost o dovadă imediată, sugerată de teama apărută brusc. Era vocea ei de totdeauna, da; dar i s-a părut străină de a ci, sau parcă ea însăşi şi-ar fi imitat propria voce.

Observă cu uşurare că nu se întîmplase nimic nou pe strada de totdeauna, că, în sfîrşit, totul era ca înainte, şi vru să-şi impună să se acorde şi ea cu uniformitatea obişnuită a întîmplărilor comune cotidiene. Iată, trecea acum. Pe sub Porta Nuova, ca ieri, ca alaltăieri. Şi pe măsură ce se apropia de casă, simţea că, datorită reflecţiei şi voinţei, devine mai calmă.

Maria era pe terasă şi privind printre vasele de flori fixate pe balustradă o zări în stradă pe sora ei. Marta îi făcu semn cu mîna, şi Maria îi zîmbi. Nimic nou, nici în casă.

— Cum… azi ai venit mai devreme? o întrebă mama.

— Mai devreme? Da!… am amînat lecţia particulară… M-a durut puţin capul.

Era adevărat. Avea vocea calmă. Îşi amintea de durerea de cap

dinainte. Zîmbi mamei şi adăugă:

— Mă duc să mă dezbrac. Maria e pe terasă… Am văzut-o din stradă.

Singură, în cameră, era uimită de propria-i linişte, ca şi cînd nu şi-ar fi impus-o ea însăşi, forţat; era uimită că ştie să se prefacă atît de bine; şi uimirea îi era aproape o satisfacţie. În ziua aceea se arătă bine dispusă, aşa cum mama şi sora ei nu o văzuseră de multă vreme.

Odată cu venirea serii, îşi dădu seama totuşi că nu atît pentru alţii avea nevoie să se prefacă, cît pentru ea însăşi. Îndată, pentru a nu mai da atenţie neliniştii acaparatoare, şi pentru a nu rămîne singură, scoase din sertare lucrările de şcoală de corectat, aşa cum obişnuia să facă în fiecare seară, luă în mînă creionul pentru a nota greşelile, şi începu să citească, concentrîndu-se pe prima temă cu toată atenţia. Efortul i-a fost zadarnic: o mare confuzie i se produse în cap. Neputînd să rămînă pe scaun, se duse să-şi sprijine. Fruntea care îi ardea pe fereastra, rece a uşii de la terasă.

Acolo, cu ochii închişi, voi să-şi revadă cu luciditate cele mai mici amănunte din timpul zilei. Dar luciditatea minţii i se tulbura şi acum, amintindu-şi de plimbarea cu Alvignani pînă acasă la el. El locuia acolo sus, unde a atras-o! Ar fi putut să se despartă de el odată ajunsă la colţul străzii; Dar cum? De ce nu a putut rosti nici un cuvînt? Revăzu curtea plină de porumbei; scara descoperită. Iată: dacă scara nu ar fi fost descoperită poate nu s-ar fi urcat… Ah, da: sigur! I se înfăţişă în minte spectacolul uriaşei prezenţe a munţilor. Apoi încercă o ciudată impresie, provocată de amintirea de a fi căutat cu ochii, de pe terasa lui Alvignani, acoperişul propriei case de lîngă Dom; i se păru că priveşte încă de pe terasa aceea şi că se vede cum era acum, acolo, în cameră, cu fruntea lipită de fereastra de la uşa terasei ei.

„Toţi au vrut-o… – murmură în sine, dur, pentru a izgoni emoţia care începuse s-o persecute. Îi voi scrie, – adăugă, încruntînd sprîncenele apoi cu o iute schimbare de emoţie, scuturînd din umeri, termină: Acum! Aşa trebuia să se sfîrşească…”

Şi scrise o lungă scrisoare care se concentra obsedant asupra acestor două fraze: „Ce am făcut?” şi „Ce voi face?” Remuşcarea căderii spontane se demonstra acolo într-un elan agresiv de pasiune, în fraza înadins repetată şi subliniată: „*Acum sînt a ta*!” aproape pentru a-l înfricoşa.

„Mergînd cu tine, lîngă tine, eu nu bănuiam… Ar fi trebuit să mi-o spui: nu aş fi venit. Cît, cît ar fi fost mai bine pentru mine şi pentru tine! Dacă ai şti cît am suferit la întoarcere, singură; cum sufăr acum, aici, între mama şi sora mea. Şi mîine. Mă simt aruncată dincolo de orice fel de viaţă şi nu ştiu ce voi face, ce se va întîmpla cu mine.

Sînt sprijinul unic al celor două biete femei; şi eu însămi sînt fără sprijin, pierdută… Simţi ce amar este rodul iubirii noastre? Atîtea şi atîtea gînduri infiltrează aceasta otravă.

Dar cum e posibil să nu te gîndeşti, în situaţia mea? Tu eşti liber:

eu nu! Libertatea sufletelor, de care vorbeşti şi tu, se reduce la un adevărat supliciu pentru un trup înlănţuit...”

Scrisoarea se termina pe neaşteptate, aproape gîtuită de lipsa de spaţiu, la baza paginii. „Trebuie să ne revedem. Te voi înştiinţa cînd anume... Adio.”

X

— OH, DRAGA MEA, CÎND SPUN „Conştiinţa nu mi-o permite”, spun: „Ceilalţi nu mi-o permit, lumea nu mi-o permite.” Conştiinţa mea! Ce crezi că este această conştiinţă? Este lumea în mine, draga mea! Ea îmi repetă ceea ce alţii îi spun. Or, ascultă: foarte cinstit conştiinţa îmi permite să te iubesc. Tu întreab-o pe a ta, vei vedea că ceilalţi ţi-au permis să mă iubeşti, da, aşa cum tu însăţi ai spus, pentru tot ce te-au făcut să suferi pe nedrept.

Astfel raţiona Alvignani pentru a îmblînzi scrupulele, remuşcările şi spaima Martei, şi adesea repeta sub o altă formă acest raţionament, pentru ca să-i apară mai limpede şi mai convingător chiar şi lui şi ca avîntul crescînd al cuvintelor lui să sperie şi scrupulele, remuşcările şi spaima lui pe care nu şi le mărturisea nici deschis şi nici în secret.

Marta îl asculta în tăcere, îl asculta cu toată atenţia, se lăsa fermecată de limbajul acela cald şi colorat, în persuasiunea că trebuie să creadă tot, nefiind însă convinsă. Din păcate, ştia cît o costa venirea pe furiş în casa lui, şi de aici ce tortură la colegiu, şi ce obsesie, ce nelinişte, nopţile! Desigur rătăcirea aceea, în care i se agitau învolburate toate gîndurile, toate sentimentele, avea să o trădeze într-o zi sau alta. Ar fi vrut să fie sigură de ziua de mîine. Sigură de ce anume? Nu ştia nici ea; dar simţea că nu putea dura mult starea aceea, că nu-şi putea continua astei existenţa. Nu găsea nici un loc în care să poată să stea în pace o clipă: în propria casă, minciună; în colegiu, tortură; în casa lui, remuşcarea şi spaima. Unde să fugă? Ce să facă?,

Se ducea la Alvignani numai pentru a-l asculta vorbind, pentru a auzi spunîndu-i-se ceea ce în sinea ei ar fi vrut să creadă: că ea nu fusese învinsă; că omul acela nu pusese stăpînire pe ea datorită violenţei altuia; ci că ea îl voise, şi că de acum încolo, trebuia să i se supună, deoarece i se oferise. Sufletul ei suferea, obsedat, şi numai în cuvintele lui găsea linişte.

— Dacă tu ai iubi mai mult, ai gîndi mai puţin, îi spunea el. În iubire trebuie să uiţi totul.

— Dar eu nu aş vrea să mă gîndesc la nimic! – îi spunea Marta supărată.

— Vezi, eu mă gîndesc numai la asta: că tu eşti a mea şi că noi

trebuie să ne iubim. Priveşte-mă în ochi; mă iubeşti?

Marta îl privea o clipă, apoi îşi pleca ochii; obrajii i se înroşeau puţin şi răspundea:

— Nu aş fi aici…

— Şi atunci? – o întreba el şi îi lua mîna/şi o atrăgea la sine.

Nu acţiona; se lăsa în voia lui; ruşinoasă şi tremurînd de emoţia mîngîierii; apoi fugea, crezînd, cînd se trezea din uitarea momentană, că rămăsese prea mult lîngă el.

El nu mai întîrzia pe ultima treaptă a scării, pînă acolo unde o însoţea de obicei, nesatisfăcut şi fermecat, ca în prima zi. Acum, îndată ce trecea dincolo de intrare, trimiţîndu-i cu mîna un ultim trist salut, scotea spontan un suspin, ga şi cum ar fi simţit o uşurare, sau poate milă faţă de ea, şi urca scara încet, pe gînduri.

Şi destrăma astfel puţin cîte puţin primul moment de încîntare minunată ca de vis, prima tulburare provocată de vederea Martei şi de nesperata uşurinţă cu care se realizase neaşteptata lui puternică dorinţă. Acum îşi dădea seama de motivul şi de felul în care reuşise, aşa, dintr-odată, să o aibă; îşi dădea seama de sentimentele Martei pentru el. Nu; ea nu-l iubea; nu i se oferise dintr-o dragoste profundă. Poate în alte condiţii, da, l-ar fi iubit; nu acum cînd, în zăpăceala căderii neaşteptate, se prindea de el aşa cum un naufragiat se prinde de un altul, fără posibilitatea unei salvări, cu disperare.

Cum să iasă din această situaţie?

„Oare va vrea să vină cu mine la Roma?” se gîndea Alvignani.

El, desigur, era mulţumit. Dar, şi mama? sora? împreună cu ea? Nici o dificultate din partea lui. Dar cum să i-o propună? Ea se arăta atît de trufaşă;., şi desigur nu ar fi acceptat o condiţie pe care i-ar fi putut-o oferi el. Aceasta, şi nu alta. Ce ar fi putut oare face pentru ea? Era pregătit pentru toate. Aştepta un semn.

Gîndind astfel, Alvignani credea chiar că nu are nici un motiv să-şi reproşeze ceva.

— Te obosesc? Aşa e? – îl întreba ea cu amărăciune. Tu te gîndeşti că trebuie să pleci…

— Dar tu, Marta! Ce te face să crezi acest lucru? Mă judeci greşit… Numai dacă nu vrei să vii cu mine…

— Cu tine? Dacă aş fi singură! Vezi deci că te gîndeşti să pleci?

Gregorio ridica din umeri. Suspina.

— Dacă nu vrei să înţelegi ce-ţi spun! Sînt aici, cu tine, pînă cînd vei lua o hotărîre pentru viitorul nostru. Aş vrea numai să te fac fericită. Nu mă gîndesc la altceva…

— Şi cum? Cum? Dacă aş şti!

— Ştiu; te înţeleg. Dar nu vezi că pentru mine tu contezi?

Da, şi Marta trebuia să recunoască. Dar ce putea să vrea, ea? Fiecare avea o viaţă înaintea lui, tristă sau fericită; ea însă, nu; nici ea nu ştia ceea ce îi rămînea de făcut.

Oricum, relaţia lor se prelungea astfel de aproape două luni,

întristată, întunecată de umbra culpei pe care conştiinţa ei i-o proiecta continuu. În zadar încercase el să i-o îndepărteze, să anuleze umbra aceasta prin cuvinte pătimaşe. Acum suferea în tăcere opresiunea, crescînd povara tristeţii atît a lui cît şi a ei prin forţa inerţiei, în cele din urmă, devenindu-le amîndurora insuportabilă.

— Numai tu hotărăşti. Eu ţi-am spus: sînt dispus la orice.

Să plece de acolo, să se întoarcă la Roma, formulînd printr-o scrisoare o scuză oarecare: o chemare neaşteptată pentru o treabă urgentă profesională? Astfel ea şi-ar fi găsit puţină linişte: şi, în linişte, ar fi putut lua o hotărîre. Nu; după o matură gîndire, a exclus această posibilitate, considerînd-o prea violentă. Ar fi fost mai bine poate să-i propună deschis să termine totul: nu pentru el: ci pentru ea care suferea şi aşa prea mult. Dar şi această soluţie a fost respinsă de Gregorio Alvignani, prevăzînd vreo scenă neplăcută. Mai bine să aştepte ca la această situaţie să ajungă ea, ca de la sine.

Sosi între timp o veste neaşteptată care tulbură într-un mod diferit pe Marta şi pe Alvignani. Anna Veronica anunţă într-o scrisoare că Rocco Pentàgora, grav bolnav de tifos, se afla, după părerea medicilor, la un pas de moarte.

Marta păli cînd citi această scrisoare care îi venea acum ca un imediat, odios răspuns la agitaţiile disperate din nopţile nedormite, agitaţii sufleteşti pe care conştiinţa ei intimă le dezaproba, deoarece acum nu-şi mai recunoştea nici un drept de a spera moartea soţului ei.

Şi totuşi, de cîte ori, zvîrcolindu-se în pat, nu s-a rugat:

— Doamne, de-ar muri!

Iată, murea. Era la un pas de moarte.

În prada unei vii tulburări, se duse să comunice vestea lui Alvignani.

Acesta rămase perplex privind-o pe Marta care îl spiona cu atenţie. Se priviră o clipă, şi el avu aproape impresia că liniştea camerei aştepta un cuvînt al său, ca şi cum moartea ar fi intrat acolo şi ar fi provocat dragostea lor să vorbească.

XI

LA PALERMO? DAR CUM!

Şi Gregorio Alvignani se opri în faţa profesorului Luca

Blandino care mergea ca de obicei cu ochii pe jumătate închişi, absorbit în gîndurile lui, cu bastonul sub braţ, mîinile la spate şi trabucul lung adormit pe barbă.

— Oh, stimabile! – zise Blandino, privindu-l pe Alvignani fără nici o surpriză, ca şi cum ar fi fost în compania lui de o oră. Ridică, ridică puţin capul: aşa… Cît?

— Ce anume? – întrebă rîzînd Gregorio.

— Aceste gulere, la ce preţ? Prea înalte pentru mine… De ce rîzi, ştrengarule? Mă iei peste picior? Vreau să-mi cumpăr trei. Vino cu mine, ajută-mă. Trebuie să fac o vizită, şi aşa cum sînt nu aş putea să ma prezint acolo. Chiar acum…

Luă de braţ pe Alvignani care rîdea încă şi porni alături de el.

— Oh, apropo! Şi tu ce faci aici?

— Apropo de ce anume? – îl întrebă Gregorio Alvignani începînd din nou să rîdă.

— Nimic, nimic… ca să ştiu, răspunse Blandino, devenind dintr-odată serios şi încruntînd sprîncenele.

— Camera e închisă… – spuse Alvignani.

— Ştiu… Şi tu de ce eşti aici? Nu aş vrea să fac o altă gafă. Spune-mi adevărul.

— Ce gafă? – întrebă Gregorio, devenind serios şi el şi străduindu-se să înţeleagă.

— Acum îţi voi spune… Să intrăm aici, răspunse Blandino, intrînd într-un magazin de lenjerie. Cumpăr gulere.

— Am ţinut o conferinţă la Universitate… Peste cîteva zile plec.

— La Roma?

— La Roma.

— Gulere, ceru Blandino tînărului vînzător din magazin. Aşa, priveşte… ca acestea ale prietenului meu, puţin mai joase.

După ce au terminat totul, Gregorio Alvignani propuse lui Blandino să meargă la el – (Marta în ziua aceea nu venea) – şi au luat o trăsură.

— Explică-mi acum gafa de care vorbeai.

— Ah, da! Deci, o conferinţă? Şi pleci imediat?

— Sper…

— Aş fi preferat să nu te găsesc aici.

— De ce?

Alvignani crezu că înţelege; totuşi simulă un aer dezorientat şi de surpriză. Un zîmbet uşor i se imprimă pe faţă.

Dacă ar fi fost un observator mai atent, Blandino şi ar fi dat seama din acest zîmbet că Alvignani se şi pusese în gardă.

— De ce? Pentru că prezenţa ta mă face să bănuiesc ceva.

— Oh, nu cumva trebuie să văd în asta că nu trebuie să vin la Palermo? Şi tu de ce ai venit? Şi, mă rog, ce bănuieşti?

— Nu m-ai înţeles? – întrebă Blandino, privindu-l atent.

— Nu te-am înţeles… adică presupun că tu nu vrei să faci aluzie la… Da? Ah da? încă? Dragul meu: *tempi passati*.

— Pe cuvînt de onoare?

Gregorio Alvignani izbucni în rîs, apoi zise:

— Ştii ceva? Tu devii tot mai prostănac, pe zi ce trece.

— Ai dreptate! – confirmă cu multă seriozitate Blandino, scuturînd din cap şi închizînd ochii. Azi mai uituc şi mai neghiob decît ieri. Nu mai pot să predau: nu mai am ţinere de minte… Optzeci, optzeci şi optzeci:

două lire şi patruzeci, e adevărat? Aşteaptă, cred că este o greşeală. Trei gulere, aşa? Două lire şi patruzeci… hoţii! Cît mi-au restituit? Nu, nu – e drept: patruzeci şi şaizeci, o sută – trei lire în cap. Foarte bine. Deci, ce spuneam?

— Cîţi ani de slujbă mai ai pentru a putea ieşi la pensie? îl întrebă Gregorio Alvignani.

— Mulţi. Să nu mai vorbim, te rog, răspunse Blandino. Acum este vorba să împăcăm pe Rocco Pentàgora cu soţia lui.

Gregorio Alvignani crezu la început că nu a înţeles bine şi păli. Zîmbetul discret de pe buze îi rămase totuşi vizibil.

— Ah, da? Dar cum? După…

Se întrerupse: constată că vocea nu-i mai era sigură.

— Pentru asta am venit, adăugă Blandino, studiindu-l. De aceea îţi spuneam că aş fi preferat să nu te găsesc aici.

— Şi ce amestec am eu? – îl întrebă Alvignani cu un aer mirat.

— Fii cuminte, fii cuminte, că ai… exclamă suspinînd Blandino. Dar să nu mai vorbim de asta… acum trebuie să ne gîndim la reconciliere.

— Eşti sigur că se va face? – întrebă Alvignani, simulînd o perfectă ingenuitate.

— Sperăm… De ce nu? Soţul ei o vrea iar.

— S-a hotărît, în sfîrşit? – adăugă Gregorio Alvignani cu indiferenţă.

Continuară apoi drumul în tăcere.

— Pe aici; via Cuba, la prima poartă, spuse apoi Alvignani unui vizitiu.

Puţin după aceea, intrînd în camera cea mare de unde se deschidea terasa cu balustrada fixată pe micii pilaştri, reluară conversaţia.

— Eşti, într-adevăr, incorigibil! – exclamă rîzînd Gregorio. Vrei chiar să iei asupra ta toate grijile omenirii?

— Eh, ştiu! Dar ce vrei să fac? Asta e destinul meu. Toţi aleargă la mine. Nu ştiu să refuz, şi… De data aceasta totuşi… Ştii că bietul băiat a fost bolnav? Şi chiar pe moarte.

— Pentàgora? Adevărat?

— El, Rocco; eh, bine, de tifos… Eu locuiesc, nu ştiu dacă ştii, chiar în casa lui. M-a chemat… Bietul de el, e numai piele şi oase: de nu-l mai recunoşti. „Domnule profesor, zice, trebuie să mă ajutaţi… Scrisorile nu servesc la nimic… Trebuie să vă duceţi la mama Martei; spuneţi-i cum m-aţi văzut. Eu o vreau înapoi pe Marta, o vreau înapoi! …” Şi aşa, iată-mă aici, scumpul meu Gregorio. Să sperăm că putem pune capăt acestei poveşti nefericite pentru toţi.

— Da, da… – afirmă Alvignani, plimbîndu-se prin cameră. Este lucrul cel mai bun ce se poate face, fără îndoială.

— Nu-i aşa?

— Da. Ar fi fost mai bine să nu se fi întîmplat nimic, aşa cum nu trebuia să se întîmple nimic, ţi-am mai spus-o odată, îţi aminteşti?

Atunci cînd ai avut curajul să-mi apari înainte ca martor al lui Pentàgora. El a acţionat atunci chiar ca un copil; a vrut să mă provoace; eu nu am mai putut evita cel de al doilea scandal al duelului. Prevedeam încă de atunci soluţia aceasta. A avut nevoie poate de prea mult timp. Destul: el vrea acum să repare totul; face bine.

— Dar ştii că el, soţul, spuse Blandino, a mai încercat şi altădată, după moartea lui Francesco Ajala, să se împace? Dar ea nici nu a vrut să audă.

— Prea tîrziu ori poate prea curînd – observă Alvignani. Pentru că trebuie să o înţelegem şi pe soţie, mi se pare! Nu ar trebui să o spun eu; dar să rămînă între noi; şi aşa totul s-a sfîrşit, ori se va sfîrşi peste puţin. Au batjocorit-o peste măsură! Dacă o vină... adică vină... să nu zicem vină, greşeală, foarte uşoară greşeală a fost, pe aceasta am comis-o eu, şi m-am căit amar; şi mă căiesc şi acum. Un moment de rătăcire, o mărturisesc; apropierea, simpatia puternică... viaţa mea închisă, cufundată în lucru... un moment, în sfîrşit, de cordială, irezistibilă expansiune, iată! Mi-aş fi revenit, mulţumită onestităţii ei, dacă dintr-odată, cu o uşurinţă incredibilă din partea soţului, nu s-ar fi întîmplat ceea ce s-a întîmplat. Ah! nu trebuie să visezi atîta, dragul meu, pentru ca lovitura realităţii să survină. De cîte ori nu mi-am spus-o... Aceasta pentru a-ţi demonstra că dacă din nefericire, el, soţul ar fi murit, aş fi remediat eu nenorocirea care s-a abătut din toate părţile asupra sărmanei femei. Mă cunoşti: nu sînt om aventuros! Tu însuţi mi-ai scris odată pentru ea o scrisoare, puţin cam tare, îţi aminteşti? Nu m-am supărat. Am făcut pe loc pentru doamna atît cît mi-a fost cu putinţă: puţin, din păcate, faţă de chinul ei, dar am făcut tot posibilul. Acum îmi spui ceva ce mă consolează. I se va face dreptate în totul în faţa lumii. Iată ce va trebui să o facă să înţeleagă... Da, pentru că ea, îmi închipui, nu va fi prea dispusă să primească regretul soţului. Să fim drepţi! A suferit prea mult, sărmana. Propunerea, vezi, eu cred că tu trebuie să i-o prezinţi din acest punct de vedere, ca să ai şanse de reuşită! Şi e nevoie de eficacitate, de căldură... şi ţie nu-ţi va lipsi! Este tocmai calea de ieşire, repararea adevărată pentru ea, proba, recunoaşterea nevinovăţiei ei din partea aceluia care a acuzat-o şi condamnat-o cu ochii închişi! Nu crezi? Asta, asta trebuie s-o susţii în faţa ei!

— Da, da... – aprobă distrat Blandino. Voi face totul...

— Nu crezi? – repetă Alvignani absorbit încă, în raţionamentul lui, ca şi cum ar fi vrut să se convingă el însuşi. Este tocmai sfîrşitul dorit, adevăratul sfîrşit, just, cel mai natural, de altfel, al acestei atît de triste întîmplări. Nu poţi să crezi, scumpe prietene, cît sînt de mulţumit... Tu mă înţelegi: mă apăsa pe conştiinţă enorm această stare de lucruri provocată din cauza mea unei femei, fără motiv. A o şti pe sărmana doamnă, atît de disperată, încă tînără, frumoasă, expusă răutăţii lumii... era, crede-mă, o remuşcare continuă... Pleci?

— Da, plec, răspunse Blandino, care între timp se şi ridicase:

— Să ne vedem astă-seară… aş vrea să ştiu… Vom lua masa împreună?

Îşi dădură întîlnire, şi Luca Blandino ieşi. Puţin după aceea, Gregorio Alvignani, deschizînd uşa dormitorului aproape pe întuneric, îşi simţi pe obraji aceste două cuvinte, ca două palme:

— Laş! laş!

Făcu un pas înapoi:

— Tu aici, Marta!

Şi închise uşa repede.

XII

— AICI. AM AUZIT TOTUL, RELUA

Marta, tremurînd de indignare.

— Şi ce am spus? – se bîlbîi Gregorio Alvignani aproape numai pentru sine.

— M-am stăpînit să nu deschid, pentru a nu te demasca în faţa imbecilului aceluia! De aici, chiar de aici aş fi vrut să strig: „Nu-l crede! Eu sînt aici, în casa lui!”

— Marta, ai înnebunit? – strigă Gregorio. Ce voiai să spun? Sînt eu vinovat, oare, că el a venit să-mi vorbească de soţul tău?

— Şi ţi-a cerut poate să-i arăţi cum să mă prindă mai bine în laţ, şi să-mi prezinte propunerea? Ah, eşti mulţumit? Cu adevărat?

— Eu? Ei bine, da: pentru tine!

— Pentru mine? Şi ce altă laşitate ai vrea să mă faci să comit acum? Pentru mine, spui? Şi ce am devenit eu? Acum că ai obosit, spune, ai vrea să mă împingi din nou în braţele soţului meu?

— Nu, nu! Dacă tu nu vrei! – negă puternic Gregorio.

— Vrînd sau nevrînd: e poate mai posibil acum, după ceea ce s-a întîmplat între mine şi tine? Ai putut să speri acest lucru, să te bucuri? Doamne!… Ce au făcut din mine… Ce am devenit? M-ai aşteptat; am venit, aici, în casa ta, cu picioarele mele; şi acum că m-ai avut, pot să mă duc la celălalt?

— Ce hidos mă vezi! – exclamă Alvignani umilit.

— Ah, eu pe tine? Şi tu ce crezi despre mine, dacă ai putut spera că… Dar nu ştii ceea ce e mai rău! Ah, capul… bietul meu cap…

Şi Marta se apăsă pe tîmple cu mîinile care îi tremurau.

— Mai rău?

— Da, da: pentru mine nu mai există nici o salvare; află! Numai moartea!

— Ce spui?

— Sînt pierdută! M-ai pierdut… Am venit să ţi-o spun!

— Pierdută? Ce vorbă e asta? Explică-te!

— Pierdută: nu înţelegi? – strigă Marta.

— Pierdută… pierdută…

Gregorio Alvignani rămase ca sfîrşit, privind-o fix, îngrozit, pe Marta, şi bolborosi:

— Eşti sigură?

— Sigură, sigură… Cum să mă înşel? – răspunse Marta, lăsîndu-se să cadă pe un scaun. Am venit să-ţi spun tocmai asta. Cum să ascund mamei mele, surorii mele, starea mea? Vor vedea… Nu, nu; mai bine să mor! Vrînd-nevrînd eu trebuie să mor. Nu-mi rămîne altceva de făcut.

— Ce haos! murmură Alvignani anulat, acoperindu-şi faţa cu mîinile.

— Ce scăpare? Ce remediu? – întrebă Marta cu disperare, printre lacrimi.

— Nu plînge aşa! Să căutăm împreună…

— Ah, tu, pentru tine, ştiu: pentru tine ai găsit calea de ieşire!

— Pentru mine? Cum? Nu… nu… nu-mi reproşa încă… Cum puteam bănui? Iartă-mă! Ascultă: alerg după Blandino. Îi voi spune că… adevărul! Să nu se mai ocupe…

— Cum! Şi apoi?

— Tu vei veni cu mine…

— O luăm de la cap? Vrei să-mi sfîşii sufletul inutil? Sau mi-o spui fiindcă ştii că nu pot să vreau acest lucru?

— Şi termină cu neîncrederea! Marta, pentru Dumnezeu, nu vezi că durerea mea este sinceră? Nu poţi să vrei: dar tu trebuie să vrei, acum! Ce vrei să faci?

— Nu ştiu… nu ştiu… Să vin cu tine, da, eu da, aş putea: tot sînt pierdută… Dar mama? sora? Ştii că trăiesc din ce le dau eu. Pot să le atrag în oprobriu? Nu înţelegi asta? Nu ştii cine este mama?

— Şi atunci? – întrebă Gregorio cu o voce iritată, căutînd să se ridice din umilinţă cu puterea raţiunii. Nu înţelegi că nu există o altă scăpare? Ori cu mine, ori cu soţul tău!

Marta se ridică, la rîndul ei, cu capul sus.

— Nu – zise. Această ultimă laşitate, nu! nu o voi comite niciodată!

— Şi atunci? – repetă Gregorio.

După un moment de tăcere, reluă:

— Cu mine, nu; cu el, nici atît; în timp ce el îţi oferă ocazia, providenţial… Lasă-mă să-ţi spun! Gîndeşte-te: Nu ai curajul să vii cu mine… pentru mama ta şi sora ta, este adevărat? Bine. Cum repari atunci totul? Ori te sacrifici tu pentru ele, reunindu-te cu soţul tău, ori se sacrifică ele pentru tine, şi tu vii cu mine. Dar spune-mi: ai căutat oare tu scăparea care ţi se oferă? Nu. El, soţul tău, vine să ţi-o ofere spontan.

— Da. Dar de ce? Pentru că mă ştie fără vină, cum eram înainte, şi pentru că se căieşte că m-a pedepsit pe nedrept.

— Şi nu te-a pedepsit, într-adevăr, pe nedrept?

— Da.

— Şi atunci? De ce ai aproape aerul că-l aperi acum?

— Eu? Cine îl apără? – strigă Marta. Dar nici nu-l pot acuza acum, înţelegi?

— În schimb acum mă acuzi pe mine.

— Pe tine, pe mine însămi, soarta mea infamă… – continuă Marta.

Gregorio Alvignani se strînse în umeri.

— Îţi întind mîna… o respingi… Ai mai ascultat şi ceea ce am spus dincolo lui Blandino. Dacă soţul tău ar fi murit, aş fi făcut totul ca să fii a mea… Ce altă probă aş putea să-ţi dau de onestitatea intenţiilor mele? Dar tu ai vrea să vezi în mine pe unul… pe unul care a profitat de nenorocirea ta! Ei bine, nu! Eu nu sînt acela pe care îl crezi. Sînt gata, acum ca totdeauna, să fac pentru tine tot ce vrei… Ce altceva îţi pot spune? De ce mă acuzi?

— Pe mine mă acuz, – spuse Marta, întunecată. Pe mine, numai pe mine, că am devenit amanta ta…

Auzind acest cuvînt Alvignani sări brusc; se apropie de Marta şi o luă în braţe.

— Amanta mea? Nu, scumpo! Ah, dacă eu aş vedea în line, în ochii tăi puţină iubire! M-aş duce la soţul tău şi i-aş spune: „Tu ai izgonit-o fără vină, ai batjocorit-o fără motiv, ai ruinat-o, pentru că eu o iubeam? acum că sa mă iubeşte, tu ai vrea-o? Ei bine, nu, acum este a mea, î mea pentru totdeauna, toată a mea: unul din noi este în plus!” Dar tu mă iubeşti? Nu… Amanta mea, nu! Ei bine, pentru asta am putut accepta cu plăcere propunerea neaşteptată a unei împăcări cu soţul tău. M-am gîndit că tu nu ai mai putea rezista în condiţiile pe care ţi le-am creat, insuportabile pentru tine care nu mă iubeai, nu pentru mine care te iubesc, înţelegi? Tu nu m-ai iubit niciodată: nu ai iubit pe nimeni, niciodată! ori pentru că nu ai putut tu, ori din vina altora; nu ştiu. Tu însăţi ai spus-o: te-ai simţit împinsă de toţi în braţele mele… Şi acum, vezi, ar fi aceasta adevărata răzbunare, aceasta; dacă eu aş fi în locul tău, nu aş ezita un singur minut! Gîndeşte-te! Nevinovată, te-au pedepsit, izgonit, hulit; şi acum cînd împinsă de toţi, persecutată, nu din patimă, nici din voinţă, ai comis o greşeală – pentru tine este aşa! – Greşeala pentru care te-au acuzat cînd erai nevinovată, acum te iau din nou lîngă ei, te vor din nod! Du-te! îi poţi pedepsi astfel pe toţi, aşa cum merită!

Mînia elocventă, impetuoasă a oratorului o uimi pe Marta. Rămase puţin privindu-l, apoi ochii îi fugiră la fereastra camerei şi văzură îndată întunericul de afară.

Se ridică.

— S-a înserat? Cum fac acum? S-a întunecat… Oh, Doamne, şi ce voi spune acasă? Ce scuză voi găsi?

— Ceea ce trebuie să găseşti este remediul, – spuse Alvignani, încruntat, nebăgînd în seamă consternarea Martei pentru ora tîrzie. Gîndeşte-te, gîndeşte-te la ceea ce ţi-am spus!

— Tu gîndeşti, – suspină Marta, – tu poţi gîndi…

Eu… Lasă-mă, lasă-mă să plec acum… trebuie să plec… e noapte…

— Te aştept aici, mîine – spuse Alvignani. Orice hotărîre ai lua, să ştii: sînt gata de orice. Adio! Aşteaptă… Părul… aşează-ţi puţin părul măcar…

— Nu, nu… lasă aşa… Adio!

Marta fugi, frecîndu-şi ochii, aranjîndu-şi părul, gîndindu-se de pe acum la scuză pentru lunga întîrziere cu care se întorcea acasă.

La colţul străzii, în semiobscuritate, se trezi pe neaşteptate în faţa lui Matteo Falcone.

— De unde vii? – repetă Falcone, aproape în faţa ei.

— Dumneata? Ce vrei de la mine?

— De unde vii? – repetă Falcone.

— Lasă-mă să trec! Cine, îţi dă dreptul să fii mojic cu lumea de pe stradă? Mă spionezi?

— Eu te fac de ruşine! – rînji printre dinţi Falcone.

— Mojicule! Profiţi de o femeie singură?

— De unde vii? – o întrebă din nou Falcone, scos din minţi de gelozie, încercînd s-o apuce pe Marta de braţ.

— Lasă-mă, bădăranule! Sau strig!

— Strigă, fă-l să vină jos! Sînt aşa, dar am putere, pentru Dumnezeu, ca să-i sucesc gîtul ca unui cocoşel!

Este blondul ăla subţirel de data trecută?

— Da, soţul meu! – zise Marta. Du-te la el!

— Soţul dumitale? Cum!? Acela este soţul dumitale? – exclamă Falcone, uimit, prostit.

— Lasă-mă să trec… Nu trebuie să-ţi dau socoteală dumitale…

Marta începu apoi să fugă, urmată de Falcone.

— Este soţul dumitale? Ascultă! Ascultă… Iartă-mă…

— Vrei să mă scoţi din minţi? – îi strigă Marta, întorcîndu-se şi oprindu-se o clipă.

— Nu te speria… Sînt disperat! Iartă-mă, fie-ţi milă de mine… merit milă, nu dispreţ… Nu sînt un monstru… lumea este un monstru, monstru nebun care te-a făcut pe dumneata atît de frumoasă şi pe mine aşa… Lasă-mă să mă răzbun! Fă-o dumneata care urăşti această lume! Răzbună-mă dumneata! E o răzbunare… e o răzbunare…

Marta tremura toată, de indignare, de teamă, alergînd: îl lăsase cu mult în urmă pe Falcone, care striga gesticulînd pe strada pustie:

— Răzbunare! Răzbunare!

Ferestrele se deschideau, lumea ieşea din casele de la parter; curînd Falcone fu înconjurat.

— Un nebun! – s-a auzit de la ferestre.

Marta se întoarse un moment şi văzu în umbră ceva ca o învălmăşeală. Falcone hulea pe cei ce voiau să-l prindă, strigînd tare; urla, zbătîndu-se. Strada se însufleţi cu cei ce veneau unul după altul.

Marta o porni la fugă în jos, spre casă, în timp ce în suprema agitaţie un gînd prostesc, pueril, îi sugera: „voi spune că m-am simţit rău la colegiu…”

Cînd a avut impresia că este departe de toţi, acum lîngă Porta Nuova, s-a oprit puţin, ca şi cum teama i-ar fi imprimat trupului ei o frînă violentă. Oare Falcone, în nebunia lui, nu i-o fi pronunţat numele?

XIII

INTRÎND, ÎN ZIUA URMĂTOARE,
neliniştită în cancelaria colegiului, Marta găsi acolo pe bătrîna, dichisita, directoare care discuta cu Mormoni şi cu Nusco.

— Aţi aflat, doamnă?

— Ce anume? – se bîlbîi Marta.

— Bietul profesor Falcone!

— Falcone… Doamna ştie: ne puteam aştepta! – exclamă Pompeo Mormoni, schiţînd în aer unul din gesturile sale obişnuite.

— A înnebunit! – reluă directoarea. Sau cel puţin a dat semne de alienare mintală, pe o stradă publică, ieri seară.

Marta privea în ochi, cînd pe directoare, cînd pe Mormoni, cînd pe Nusco.

— S-a apucat să urle, – adăugă acesta, zîmbind nervos. Apoi s-a repezit, se spune, la lumea care a vrut să-l calmeze…

— Unde se află acum? – îl întrebă directoarea pe Mormoni.

— Poate la spitalul de nebuni, sau cel puţin… Ieri seara, la început, l-au dus la comisariat. Beat nu era; nu bea vin; se întorcea de pe Montecuccio, pentru că el… da! cu picioarele lui… obişnuieşte să facă aceste plăcute ascensiuni: soarele îl va fi lovit în cap sau cine ştie ce greiere i se va fi urcat la creier: cerea răzbunare.

— Să sperăm că la ora aceasta, – îşi dorea micul Nusco – şi-o fi revenit la normal, bietul de el!

— Da, – zise directoarea – şi pînă una-alta? să fim drepţi: vă mărturisesc că acum mi-ar fi teamă, dacă ar trebui să se întoarcă aici printre elevele mele. Vreau să sper că-l vor trimite în altă parte, cînd îşi va reveni, aşa cum i-o doresc sincer.

„Va pierde postul!” se gîndea Marta, ascultînd. „Şi eu voi pierde postul…”

Şi în ziua aceea predă lecţiile aproape automat, cu sufletul din cînd în cînd lovit, chinuit, tîrît de gîndurile violente în care se zbătuse neliniştită toată noaptea.

Ideea morţii, apărută între cele două posibilităţi odioase propuse de Alvignani, o stăpînise toată noaptea aceea, şi continua să o stăpînească. Dar imaginea înfăptuirii o umplea de groază, îi dădea o ameţeală puternică. Împotriva întunericului oprimant, tremura încă în

ea o lumină de speranţă: că ea nu ar fi fost în starea în care, prin atîtea semne, avea totuşi motiv să se teamă că ar fi. Această lumină de speranţă deschidea în întunericul îngrozitor o palidă cale de ieşire, singura. Ah, cu ce avînt ar fi vrut să se arunce într-acolo. Reţinută, ca sub un coşmar, forţa ochii ca să scruteze această cale, singură, departe de Alvignani, departe de soţ; şi căuta disperată, spiona în acelaşi timp în sine, în trupul său, un semn care să-i dea motiv de speranţă.

Revenind acasă, după lecţii, găsi în vizită pe soţii Juè, chiriaşii de la etajul al doilea.

Îndată, ghici din privirile mamei şi ale surorii că Blandino fusese la ele. Ochii mamei străluceau; chipul aprins, la vederea ei, i se lumină deodată, reţinînd cu greu bucuria în faţa celor doi musafiri inoportuni.

Marta spunînd doamnei Juè că nu s-a simţit bine şi că nu se simte bine, nici acum, aceasta exclamă, adresîndu-se doamnei Agata:

— Tulburările provocate de anotimp, tulburări de anotimp, doamna mea; dar nu daţi importanţă. Jumătate din oraş suferă… Noi avem în familie, pe via Benfratelli, pe doamna aceea despre care v-am vorbit odată, vă amintiţi? aceea, sărmana, despărţită de soţ. Ei bine, la pat şi ea! Alaltăieri Fifo s-a dus să ia chiria aceea puţină pe care ne-o plăteşte (o mizerie) şi, se ştie… a trebuit să se întoarcă acasă cu mîinile goale… Ah, dacă aţi şti, doamna mea, cît suferim din cauza acestei afurisite de case… Spune tu, Fifo…

Juè, aşezat cu picioarele lipite şi braţele încrucişate la piept, se strădui să repete fraza sa favorită:

— Cristos singur o ştie!

Puţin după aceea, soţ şi soţie „se scuzară de deranj”, îndată ce au plecat, doamna Agata şi-a aruncat braţele de gîtul Martei şi a strîns-o tare, tare la piept, sărutînd-o de mai multe ori pe frunte:

— Fata mea, fata mea; Bucură-te! Iată răsplata! Ţi se face dreptate, în sfîrşit!

Ochii i se umplură de lacrimi şi continuă:

— Tatălui tău, răposatul, în seara aceea; nu i-am spus? Se va face lumină odată; nevinovăţia fetei tale va fi recunoscută! Aşteaptă, aşteaptă… Ah, dacă el ar trăi încă! Nu plînge, nu plînge, fata mea… Ce ai? Oh, Doamne, Marta, ce ai?

Marta s-a lăsat să cadă pe un scaun, palidă, tremurînd toată.

— Ştii că mă simt rău… – murmură.

— Dar, dar acum nu trebuie să mai plîngi! – reluă mama ei. Ştii cine a fost la noi în dimineaţa aceasta? Tu poate nu îl cunoşti: Blandino… profesorul Blandino. Şi ştii de ce a venit? Cine l-a trimis? Soţul tău! Ştii că a fost pe moarte?

— Ştiu, – spuse Marta cu sprîncenele încruntate.

— Ştii? De unde ştii?

— Mi-a scris Anna Veronica.

— Ah, pe ascuns?

— Da, am rugat-o eu, să nu vorbească niciodată de el în scrisorile ei către voi.

— Da, da, dar acum… Spune, poate ştii totuşi…?

Marta, ridicîndu-se cu greu, abătută:

— Vrea să se împace, este adevărat? – spuse.

— Da, da, afirmă bucuroasă mama.

Dar îi dispăru îndată bucuria aceea văzînd chipul întunecat al Martei.

— Ţi se mai pare posibil acest lucru? – întrebă aceasta, lăsînd să-i cadă cuvintele şi privind-o pe mama ei în ochi.

— Cum? De ce? – exclamă mama mirată.

— De ce? El mă vrea: dar eu nu-l mai vreau.

— Cum! şi nu te gîndeşti… dar cum? – se bîlbîi mama. Dacă asta este pentru repararea situaţiei! Nu vezi că ţi se face dreptate în faţa lumii întregi? Şi vrei să refuzi? Cum?

— Dreptate… reparare… – o întrerupse Marta. Tu crezi în asta, mamă?

— Cum să nu? Dacă Blandino a venit aici…

— Ah, că Blandino a venit, ştiu… Mamă, este fără rost! Eu zic: crezi tu că ceea ce mi-au făcut, mai întîi el, Rocco, apoi tatăl lui, mai poate fi reparabil? Nu, mamă, nu: nu se repară… Eu voi rămîne, fii sigură, aceea care sînt, nici mai mult nici mai puţin, în ochii lumii. Ştii ce se va spune? Se va spune că el m-a iertat; nimic altceva! şi vor rîde de el, ca de un imbecil… Eu voi fi mereu vinovată… Şi cum să nu? „Dacă ar fi fost cu adevărat nevinovată – vor spune ei – de ce s-ar fi închis tatăl ei de ruşine luni întregi în întuneric, într-o cameră, pînă cînd a murit? Şi de ce a gonit-o soţul ei?” Dar, gîndeşte-te reparare, fie, însă pe tata, cine vi-l mai dă înapoi ţie şi Mariei? Şi tot ce am suferit, cine ne mai poate lua povara din inimă? Dar, la drept vorbind, credeţi că astea sînt rupturi, care se mai pot cîrpi la loc? Nu, mamă. Eu nu trebuie, nici nu pot accepta căinţa lui.

— Dar dacă el îşi recunoaşte public greşeala?

— Nu-l va crede nimeni.

— Nimeni? Ba toţi, fata mea! Cine va mai putea să vorbească, dacă el îţi face dreptate? Oh, fata mea, şi crezi că lumea nu ştie că tu eşti nevinovată?

Simţind că îşi pierde cunoştinţa sub privirea mamei şi a surorii, Marta rămase mută, în timp ce asculta.

— Da… da… – zise. Mă voi mai gîndi; lasă-mă să mă mai gîndesc. Acum nu-ţi pot spune nimic…

— Gîndeşte-te, gîndeşte-te, Marta, te rog! Vei vedea că aşa e bine şi vei consimţi… sînt sigură! Dar, spune-mi, ce răspuns să-i dau lui Blandino?

— Nici un răspuns, deocamdată. Spune-i… spune-i că am nevoie de timp ca să reflectez, iată… Să mi se dea timp, voi reflecta.

Dar ce să reflecteze? Să aştepte ca lumina aceea de speranţă să

se stîngă din zi în zi, bezna şi golul să se adîncească tot mai mult, în ea şi în jurul ei?

Curînd recunoscu că nu mai era posibilă nici o iluzie. Şi astfel în faţa ororii pe care i-o dădea ideea morţii, se văzu silită să decidă.

Nici o distracţie, nici măcar de moment. Din toate părţile se vedea strînsă, împinsă. Existenţa ei nu putea, nu trebuia să mai continue decît cîteva zile; una, două, trei zile încă… şi apoi? Sîngele îi îngheţa în vene. Se retrăgea de la balustrada terasei de teamă ca o tentaţie neaşteptată să nu o împingă să trunchieze pe loc agonia aceea. Oh, nu, nu: moartea aceea nu! Dar arme, în casa, nu erau. O otravă? Mai bine să moară de otravă. Dar cum să şi-o procure?

Delira, şi ultimele energii vitale se prindeau de aceste dificultăţi materiale; le amplificau. Îşi auzea mama şi sora vorbind în celelalte camere şi se întreba: „Cum va face? Vor avea milă de ea, şi de Marja, cînd eu nu voi mai fi?” Dar de ce mama lua drept răsplată şi compensare pentru nenorociri căinţa soţului, propunerea de împăcare? Ar fi vrut să strige: „O numeşti dreptate, tu? Mă crezi nevinovată, şi numeşti dreptate căinţa celui ce m-a batjocorit fără motiv? Şi dacă eu aş mai fi cu adevărat aşa cum mă crezi tu, cu ce mi-ai compensa această căinţă? Ah, ţi se pare că-mi poate surîde ideea de a mă întoarce să trăiesc alături de un om care mi-a făcut atîta rău şi care nu mă înţelege nici acum, pe care eu nu-l stimez şi nu-l iubesc? Ar putea fi aceasta, oare, răsplata nevinovăţiei mele?”

Voi să se ducă pentru ultima oară la Alvignani. Nu îşi făcea iluzii: dar… cine ştie! poate că el, gîndindu-se mai bine, vorbind cu Blandino, o fi găsit vreo soluţie salvatoare.

— Mă pregăteam să-ţi scriu! – îi spuse Gregorio, văzînd-o intrînd. Iată scrisoarea:..

Marta întinse mîna pentru a o lua.

— Nu, e inutil, acum… O rup: nebunii! Nu ai mai venit…

O privi; îi citi pe chip disperarea, şi adăugă:

— Biata Marta!

Apoi o întrebă, dar aproape fără speranţă de răspuns:

— Te-ai hotărît?

Marta suspină, deschizînd mîinile într-un gest uşor dezolat, şi se aşează.

El o privi din nou, şi simţi toată greutatea, enormă, a situaţiei lor. Îl frapă liniştea aceea a ei, inerta şi copleşitoarea neputinţă de a raţiona. Pentru a o scoate din apatie îi spuse:

— Vei veni cu mine?

Dar ea se întoarse numai pentru a-l privi. Apoi închise ochii şi dădu capul pe spate, cu o oboseală disperată.

— Nimic, deci, nimic, – spuse, – nu ai găsit nimic?

— Dar ce vrei se găsesc? se grăbi să-i răspundă, patetic.

— Azi şi noapte m-am gîndit la tine; am aşteptat să vii… E inutil să caut, Marta! Priveşte, îţi scriam chiar acest lucru: „Hotărăşte-te,

hotărăşte-te repede: nu e timp de pierdut; ai pierdut şi aşa prea mult… Dă-i un răspuns lui Blandino, spune-i pe loc ori da ori nu, şi dacă nu…” Priveşte, şi aici îţi propuneam… Vrei să citeşti tu?… Citeşte, citeşte…

Marta luă hîrtia pe care el i-o întindea, indicîndu-i punctul de unde trebuia să înceapă lectura; dar după cîteva rînduri abandonă mîna pe genunchi.

— Citeşte pînă la capăt! – o îndemnă el.

Marta îşi duse din nou scrisoarea la ochi. Deşi prevenită, citind, exprimă pe chip nelinişstea cu care căuta pe foaia aceea un cuvînt care să-l facă să apară un gînd încă neapărut; nelinişstea cu care un trecător gata să moară de sete caută în albia pietroasă a unui torent un fir de apă, o picătură. Şi erau toate secătuite, grele, pentru ea, cuvintele acelea ale lui Alvignani: le tot mişca fără a găsi nimic dedesubt; şi făcu dezolată un nu, nu, cu capul.

Terminînd scrisoarea, se ridică în picioare suspinînd, fără a scoate un cuvînt.

— Ce crezi? – o întrebă el.

Marta ridică din umeri, şi restitui scrisoarea exclamînd:

— Să nu mai reluăm discuţia inutilă de ultima oară, te rog. Ori creierul meu…

— Dar ce vrei să faci?

— Nu vezi? Ce altceva îmi rămîne de făcut?

— Eşti nebună!

— Nebună? Ar fi trebuit să o fac cu mult înainte, cînd trăia încă tata… Şi atunci… atunci nu ar fi fost urît ca acum! Acum sînt la zid.

— Tu te pui la zid! – ripostă dur Alvignani.

Îi luă ambele mîini şi continuă:

— Dar judecă, aşa cum fac eu. Cine trebuie să fie pedepsit? Trebuie să fii pedepsită tu? El, el, el!

— Şi cum anume? – zise Marta. Prin trădarea mea? Nu ar mai fi pentru el o pedeapsă; ar fi pentru mine! Nu vezi, nu simţi că mă îngrozeşte? Pentru mine, pentru mine e groaznic! Nu înţelegi? Dacă aş fi un lucru inert… Dar eu gîndesc, eu ştiu că am fost cu tine, ştiu că sînt… şi nu pot, nu pot: mă îngrozesc!

— Nu e cu putinţă, ascultă, îi spuse atunci Alvignani, ridicîndu-se cu hotărîre, nu e cu putinţă să te las să comiţi, aşa, cu bună ştiinţă o dublă crimă. Deci nu te gîndeşti nici la mama, nici la sora ta! îi voi scrie eu!

— Cui? – întrebă Marta, scuturîndu-se.

— Lui, soţului tău, răspunse Alvignani. Nu pot să le las singură, să te las în voia ta, în prada disperării…

— Eşti nebun? – îl întrerupse Marta. Ce-ai vrea să-i scrii?

— Nu ştiu. Îmi va dicta conştiinţa. Ştiu numai că nu tu eşti cea vinovată. Ori asupra mea ori asupra lui trebuie să cadă pedeapsa, şi cine dintre noi rămîne, să plătească!

— Nebunie! – exclamă Marta. Nu!… Ascultă… ascultă…

Se întrerupse: o idee îi fulgeră prin minte, şi pe loc chipul i se lumină, aproape zîmbi.

— Nu-i scrie tu, reluă. Îi voi scrie eu… Lasă să-i scriu eu… Am găsit! Am găsit!

— Ce anume? – întrebă nerăbdător Gregorio. Ce îi vei scrie?

— Am găsit! – repetă Marta, bucuroasă. Da, aşa se vor linişti toate… Vei vedea! apoi îţi voi spune… Acum lasă-mă să plec…

— Nu, spune-mi înainte…

— După, după… – zise Marta. Totul se va termina cu bine, îţi promit… Lasă-mă să plec… Ţi-o voi spune după… Promite-mi că nu-i vei scrie!

— Dar aş vrea să ştiu, se opuse, nedumerit, Alvignani.

— Nu trebuie să ştii nimic. Lasă-mă pe mine… Promite-mi…

— Bine: promit… Cînd mai vii?

— Curînd. Nu te îndoi: voi veni. Acum, adio!

— Adio! Pe curînd!

Marta plecă; şi mergînd spre casă, ideea care îi fulgerase în minte căpătă treptat-treptat o formă concretă, precisă. În starea de exaltare, aproape de delir, în care se afla, nu vedea absurditatea remediului conceput dintr-odată. Şi îşi spunea: „Eu nu accept iertarea lui, iertarea cui ar fi trebuit în schimb să se căiască… Nu o accept. Merit o pedeapsă. Bine! Mi-o voi da. Dar o reparare pentru tot răul pe care mi l-a făcut la început, pe nedrept… o reparare desigur că mi-o datorează… Bine: eu mă retrag şi cînd mă voi retrage definitiv, nu ar putea să o ia de soţie pe sora mea? Maria e deşteaptă… Maria e bună… o va face pentru mama… vor face o familie singură cu mama… Şi astfel totul se va încheia cu bine…”

Mergea repede, vorbind singură; se simţea uşurată ca de o greutate enormă; privea în jurul ei cu ochii aprinşi şi aproape rîdea cu adevărat pentru orice lucru pe care-l întîlnea cu privirea. I se părea că un calm perfect îi pătrunsese în spirit.

Şi în asemenea stare sufletească se întoarse acasă.

— Te-ai decis, Marta? – riscă o întrebare mama.

— Acum, mamă, îi răspunse. M-am gîndit mult. Trebuie să-i scriu. Nu te îndoi: astă-seară sau mîine îi voi scrie. Mă gîndesc la voi!

— La noi? Dar trebuie să te gîndeşti la tine, fata mea…

Uite cum ai ajuns!

— La mine şi la voi… – spuse Marta. Nu te îndoi.

XIV

A ADORMIT ÎN ZORI. ÎN TIMPUL
nopţii, a conceput scrisoarea pentru soţul ei, cîntărind fiecare cuvînt,

excluzînd orice frază de duioşie referitoare la ea, şi de recriminare faţă de el. Şi-a închipuit apoi viaţa altora fără ea, amănunt cu amănunt; plînsul, disperarea mamei şi a; surorii; liniştea pe care el, soţul, o va avea după aceea; regretul, uimirea cunoscuţilor; compătimirea, durerea… apoi, cu timpul, calmul dezolat în care durerea supremă ia sfîrşit; şi treptat-treptat straniile mici surprize văzînd şi simţind că viaţa îşi reia mersul firesc de odinioară, continuînd mai departe, şi noi… noi cu ea. Morţii? Morţii sînt departe…

Abia după două ore de somn se trezi liniştită, ca şi cum sufletul ar fi exclus, în timpul scurtei odihne, determinarea violentă. Nu s-a mirat nici de acest calm; s-a gîndit îndelung, a. Discutat îndelung şi s-a gîndit mai ales la ai săi: nici o remuşcare deci; era pregătită, absolut pregătită. După masă va transcrie pe curat scrisoarea, iar spre seară, va ieşi pentru a o pune la cutie cu propriile ei mîini; şi apoi… apoi nu se va mai întoarce acasă. Acum orice dificultate cu privire la felul în care îşi va lua zilele îi apărea ceva pueril: se va duce în apropiere de gară, şi jos, cu capul înainte între roţile unui tren; sau pe plajă, pentru a se. Îneca în vreun loc pustiu.

— Ce timp frumos! – spuse Mariei, ieşind din cameră. Am lăsat obloanele depărtate ca să mă scol odată cu răsăritul soarelui… aşteaptă, aşteaptă: soarele nu mai răsărea…

Cerul era într-adevăr acoperit şi ameninţător, pentru prima dată, după un întreg anotimp senin.

În ziua aceea Marta a fost foarte drăgăstoasă cu mama şi cu sora ei, cu fiecare cuvînt spus, cu fiecare privire. A fost aproape veselă la masă. După ce a terminat masa, şi-a anunţat mama că avea de gînd să-i scrie soţului ei.

— Bine, fata mea… Să-ţi ajute Dumnezeu!

Mama era sigură că Marta accepta împăcarea; şi împreună cu Maria se ocupă liniştită de treburile casei. După-amiază cerul se întunecă: nori grei de furtună se îngrămădiră asupra oraşului şi se porni un vînt puternic. La fiecare rafală geamurile ferestrelor, izbite cu violenţă, păreau că se vor sparge cu furie; şi sus, uşa de la terasă se lovea cînd şi cînd. Ţîşni deodată, în întuneric, un fulger viu, şi aproape în acelaşi timp, tunetul bubui făcînd să răsune văzduhul cu un zgomot formidabil. Marta scoase un strigăt fugind din cameră, şi se duse să se lipească de mama ei, tremurînd ca varga, convulsionată.

— Ţi-a fost frică? – îi spuse mama, mîngîind-o pe păr. Vezi cît eşti de nervoasă? Ce copil eşti!

— Da, da… – zise Marta, cutremurată de fiorii care deveniră hohote de plîns. Nu e cu putinţă să-i scriu azi… Voi scrie mîine… Tremur toată.

— Stai aici cu noi, o sfătui Maria.

Să stea acolo cu ele, în bucătărioara aceea intimă, bucurîndu-se de viaţa de familie, închisă, mică şi sfîntă, viaţă care nu mai era pentru ea.

Rupsese atîtea şi atîtea foi de hîrtie: scrisoarea formulată u uşurinţă în exaltarea delirantă a nopţii i se păruse, în momentul cînd a vrut să o transcrie, aproape inconsistentă. Căutase să se concentreze, vrînd să găsească o formulă potrivită; în zadar! spiritul îi rămînea buimac; creierul uscat; şi între timp trupul i se agita în ciuda voinţei ei. Simţea în trup insistenta ameninţare a timpului, electricitatea vibrantă din atmosferă, violenţa vîntului, şi privi afară. Se văzuse atunci în prada vîntului, de-a lungul plajei pustii, cu marea agitată, înfuriată, care-i vuia sub" ochi; se văzuse în căutarea unui loc ascuns, potrivit, unde să se arunce în valurile acelea tulburi, îngrozitoare, în adînc; şi în timp ce cu sufletul la gură îşi urmărea proprii paşi pînă la cel din urmă, pînă la punctul de unde avea să facă saltul în gol, ţîşnise un fulger, bubuise un tunet.

O clipă după aceea, rîdea instinctiv la cuvintele mamei şi ale surorii, care o calmau, glumind pe seama fricii ei.

Seara se lăsă înspăimîntătoare asupra oraşului. Marta, mama şi Maria stăteau împreună la masă, cînd soneria se auzi atît de puternic, încît le-a făcut să exclame:

— Cine poate fi la ora asta?

Era *donna* Maria Rosa Juè, care intră cu mîinile ridicate, clătinînd din cap şi strigînd:

— Doamna mea! Doamna mea! Ce am să-ţi spun! Mie mi se întîmplă toate! Şi ce ţi-am făcut eu, Doamne! Ce ţi-am făcut! Nefericita aceea, chiriaşa mea din. Benfratelli... doamna mea, e pe moarte... Isuse, Isuse, Isuse! Moare acolo, ca un cîine, fără sfînta împărtăşanie... I-am trimis doctorul pe cheltuiala mea; i-am cumpărat medicamente: paliative, doamna mea, paliative care nu servesc la nimic, numai să nu se spună că nu am făcut nimic pentru ea şi că a murit din cauza noastră. Nu ne-a plătit chiria... Destul... Acum spun: vreo rudă, nefericita aceasta trebuie să aibă undeva, în satul ei... Nu vorbesc pentru plata chiriei, a doctorului şi a medicamentelor... ci pentru înmormîntare, doamna mea, cine trebuie să o ducă la cimitir? Eu şi Fifo am făcut şi aşa prea mult, mă rog, pentru aproapele nostru. Cu vremea de afară, apoi! Vînt, doamna mea, care ia cu el şi casele... Ne-am întors o clipă ca să luăm ceva în gură... acum plecăm din nou pentru a veghea lîngă ea toată noaptea... Cum să facem? Sîntem creştini! Ah, soţii, soţii! Nu vorbesc de al meu: eu, dii fericire, fără jenă, doi, doamna mea, unul mai bun decît altul: răposatul, fie-i ţărînă uşoară, şi acesta care este portretul fratelui său, ca două picături, aceeaşi inimă. Ne ruinăm, doamna mea, de prea multă bunătate... Puteţi scrie dumneavoastră cuiva, dacă cunoaşteţi pe cineva din familie acolo în sat?

— Da, fiul ei... – răspunse doamna Agata, buimacă de furia cu care doamna Juè îi vorbise şi îi anunţase vestea.

— Cum? – exclamă *donna* Maria Rosa. Nefericita aceea are un fiu? Şi fiul ei o lasă să moară aşa, ca un cîine? Ah, copiii, copiii, mai rău

decît soţii! Scrieţi-i, vă rog; scrieţi-i că e pe moarte! Chiar în seara aceasta îi dăm sfînta împărtăşanie. Sîntem creştini, da sau nu? E o fiinţă nebotezată, nu!?

— Vin cu dumneata, zise Marta, ridicîndu-se de pe scaun.

Mama şi Maria îşi rotiră ochii spre ea să o privească.

— Vrei să te duci tu? – întrebă mama. Te simţi atît de rău, Marta, şi pe timpul ăsta mizerabil…

— Lasă-mă să mă duc… – insistă Marta, îndreptîndu-se spre camera ei.

Doamna Agata nu se mai opuse; îşi admiră fata care răspundea astfel, cu un act de generozitate, răului pe care i-l făcuse soţul. Şi i se păru că prin vizita aceea la soacra muribundă, Marta voia să răspundă căinţei soţului ei şi să pecetluiască pacea.

Marta, în schimb, căutîndu-şi pălăria şi şalul în cameră pe întuneric, se gîndea. „O fi o victimă şi ea. Vreau să o văd şi să o cunosc…

— Iată-mă! Sînt gata!

— Puneţi-vă bine pălăria, ba chiar e mai bine să o lăsaţi acasă, ascultaţi-mă pe mine – îi sugeră *donna* Maria Rosa. Puneţi şalul pe cap, cum am făcut eu.

Don Fifo aştepta pe palierul de la etajul doi, mort de frig, cu mîinile în buzunar şi gulerul ridicat.

Îndată ce ajunse afară, Marta simţi extraordinara furie a vîntului care mugea pe străzi, de parcă ar fi vrut să ia cu el toate casele. Privi cerul răvăşit, agitat de uriaşi nori sfîrtecaţi, printre care luna, descoperindu-se din cînd în cînd, părea că fuge înfricoşată, în graba mare. Strada era cufundată toată în întuneric: cîteva felinare fuseseră stinse de vîntul care pe drumul ridicat al străzii Papireto rupsese şi un copac, iar pe alţii îi agita, îi tortura. Veşmintele le împiedicau pe cele două femei, aplecate. Împotriva furiei naturii dezlănţuite, să înainteze uşor. *Don* Fifo ţinea cu ambele mîini borurile pălăriei înfundată pe cap pînă! a ceafă.

La cotitura spre Dom, pe Corso, un spectacol nemaivăzut pînă atunci: un torent huruitor, în creştere, de frunze uscate, se prăvălea la vale mînios, ca şi cum vîntul ar fi smuls toate frunzele de pe cîmpuri şi repede cu o avalanşă furioasă, într-un vehement exces de distrugere le ducea de la Porta Nuova, tîrîndu-le jos, jos, pînă la mare, în adînc.

Cele două femei şi *don* Fifo au fost luaţi de vijelie de la spate şi împinşi, aproape luaţi pe sus întocmai ca frunzele. La un moment dat *don* Fifo scoase un strigăt şi Marta îl văzu sărind ca un greier şi fugind după pălăria dispărută într-o clipă printre frunze, în furia torentului.

— Las-o, Fifo! – îi strigă soţia.

Dar şi *don* Fifo dispăru în valul cu frunze, în beznă.

— Pe aici, pe-aici! – spuse doamna Juè Martei, luînd-o pe via Protonotaro, care era mai ferită de vînt şi în care se refugiase o mulţime de frunze. S-o fi ducînd să-şi ajungă pălăria din urmă la Porta

Felice, dacă o reuşi! Asta ne mai lipsea! Asta ne mai lipsea! Pălăria nouă!

Au traversat piaţeta dell'Origlione şi în curînd au ajuns în via Benfratelli.

— Iată, poftiţi, este aici, – reluă doamna Juè, intrînd pe o portiţă.

Urcară o scară dreaptă şi îngustă pe întuneric, pînă la ultimul etaj. Doamna Juè scoase din buzunar o cheie mare, căută pipăind broasca şi deschise uşa. De îndată ce deschise, strigă:

— Doamne, Dumnezeule! Ferestrele!

Cele trei camere care compuneau mizerabila locuinţă a muribundei erau bătute de vîntul care forţase obloanele şi spărsese geamurile. Lumînarea din dormitor se stinsese şi în beznă horcăia speriată Fana Pentàgora.

— Geamurile! pînă şi geamurile!... toate sparte! Ţie ţi le ofer, Doamne, drept penitenţă pentru păcatele mele! – exclama doamna Juè, punînd în braţele ei toată puterea pentru a închide la loc obloanele împotriva vîntului.

Marta rămăsese în prag înspăimîntată, cu urechile atente la gîfîiala mortală a muribundei.

După ce închiseseră obloanele, horcăiala Fanei devenise, în linişte, aproape insuportabilă.

— Şi chibriturile! – exclamă *donna* Maria Rosa. Le are Fifo care aleargă după pălărie şi pe noi ne lasă aici pe întuneric în încurcătură. Ah, ce om! Cu totul opus, de multe ori, fratelui său, fie-i ţărînă uşoară! Mă duc să caut în bucătărie...

Marta se apropie de pat, pe pipăite, aproape atrasă de gîfîitul muribundei. Voi să-şi sprijine mîinile pe pat şi le retrase imediat, cu o mare oroare: îi atinsese trupul bolnavei: se aplecă asupra ei şi o chemă încet:

— Mamă... mamă...

Numai respiraţia greoaie îi răspunse.

— Sînt soţia lui Rocco... – reluă Marta.

— Rocco... – i se păru Mariei că aude bîlbîitul muribundei, în horcăit.

— Soţia lui Rocco... – repetă. Nu te speria: acum sînt eu aici.

— Rocco, rosti de data aceasta cu adevărat muribunda, întrerupîndu-şi horcăitul.

Liniştea deveni înfricoşătoare.

— Taci! Taci! – reluă Marta pe un ton de îndemn călduros. Este aici stăpîna casei.

Un chibrit aprins, cu mîna pavăză ca să nu se stingă, pîlpîia în întuneric, ca un foc efemer, o iluzie deşartă.

— Unde este lumînarea? Iat-o!

Donna Maria Rosa, după ce aprinse lumînarea, rămase cu cele zece degete ale mîinilor deschise în aer.

— Doamne, ce mizerie! M-am mînjit toată în bucătărie... Priviţi,

priviţi ce babilonie e aici!

Cioburile de sticlă de la ferestre săriseră pînă în mijlocul camerei.

Între timp Marta observa cu oroare pe bolnavă care mişca încet capul înfundat în perne, căutînd cu ochii sfîrşiţi, miraţi, în cameră, ca uimită de lumină, şi de tăcere, după întuneric şi urletul vîntului. Avea o pată rotundă în lumina ochiului drept, şi toată pielea feţei şi mai ales nasul punctat cu pete negre, care se pronunţau în extrema paloare, umedă, opacă a chipului. Părul cărunt, aspru, încreţit, bogat, era răvăşit pe perna îngălbenită. Ochii Martei s-au oprit pe mîinile enorme, de bărbat, pe care muribunda le ţinea abandonate pe cearşaf, mai murdar decît cămaşa deschisă pe pieptul uscat, osos, oribil la vedere.

— Rocco… – murmură încă o dată muribunda, fixîndu-şi lung ochii pe chipul Martei, ca însetată.

— Ce spune? – întrebă doamna Juè aplecată, cu haina ridicată pînă deasupra genunchiului în timp ce trăgea pe piciorul bondoc şi gras ciorapul căzut pînă la glezne.

— Îşi cheamă fiul… – răspunse Marta, apropiindu-se de bolnavă pentru a-i spune: – Va veni, nu te îndoi…

Acum îi scriu să vină repede…

Dar muribunda nu înţelese şi repetă cu o voce stinsă, căutînd cu ochii în jur prin cameră:

— Rocco…

— O telegramă, aşa e? – zise doamna Juè. Se va duce Fifo la telegraf… Nu e timp de pierdut. Iată, aici în sertar trebuie să fie hîrtie şi tot ce trebuie de scris… Doamne, ce miros… simţiţi? Ce miroase atît de tare în camera asta?

Era pe măsuţă, lîngă fereastră, un pahar pe jumătate plin cu un amestec verzui, care exala un miros pestilenţial.

— Ah, tu? – exclamă doamna Juè, arătînd cu degetul bondoc paharul – acum te arunc de nu te vezi!

Marta alergă:

— Nu, ce este?

— O fi otravă, zise *donna* Maria Rosa, văzînd neliniştea Martei.

— Poate servi…

— La ce vrei să mai servească, dragă… Ne va împuţi toată noaptea inutil…

Şi se duse să o arunce în bucătărie.

Marta se apropie de măsuţă pentru a scrie telegrama. Scrise numai atît, aproape fără să se gîndească: „Mama ta e grav bolnavă. Vino îndată. Marta”.

— Ah, îl cunoaşteţi de aproape? – observă doamna Juè, citind telegrama. Sînteţi poate rude?

Marta se înroşi, confuză, şi plecă de mai multe ori capul în sens afirmativ. *Donna* Maria Rosa înregistră confuzia neaşteptată ca şi înroşirea şi bănui că la mijloc trebuie să fie ceva..

— Ei da… din acelaşi tîrg… – zise. Şi aproape vrînd să şteargă

întrebarea indiscretă, adăugă: De-ar veni repede, cel puţin…

Auziră bătăi în uşă.

— Iată-l pe Fifo!

Don Fifo intră cu capul descoperit, părul în dezordine, exclamînd exasperat, cu gesturi largi de braţe:

— Nu era pălărie, era un diavol!

— Da. Bine… – îi zise soţia. Şi acum fugi la poştă!

Sînt şi cioburi de geam aici!

Don Fifo sări un pas înapoi.

— Eu? La poştă? Acum? Nici de m-ar face papă!

— Prostule! Fii atent, că sînt peste tot cioburi de geam spart! – reluă, înfuriindu-se *donna* Maria Rosa. Fugi la poştă!

— Oh, Cristoase! – exclamă *don* Fifo. Afară sînt toţi dracii din iad înnebuniţi… Unde vrei să mă duc? Pot să mă duc fără pălărie?

— O să pui pe cap şalul meu…

Don Fifo o privi pe Marta şi deschise gura într-un zîmbet de cretin.

— Ei da, şalul… ca să rîdă lumea de mine…

— Cine vrei să te vadă la ora asta, pe vremea asta?Hai, hai!

Şi îi aruncă şalul pe cap, adăugînd:

— Apoi te duci acasă să te culci.

— Singur? – întrebă *don* Fifo, potrivindu-şi şalul pe cap.

— Ţi-e frică?

— Frică mie? Nu ştiu ce vrei să spui… Dar tu aici, eu acolo… nimic, mai bine, uite, voi rămîne în colţul de colo… Fii bună: mă duc şi mă întorc.

Fugi. Se întoarse după aproape o jumătate de oră. Marta spiona atent pe muribundă, care se cufundase din nou în letargie. Doamna Juè, la cealaltă margine a patului, ţanţoşă, cu pieptul ei impunător, aţipise. *Don* Fifo o privi o clipă, apoi se întoarse către Marta şi îi spuse încet:

— Cu voia Domnului acum începe să sforăie…

Ridică braţele cu pumnii închişi, şi adăugă:

— Tremură toată casa!

Nici n-a terminat bine de spus, şi *donna* Maria Rosa a scos primul sforăit, deschizînd gura mare. *Don* Fifo se repezi la ea şi o chemă, scuturînd-o uşor:

— Mararrò… Mararrò…

— Ah… ce e?… ce vrei?… Ai expediat tele-… Bine…

— Nu… zic… – observă timid *don* Fifo. Mai încet…

Uite, bolnava…

— Nu mă plictisi, Fifo! – îl întrerupse *donna* Maria Rosa, pregătindu-se să adoarmă din nou.

Don Fifo îşi ridică umerii şi-şi înălţă ochii spre plafon, suspinînd.

Puţin după aceea, dormea şi el, lîngă soţia care sforăia formidabil; şi puţin cîte puţin începu şi el să sforăie, dar cu o slabă, timidă

sforăială însoţită de un delicat şuierat al nasului. Soţ şi soţie păreau, ea un oboi mai mare, el o vioară cu surdină.

Marta rămase absorbită în contemplarea muribundei; oribilă imagine a iminentului ei destin.

„Mîine el va veni aici”, se gîndea. „Mă va vedea aici, va crede că eu vreau şi îi pot accepta propunerea. Nu m-am gîndit la el, venind; dar el poate, cînd va afla totul, va bănui că am venit înadins pentru a-l înduioşa. Nu, nu, mîine dimineaţă, înainte de sosirea lui, voi pleca… ca să nu mă vadă… Voi pleca…”.

Se ridica de pe scaun; se apropia în vîrful picioarelor de bolnavă care părea acum moartă; se apleca cu urechea deasupra ei ca să se asigure dacă mai respiră, şi revenea pe scaun, copleşită de gînduri:

„Cît e de calmă! Şi moare… Moartea sălăşlueşte de pe acum în ea, în trupul ei care doarme acum… Să plec? Nu, nu pot pleca… trebuie mai întîi să-i vorbesc… cu orice preţ… Cu sacrificiul meu trebuie să obţin ca el să-şi facă datoria: să-mi ajute mama. Deci, să mă găsească aici lingă a lui! îi voi spune tot… tot…”

Lampa se stingea pe măsuţa de alături. Umbrele celor doi soţi adormiţi luau proporţii şi palpitau la pîlpîitul flăcării profilată pe perete. Marta se înfricoşă de întunericul iminent şi se ridică să o trezească pe doamna Juč.

— Se stinge lumina…

— Ce face? Ah, se stinge?… Să facem aşa…

Se ridică, se duse, clătinîndu-se, la măsuţă şi suflă în lampă adăugînd:

— Miroase… Nu mai e gaz… Unde mi-e scaunul?

— Ahi! – strigă *don* Fifo. Mi-ai asasinat un picior!

— Scaunul meu… Iată-l! Răbdare, Fifo dragă: mîine seară să sperăm să dormim în patul nostru… Uite, în curînd se va crăpa de ziuă…

Într-adevăr, un cocoş cîntă puţin după aceea în linişte. Marta, învăluită în beznă, ascultă cu atenţie. Un alt cocoş răspunse de departe, la apel; apoi un al treilea, şi aşa mai de departe. Dar nu apărea nici un fir de lumină prin crăpăturile obloanelor.

În sfîrşit se făcu ziuă. Doamna Juč se trezi, întinzîndu-se şi aproape nechezînd; apoi îi ceru Martei veşti despre muribundă. *Don* Fifo, într-un colţ, cu capul plecat pe piept, cu braţele încrucişate, picioarele unite, bietul de el, rămase să tragă singur, neînsoţit, timidul sforăit cu şuieratul la sfîrşit.

— E rece! e rece! – exclamă doamna Juč, încă somnoroasă, cu o mînă pe fruntea muribundei. Trebuie să chemăm iute un preot… Fifo! Fifo, scoală-te!

Don Fifo se sculă.

— Fugi repede la biserica Santa Chiara… ori nefericita asta moare fără împărtăşanie… Mă auzi, Fifo?

Don Fifo se ridicase în picioare şi o pornise prin cameră cu ochii

adormiţi.

— Ce cauţi?

— Caut... Ah, da! fără pălărie, Dumnezeule! De aş avea cel puţin o beretă... Să mă duc aşa?

— Du-te! Du-te, fugi... Nu e timp de pierdut, – îi strigă *donna* Maria Rosa, şi adăugă, adresîndu-se Martei – Noi între timp să punem în ordine, puţin, camera: o să vină aici Domnul!

Marta privi pe doamna Juč ca ameţită. Domnul? îi apăru în faţă Anna Veronica, şi aproape o căută în camera aceea şi o văzu realmente, în momentul acela suprem. Să îngenuncheze pentru toată vina şi pudoarea, ei pentru a obţine iertare de la Dumnezeu, aşa cum făcuse odată Anna? Ah, nu! nu! Deoarece Domnul va veni acolo peste puţin timp, ea, în genunchi, l-ar fi rugat pentru mîntuirea sufletului.

În timp ce doamna Juč îi potrivea patul, muribunda deschise ochii care păreau că nu văd. Marta îi observă ochii şi chipul acela luminat de o seninătate supraomenească: în patul acela era numai un trup vlăguit, care nu mai putea percepe mizeria din jur: un trup fără durere, fără memorie.

Veni, în sfîrşit, fără ştirea muribundei, preotul. Fana Pentàgora îl privi pe preot cu aceiaşi ochi cu care privise pînă atunci tavanul camerei şi nu răspunse nimic la întrebările lui. Cei de faţă îngenunchează în jurul patului şi acum murmurau rugăciuni: Marta plîngea cu faţa ascunsă.

Puţin după aceea, slujba era terminată. Marta îşi ridică faţa scîlciată în lacrimi şi privi în jur: un trup fără: un trup fără dezamăgită, aproape îngreţoşat, ca şi cum ar fi asistat la o neconcludentă, foarte vulgară, scenă. Aceea să fi fost oare vizita Domnului? Un preot blond, rece, indiferent, îmbrăcat în veşminte comice. Şi ea fie şi pentru o clipă s-a putut gîndi să se arunce în genunchi şi să invoce milă...

— Mi-e teamă că nu va ajunge la timp... – suspină doamna Juč, făcînd aluzie la fiul bolnavei.

Don Fifo ieşise şi el din cameră după plecarea preotului şi se plimba în săliţă, consternat, cu braţele încrucişate, respirînd cu putere din cînd în cînd şi aşteptînd ca soţia să vină să-i anunţe moartea chiriaşei. Nerăbdător, îşi lungea din prag faţa slabă spre pat, şi cu un semn din cap întrebă: — Mai trăieşte?

Donna Maria Rosa explică Martei:

— După moartea lui Dorò, fie-i ţărînă uşoară, omul acesta nu mai poate vedea murind pe nimeni...

XV

PE MĂSURĂ CE ORELE SE

scurgeau, nespus de încet, neliniştea Martei creştea. Aşteptarea devenea tot mai insuportabilă.

În sfîrşit, în primele ore ale după-amiezii sosi Rocco Pentàgora. Se prezentă gîfîind, aproape rătăcit, în prag.

Martei i se păru mai înalt, în slăbiciunea de după boală, în timpul căreia îi căzuse părul care îi creştea din nou acum, cu fire foarte subţiri, fin de tot şi puţin creţ; şi fruntea i se lărgise, şi pielea i se mai albise, deşi era încă foarte palid. În ochi avea o expresie nouă, senină, aproape infantilă.

— Marta! – exclamă, zărind-o, alergînd spre ea.

Tulburată de vederea soţului, atît de transfigurat şi înnobilat de boală. Marta îl reţinu fără să vrea cu un semn confidenţial de tăcere şi îi arătă patul şi pe mama lui în agonie.

Atunci fiul se îndreptă spre pat, se aplecă asupra mamei, chemînd-o:

— Mamă! mamă! Nu mă auzi, mamă? Priveşte-mă… am venit!

Muribunda deschise ochii şi îl privi buimăcită, de parcă nu l-ar fi recunoscut.

El adăugă:

— Nu mă vezi? Sînt eu… am venit… Acum te vei face bine.

O sărută încet pe frunte, şi îşi şterse cu un gest discret lacrimile.

Mama muribundă continuă să-i privească, fix, închizînd din cînd în cînd, cu o greutate lentă, pleoapele, ca şi cum trupul ei nu ar mai fi avut puterea de a mai da nici un semn de viaţă. Ori era un semn final, ca de departe, al spiritului plecat în moarte, mişcarea aceea lentă a pleoapelor?

Marta îşi stăpînea cu greu lacrimile de ruşine în faţa doamnei Juč, care se prefăcea că plînge forţat.

Treptat-treptat ochii muribundei se însufleţiră, se însufleţiră întrucîtva, de parcă de acolo, din adîncul morţii, o ultimă rămăşiţă de viaţă ar fi revenit la suprafaţă. Deschise şi mişcă buzele.

— Ce spui? – întrebă cu vie curiozitate fiul ei, aplecîndu-se mai mult asupra ei.

— Mor… şopti mama, aproape imperceptibil.

— Nu, nu… – o încurajă el. Dacă acum eşti mai bine… Sînt eu aici… Şi este şi Marta… Nu ai văzut-o? Marta, aici… vino aici…

Marta s-a dus la marginea cealaltă a patului şi muribunda s-a întors să o privească, aşa cum mai înainte îşi privise fiul.

— Iat-o… O vezi? – adăugă el. Iată pe Marta… Este aceasta… îţi aminteşti cît ţi-am vorbit de ea ultima oară?

Muribunda scoase un suspin, cu greu. Părea că nu înţelege, şi privea cu ochii rătăciţi. Apoi obrajii de ceară i se colorară puţin şi mişcă o mînă pe sub pătură. Atunci Marta i le ridică pe amîndouă, şi îşi puse o mînă în mîna ei, care o agită pe cealaltă, privindu-l pe fiul ei. Acesta urmă exemplul Martei şi mama atunci le uni cu un efort vizibil mîinile, scoţînd un alt suspin.

— Da, da… – i se adresă mişcat Rocco mamei, strîngînd cu putere mîna Martei, care nu-şi mai putu stăpîni lacrimile.

Cei doi Juč priveau încremeniţi de pe marginea patului cînd pe Marta cînd pe Rocco.

Puţin după aceea, muribunda închise ochii din nou, intrînd acum în adîncurile misterioase, unde o aştepta moartea.

Marta îşi retrase timid mîna din mîna soţului.

— Se odihneşte din nou, zise încet doamna Juč. Să o lăsăm să se liniştească… Ascultaţi, doamnă Marta, cu şi Fifo profităm de acest moment de calm ca să dăm o fugă pînă acasă. Trebuie să ne gîndim la toate. Nu o fac să mă laud, dar în aceste ocazii ştiu ce trebuie… Fifo, spune şi tu… Durerea există, se înţelege; dar cum se zice? sacul gol nu stă în picioare… Bietul domn Rocco, după atîtea ore de drum cu trenul, va avea nevoie de o refacere…

— Nu… nu… eu nu…

— Lăsaţi-mă pe mine… îl întrerupse doamna Juč.

— Mai degrabă Marta, spuse Rocco.

— Lăsaţi-mă pe mine! – repetă *donna* Maria Rosa.

Văd eu de toate. Şi mă voi gîndi puţin şi la mine şi la sufletul acesta de lîngă mine… Nu am pus în gură nici o picătură de apă, de azi-noapte. Dar, ce să-i faci? Trebuie să ai răbdare în toate… La revedere, la revedere… Şi fiţi tare!

Cei doi soţi Juč plecară. Pe de o parte Marta ar fi vrut să-i mai reţină cu forţa, pentru a nu rămîne singură cu soţul ei; pe de alta, oricîtă agitaţie i-ar fi cauzat gîndul la ultima spovedanie, considerînd-o oricum inevitabilă, dorea să se întîmple cît mai curînd.

— Oh, Marta! Marta scumpă! – exclamă Rocco, deschizînd larg braţele şi chemînd-o la el.

Marta se ridică în prada unui tremur convulsiv, şi îi spuse:

— Dincolo… dincolo… Nu… aşteaptă… Vreau să-ţi spun acum totul… Vino…

— Cum? Nu mă ierţi? – o întrebă el, urmînd-o în cealaltă cameră, aproape în întuneric.

— Aşteaptă… – repetă Marta, fără să-i privească. Eu, eu nu am nimic să-ţi iert, dacă tu…

Se întrerupse; i se contractă toată faţa, închizînd ochii, ca pentru un spasm interior insuportabil. Apoi îndreptă o privire de mîhnire spre soţ, şi reluă, hotărît:

— Ascultă, Rocco: tu ştiai…

Se întrerupse din nou, deodată, văzînd pe chipul lui Rocco cicatricea rămasă de la rana căpătată în urma duelului cu Alvignani. Simţi că se pierde, şi îşi apăsă obrajii, tare, tare, cu ambele mîini.

— Iartă-mă! Iartă-mă! – insistă, se rugă el, punîndu-i cu dragoste mîinile pe braţe.

— Nu, Rocco! Ascultă: eu nu-ţi cer nimic pentru mine… – reluă Marta, descoperindu-şi faţa. Vreau să-ţi spun numai atît: gîndeşte-te că

tata ne-a lăsat în mizerie: pe mama, pe Maria… fără vină… din cauza ta… Singure… trei sărmane femei, în mijlocul străzii. În iadul lumii întregi.

— Aşadar, nu mă ierţi? Nu vrei? Vei vedea, vel vedea, Marta, cum te voi răsplăti… Maică-ta, Maria, vor veni cu noi, în casa noastră. Nu ai înţeles aşa?’ Trebuie s-o mai spun? Cu noi, pentru totdeauna! Voiai să-mi spui asta? Hai, Marta, să nu mai revenim asupra trecutului… Plîngi? De ce?

Marta, cu faţa ascunsă din nou între mîini, tremura, plîngînd şi în zadar insista Rocco să-i spună motivul plînsului şi al negării tăcute.

— Ah, pentru mama… pentru Maria… – izbuti să spună în sfîrşit, liberîndu-şi din nou faţa, scăldată în lacrimi. Ascultă, Rocco.

— Încă? – întrebă el, perplex, rătăcit, mîhnit.

— Da: eu te las liber, liber, chiar din seara asta… Nu poţi pretinde mai mult de la mine…

— Cum?

— Te las, da… Îţi las drumul liber, pentru ca să poţi face ce trebuie pentru mama şi pentru sora mea, ca un om cinstit… Nu cer nimic pentru mine! Înţelege-mă… Înţelege-mă…

— Nu te înţeleg! Ce vrei de la mine? Mă laşi liber?

Nu înţeleg… Dar porunceşte, voi face tot ce vrei… Nu plînge! Ar trebui să plîng eu… Iartă-mă cu orice condiţie; accept totul, numai să mă ierţi…

— Oh, Doamne! Acum nu, Rocco, acum nu… înainte trebuia să-mi ceri iertare, cu această voce, şi nu ţi-aş fi negat-o… Acum nu, eu nu mai pot acorda nimic!

— De ce?

— Trebuie să mor… Da… Şi voi muri. Dar… Doamne!

Dacă nu am putut să mă apăr… şi mînia mi-a rămas în inimă… Ce sînt eu acum? Mă vezi? Ce sînt? Sînt ceea ce lumea, din cauza ta, m-a crezut şi mă crede încă şi m-ar crede mereu, chiar dacă aş accepta căinţa ta. E prea tîrziu: înţelegi? Sînt pierdută! Vezi ce ai făcut din mine? Eram singură… m-aţi persecutat… eram singură şi fără ajutor… Acum sînt pierdută!

El rămase privind-o încremenit, aproape temîndu-se că înţelege, că a înţeles.

— Marta! Ei cum… tu… Ah, Doamne!… Tu…

Marta îşi cuprinse faţa cu mîinile şi înclină de mai multe ori capul printre hohote.

Rocco îi strînse atunci braţele vrînd să-i tragă mîinile de pe faţă, şi o scutură, încă uimit, încă nereuşind să creadă ceea ce auzea.

— Tu deci… deci, după… cu el? Vorbeşte! Spune!

Ah, deci e adevărat? e adevărat? Vorbeşte! Priveşte-mă în faţă! Mizerabilul ăla! Nu spui nimic? Ah, mizerabilul, izbucni atunci. Este adevărat! Şi eu am putut crede… şi eu am venit aici să-ţi cer iertare… Şi acum… spune, poate şi înainte… spune, cu el?

— Nu! – strigă Marta, intrigată la culme. Nu înţelegi că tu, chiar tu, cu mîinile tale, şi toţi, toţi împreună cu tine,? n-aţi adus pînă aici ca să primesc ajutor de la el: aţi făcut în aşa fel, încît numai de la el să vină în viaţa mea, între amărăciuni şi nedreptăţi, un cuvînt de mîngîiere, un act de dreptate? Ah, tu nu, tu nu-mi poţi reproşa nimic! Ştiu bine ce-mi rămîne de făcut: am căzut din cauza voastră, nu-mi pasă! Tu ştii că din cauza ta, mama şi sora au ajuns să trăiască cu ce. Le-am dat eu? Ce se va întîmpla cu ele? Cum vor trăi? Asta vreau să ştiu mai întîi… Pentru asta ţi-am mărturisit tot. Puteam să tac, să te înşel. Mulţumeşte-mi cel puţin pentru asta… şi, în schimb, ajută-mi familia, pentru că nu eu, ci tu ai adus-o în starea în care se află.

Rocco se aşezase cu coatele sprijinite pe genunchi şi cu faţa între mîini, repetînd încet în sinea lui fără expresie, ca şi cum creierul nu-i mai judeca:

— Mizerabilul… mizerabilul…

În liniştea intervenită pe neaşteptate, Marta auzi din camera de alături ceva ca un horcăit adînc, şi ieşi din cameră pentru a alerga la patul muribundei.

El o urmă şi acolo, uitînd cu totul de mama care era pe moarte, întrebă sub ochii ei, furibund:

— Spune-mi, spune-mi totul! Vreau să ştiu… vreau să ştiu totul! Spune-mi…

— Nu! – răspunse Marta cu fermă mîndrie. Dacă trebuie să mor…

Şi se aplecă să potrivească perna sub capul bătrînei care continua să scoată, din adîncul stării de comă în care căzuse, surdul horcăit mortal.

— Să mori? – întrebă el batjocoritor. Şi de ce? Pentru că nu te mai dud la el? Te-a ajutat? Să continue să te ajute…

Marta nu răspunse la insulta amară; închise numai ochii încet, apoi şterse cu o batistă sudoarea de gheaţă de pe fruntea muribundei.

Rocco continuă:

— Iată un drum pentru tine! Du-te la Roma! De ce să mori?

— Oh, Rocco! – exclamă Marta. Mama ta este încă aici… Fă-o pentru ea…

El tăcu, păli, contemplîndu-şi mama. Ideea morţii, exprimată de Marta, căpătă atunci, pe loc, în el, o imagine teribilă. Apucîndu-şi tîmplele cu mîinile, ieşi din cameră.

Se înserase. În umbra care se lăsa, Marta privi automat lampa stinsă de pe masă: cine îşi putea închipui că agonia va continua atît de mult? Se aşează pe marginea patului cu ochii îndreptaţi în întuneric spre chipul agonizant, aşteptînd parcă din planul meditat îndelung şi devenit ferm în mintea ei, impulsul de a se ridica şi a pleca. Mai mult decît horcăitul muribundei simţea sunetul cadenţat al paşilor soţului ei în cealaltă cameră, şi aştepta, ca şi cum sunetul acelor paşi i-ar fi indicat gîndurile lui. Intuia, simţea că în momentul acela el se întorcea cu mintea la anii din urmă, copleşit în întuneric de amintiri şi de

remuşcări… Ah, remuşcările erau pentru toţi: pentru doi numai, nu: Marta şi mama. Şi Marta aştepta de la soţul ei dreptate pentru ele: nu aştepta altceva, urmărindu-i paşii.

Deodată în cealaltă cameră se aşternu tăcerea. Luase oare el vreo hotărîre? Marta se ridică în picioare şi căută pipăind şalul; găsindu-l, se pregătea să iasă în prag pentru a-l chema, cînd auzi bătăi în uşă. Erau cei doi Juč reîntorşi, urmaţi de un băiat cu un coş de alimente.

— Oh, pe întuneric? – exclamă *donna* Maria Rosa, intrînd. Am adus lumînarea… Scuzaţi… oh, unde e domnul Rocco?… Fifo, aprinde!

Don Fifo aprinse lumînarea şi apăru în cameră cu o figură rătăcită, în braţe cu un pachet lung cu patru lumînări groase mortuare.

Marta se aplecă asupra patului pentru a vedea chipul muribundei.

— Cum merge? Cum merge? – întrebă tare doamna Juč.

Marta, speriată de un gîlgîit lung, straniu, un horcăit, ridică chipul desfigurat, privi perplexă pe doamna Juč apoi cu hotărîre se duse pînă în pragul celeilalte camere, şi chemă în întuneric:

— Vino… vino… moare…

Rocco alergă repede şi amîndoi se aplecară asupra patului. *Don* Fifo ieşi din cameră în vîrful picioarelor, cu pachetul cu lumînări groase, chemînd după el pe băiat, cu un semn al mîinii.

Rocco ridică ochii de pe chipul mamei pe acela al Martei, de lîngă el şi stătu un moment să o privească, mai întîi cu sprîncenele încruntate apoi uimit, aproape prostit. Marta ţinea în mîinile ei o mînă a celei pregătite să moară, deasupra căreia era aplecată, parcă ar fi vrut să-i dea respiraţia ei.

Deodată doamna Juč, palidă, spuse încet:

— Veniţi, domnule Pentàgora…

— A murit? – întrebă Rocco, văzînd-o pe Marta că lasă mîna mamei şi că se ridică îndreptîndu-şi bustul. Şi chemă tare, cu vocea schimbată: – Mamă! Oh, mamă! Mamă scumpă! – izbucnind în hohote şi plecîndu-şi faţa pe pernă, lîngă faţa moartei.

— Fifo, Fifo, – chemă doamna Juč. Repede, Fifo, du-l cu tine… cu tine, dincolo… Curaj, fiul meu… Ai dreptate… ai dreptate… Vino… Du-te cu Fifo.

Şi cu ajutorul soţului ei, reuşi să-i smulgă pe Rocco de pe trupul fără viaţă al mamei. *Don* Fifo îl duse în cealaltă cameră.

— M-am gîndit la toate… – spuse pe şoptite doamna Juč Martei, de îndată ce au rămas singure. Nu putea dura, mă aşteptam… Am cumpărat patru lumînări frumoase… Mai întîi o lăsăm în sfîntă pace; apoi o îmbrăcăm…

Marta nu-şi lua ochii de pe chipul cadavrului, fără a reţine nici un cuvînt din atîtea şi atîtea pe care i le spunea doamna Juč şi pe care poate *don* Fifo, în cealaltă cameră, le repeta lui Rocco.

— Fă-mi loc puţin… Acum o îmbrăcăm.

Marta se depărtă de pat, maşinal. Şi doamna Juč, în timp ce o îmbrăca pe moartă sub ochii Martei care tremura de oroare, nu încetă

să vorbească discret de cheltuielile făcute, fără a uita nimic, nici medicamentele, nici medicul, nici geamurile sparte de la ferestre, nici cina, nici lumînările, nici chiria neplătită de defunctă, pentru.ca Marta să comunice totul fiului. După ce a terminat cu îmbrăcatul, a acoperit cu un cearşaf cadavrul şi a aprins la toate cele patru colţuri ale patului lumînările groase.

— Am terminat, – zise apoi. Totul e în ordine! Nu o fac să mă laud, dar...

Şi se aşează alături de Marta, pentru a-şi admira operă.

Au trecut astfel mai multe ceasuri. În camera aceea părea că numai lumînările trăiau, arzînd şi topindu-se încet. Din cînd în cînd, donna Maria Bosa se ridica, desprindea picăturile de ceară lipite de-a lungul lumînărilor şi întreţinea astfel flacăra.

În sfîrşit, *don* Fifo se prezentă în prag şi făcu soţiei un semn, pe care Marta nu-l văzu. Doamna Juč răspunse la semnul soţului, şi puţin după aceea spuse încet Martei:

— Noi acum ne ducem. Vă las aici pe masă această foarfecă, să puteţi tăia din cînd în cînd fitilul de la lumînări... Dacă nu aveţi grijă să o faceţi, fiţi atentă, că luminările se aprind şi cearşaful poate lua foc... Vă atrag atenţia. La revedere. Vom reveni mîine dimineaţă.

— Spuneţi-i vă rog mamei să nu vină... – îi spuse Marta, năucită, parcă de pe altă lume. Spuneţi-i că rămînem noi aici, eu şi fiul... spuneţi-i aşa, ca să veghem pe decedată... şi să fie liniştite... şi... că eu le salut...

— Voi face întocmai, nu vă îndoiţi. Oh, ascultaţi... Dacă, mai tîrziu... domnul Rocco... şi dumneavoastră... Coşul este aici, în săliţă... zic, dacă întîmplător. Mie nu mi-e foame deloc. Credeţi-mă, doamna mea: am ca o piatră aici, la gura stomacului. Sînt foarte sensibilă... Destul, vă salut. Chem încet-încet pe Fifo şi plecăm. Curaj, şi vă salut.

Rămasă singură, Marta ascultă atentă ca să-şi dea seama ce făcea soţul ei în cealaltă cameră. Plîngea în tăcere? Se gîndea?

„Nu-i mai pasă de mine... – îşi spuse Marta. Nu are nici măcar curiozitatea să. Ştie dacă am plecat sau nu... Şi totuşi ştie unde urmează să mă duc... Acum mă voi duce... I-am spus tot... Numai de copil, nu. Dar copilul e al meu, numai al meu... cum era tot al meu celălalt care mi-a murit din cauza lui... Ah, dacă eu l-aş fi avut...”

Îşi îndreptă ochii spre pat; cele patru lumînări groase îi aduceau culoarea galbenă a unei lumini calde. Cîteva cute rigide ale cearşafului trădau formele cadavrului în imobilitatea lui grea.

Înfricoşată, cu o mînă, Marta descoperi chipul defunctei, acum transfigurat: căzu în genunchi lîngă pat şi îşi descătuşă uriaşa durere într-un torent infinit de lacrimi, apăsîndu-se cu mîna pe gură pentru a nu striga, a nu urla.

Rămase astfel să plîngă, pînă ce veni Rocco din camera vecină; atunci se ridică în picioare cu şalul sub braţ, faţa în mîini, şi se îndreptă spre ieşire.

Rocco o reţinu de un braţ, şi o întrebă cu o voce adîncă:

— Unde te duci?

Marta nu răspunse.

— Spune-mi, unde te duci? – repetă el şi, nehotărît, întinse şi cealaltă mînă şi o cuprinse cu amîndouă braţele.

Atunci Marta îşi descoperi puţin faţa:

— Mă duc… Nu ştiu… Te rog…

Nu o lăsă să continue: într-un avînt, aproape înfricoşat, îşi apropie chipul de chipul ei, şi izbucni în lacrimi, îmbrăţişînd-o:

— Nu, Marta Nu! Nu! Nu mă lăsa singur! Marta! Marta! Marta mea!

Ea încercă să se elibereze cu braţele; îşi îndepărtă capul; dar nu reuşi să se desprindă din îmbrăţişare şi tremură, aşa strînsă de el…

— Rocco, nu, e imposibil… Lasă-mă… E imposibil…

— De ce? De ce? – întrebă el, ţinînd-o mereu la pieptul lui, tot mai strîns, şi sărutînd-o cu disperare. De ce, Marta? De ce, Marta, mi-ai spus-o?

— Lasă-mă… Nu… lasă-mă… Nu m-ai vrut… – continuă Marta sufocată de emoţie, în îmbrăţişarea înfocată. Nu m-ai mai vrut.

— Te vreau! Te vreau! – strigă el, exasperat, orbit de pasiune.

— Nu… lasă-mă… îl imploră Marta, zbătîndu-se, aproape părăsită de puteri. Lasă-mă să mă duc… te rog…

— Marta, eu uit totul! şi uită şi tu! Eşti a mea! Eşti a mea! Nu mă mai iubeşti?

— Nu e vorba de asta, nu! – zise Marta, gemînd, sfîrşită de emoţie. Dar nu e posibil, crede-mă, nu mai e posibil!

— De ce? încă îl mai iubeşti? – strigă Rocco trufaş, eliberînd-o.

— Nu, Rocco, nu! Nu l-am iubit niciodată, îţi jur: un trup fără: un trup fără! Niciodată! niciodată!

Şi izbucni într-un hohot de plîns; simţi că leşină; se lăsă în braţele lui, care se întinseseră instinctiv pentru a o susţine. Slăbit de durerea disperată, n-a lipsit mult să cadă împreună cu ea; a susţinut-o cu un efort aproape furios, în cutremurătoarea exasperare: strînse dinţii. Îşi contractă chipul şi îşi ridică capul. Prin mişcarea aceea, ochii i se duseră pe chipul descoperit al mamei, pe patul funebru, între cele patru lumînări groase. Ca şi cum moarta s-ar fi îndreptat la rîndul ei să-i privească.

Învingîndu-şi repulsia pe care i-o transmitea trupul, totuşi, atît de dorit, al soţiei sale, el o strînse tare din nou la piept, şi cu ochii fixaţi asupra cadavrului, bîigui cuprins de teamă:

— Priveşte… priveşte-o pe mama… Iertare, iertare… Rămîi aici. Să o veghem împreună…

Monte Cave, 1893

Rîndul

I

UN BĂIAT DE AUR, DA DA.

Un băiat de aur, acest Pepè Alletto! Raví n-ar fi putut să nege; însă nici gînd să-i acorde mîna Stellinei, nici gînd: n-ar fi vrut nici în glumă să vorbească de aşa ceva.

— Să judecăm!

L-ar fi încîntat să-şi mărite fata cu consimţămîntul tuturor, cum zicea el; şi colinda prin oraş, oprindu-şi prietenii şi cunoscuţii ca să le ceară părerea. Totuşi, cînd auzea numele soţului pe care intenţiona să i-l dea fiicei lui, toţi rămîneau uluiţi, înmărmuriţi.

— Don Diego Alcozèr?

Raví îşi stăpînea cu greu un gest de mînie, încerca să zîmbească şi repeta, întinzînd mîinile:

— Aşteptaţi... Să judecăm!

Dar ce să judeci! Unii îl întrebau chiar dacă vorbea serios:

— *Don* Diego Alcozèr?

Şi izbucneau în rîs.

De aceştia Raví se îndepărta indignat, spunînd:

— Iertaţi-mă, credeam că sînteţi oameni cu judecată.

Pentru că el, într-adevăr, se gîndea serios la partida aceea, se gîndea cu profunda convingere că ar fi un noroc fantastic pentru fata lui. Şi se încăpăţînă să-i convingă şi pe ceilalţi, pe cei care-l lăsau cel puţin să-şi spună of-ul, mereu mai mare, pe zi ce trecea.

— Aţi vrut să fiţi liberi. Doamne sfinte! un rege care domneşte şi nu guvernează, recrutare pentru toţi, o armată formidabilă, poduri şi şosele, căi ferate, telegraf, lumină electrică:. Lucruri frumoase, foarte frumoase, care îmi plac pînă şi mie: dar toate se plătesc, domnii mei! Şi care sînt urmările? Două, în cazul meu. Una: am muncit ca un bou, toată viaţa, în mod cinstit, din nenorocire pentru mine şi nu am reuşit să pun deoparte nimic ca să-mi pot mărita fata după placul ei, care ar fi şi al meu. A doua: tineri, nu sînt: mă refer la aceia care, la căsătorie, pot asigura unor părinţi prevăzători bunăstarea fiicei lor; înainte de a-şi face o situaţie, numai Dumnezeu ştie de cîte e nevoie; dacă şi-au făcut-o, pretind zestre şi bine fac; pe onoarea mea, ce părinte şi-ar da fata cuiva fără o situaţie? Deci? Deci vă spun eu că trebuie să ia în căsătorie un bătrîn, dacă bătrînul e bogat. După moartea bătrînului, dacă vrea, găseşte ea tineri cîţi pofteşte.

Ce era de rîs? El vorbea serios! Pentru că:

— Să judecăm...

Dacă *don* Diego Alcozèr ar fi avut cincizeci sau şaizeci de ani, nu:

zece, cincisprezece ani de sacrificiu ar fi fost prea mulţi pentru fată; şi el nu ar fi acceptat niciodată partida aceea. Dar calculînd bine, *don* Diego avea şaptezeci şi doi. Aşadar, nu o pîndea nici o primejdie, de nici un fel. În realitate nu era o căsătorie, ci pur şi simplu o adopţiune. Stellina ar intra în casa lui *don* Diego ca o copilă; nici mai mult, nici mai puţin. În loc de a locui în casa tatălui, ar locui în casa cealaltă, mai comod, ca o stăpînă absolută: casa unui om foarte bine înstărit, în definitiv: nimeni nu se îndoia de asta. Prin urmare, care e sacrificiul? Să aştepţi aici sau acolo. Cu diferenţa că a aştepta aici, în casa tatălui, ar fi un timp pierdut, el neputînd face nimic pentru fata lui; în timp ce, a aştepta acolo, trei, patru ani…

— E clar? – întreba Raví, el însuşi uluit şi tot mai convins de raţiunea sa.

Don Diego Alcozèr avusese pînă acum patru soţii? Şi ce-i cu asta? Cu atît mai bine, chiar! Stellina nu ar fi atît de proastă încît să ajungă să fie îngropată de bătrîn (şi făcea semnul îndepărtării pericolului cu arătătorul şi degetul mic în jos), ca celelalte patru: cu timpul şi cu ajutorul. Domnului ar îngropa ea, în schimb, pe soţul binefăcător, şi atunci, iată, atunci da, tînărul ar fi gata! Frumoasă, bogată, crescută ca o principesă, ar fi o dulceaţă; şi tinerii, aşa, în roi, în jurul patului şi acum murmurau rugăciuni ei ca albinele la miere.

Era imposibil ca lumea să nu-şi dea seama de măiestria raţionamentului său: era încăpăţînare, îndărătnicie, să vrei să vezi numai sacrificiul momentan al nunţii aceleia cu bătrînul. Ca şi cum dincolo de stîncă aceea, de bancul acela de nisip, nu ar fi fost marea liberă şi fericirea! Acolo, acolo, trebuia să privească toţi!

Dacă el ar fi fost bogat, dacă ar fi putut face prin puterile lui fericirea fetei – lucru mare! se ştie, nu ar fi dat-o de soţie bătrînului acela. Desigur, pentru moment, Stellina nu putea aprecia fericirea pe care el i-o pregătea: era firesc şi într-un fel chiar scuzabil! Bar era sigur că mai tîrziu ea îl va lăuda, îi va mulţumi şi-i va binecuvînta. De la căsătoria aceea nu spera şi nici nu dorea nimic pentru el; o voia numai pentru ea, şi socotea ca o datorie de părinte, datorie de bătrîn încercat şi experimentat în lume, să fie în stare şi să-şi constrîngă fata neexperimentată să-i asculte. În schimb îl amăra profund dezaprobarea oamenilor cu experienţă ca el.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Duhului Sfînt – se văită între timp în casă soţia lui Raví, *donna* Rosa, făcîndu-şi semnul crucii cu un gest care îi era familiar şi pe care îl repeta ori de cîte ori se simţea ofensată şi lovită în greutatea trupului ei gălbejit şi inert: — Lăsaţi-l în pace. Ceea ce face Marcantonio, în ceea ce mă priveşte, este bine făcut, – le spunea rudelor care pe şoptite îi arătau monstruozitatea proiectului acela de nuntă.

— Păcat de moarte, si-*donna* Rosa! – se străduia să-i repete Carmela Mèndola, purtătoarea de cuvînt a cartierului, vorbind aproape muteşte, ca să nu strige, şi lovindu-se cu pumnii atît de tare de-i

răsuna pieptul osos: Dacă îl laşi e păcat de moarte, care ajunge să strige răzbunare pînă la Dumnezeu!

Şi, peste măsură de agitată, îşi desfăcea şi înnoda la loc sub bărbie colţurile unei mari broboade roşii de lînă pe care o ţinea pe cap.

Si-donna Rosa strîngea buzele, întindea bărbia, închidea ochii şi sufla pe nas un suspin lung.

II

DON DIEGO ALCOZÈR ÎNCEPUSE să se arate prin oraş în compania viitorului socru.

Marcantonio Raví, om simplu, gras şi gros, cu faţa congestionată, ras tot, şi cu o palmă de guşă sub bărbie, cu picioarele care-i păreau bondoace sub burta mare şi pe care în timpul mersului le arunca într-o parte şi alta, greoi, părea făcut înadins pentru a-l compensa pe don Diego, foarte fin, mic, care se grăbea lîngă el cu paşi iuţi şi scurţi de potîrniche, ţinînd pălăria în mînă sau pe capul bastonului, ca şi cum se complăcea să arate unica şi singura şuviţă de păr, lungă şi muiată într-o apă de culoare incertă (aproape culoare de trandafir), care, potrivită şi distribuită cine ştie cu cîtă pricepere, îi ascundea de bine de rău craniul.

Nu avea nici mustăţi, nici sprîncene, *don* Diego: era spîn; ochii mici îi erau fără gene, spălăciţi şi apoşi. Costumele lui cele mai recente aveau cel puţin douăzeci de ani; nu din avariţia stăpînului, ci pentru că bine păzite de mototoleală şi de praf, nu se stricau niciodată, părînd, dimpotrivă, îmbrăcate atunci pentru prima oară.

Aşa, vai, ajunsese unul din cei mai irezistibili cuceritori de doamne în crinolină de pe vremea lui Ferdinand al II-lea, rege al celor Două Sicilii, cavaler foarte politicos, spadasin, dansator. Şi chiar şi meritele lui nu se restrîngeau numai aici, pe terenul, cum zicea el, al zeiţei Venus şi al zeului Marte: *don* Diego vorbea limba latină cu uşurinţă, ştia pe de rost pe Catul şi cea mai mare parte din odele lui Horaţiu:

*Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi finem di dederint...**

Ah, Horaţiu; de la el, poetul lui favorit, *don* Diego şi-a luat normele epicureice. S-a bucurat tot timpul de viaţă şi voia să se bucure pînă la sfîrşit; de aceea ura singurătatea, în care se simţea adesea tulburat de fantome înfricoşătoare, şi iubea tineretul, a cărui companie o căuta, suportîndu-i ca un filosof glumele şi luările peste picior.

Iată: bătea cu măciulia de argint a bastonului de abanos pe măsuţa din faţa cafenelei Falcone, în timp ce Raví se lăsa să cadă pe scaunul care scîrţîia, şi suflînd şi împingîndu-şi pe ceafă pălăria cu

* Să nu cercetezi ce sfîrşit ne vor hărăzi zeii mie şi ţie, nu e îngăduit să ştim.

boruri largi, îşi ştergea sudoarea feţei vinete.

— Pentru mine, ca de obicei, spunea Alcozèr chelnerului, un sirop de migdale.

Şi însoţea comanda cu un rîs rece, superfluu, frecîndu-şi mînuţele subţiri şi tremurînde: Eh, eh…

Instalaţi bine la cafenea, reluau discuţia despre căsătorie, întreruptă din cînd în cînd de saluturile pe care *don* Marcantonio le distribuia cu glas tare şi cu gesturi largi nenumăraţilor săi cunoscuţi:

— Sărutăm mîinile! Cu tot respectul! Slugă prea plecată!

Don Diego nu reuşise încă să intre în casa logodnicei sale. Stellina amenința că-i zgîrie faţa, că-i scoate amîndoi ochii, dacă riscă să i se prezinte. Raví, se înţelege, nu-i spusese nimic lui *don* Diego despre ameninţările fiicei lui; îl ruga numai să aibă răbdare, pentru că fetele, oh, Doamne, se ştie…

— Bine bine; cînd zici tu, sau şi mai bine, cînd îmi va permite Stellina… *intra paucos dies*, sper, *cupio, quidem** , – răspundea *don* Diego, liniştit şi surîzător. Pînă atunci, iată, azi îi vei duce asta.

Şi scotea din buzunar o cutiuţă de catifea.

Azi o brăţară, ieri un ceas mic cu lănţişor de aur şi de perle, şi mai înainte un inel cu perle şi briliante şi o broşă cu Smaralde sau o pereche de cercei… Alcozèr nu cheltuia nimic; nu din avariţie: dar avea destule bijuterii de la soţiile defuncte: ce putea face cu ele? Le trimitea noii sale logodnice, curăţate de bijutier, închise în cutii noi.

Marcantonio Raví nu mai înceta cu laudele, cu exclamaţiile admirative şi cu mulţumirile.

— Vai, *don* Diego, ne faceţi să ne simţim stînjeniţi…

— Nu te simţi stînjenit, ignorantule! Am experienţa vieţii şi ştiu că darurile sînt bine venite.

Don Marcantonio strecura darul în buzunar şi sufla de furie pentru încăpăţînata împotrivire a fiicei lui, care, ca să nu cedeze, se mulţumea să stea închisă în cameră, claustrată, refuzînd chiar şi mîncarea.

Mama stătea de pază lîngă uşa camerei ei, ca o sentinelă. Veneau rudele, Mèndola sau alte vecine, ca să încerce să o facă să se împotrivească soţului ei, dar ea repeta cu gestu-i obişnuit, acela al semnului crucii.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh! Nu mai puneţi paie pe foc: crezi că duc lipsă de aşa ceva, *donna* Carmela dragă? Nu vedeţi în ce iad mă aflu?

— Mătuşă Carmela! – chema Stellina din spatele uşii.

— Ce vrei, fata mea frumoasă?

— Spune-i fetei dumitale Tina să vînă la fereastră: vreau să-i arăt ceva.

— Da, inima mea frumoasă! Chiar acum îi spun. Curaj, sufletul meu! Ia pachetul ăsta: ţi-l trec pe sub uşă. Mănîncă, o să-ţi placă.

— Mulţumesc, mătuşă Carmela!

---

* în cîteva zile... doresc într-adevăr.

— Pentru nimic, fata mea scumpă. Şi fii tare, fii tare! Numai atît!…

Donna Rosa o lăsa să spună şi să facă ce vrea. Şi în fiecare zi, îndată ce soţul ajungea acasă, îi adresa întrebarea obişnuită:

— Trebuie?

— Şi cu mîna făcea gestul de a trimite cheia să se deschidă uşa.

— Nu! – îi striga el. Stai pe loc, ingrato! inimă de piatră! Ca şi cînd nu aş face-o pentru ea, pentru binele ei! Ţine: un alt dar, o brăţară, arată-i-o!

Donna Rosa se ridica, închidea ochii, suspina şi, cu cutia în mînă, intra în camera fetei.

Stellina stătea lîngă pat, ghemuită pe jos, pe covoraş, ca o căţeluşă care mîrîie. Smulgea din mîna mamei darul şi îl arunca cît colo.

— Vă mulţumesc, nu-l vreau!

Atunci mama îşi pierdea şi ea răbdarea.

— Şaisprezece uncii o brăţară, măgăriţo! Nici măcar nu meriţi să priveşti o asemenea comoară!

De îndată ce ieşea mama ei din cameră, Stellina îşi freca cotul de la braţul stîng în palma mîinii drepte şi rostea cu dinţii strînşi:

— Rodeţi-vă! Rodeţi-vă unghiile!

Apoi se ridica de jos, îşi aranja rochia, se învîrtea puţin prin cameră, şi, în cele din urmă, iat-o lîngă dulap privind pe furiş darul adus de mama ei. Curiozitatea era mai puternică decît repulsia faţă de bătrînul donator.

Se privea în oglinda cu ramă mobilă, îşi ridica părul pe ceafă, şi zîmbea propriei imagini: feţişoara proaspătă şi frumoasă deschidea în oglindă doi ochi albaştri limpezi şi vioi. Cu zîmbetul acela părea că-şi şopteşte: – Ştrengăriţo!

— Şi era tentată să deschidă cutiuţele acelea, să încerce… hai, cel puţin cerceii… pentru un singur minut, cerceii.

— Nu, ăsta e inelul… Va fi desigur prea larg… Nu, precis! oh, iată… pare făcut special pentru degetul meu…

Şi îşi admira mîna albă cu inelul pe ea, şi-o apropia, o îndepărta, îndoind-o într-o parte şi în alta. Şi apoi urechile cu cerceii, şi apoi mîinile cu brăţările, şi apoi pe sîn lanţul lung al ceasului şi gătită astfel, se ducea să facă o plecăciune adîncă în faţa oglinzii dulapului:

— La revedere, doamnă Alcozèr!

Sfîrşea cu o cascadă de rîsete.

III

— BINE: EU NU MĂ GRĂBESC,

Marcantonio dragă – îi spunea, în ziua următoare, *don* Diego lui Raví, în

cafeneaua *Falcone*: – Totuşi, vezi… nu pentru mine, ci pentru vecinii mei: sub ferestrele casei tale (tu poate ai somnul greu şi nu auzi) se fac aproape în fiecare noapte serenade: chitare şi mandoline, eh, eh…

Ştiu: tineri veseli… Ce frumoasă e tinereţea! Ştii cine sînt? Fraţii Salvo cu verii Garofalo şi Pepè Alletto: chitare şi mandoline.

— Dragă *don* Diego, vă jur: un trup fără că nu ştiu nimic, pe cuvîntul meu de om! vorbiţi serios? Serenade? Lăsaţi asta în seama mea. Vă spun eu imediat dacă…

— Unde te duci?

— Să-i caut pe domnişorii pe care mi i-aţi numit.

— Eşti nebun? Stai aici! Vrei să mă compromiţi?

— Dumneavoastră nu aveţi nici o legătură.

— Cum să nu, măgarule? Rupem relaţiile, destul. Fără atîţia nervi. Eu obişnuiesc să fac lucrurile cu calm. Sînt tineri şi cîntă: tinereţe înseamnă veselie… Ştie să cînte şi Stellina, parcă aşa mi-ai spus. Bine; cîntecul îmi place. Spuneam numai pentru vecinii care îi ascultă în fiecare noapte, şi, înţelegi, gurile rele… Ar trebui să-i sfătuieşti pe aceşti tineri să mai aibe răbdare, mă înţelegi? pentru că ai o copilă ca şi căsătorită. Dar cu binele, calm.

— Lăsaţi asta în seama mea.

— Fără să mă compromiţi, însă!

În seara aceleiaşi zile, Marcantonio Raví, întîlnind pe stradă pe Pepè Alletto, îl chemă deoparte şi îi spuse:

— Dragă *don* Pepè,. Te rog cu binele să-mi laşi în pace fata; dacă nu, vezi bastonul ăsta? Ţi-l rup în cap cu prima ocazie dacă te mai văd trecînd cu nasul în sus pe sub ferestrele casei mele.

Pepè Alletto îl privi mai întîi uimit, ca şi cum nu ar fi înţeles nimic; apoi se trase un pas înapoi:

— Ah, da? Şi dacă eu v-aş spune…

— Că eşti cumnatul lui Ciro Coppa, bau-bau? – încheie fraza Raví.

— Nu! – negă, aprins de furie, tînărul. Dacă v-aş spune că mie *personal* nu mi-a rupt nimeni niciodată bastoane în cap?!

Raví începu să rîdă.

— Chiar nu vezi că glumesc? Spune-mi dumneata, *don* Pepè dragă, în ce termeni trebuie să te rog. Ce vrei de la fata mea? Dacă nu sîntem animale, să încercăm să judecăm. Dumneata eşti nobil, dar eşti sărac, dragă don Pepè. Şi eu sînt un biet om lipsit de bani. Sărăcia nu e o ruşine. Ştii că ţin la dumneata: hai, vino să judecăm.

Îi trecu o mînă pe sub braţ şi o porni cu el, continuînd:

— Cît despre dans, ştiu, dansezi ca şi cum nu ai fi făcut niciodată nimic altceva în viţa dumitale. Chiar cu pinteni la picioare, mi-au spus. Şi dacă vrei să cînţi, cînţi la pian ca un înger… Dar, dragă *don* Pepè, aici nu e vorba de dans, e limpede? Să dansezi, e una; să mănînci, e alta. Fără a mînca nu se dansează şi nici nu se cîntă la pian. Trebuie să-ţi deschid ochii tocmai eu? Lasă-mă să închei în pace căsătoria aceasta, ba chiar ajută-mă, ce Dumnezeu! Bătrînul este bogat, are

şaptezeci şi doi de ani şi a avut patru soţii… Să-i mai dăm încă trei ani de viaţă? Viitorul este apoi în mîinile Domnului. Spune-mi, te rog, care poate fi ambiţia unui tată de familie cinstit? Fericirea propriei fete, aşa e? Oh: cine e sărac, e sclav: sclavia şi fericirea pot merge împreună? Nu. Deci prima bază: banii. Libertatea face casă bună cu bogăţia; şi cînd Stellina va fi bogată, nu va fi liberă să facă ce vrea şi ce i se năzare? Deci… ce spuneam? Ah, *don* Diego… Bogat, *don* Pepè dragă! E atît de bogat, că ar putea să paveze cu piese de douăsprezece *tari** tot oraşul Girgenti, ferice de el! Dragă *don* Pepè, îţi ofer ceva în cafeneaua asta…

Alletto părea picat din nori: neştiind ce să creadă din spusele acelea, îl privea în ochi pe Raví, zîmbind.

Ce-i drept, nu aspirase niciodată la mîna Stellinei, în mod serios; nici aceasta, de altfel, nu i-a dat niciodată motiv de a-şi face vreo iluzie, mai mult decît a dat atîtor alţi tineri care îi roiau în jur: un trup fără. Fata, într-adevăr, îi plăcea; dar el ştia totuşi că nu este în stare să se căsătorească, şi nici măcar nu se gîndea la aşa ceva. Trăia în aceeaşi casă cu mama lui care avea şaptezeci de ani şi care, în dragostea ei ingenuă, se încăpăţînă să-i trateze ca pe vremea cînd avea zece ani. Sărmana sfîntă bătrînă! Trebuia să aibă multă răbdare cu ea; chiar şi pentru a o compensa de tot ce pătimise din partea tatălui lui, care, în numai cîţiva ani, prăpădise toată averea; după care a murit de inimă rea. De la ruină a fost salvată, ca prin minune, numai bătrîna casă, în care locuia împreună cu mama sa.

Donna Bettina, nobilă prin naştere, nu voia să admită cu nici un chip ca el, Pepè, să aibă vreo slujbă pe care poate cumnatul, Ciro Coppa, cu relaţiile lui, i-ar fi putut-o procura. Dar de asta, în fond, Pepè nu era prea mîhnit. A munci nu era o slăbiciune a lui. În fiecare dimineaţă stătea în faţa oglinzii cel puţin trei ore: obişnuinţă! Ce putea face? Baia, unghiile lungi de întreţinut, apoi pieptănatul, barba, periatul. Şi cînd la sfîrşit, pe înserat, ieşea din casă, părea un milord. Bătrîna casă, la Rabato, păşiră cu gelozie secretul mizerabil al sacrificiilor încăpăţînate şi al celor mai dure privaţiuni.

Ah, dacă în loc să se fi născut în acel trist orăşel muribund, s-ar fi născut într-un oraş viu, mai mare, cine ştie! cine ştie! pasiunea pe care o avea pentru muzică i-ar fi deschis poate un viitor. Simţea în suflet o putere necunoscută: forţa care îl împingea cîteodată spre vechiul clavecin uitat al mamei lui şi îi mişca degetele pe clape pentru a improviza după ureche menuete şi rondouri. În unele seri, în timp ce contempla de pe aleea solitară, la ieşirea din oraş, grandiosul spectacol al cîmpului de la poale şi al mării, acolo departe, luminată de razele lunii, se simţea cuprins de unele visuri, tulburat de melancolii, în cîmpia aceea, un oraş dispărut, Agrigento, oraş fastuos, bogat în marmuri, splendid, şi duios prin voluptatea şi trîndăvia sa înţeleaptă. Acum în jurul patului şi acum murmurau rugăciuni celor două temple

* monedă siciliană

antice, singurele rămase din negura vremii, creşteau copacii şi foşnetul lor misterios se contopea cu bolborositul depărtat al mării şi cu un tremur sonor neîncetat ce părea că derivă din lumina blîndă a lunii în liniştea părăsită, dar care era ţîrîitul greierilor, în mijlocul căruia se auzea din cînd în cînd un chiu văicăreţ, îndepărtat, al unei strige.

Pepè se ruşina de aceste stranii momente temîndu-se ca nu cumva să-şi dea seama de ele şi prietenii lui. Să vezi atunci ironie! Nu, nu merita nici să te gîndeşti: acolo, numai acolo în viaţa limitată, meschină, monotonă de toate zilele, acolo era realitatea, căreia trebuia să se adapteze.

Ce îi spunea acum Raví? Ce voia de la el? Evident că bietul om bănuia că între el şi fata lui ar exista vreo înţelegere, din cauza căreia ea nu accepta căsătoria cu Alcozèr. Ei bine, de ce să nu-l lase să creadă asta? Promise să fie circumspect şi să-i sfătuiască şi pe prietenii lui, Salvo şi Garofalo, să fie la fel, şi drept recompensă a primit o invitaţie la apropiata nuntă, şi din partea lui Alcozčr, care:

— Nu e rău, în fond, bietul de el! – exclamă concludent *don* Marcantonio. Ce vrei să-i faci? are mania soţiilor: nu poate să renunţe. Dar asta, cu ajutorul lui Dumnezeu, va fi ultima! Să-i dăm sau nu trei ani de viaţă? I-am spus-o înainte: — „Scumpe *don* Diego, aparţinem vieţii după cum aparţinem şi morţii!” Şi să-ţi spun drept: nici nu m-a lăsat să termin. Aşa că, e limpede? în privinţa asta, ştim ce avem de făcut. Nu o spun pentru mine, ci pentru fata mea, bineînţeles! Şi apoi Stellina… o să aibă ea grijă… Slăbiciuni, *don* Pepè: unii spun că *don* Diego îşi ia atîtea soţii pentru că, stînd singur. Îi e teamă de spirite… Da! Cred că noaptea îi apare Moartea cu aripi. Să îl ia cu ea, de-ar da Dumnezeu, mai repede, *don* Pepè! I-aş da şi eu o mînă de ajutor să-l ia mai repede… Dar uite că nu cîntăreşte nici douăzeci de kilograme… oricînd la ordinele dumneavoastră şi vă sărut mîinile* . Dar, nici o vorbă, *don* Pepè pentru Dumnezeu!

IV

APROAPE DOUĂ LUNI MAI TÎRZIU

în casa lui Raví a avut loc nunta atît de controversată.

Don Diego s-a îmbrăcat pentru a cincea oară cu jachetă lungă evocatoare a celor patru nunţi anterioare; nu din avariţie, ci pentru că într-adevăr era încă nouă, deşi de o croială veche, păstrată atîţia ani cu camfor şi cu piper în lada de nuc îngustă şi lungă ca un sicriu. Jos în curte gîştele cele umflate nu l-au recunoscut în bazaconia aceea neobişnuită, şi de aceea l-au urmărit cu gîturile întinse pînă la poarta cea mare, ţipînd ga-ga ca turbate.

* Veche uzanţă siciliana.

„Ei, ei, sufletele soţiilor defuncte se gîndi *don* Diego, strîmbînd din nas; şi alergînd, le alungă înapoi cu mîinile. — Şo! Şo!

Marcantonio Raví a făcut exces de invitaţii, voind, cel puţin în aparenţă, să obţină consimţămîntul tuturor. Nimeni nu-i putea scoate din cap că dezaprobarea prietenilor şi cunoscuţilor nu era decît din invidie pentru norocul care căzuse pe capul fetei lui. Şi a pregătit o primire fastuoasă în ciuda tuturor invidioşilor.

Don Diego a fost foarte complimentat. Dar cum nu îmbătrînise degeaba, a primit toate complimentele cu obişnuitul lui zîmbet rece.

Pentru Stellina, gătită în alb şi cu flori albe de portocal, în splendoarea serbării, compătimirea era spontană, pe ascuns, după felicitările de rigoare pe care fiecare din invitaţi i le oferea din politeţe, dar fără prea multă efuziune, de teamă să nu-i provoace o criză de plîns.

Curînd Raví începu să simtă în casă o oarecare atmosferă de lîncezeală. Înfăţişarea Stellinei îngheţa petrecerea.

În zadar a încercat să trezească puţină veselie, antrenînd cînd pe unul, cînd pe altul. Dintre toţi invitaţii numai lui Pepè Alletto, venit cu cei trei fraţi Salvo (Mauro, Totò şi Gasparino), reuşi în tele din urmă să-i insufle entuziasm.

— Don Pepè, e rîndul dumitale! Te rog!

În această invitaţie Pepè simţi confirmarea discuţiei ciudate avută cu Raví cu cîtva timp în urmă. Zîmbi, privi pe mireasa nefericită care i se păru şi mai frumoasă în splendida candoare a rochiei de nuntă şi îşi spuse „de ce nu?” Se aşează la pian, cîntă, fredonă, apoi îi îmbie şi pe ceilalţi să danseze şi, în sfîrşit, reuşi să însufleţească festinul. Toţi i-au fost recunoscători, dar, mai mult, Marcantonio. Uimit de veselia creată chiar de el, îl privea acum compătimitor pe *don* Diego, bătrînul soţ, şi pe alţii, zicîndu-şi: „Plîngeţi-l, sărmanul; adevăratul soţ voi fi eu”.

Şi la sfîrşitul petrecerii, al cărei suflet fusese, ba chiar erou, toţi invitaţii îl admirară peste măsură şi îl lăudară fie pentru modul cum dansase, fie pentru cum organizase dansul şi cum cîntase la pian, încît la un moment dat, irezistibil, rosti fără să vrea:

— Ştiu şi franţuzeşte…

Numai că furtuna, pînă atunci înlăturată, se dezlănţui pe neaşteptate. Pentru a se arăta galant, *don* Diego a ţinut să ofere un pahar de lichior miresei. Bietul de el: a avut o inspiraţie proastă: mîinile îi tremurau, poate chiar de emoţie… şi astfel îi vărsă cîteva picături pe rochie, doar cîteva… Dacă femeile care stăteau alături de ea s-ar fi prefăcut că nu văd, Stellina ar fi reuşit să-şi ascundă în continuare mînia; însă ele, nu: toate, săritoare, îi veniră în ajutor să şteargă petele cu batistele, şi atunci Stellina, bineînţeles, izbucni în hohote de plîns, căzu într-o violentă convulsie de nervi.

Toţi alergară la ea. Se striga:

— Faceţi loc! Faceţi loc! Lăsaţi-o să treacă!

Doi tineri o ridicară cu scaun cu tot şi o duseră într-o cameră. *Don*

Diego rămase nespus de mîhnit, cu paharul în mînă, tremurînd mai mult ca oricînd: lăsă să-i cadă restul lichidului pe covor! *Don* Marcantonio se străduia în zadar să pună totul în ordine, să-i liniştească pe invitaţi, repetînd: „Emoţia, desigur! emoţia!” Nimeni nu-l asculta, toţi erau îndureraţi de soarta sărmanei Stellina, al cărei plîns şi, mai penibil decît plînsul, rîsetele ei convulsive, ajungeau pînă dincolo, chiar prin uşile închise.

Pepè Alletto palid, uluit, s-a lăsat să cadă pe un scaun, şi, cu ochii pe jumătate închişi, îşi făcea vînt cu batista. Două lacrimi care nu erau din cauza vinului, i se scurgeau pe obraji pînă la mustăţile melancolizate.

— Ce ai, Pepè? – îl întrebă Mauro Salvo, văzîndu-l.

Pepè ridică capul şi, zîmbind forţat şi fără rost, răspunse cu o voce nesigură:

— Nimic… mă simt… nu ştiu…

— Ai băut?

— Mi-a făcut atîta rău, zise Pepè, nevrînd să răspundă la întrebarea aceea vulgară.

— Ai dreptate, da, – reluă prietenul lui. Şi mie, dar acum să mergem: te însoţesc. Oricum, pleacă toţi…

Voi să-l ia de braţ; Pepè se retrase, revenindu-şi în fire:

— Nu, lasă-mă, mulţumesc! mă ţin foarte bine.

— Emoţia! Scuzaţi-mă… Vă mulţumesc pentru cinstea… Emoţia… Bună seara, şi vă mulţumesc… Scuzaţi – zicea Raví cînd unuia cînd altuia, împărţind saluturi, strîngeri de mînă şi plecăciuni în sală.

Invitaţii ieşiră în tăcere pe scară, ca nişte cîini bătuţi. Era miezul nopţii; lampagiii stinseseră felinarele şi strada lungă şi pustie era prea puţin luminată de luna care părea că străbate un uşor văl de nori.

— Cine ştie ce tragedie va fi în noaptea asta! – suspină ceva mai tare, după ce ieşi din casă, Luca Borrani, unul din invitaţi.

Pepè Alletto, trecînd pe lîngă el cu Salvo, prinse aluzia necuviincioasă din zbor şi îi strigă în faţă:

— Porcule!

Borrani, atac şi replică imediată:

— Du-te naibii, paiaţă! Şi îi dădu un brînci.

Alletto ridică atunci bastonul şi pac! în capul lui Borrani; apoi, pe neaşteptate, o palmă. Se produse o încăierare, un scandal drăcesc: braţe şi bastoane prin aer, gălăgie, ţipete de femei, lumini şi capete pe la toate ferestrele caselor din apropiere, lătrat de cîini, şi toţi norii care alergau pe cer.

— Ce a fost? ce a fost?

Jos, pe stradă, mulţimea agitată se îndepărta indignată şi tulburată, vociferînd. Şi cei care apăruseră cu luminile la ferestre rămaseră multă vreme, curioşi să afle, să spioneze, să facă presupuneri şi să comenteze, pînă ce mulţimea a dispărut în întuneric, în depărtare.

V

— NU, DOMNULE, BESTIE! ÎŢI ARĂT eu cum se procedează în asemenea cazuri. Las’ pe mine!

Ciro Coppa, mic şi îndesat, cu pieptul şi umerii puternici, enormi, din cauza cărora părea şi mai mic de statură, cu grumazul taurin, chipul brun şi semeţ, conturat de o barbă scurtă şi creaţă, deasă şi foarte neagră, fruntea care-i părea mare din cauza cheliei incipiente, ochii mari, negri, focoşi, se plimba în biroul lui de avocat cu o mînă în buzunar, în cealaltă cu o biciuşcă pe care-o bătea nervos pe cizmele de vînătoare. Gurile a două pistoale apăreau strălucitoare pe şolduri, în afara hainei.

Pepè Alletto venise la el pentru un sfat. Primise în aceeaşi dimineaţă o scrisoare de la Borrani. Acesta nu înţelegea să-i provoace la duel pentru insulta şi palma dată prin surprindere din seara precedentă, pentru că – spunea – la cavalerism recurge numai cel ce se teme, şi el nu voia să se ascundă după deget, ţinînd în bătaie de joc o spadă în mînă: îl punea însă în gardă: avea să-i înfrunte cu un picior în spate, oriunde l-ar fi întîlnit, chiar şi în biserică.

Pepè Alletto ar fi vrut ca avocatul Coppa să se ducă la Borrani pentru a-l convinge cu binele sau cu răul să-şi retragă scrisoarea. Nu fiindcă îi era frică; lui nu-i era frică de nimeni; dar, iată aşa… să rezolve o situaţie cu pumnii, ca băieţii de pe stradă, cum era de firav… ar fi fost învins cu siguranţă: faţă de el, Borrani părea un colos. Şi apoi, cine a mai auzit? pumni şi picioare între oameni de onoare…

— Las’ pe mine! – reluă Coppa, oprindu-se pe la jumătatea mesei de scris pe care i-o arătă cumnatului cu biciuşca. Acolo găseşti hîrtie, toc şi călimară. Şezi şi scrie. Ţi-l pun eu la punct dintr-un condei.

— Trebuie totuşi să-i răspund? riscă timid Pepè.

Ciro lovi tare cu biciuşca în masa de scris.

— Şezi şi scrie, prostiile! Îţi dictez eu răspunsul.

Pepè se ridică perplex, şi cu un pas şovăitor se duse să se aşeze pe fotoliul de piele, în faţa mesei de scris, pe care îşi sprijini coatele, luîndu-şi capul între mîini şi suspinînd. Apoi zise:

— Iartă-mă… îmi permiţi? Aş vrea, iată… aş vrea să-ţi spun că…

— Ce?

— Poziţia mea este oarecum… ca să zic aşa… delicată. Pentru că eu, aseară, ca să-ţi spun drept… din atîtea motive… poate… nu mă simţeam bine. Nu aş vrea să compromit…

— Ce să compromiţi! – exclamă Coppa, scos din răbdări. Ai fost insultat? Da: deşi, e adevărat, i-ai ars o palmă.

— Destul!

— Trebuia să mă provoace la duel: nu a făcut-o; deci…

— Deci o vei face tu! – încheie Ciro, deschizînd braţele.

— Eu? Şi de ce? – replică uimit Pepè.

— Pentru că eşti un cretin! Pentru că nu înţelegi nimic! – urlă cumnatul său. Stai jos şi scrie! Acum o să vezi.

Pepè ridică din umeri, năucit; apoi întrebă cu un aer dezolat:

— Ce trebuie să pun la început?

— Nimic, nici una, nici alta! – răspunse Ciro reluîndu-şi plimbarea, concentrat şi mîngîindu-şi cu două degete barbişonul. Începe aşa: Scrisoarea dvs… scrisoarea dvs… – *este demnă de o persoană*… virgulă… – *scrisoarea dvs. este demnă de o persoană… care ar trebui să stea*… scrie!… *deţinută… de-ţi-nu-tă* într-un cuvînt.

— Ştiu!

— … *care ar trebui să stea deţinută în ocnă şi temniţă* virgulă… *şi nu, şi nu… liberă şi de capul ei… în societatea oamenilor de treabă* exclamaţie. Ai scris?

— Oamenilor de treabă! scris.

— De la cap. *Dar dacă dvs. Sînteţi un ticălos virgulă… eu sînt un om la locul meu punct şi virgulă şi nu mă voi lăsa atras de dvs. Într-un alt scandal punct şi continuăm. Şi deoarece am avut nefericirea…* aşa*! nefericirea de a-mi murdări mîna pe faţa dvs.* Virgulă *mie îmi revine datoria… mie îmi revine datoria din respect faţă de persoana mea şi faţă de numele meu…* ai scris?… *să vă ridic din noroiul* virgulă *în care aţi vrea să va înfundaţi*. Punct şi continuăm. Vă *trimit aşadar cu toată generozitatea… ge-nero-zi-ta-tea*… *doi reprezentanţi ai mei… cu cel mai amplu mandat*, virgulă… *care vă vor restitui scîrboasa dvs. scrisoare* virgulă… *pe care cu laşă îndrăzneală mi-aţi expediat-o în dimineaţa acestei zile*. Punct. Ai scris? Acum semneaz-o: *G. nob. Alletto*, nimic altceva. Ai semnat? Citeşte-mi-o.

Pepè citi scrisoarea, căznindu-se să dea cuvintelor rostite dispreţuitoarea expresie a cumnatului.

— Foarte bine! — Scrisă după cum e şi voia Domnului. Un plic, şi scrie adresa. Voi avea eu grijă să-i ajungă împreună du scrisoarea lui. Nu te gîndi la martori: ţi-i găsesc eu repede. Nici vorbă de Salvo, sau de Garofalo! mici bufoni, care nu sînt deloc potriviţi în situaţia noastră. Tu du-te la sora-ta Filomena care e tot mai rău, biata de ea, de două zile. Dacă doctorul nu mi-o vindecă imediat, o va încasa. Destul. Trebuie să mă duc la Tribunal; apoi cît pot de repede la ţară, ca să-i trag de urechi pe mizerabilul de perceptor. Pămînturi moarte, pentru Dumnezeu, care nu merită impozite… Ce ai? Ce dracu ai? Ţi-e frică?… Te uiţi la mine ca un prost…

Pepè se scutură, surprins de ieşirea aceea neaşteptată, şi răbufni plictisit:

— Frică? Deloc!… Capul, Ciro! îmi simt capul… nu ştiu cum, de aseară…

— Recunoaşte că erai beat, băiete; e mai bine pentru tine! –

observă Ciro cu aer de dispreţuitoare compătimi re.. Du-te, du-te la Filomena. Spune-i că mă întorc deseară. Pînă una, alta, pregăteşte-te să-i aştepţi pe cei doi prieteni. Fii cu ochii în patru şi fără frică!

Luă din sertarul biroului cîteva hîrtii şi plecă la Tribunal cu pălăria nouă cu boruri mari pe o ureche şi cu biciuşca în mînă.

VI

PEPÈ ÎŞI GĂSI SORA ÎNVÎRTIN-
du-se prin casă ca o umbră aproape, în întuneric. Părea bătrînă la doar treizeci şi patru de ani: o boală pe care medicii nu reuşiseră încă să i-o precizeze o submina de mai multe luni; dar ea nu se văită, socotind boala ca un uşor adaus la atîtea necazuri din viaţa ei! Nu se plîngea de fapt de nimic, nici măcar că nu-şi putea vedea mama, datorită rupturii definitive cu ginerele ei. Ar fi simţit o mare mîngîiere dacă ar fi putut s-o vadă! Dar *donna* Bettina jurase că nu mai pune piciorul niciodată în casa lui Coppa; şi ea, din cauza geloziei feroce a soţului ei, nu numai că nu putea ieşi din casă, dar nici măcar nu putea scoate nasul pe fereastră. Acum nu-i mai păsa de nimic; nu se mai amăra nici măcar de soarta atît de tristă pe care o avusese, născîndu-se. Amărăciunea unei totale lipse de energie i se citea acum în ochii tăcuţi, în mod constant absorbiţi de o suferinţă necunoscută, indefinită.

— Filome, ce mai faci?

Drept răspuns ea ridică din umeri şi deschise puţin braţele. Pepè suflă pe nas; apoi reluă:

— Nu s-ar putea deschide puţin fereastra?

— Nu! – strigă imediat Filomena. Dacă, Doamne fereşte, află!

— Nu se poate, s-a dus la Tribunal; apoi se va duce la ţară; se întoarce deseară…

— Pepè, te rog, las-o închisă. Numai Dumnezeu ştie cum aş vrea să iau puţin aer. Dar acum am ajuns unde trebuia, Pepè; o simt, mai am puţin de îndurat în închisoarea asta. Îi mulţumesc cerului!

— Nu vorbi prostii! – exclamă Pepè, emoţionat.

— Regret numai – reluă cu aceeaşi voce obosită sora lui – pentru copiii mei, sărmane suflete nevinovate… Dar pentru mine va fi o eliberare… şi chiar şi pentru el, pentru Ciro. Nu o spun cu răutate, crede-mă! Voi nu-l cunoaşteţi pe Ciro: îi vedeţi numai defectele… gelozia lui feroce, de exemplu… Dar mă iubeşte, ştii, în felul său: o arată aşa! Nu trebuia să se căsătorească, asta-i totul: e născut pentru o altă viaţă… ce ştiu eu! pentru a fi explorator…

— Tocmai, – aprobă Pepè, – printre bestiile feroce…

— Nu, nu, – îl corectă cu duioşie Filomena. Vreau să spun, pentru o viaţă de riscuri, şi liberă… Tu îl vezi, este excesiv în toate, şi într-un

oraş mic, în meschinăria vieţii de toate zilele, cu toate exuberanţele lui, pare chiar ridicol, uneori. Vrea să îndrepte greşelile altora… Şi o biată femeie ca mine, închisă aici, trebuie să trăiască într-o continuă nelinişte…

Pepè aproba cu capul, şi aprobarea lui era în acelaşi timp semn de compătimire pentru sora lui; privea în penumbră mobila bogată din cameră, şi îşi spunea: „Te-a făcut bogată, dar tu cu ce te-ai ales, cu ce bucurie?”

În acest moment intră slujnica pentru a-l anunţa că îl aştepta cineva în birou. Crezu că erau martorii (atît de repede?) şi se grăbi să coboare; dar în birou îl găsi pe *don* Marcantonio Raví gîfîind, încălzit şi transpirat.

— Don Pepè dragă, ce ai făcut? Nu-mi pot reveni!

— Mi-am făcut datoria, – răspunse Pepè, scurt, serios şi demn.

— Dar cum s-a ajuns la această ceartă blestemată? Şi acum ce va fi?

— Nimic… nu ştiu… Dar fiţi sigur că domnişoara… adică doam…

— Spune domnişoară, spune domnişoară, *don* Pepè! Ah, de-ai şti… E un adevărat iad în casă. Urlete, ţipete, convulsii… Refuză cu totul să-şi urmeze soţul! Şi ieri seara mi-a rămas în casă, înţelegi? mai mult decît domnişoară! Azi aceeaşi poveste. Nici nu vrea să-i vadă. *Don* Diego stă în spatele uşii să asculte, şi a avut ce să audă… gîndeşte-te dumneata! Eu… eu nu mai ştiu ce să fac… Mai era nevoie pe deasupra şi de nenorocirea asta… duelul dumitale! Trebuie neapărat să duelezi.?

— E necesar, – răspunse Pepè, încruntat – sîntem bărbaţi… De altfel, lucrurile au ajuns atît de departe, încît…

— Dar deloc! – îl întrerupse *don* Marcantonio. Fiindcă sînt oameni şi oameni… cine ţi-a mai vîrît şi asta în cap? Ai fost atît de bun, ieri seară *don* Pepè dragă… Şi acum, în schimb, să trebuiască să duelezi?

— E necesar, – repetă Alletto cu un aer grav şi totuşi melancolic. Crezi că-mi pasă? Nu-mi mai pasă de nimic. Poate să mă şi omoare: Mi-ar face chiar plăcere.

— Pe dracu! – îi strigă aproape cu lacrimi în ochi, Raví. Îi pasă cui te iubeşte… Iartă-mă că-ţi spun, dar eşti un prost! Crezi oare că totul s-a sfîrşit pentru dumneata? Lasă timpul să hotărască, nu te grăbi… lasă duelul cui îi place, cui ţi l-a băgat în cap… Spune adevărat, a fost cumnatul dumitale? El, aşa e? Mi-am închipuit imediat!

Nu a mai putut să continue. Intrau în birou Gerlando D’Ambrosio şi Nocio Tucciarello, cei doi martori aleşi de Ciro: D’Ambrosio, înalt, blond, adus de umeri, miop, cu bărbia şi obrazul stîng brăzdate de o lungă cicatrice; celălalt, bondoc, bărbos, burtos, cu un merg ostentativ semeţ.

— Pepè, la ordinele tale! Fii binecuvîntat, bătrîne Marcantonio! – salută D’Ambrosio.

Nocio Tucciarello nu zise nimic; i se contractă numai un obraz ca pentru un zîmbet abia schiţat şi îşi plecă puţin capul.

— Luaţi loc, luaţi loc, propuse Pepè, atent, cu ochii cînd la unul, cînd la celălalt.

— Mulţumim, vorbi Tucciarello, repetînd cu obrazul strîmbătură dinainte şi ridicînd încet o mînă în semn negativ. Noi, stimate *don* Pepè, cu permisiunea stimatului *don* Marcantonio, am avea să-ţi spunem o vorbă.

— Trebuie să plec? – întrebă încurcat Raví pe Alletto. Şi, adresîndu-se celor doi sosiţi: Ştiu totul, domnu mei; ba chiar am venit…

Tucciarello îl întrerupse, punîndu-i uşor o mînă în piept:

— Nu e nevoie să mai adăugaţi altceva. Stimate don Pepè, afacerea este în ordine, conform dorinţei noastre. Prietenul, de îndată ce ne-a văzut, şi-a schimbat părerea. Da. Ne-a spus că înţelege să rezolve totul cît mai bine. „De asemenea şi noi!” – i-am răspuns, natural. În sfîrşit, cîteva cuvinte; o singură, scurtă, întrevedere cu cei doi martori ai adversarului, şi totul e în ordine: ca armă, sabia; pînă cînd medicii spun de ajuns. Ne-am înţeles? Mîine dimineaţă, la şapte precis, eu şi Gerlando vom fi la poarta casei dumitale: trăsura, ca să nu trezim bănuieli, ne va aştepta cu medicul la capătul Passeggiatei, în afara oraşului, de unde vom coborî la Bonamorone. Ne-am înţeles?

— Bine, bine, – se grăbi să răspundă Pepè, cu privirea tulburată de agitaţia interioară, afirmînd de mai multe ori cu capul. La şapte, bine.

— Dar ce dracu spui, *don* Pepè! sări Marcantonio. Te duc la moarte, aşa e bine? Domnii mei, glumiţi sau unde vă e capul? Să pui faţă în faţă să se bată doi tineri cărora le clocoteşte sîngele în vene? Eu sînt tată de familie, ce mama dracului!

— Mai încet cu dracul, *don* Marcantonio! – zise atunci Nocio Tucciarello domol, puţin încruntat, cu un lent gest al mîinii. Cînd într-o afacere de onoare este la mijloc persoana mea, nimeni, nici Cristos nu trebuie să se amestece. Dacă dumneata vrei să-mi dai un ordin, sînt la dispoziţia dumitale.

— Şi ce amestec are asta, Doamne Dumnezeule? – exclamă Raví. Eu mă gîndesc la binele lor: ce amestec are ordinul? Sînt sluga dumitale, *don* Nociarello dragă! O spun pentru… cum se cheamă… duel! V-aţi putea lipsi… Gîndiţi-vă la consecinţe, domnii mei! La urma, urmelor, *don* Pepè l-a făcut porc şi celălalt l-a făcut o paiaţă, este adevărat? a dat o lovitură de baston şi a primit un pumn; deci, sînt chit şi totul trebuie încheiat aici. Acum duelul, de ce?

— Întrebaţi-l pe ilustrul avocat Coppa! – răspunse Tucciarello cu acelaşi aer îngîmfat. Noi l-am servit pe el şi pe *don* Pepè, aici de faţă, care merită asta şi altele. Mîine la şapte, aşadar, şi cu plecăciune, sărutăm mîinile.

Cei doi martori ieşiră, urmaţi de *don* Marcantonio, care simţea nevoia să-i facă să înţeleagă pe Tucciarello, cu umilinţă, ceea ce gîndeşte.

VII

PEPÈ RĂMASE SĂ REFLECTEZE ÎN birou, plimbîndu-se agitat.

— Să vedem, să vedem… – îşi zicea, pentru a-şi aduna forţele şi a-şi hotărî nervii agitaţi să se calmeze. Dar în creier, cine ştie pentru ce, i se aprindeau scîntei de gînduri străine; i se schimonosea toată faţa cu muşchii contractaţi. Pentru o prostie! – exclamă în cele din urmă, exasperat, ridicînd un braţ.

Îndată, surprins de propria sa voce, privi în jur, temîndu-se că l-ar fi putut auzi cineva, şi făcu în aer un cerc rapid cu bastonul.

Lui nu-i era frică.

Era adevărat totuşi că se afla în situaţia aceea grea – cu riscul de a-şi curma viaţa… (ei, da, totul era posibil!) – dintr-o prostie. Putea foarte bine să se prefacă totuşi că nu auzise cuvintele lui Borrani. Ce-i păsa, în fond? Ce amestec avea el? Intrase în aventura aceea aproape în glumă, nu pentru că ar fi luat în serios propunerea lui Raví, acea propunere pe jumătate subînţeleasă, fără nici o valoare. Da, dar pînă una-alta, iată: rîzînd, glumind, a ajuns să se bată în duel pentru femeia aceea. Şi-acum începea să aibă în mod serios un oarecare drept asupra ei… Pe dracu, îşi risca viaţa! Nu ţinuse niciodată o sabie în mînă; nu ştia nimic, chiar nimic, în legătură cu scrima. Îl văzu venind spre el pe Borrani, înalt, robust, impetuos, cu arma în mînă, teribil; simţi că-şi pierde cunoştinţa, că se sufocă, şi fugi din birou, la aer, dornic să vadă lume.

Totuşi pe stradă ca şi cum ar fi avut ochii acoperiţi de un văl, nu reuşi să distingă nimic: totul era confuz, de parcă şi casele şi oamenii ar fi tremurat în lumina soarelui. Urechile îi bîzîiau. Se îndreptă în grabă, instinctiv, spre casă. Intrînd prin Porta Mazzara* în cartierul Rabalo, pe loc îi veni în minte mama, şi se înduioşă pînă la lacrimi.

— Biata mama!

O găsi ca de obicei învîrtindu-se prin camerele vaste, ţinînd într-o mînă un pămătuf, de şters praful, jumulit de pene în vîrf, şi în cealaltă nişte mătănii: bolborosea rugăciuni şi ştergea praful, apropiindu-se de o mobilă sau de alta, de modă veche, de parcă ar fi vrut să le încredinţeze rugăciunile ei.

Pentru *donna* Bettina curăţenia casei devenise aproape o obsesie; într-atît, încît, auzind sunînd clopoţelul de la uşă nu scăpa niciodată ocazia să strige, chiar din camera cea mai îndepărtată:

— Ştergeţi-vă picioarele!

Dar, ştergînd de praf continuu vechea mobilă, ca şi cum faptul de a se fi ocupat de treburile cele mai umile din gospodăria casei ar fi durut-o, păstra totdeauna o ţinută demnă, de parcă nu ştia ce făcea. Ţinea înnodată pe cap o enormă cosiţă falsă, deşi din părul ei, căzut de

multă vreme, de culoarea alunei, în strident contrast cu puţinele fire de păr argintiu rămase în jurul frunţii. Cosiţa îi era susţinută de o dantelă neagră înnodată sub bărbie. Palma şi dosul mîinilor mici şi albe, pline cu inele, erau protejate de o pereche de mănuşi fără degete; umerii, de un şal de mătase neagră, acum înverzită. A ascunde altora şi a suporta cu maximă demnitate mizeria, ca pe orice altă nenorocire din viaţă, era o grijă constantă a donnei Bettina, care, de exemplu, se pretase unor nu puţine sacrificii pentru ca o pereche de ochelari cu rame de aur să-i stea bine pe frumosul ei nas aristocratic.

Chipul ei, chiar dacă nu şi trupul ei, mai păstra încă urma frumuseţii de odinioară, care trezise atîtea şi atîtea pasiuni în tineretul masculin de pe vremea ei. De ea se îndrăgostise, şi puternic, dar cu puţine şanse, *don* Diego Alcozèr. Pe atunci era şi bogată, de origină nobilă, şi era frumoasă! Măritîndu-se de foarte tînără cu don Gerlando Alletto, în treizeci de ani de căsătorie a văzut vrute şi nevrute. Dar acum i-a iertat toate Soţului defunct, numai un singur lucru nu, de care se părea că nu scapă; anume că totdeauna a numit-o, dintr-un simplu capriciu, Sabetlona.

— O nerozie! – obişnuia să spună. Pentru că eu am fost totdeauna aşa: micuţă şi fină, fină.

Văzîndu-l pe fiul ei intrînd, nu-şi întrerupse rugăciunea şi nu se opri din mersul ei spre consola cea mare. Numai după ce şi-a trecut pămătuful pe placa de marmură a acelei mobile, se întoarse spre Pepè şi îl întrebă printr-un semn, cu o mişcare imperceptibilă a capului, şi închizînd puţin ochii, ce doreşte.

— Nimic, – răspunse Pepè.

Şi ea îi zîmbi fără a conteni să se roage şi să facă ocolul casei cu pămătuful ei fără pene în mînă.

Pepè o urmări cu privirea, stăpînindu-şi cu greu emoţia care îl îndemna să o strîngă pe mama lui tare-tare la piept.

„Dacă mă va pierde!” – se gîndi.

Ah, ştia el bine ce lovitură ar fi fost pentru sfînta lui bătrînică! Avea remuşcări gîndindu-se la plictiseala pe care o simţise pînă atunci din cauza unor pretenţii de dragoste ale mamei lui, care voia chiar să se mai culce încă, întocmai cum făcea cînd era copil, în camera ei.

„Da, da, numai cu tine, mămico dragă!” – îşi spuse el. Şi simţind că nu se mai poate stăpîni, se duse să se închidă în altă cameră.

La masă, văzîndu-l că nu mînca privind-o în schimb cu insistenţă, l-a întrebat de mai multe ori:

— Ce ai?

— Nimic… nimic… – i-a răspuns Pepè cu duioşie.

Atunci *donna* Bettina ridică un deget al mîinii pe jumătate înmănuşate, şi îl ameninţă zîmbind:

— Eu ştiu! – îi zise. S-a măritat, aşa e?… cu bătrînul acela tembel…

Pepè se înroşi, apoi dădu melancolic din cap:

— Nu, – îi răspunse, – nu m-am gîndit deloc…

— Bine, bine… – aprobă mama. Nu te mai gîndi… Nu era pentru tine… O vei găsi, mai tîrziu, o vei găsi pe aceea care ţi-e sortită. Deocamdată n-o s-o laşi singură pe bătrîna ta mamă, nu-i aşa?

Pepè nu a mai reuşit să se stăpînească: emoţionat la culme, luă o mînă a mamei lui şi şi-o lipi puternic de buze:

— Nu, nu, – îi murmură, mîngîind-o cu respiraţia şi sărutînd-o, – niciodată, niciodată, mamă!

Se ridică de la masă. Spuse că voia să se întoarcă la Filomena ca să vadă cum se mai simte, şi ieşi. Auzind numele fiicei ei, *donna* Bettina se tulbură. Nu mai voia să ştie nimic de ea. Cînd se supărase cu ginere-său, chiar din cauza ei, pentru chinul pe care îl suporta din partea lui, a rugat-o să lase copiii şi să se întoarcă acasă. Natural, Filomena a refuzat, şi atunci ea i-a spus că atîta timp cît rămînea cu soţul ei, va fi ca şi moartă pentru ea. Întunecată la faţă, îşi urmări din ochi fiul, fără a-l mai întreba nimic.

Ciro se întoarse tîrziu de la ţară.

— Au venit martorii? – îl întrebă de la început pe Pepè, şi vru să afle condiţiile duelului. Sabia? Aş fi preferat pistolul sau spada. Destul. Rămîi la masă cu noi.

După masă, ştiind că Pepè nu era în stare nici să mînuiască un briceag, îl invită să coboare cu el în birou ca să-i înveţe o lovitură sigură.

— N-am mai exersat de mult; dar, la, nevoie… Ţine! – zise, luînd dintr-un colţ două cravaşe şi întinzîndu-i una lui Pepè. Închipuie-ţi că sînt două săbii.

Pe birou ardea lampa cu gaz, care lumina prea puţin camera. În casă, jur împrejur, linişte mormîntală.

Pepè era copleşit de emoţie: cravaşa şi îngîmfarea arogantă a cumnatului care îl punea în gardă lovindu-l pe picioare, îi păreau o glumă fără rost. În timpul ăsta, Ciro striga, scos din răbdări, fără să-şi dea seama că prin strigătul lui îl speria şi mai rău. În gardă în faţa lui Pepè, începu să-i arate lovitura infailibilă. Dă-i şi dă-i, pînă la urmă se încălzi serios, se înfurie şi strigînd: „Îmi aduc aminte de vremurile de altădată!” – se avîntă într-un asalt nebunesc împotriva bietului cumnat care, apărîndu-şi capul cu braţele, se aplecă sub furia cravatelor şuierătoare, cerînd ajutor şi milă.

Filomena alergă cu lumînarea în mînă:

— Ajutor! Ajutor! Se omoară! Ciro! Pepè!

— Taci toanto! Taci! – urlă la ea gîfîind şi radios soţul, lăsîndu-l pe Pepè care se văită. Nu vezi că glumim?

VIII

RAVI AŞTEPTA

NERĂBDĂTOR DE

aproape două ore, sprijinit de balustrada de fier de pe aleea dinspre ieşirea din oraş, cu ochii îndreptaţi către un punct cunoscut din cîmpia întinsă, verde, plină de văi, ce se deschide la poalele colinei, pe care aveai impresia că stă tolănit Girgenti. Din cînd în cînd sufla tare şi făcea cîţiva paşi sau lovea cu piciorul balustrada, ţinînd ochii aţintiţi spre pata închisă de chiparoşi din cimitirul de la Bonamorone. Şi bolborosea:

— Tocmai acolo, ucigaşi plătiţi! Corbi prevestitori de rele!

La ora aceea Promenada era pustie. La fereastra cazărmii cenuşii din faţă un soldat îşi lustruia o cizmă, fluierînd din toate puterile. Pe şoseaua plină de praf de sub Promenadă, treceau căruţe pline de butoaie cu apă, trase de măgăruşi obosiţi, pe care vînzătorii de apă nu-i cruţau de greutatea timpului lor, după urcuşul nespus de istovitor de la izvorul de apă potabilă de jos, de lîngă cimitir. *Don* Marcantonio se apleca peste balustradă, şi îi chema de sus:

— Hei, ia spune: ai văzut azi-dimineaţă, devreme, două trăsuri acolo jos?

Nimeni nu văzuse nimic.

„Să se fi dus în altă parte? – se întreba teribil de emoţionat Raví. — Sau s-or fi întors în oraş pe alt drum? Nu e cu putinţă! Asta e drumul cel mai scurt. Trebuia să se întoarcă pe aici! pe aici!”

Şi bătea cu podul palmei pe balustrada ruginită.

— Usca-ţi-s-ar limba! – strigă pînă la urmă soldatului care nu mai înceta să fluiere de la fereastra cazărmii.

Don Marcantonio avea remuşcări pentru duelul acela, ca şi cum s-ar fi ţinut din vina lui, cu adevărat, pentru discuţia pe care o avusese cu Alletto cu puţin timp înainte de aurita fetei lui. Nu-i luase bietul băiat apărarea Stellinei, de parcă ea i-ar fi fost cu adevărat logodnică?

El nu voia să admită, nici măcar după sfîrşitul nefericit al petrecerii de nuntă şi după scenele violente ale fetei lui, că raţionamentul lui de la început şchiopăta mult mai mult decît bănuia. Credea mai degrabă că diavolul se distrase vîrîndu-şi coada în petrecerea aceea, sugerînd mai întîi lui *don* Diego să ofere blestematul de păhărel de lichior miresei, aţîţîndu-l apoi pe Alletto şi pe Borrani unul împotriva altuia.

„Ca să mă facă pe mine să disper! se gîndea Raví. Dar nu trebuie să mă dau bătut!”

În oraş se făcea mare haz în legătură cu nunta aceea terminată cu o păruială: numele lui şi al lui *don* Diego erau pe buzele tuturor; se repeta în hohote fraza ridicolă scăpată bietului Pepè: „*Ştiu şi franţuzeşte*”; cele cîteva picături vărsate de *don* Diego pe rochia miresei ajunseseră în gura tuturor o jumătate de sticlă şi se povesteau lucrurile cele mai năzdrăvane şi mai comice despre serata aceea devenită acum de pomină.

Cu o zi înainte de dimineaţa aceea *don* Marcantonio observase că e privit batjocoritor de lume. Nu-l mai salutase nimeni. Ei bine, a

înghiţit-o şi pe asta, prefăcîndu-se că nu-i pasă!

— Cine rîde la urmă, rîde mai bine! Daţi-mi doi sau trei ani de răgaz, şi vom vedea cine a avut dreptate.

Pînă una-alta, el era acolo; da, domnilor, să aştepte cu nerăbdare şi cu legitimă emoţie sfîrşitul duelului. Judeca cu cărţile pe faţă. Da, domnilor. Pepè Alletto, tînăr de treabă, bun, respectuos, îl interesa, şi va fi la timpul potrivit soţul Stellinei devenită bogată, cea mai bogată din oraş, şi amîndoi vor fi atunci fericiţi în ciuda invidioşilor. Şi această fericire i-o vor datora lui. Dar de ce nu se întorceau încă trăsurile?

Don Marcantonio nu reuşi să-şi mai stăpînească neliniştea şi se pregăti să coboare de-a lungul şoselei de sub Promenadă. Îndată ce ajunse în dreptul cazărmii, zări o trăsură în fund, care înainta la pas, plină de praf.

— Iat-o! – exclamă; şi inima îi tresări de bucurie.

Începu să alerge din greu, cu picioarele lui bondoace sub pîntecul respectabil, crezînd că” se ajută bălăgănindu-şi braţele. În ea pare să fie un rănit, desigur; merge atît de încet… Cine o fi? Cine o fi?

O ajunse din urmă.

— Cine e în trăsură? – strigă, gîfîind, cu pălăria în mînă, adresîndu-se birjarului.

Gerlando d’Ambrosio scoase capul din trăsură, clipind din ochi de sub lentilele lari de miop, cu chipul întunecat.

— Ah, bietul *don* Pepè! – exclamă Raví, lovindu-şi fruntea cu palma mîinii şi privind în trăsură.

Pepè Alletto, foarte palid, cu haina pe umeri, cămaşa deschisă pe pieptul bandajat, îi aruncă o privire rătăcită.

— Nu e loc! înainte! – porunci birjarului Nocio Tucciarello cu voce mînioasă.

— Domnule doctor, spune-mi… – se rugă don Marcantonio.

— Înainte! – strigă Tucciarello birjarului.

— *Ecce homo*! Cristos între tîlhari! Mişeilor! Mişeilor! începu să strige *don* Marcantonio cu braţele ridicate, rămînînd în mijlocul şoselei, respirînd greu, cu ochii în lacrimi, şi picioarele care îi tremurau din cauza alergăturii şi a emoţiei.

IX

PEPÈ ALLETTO S-A ALES CU O LO-
vitură serioasă în diagonală, de la umărul stîng pînă jos de tot la şoldul drept: şaizeci şi patru de puncte de cusătură, unul după altul, pe viu. În timpul operaţiei leşinase de două ori.

Dar Tucciarello şi D’Ambrosio nu se necăjiseră atît din cauza sfîrşitului dureros al duelului, cît de atitudinea lui Pepè faţă de

adversar. Nu că acesta ar fi făcut chiar o figură urîtă; dar, îndată ce luase în mînă sabia, Cristoase! – se gîndea Tucciarello, muşcîndu-şi barba, – îndată ce luase în mînă sabia, devenise mai palid decît un cadavru; n-a lipsit mult ca braţele să-i cadă în jos, ca şi cînd sabia ar fi fost de bronz. Să se apere? Să pareze? Da' de unde! Sta ca o marionetă... Şi atunci, bineînţeles, ţac-ţac, la primul atac. Hrrşt! Tot a fost bine că nu l-a nimerit la cap. Borrani l-ar fi despicat în două, ca pe un Pepène.

Ciro Coppa aflînd rezultatul duelului de la martorii adversarului, care se reîntorsoseră în oraş, pregătise un pat pentru rănit. Nu-l putea trimite în starea aceea acasă, soacra sa fiind o bătrînă de şaptezeci de ani.

Aşteptîndu-l, mergea cu paşi mari prin birou şi mormăia insulte şi înjurături împotriva femeilor, piedici şi încurcături în soarta bărbaţilor. Off!, o primă scenă cu soţia bolnavă: strigăte, plînsete, cuvinte grele, leşin – şi de ce? Pentru că un iepure a vrut să joace rolul unui leu. Imbecilul!

— Trăsura! Trăsura! – veni să-i anunţe repede slujnica.

— Să nu intre nimeni! – strigă Coppa, crezînd că în urma rănitului, o mulţime de curioşi va vrea să pătrundă în casa lui. Numai medicul şi bolnavul.

Şi fugi şi el iute după servitoare.

Pepè fu transportat pe un scaun din trăsură în pat. Ciro se repezise să-şi încuie soţia în camera ei.

— Vreau să-i văd! Te rog, Ciro, lasă-mă să-i văd! – îl implora Filomena plîngînd şi bătînd în uşă cu genunchii şi cu mîinile.

Dar Ciro alergase în camera rănitului pentru a-i spune, – în felul lui. Cîteva cuvinte de încurajare:

— Eşti cel mai mare nătărău de pe suprafaţa pămîntului!

— Linişte, domnule avocat, linişte! Are febră... – îi atrase atenţia medicul.

— Nu intră nimeni! – strigă Coppa în nasul medicului, drept răspuns, în exaltarea momentului. Şi repetă: Nu intră nimeni! Mă duc să stau chiar eu la uşă... Vai de cel ce-ar îndrăzni să intre!

Şi reîncepu fuga.!

— Pepè! Pepè! Lăsaţi-mă să-l văd! Vreau să-l văd! Vă rog! – continua să se roage soţia.

Ciro se opri brusc, deschise uşa şi, cu ochii scoşi din orbite:

— Cristoase, Sfînta Fecioară, Dumnezeule, ce vrei? Ţi-i cobor pe toţi din paradis! Nu poţi să-i vezi, ţi-am mai spus! îl dezbracă, e gol! Nu intră nimeni!

Şi, într-adevăr. În ziua aceea nu a primit pe nimeni, nu i-a lăsai să intre nici pe cei mai apropiaţi prieteni ai cumnatului. Doar pe cîţiva, însă, în zilele următoare. În schimb, nu mai era pericol ca vizitatorii să o poată vedea pe Filomena. Biata de ca, din cauza şocului i s-a agravat boala fiind nevoită să rămînă în pat.

Au fost lăsaţi să-i viziteze pe rănit Marcantonio Raví şi Alcozèr, veniţi împreună, cel din urmă ceremonios şi numai zîmbete, celălalt parcă şi mai bondoc, neputincios, din cauza fierei care îi clocotea în trup ca într-o varniţă.

— *Don* Pepè! *don* Pepè, dragă!

Şi izbucnind în lacrimi vru cu tot dinadinsul să-i sărute o mînă, ca şi cînd Pepè ar fi fost pe moarte.

Deşi lungă şi dureroasă, rana nu prezenta nici un risc. Pepè se plînse celor doi vizitatori numai de imobilitatea la care era constrîns, şi cu ochii în ochii lui *don* Marcantonio căuta să afle veşti despre Stellina.

Ravi îi vorbi de grija întregii familii pentru el; şi don Diego confirmă, dînd din cap, mărturisirile socrului. Ah, prin urmare şi Stellina auzise de duel? Pepè simţi o bucurie nespusă, tulburată numai de zîmbetul ciudat cu care îşi însoţea clătinatul său din cap la aproape fiecare cuvînt al lui Raví.

— Veniţi, veniţi să mă vedeţi din nou, – îi invită la sfîrşit Pepè. Voi mai avea mult de suferit, mi-a spus medicul. Nu vă puteţi închipui cîtă plăcere îmi faceţi…

— Plăcere? Dumitale? Şi mic – rosti cu emoţie don Marcantonio. Mi-aş da viaţa, *don* Pepè! Numai Dumnezeu ştie cît am suferit ştiindu-te… Destul! Aici nu pot vorbi. Te salut. Revin mîine… dacă mă lasă să intru. Ştii că în ziua duelului cumnatul dumitale m-a ţinut la uşă? Să mă lase afară pe mine care aş fi vrut să te duc în braţe acasă la mine pentru a te îngriji ca pe copilul meu. Destul. La revedere, *don* Pepè.

Ravi reveni într-adevăr nu a doua zi, ci la cîteva zile după aceea, şi se întreţinu îndelung cu Pepè; îi spuse că în fiecare zi îşi trimitea soţia la *donna* Bettina să-i ducă veşti despre el, să o încurajeze, să-i ţină companie, pentru că sărmana de ea se consuma de mînie şi de durere pentru că nu putea să vină să-i vadă fiul; îi vorbi apoi despre casa frumoasă a lui *don* Alcozèr, despre felul în care acesta îşi trata soţia care, în sfîrşit, s-a potolit, despre vizitele pe care el le făcea Stellinei în fiecare zi ca să o sfătuiască să fie prudentă şi răbdătoare:

— Pentru că, înţelegi, *don* Pepè, dragă? Bătrînul, pe de o parte, e conştient de vîrsta sa, pe de alta, însă, ştii, îi place să se distreze, aşa că… e limpede? lume în casă, tineri… Dacă pe de o parte asta îmi face plăcere, pentru că Stellina se distrează şi nu stă singură-singurică, pe de alta mi-e teamă că dă motiv gurilor rele să clevetească. Ştii cum e în oraşul ăsta… Se duc acolo şi prietenii dumitale: fraţii Salvo cu verii Garofalo, buni băieţi, veseli, ştiu… şi cît despre Stellina, nu pentru că este fata mea, dar dumneata o cunoşti: un înger! Totuşi, ţi se pare normal să pui paie pe foc? Dar destul, eu nu mă mai amestec: acum trebuie să se gîndească la toate soţul ei, care ar fi cazul să aibă destulă experienţă, nu crezi? Dar, de altfel, ştir cum se spune? Mai degrabă ştie un nebun ce e în casa lui, decît o sută de înţelepţi în casele vecinilor.

„Şi Stellina? Stellina?” ar fi vrut să întrebe Pepè.

„Rîde, cîntă, glumeşte cu fraţii Salvo, cu Garofalo, în timp ce eu stau aici nemişcat în pat din cauza ei?”

X

CÎŢI SPINI A AVUT DIN ZIUA aceea patul pentru bietul Pepè!

— Spuneţi-mi, domnule doctor, cînd mă voi putea da jos din pat? Nu mai pot!

Dar medicul nu-i da ascultare: rămînea la el numai cîteva minute, preocupat de cu totul altceva: de pericolul în care se afla în momentele acelea doamna Filomena. Şi Coppa care nu voia să accepte situaţia pretinzînd de la medie vindecarea soţiei, ca şi cum, suferind şi cheltuind mult pentru ea, ar fi fost îndreptăţit să nu o piardă! De o săptămînă nu închidea un ochi, nu se hrănea decît rareori cu cîte un fleac, acolo, lîngă pat, şi atunci forţat de soţia sa, de la care nu-şi lua ochii nici o clipă. Credea că poate lupta astfel împotriva morţii, şi nu i se părea cu putinţă ca aceasta să-i ia soţia de sub ochi, în timp ce el îşi manifesta voinţa fermă, vigilentă, gata de a se război cu moartea, în apărarea ei. Nu asculta pe nimeni, pentru a nu slăbi o singură clipă tensiunea aceea violentă a tuturor puterilor fiinţei lui, în paza bolnavei. Şi dacă medicul îi spunea ceva:

— Nu ştiu nimic, îi răspundea invariabil. Fă dumneata: numai dumneata eşti responsabil. Eu stau aici. Nu mă plîng de nimic.

Dar la sfîrşit medicul ceru un consult şi, primind de la colegi asigurarea că făcuse tot ce fusese posibil pentru bolnavă, vru să-şi decline orice răspundere. Doamna Filomena era pierdută.

Ciro Coppa îl dădu afară pe medic, insultîndu-l; apoi părîndu-i-se că acolo, în casa aceea, unde ştiinţa s-a dat bătută în faţa morţii, apărarea soţiei ar fi fost compromisă, scoase din şifonier o rochie.

— Ţine, îmbracă-te repede, îi spuse. Te vindec eu! Mergem la ţară; aer bun, plimbări… Le arăt eu acestor şarlatani, impostori, cum se vindecă bolnavii! Vrei să te ajut să te îmbraci? Te rog, Filomena, nu te descuraja! Nu mă dezamăgi! Tu mă iubeşti… Eu…

Un nod de plîns îl sufocă pe neaşteptate. La propunerea lui disperată soţia închise ochii cu o mîhnire resemnată: două lacrimi i se prelinseră pe obraji, li făcu semn să se apropie de pat. Ciro se repezi imediat, vibrînd de efortul cu care îşi înfrîna emoţia violentă. Şi atunci muribunda îi trecu braţul în gulerul gîtului şi cu mîna nesigură îi mîngîie părul.

— Fă-mi un bine, murmură. Un preot…

Ciro, aplecat pe pieptul ei, izbucni într-un plîns furios, ca şi cum durerea, muşcîndu-l, l-ar fi scos din fire.

— Nu ai încredere în mine, Filomena? – răcni în hohote violente. Apoi, ridicîndu-se, schimbat în totul, teribil: Şi ce păcate poţi avea tu pe conştiinţa ta, de mărturisit preotului?

— Cine nu are păcate, Ciro? – suspină muribunda.

El ieşi din cameră cu mîinile în păr. Porunci servitoarei să cheme un preot.

— Bătrîn! bătrîn! – îi strigă; şi fugi repede din casă să nu asiste la spovedanie.

Timp de două ore rătăci în sus şi în jos pe Promenadă, căznindu-se să-şi închipuie păcatele pe care soţia le mărturisea preotului în momentul acela.

„Ce păcate?... ce păcate? Păcate doar gîndite, desigur.., păcate numai intenţionate... Pe cine mai văzuse soţia lui?... Lucruri trecute... păcate vechi.

Şi se plimba cu mîinile în şolduri, chipul contractat de gelozie şi ochii scăpărînd scîntei.

În aceeaşi noapte, Filomena muri. Pepè dori să se ridice cu orice preţ ca s-o vadă pentru ultima oară şi să o sărute pe sora lui pe frunte. Ciro s-a închis în camera copiilor trimişi la bunică şi s-a prăbuşit pe un pat, muşcînd şi sfîşiind pernele ca să nu urle.

În ziua următoare porunci să se pună masa, şi trimise să-i fie aduşi copiii de la bunică. Bătrîna servitoare îl privi în ochi, temîndu-se că a înnebunit.

— Masa! – îi strigă Ciro din nou. Şi pregăteşte un loc şi pentru doamna.

Vru ca toţi, Pepè şi copiii lui, să ia loc împreună cu el la dejun.

— Aici poruncesc eu! – strigă, bătînd cu pumnii în masă şi *brum*! pahare, tacîmuri, săreau în aer. Aici poruncesc eu! Gîndiţi-vă ce ar suferi Filomena dacă ar şti că din cauza ei copiii ar rămîne nemîncaţi! Să mîncăm!

Umplu o farfurie pentru soţie, ca de obicei. Apoi vru să dea un exemplu, şi începu să mănînce el; dar, îndată ce îşi duse lingura la gură suflă cu putere şi îşi băgă în gură şerveţelul şi apucîndu-l cu dinţii strigă cu o voce sufocată ’

— Filomena! Filomena!

Totuşi, de îndată ce copiii încremeniţi se apucară să strige cu el: *brum*! alţi pumni în masă.

— Tăcere! Aici poruncesc eu! Mîncaţi! Nu o supăraţi, copii, pe mama voastră! Ea e aici, aici lîngă noi... ne vede pe toţi... o doare dacă nu vă vede mîncînd o zi întreagă, băieţi... Mîncaţi! Mîncaţi!

XI

DOLIUL PURTAT DUPĂ

surorii lui şi paloarea lăsată de lunga convalescenţă îl avantajau pe Pepè, apărînd mai „interesant” în ochii Stellinei, ca şi cum s-ar fi îmbrăcat în negru pentru ca, care luase de soţ pe altcineva.

În prima seară cînd i s-a permis să iasă din casă s-a îndreptat spre casa lui Alcozèr, pe strada Porta Mazzara. Urcînd scara îşi simţi inima bătînd atît de puternic, încît, după cinci sau şase trepte, fu nevoit să se oprească pentru a-şi recăpăta respiraţia. Ajungînd la penultimul etaj, s-a simţit crunt rănit, auzind vocea Stellinei care cînta o romanţă, acompaniată la pian de Mauro Salvo: fără îndoială.

— Cîntă, cîntă, ingrata!

Se sprijini de zid şi îşi acoperi ochii cu mîna.

Se auziră aplauze, şi printre acestea rîsete argintii. Pepè se dezmetici, urcă ultimele trepte, trase de cordonul clopoţelului.

— Pepè! – strigă surprins Gasparino Salvo, venind să deschidă uşa, şi îndată se duse plin de bucurie să anunţe în salon: – Pepè! Pepè Allello! A venit Pepè!

Fifo şi Mommino Garofalo şi Totò Salvo veniră repede în antreu. *Don* Diego care moţăia pe divan, trezit de aplauze şi de glasuri, se ridică în picioare, prostit, privind pe Mauro Salvo care rămăsese pe fotoliu şi pe Stellina care, cu un genunchi sprijinit de scaunul pianului şi o mînă pe clape, privea absorbită flacăra lumînării de pe pupitru cu note.

Pepè intră în primirea gălăgioasă a prietenilor, palid, încurcat, şi cu ochii plecaţi întinse mîna Stellinei, care îi întinse pe a sa, inertă şi rece. În timp ce *don* Diego, înclinîndu-se şi gesticulînd larg cu braţele, îi spunea:

— Trăiască! Trăiască! Iată-te aici între noi, în sfîrşit! Te-ai vindecat de tot? Felicitări. Ia loc aici, lîngă mine.

Numai Mauro Salvo nu-i spuse nimic lui Pepè. Din fotoliul în care era înfundat, îl privi cu răceală printre pleoapele care îi căzeau dintr-o infirmitate peste ochii bulbucaţi, şi cărora nasul în sus părea că le porunceşte cu o încăpăţînată mîndrie să se ridice.

Pepè îşi opri o clipă privirea asupra lui, apoi se întoarse spre Stellina, şi întrebă:

— Deranjez cumva?

Don Diego îl încurajă:

— Cum poţi vorbi aşa, scumpe *don* Pepè! Ce plăcere şi ce onoare. Te-am aşteptat seară de seară, vorbind despre dumneata. Adevărat, domnii mei?

Toţi, afară de Mauro Salvo şi Stellina, au confirmat.

— Ba chiar – reluă *Don* Diego, – am suferit cu toţii de nenorocirea în care ai intrat.

— Biata doamnă Filomena! – exclamă Fifo Garofalo, ridicîndu-şi ochelarii pe nas.

Urmă, în amintirea moartei, un moment de tăcere, timp în care

Pepè dădu uşor din cap.

— A contribuit – zise apoi – la grăbirea sfîrşitului, şi spaima pe care a avut-o cu mine, biata de ea.

— Spaima, iartă-mă, a cuprins-o, – interveni răutăcios Mauro Salvo cu ochii plecaţi şi cu nasul ridicat, – pentru că, dacă e adevărat ceea ce se spune, cumnatul tău a închis-o cu cheia într-o cameră şi nu i-a permis să intre să te vadă, astfel că şi-a închipuit că eşti pe moarte; dacă ţi-ar fi putut vedea rana aceea fără importantă…

— Fără importantă? – întrerupse, mirat, Mommino Garofalo. Cîte puncte, Pepè?

— Şaizeci şi patru, răspunse Pepè, modest.

— Da, reluă Mauro privind printre pleoapele lăsate pe cei de faţă, – dar fără îndoială nici rană mortală, nici de speriat.

— Desigur, desigur, – aprobă Pepè pentru a încheia discuţia. Acum, vedeţi! Urcînd, am auzit că doamna Stellina cînta o romanţă… Am venit, aşadar, să tulbur atmosfera.

— Iarăşi? Ţi-am spus că nu, scumpe *don* Pepè!

Şi *don* Diego îi explică lui Allelto în ce fel se petreceau serile în casa sa, intercalînd ici şi colo reflecţii asupra vieţii lui stupide şi a bătrîneţii blestemate. „*Sic vivitur, sic vivitur*”* … Compania altora era pentru el mai necesară decît pîinea; dar companie de tineri, se înţelege! De bătrîni ca el nu avea nevoie. Vai, lui nu-i rămînea altceva de făcut decît să vadă şi să audă, să audă şi să vadă… Dar era mulţumit.

Vorbind, *don* Diego avea pe buze zîmbetul acela ambiguu pe care Pepè îl observase în timpul vizitei pe care i-o făcuse. Împreună cu clon Marcantonio. Dar de data aceasta zîmbetul acela părea a fi mai degrabă adresat lui Mauro Salvo, înspre care se îndreptau ochii lui don

Diego deseori. Degeaba, totuşi, Pepè se arătă neliniştit de asta. Zîmbetul avea o semnificaţie mult mai adîncă decît gelozia. Într-adevăr, *don* Diego îşi dăduse seama încă din primul moment că Salvo se îndrăgostise de Stellina; dar de iubirea aceasta, dat fiind un plan al lui, secret, nici vorbă să se teamă, dimpotrivă, se bucura. Mauro era urît la faţă şi grosolan în felul de a se purta; Stellina nu l-ar fi acceptat niciodată. În schimb, bătrînul se temea de el, de Pepè, protejat de socrul lui şi puternic acum datorită prestigiului obţinut prin duelul pentru soţia lui. Cu toate acestea, el a aşteptat cu adevărată nerăbdare apariţia lui, pentru că din seara asta Stellina urma să se afle între două focuri: cei doi rivali aveau să se păzească unul pe altul, pe rînd, iar el se va putea odihni astfel liniştit şi sigur; expedientul pentru a se bucura fără pericol de compania celorlalţi tineri veseli şi fără prejudecăţi, atingea un efect optim. Iată de ce bătrînul zîmbea în felul acela.

Conversaţia se însufleţi treptat, şi la ea luă parte şi Stellina, care, totuşi, din cînd în cînd, arunca o privire rapidă şi neliniştită spre balcon,

* Astfel se trăieşte.

unde se dusese Mauro Salvo, apropiind încet-încet obloanele în spatele lui, în timp ce ceilalţi se întreţineau. Acum el stătea acolo cu spatele la salon, cu coatele sprijinite pe balustrada de fier a balconului, cu capul între mîini, privind cîmpia neagră cufundată în noapte.

Don Diego observase dispariţia lui Mauro din salon înaintea Stellinei; şi la un moment dat voi să-i cheme:

— Şi vino aici, Doamne sfinte! Te poţi alege cu o răceală, e frig.

— Mă doare tare capul, – se scuză Mauro, întunecat, reintrînd şi închizînd obloanele.

Don Diego, lăsînd să i se vadă în ochi rînjetul buzelor nemişcate, îl privi o clipă; apoi îi spuse cu dragoste:

— Ei, da, ţi se vede pe faţă, bietul de dumneata! Curaj! Nu-ţi pierde curajul!

XII

ÎNTR-UNA DIN SERILE ACELEA S-A hotărît pentru duminica următoare o excursie la Temple: întîlnirea, la şapte dimineaţa.

Cu ajutorul fraţilor Garofalo şi al celorlalţi doi Salvo, *don* Diego l-a convins pe Pepè să ia şi el parte, în ciuda doliului recent: şi atunci Mauro s-a scuzat că nu poate veni.

Într-adevăr, numai el a lipsit la întîlnire. *Don* Diego a simţit că-l doare un braţ şi ar fi vrut să amîne sau să contramandeze excursia cu scuza că timpul nu i se părea destul de frumos. Ce-i drept, cerul nu era senin, aveau să înceapă primele ploi de toamnă. Dar tinerii prieteni şi Stellina declarară că pentru o plimbare dimineaţa aceea nu putea fi mai potrivită; astfel că pînă la urmă *don* Diego a trebuit să cedeze.

Stellina se arăta mulţumită; glumea cu Fifo Garofalo care declarînd că-i era frig îşi adusese şi pardesiul. Pepè o vedea rîzînd şi zîmbea, ca şi cum ar fi fost o oglindă în faţa ei.

Dar cînd au ajuns la capătul Promenadei, iată-l pe Mauro Salvo sprijinit cu coatele pe un pilastru al balustradei şi eu mîinile sub bărbie. Cea care l-a descoperit prima a fost Stellina; strîngînd buza între dinţi, punînd şi un deget pe gură, luă din mîna lui Pepè bastonul şi fugi uşor. În vîrful picioarelor, pînă ce, lungind braţul înarmai astfel, a putut încet-încet să împingă borul pălăriei lui Mauro. Acesta se întoarse brusc, furios; dar o văzu lîngă el pe Stellina care îl ameninţa foarte serioasă cu acelaşi baston, în hohotele de rîs ale celorlalţi.

Aşa că se alătură şi el grupului. Rîdeau toţi şi Stellina părea cea mai veselă. *Don* Diego îi privea pe cei şase tineri şi pe soţia lui şi se îmbăta de bucuria lor, grăbindu-se în urma lor, pe şoseaua în pantă.

— Încet, băieţi, încet... – îi povăţuia din cînd în cînd, gîndindu-se la drumul lung şi la anii pe care îi purta eu el; ridica apoi ochii la cer şi

strîmba din buze.

Spre răsărit cerul se întuneca tot mai mult: acolo jos, în fund, departe, pe înălţimile vinete de pe Crocca, ceaţa se îngroşa ameninţătoare; poate că ploua. De cîtva timp se pornise un vînt uşor şi rece, care părea că însufleţeşte copacii, în speranţa că peste puţin timp vor fi scăldaţi de ploaia atît de aşteptată. Şi din cîmpia uscată, înţesată cu mărăcini, veneau trilurile bucuroase ale ciocîrliilor care poate anunţau şi ele ploaia apropiată şi rîsetele unor coţofene.

Cînd grupul ajunse lîngă mica biserică normandă San Nicola, înconjurată cu pini maritimi şi chiparoşi, la începutul unei cotituri a şoselei, *don* Diego, simţind cîteva picături pe dosul palmei, îi sfătui:

— Domnii mei, să rămînem aici. Nu mi se pare prudent să ne aventurăm pe vremea asta pînă la Temple. Credeţi-mă, nu am îmbătrînit degeaba.

— Nu! Nu! – strigară toţi în cor. Sînt nori trecători! Nu va ploua!

— Domnii mei, va ploua cu siguranţă, replică *don* Diego. Dar facă-se voia tineretului: curaj şi înainte, băieţi!

După San Nicola şoseaua mai înclinată le făcu coborîrea mai uşoară sub ameninţarea ploii. Şi peste puţin timp se aflau în faţa măreţului templu al Concordiei, încă întreg, aerian pe povîrniş şi deschis cu maiestosul peristil spre păduricea de migdali şi de măslini, numită păduricea Civita în amintirea vechiului oraş care se ridica acolo. Păduricea foşnea agitată sub norii grei, încărcaţi de apă, şi pe sus vibrau vîrfurile colosalilor chiparoşi ridicaţi în mijlocul migdalilor şi măslinilor ca un pluton vigilent, paznic al vechiului Templu.

În liniştea austeră, strigătele de bucurie ale grupului răsunară straniu printre coloanele imense. Stellina, rămasă suspendată pe treapta pe care se poate urca pe postamentul înalt, aproape în întregime distrusă înspre pronaos, chemă pe cineva în ajutor. Îndată Mauro Salvo alergă şi o sprijini.

Fifo Garofalo, expert în arheologie, cu faţa de masă pe umeri şi cu pălăria cu boruri de artist potrivită pe vîrful capului:

— Veniţi, o profani! – strigă, urcînd pe o piatră uriaşă din mijlocul templului. Mulţime nereverenţioasă, apropie-te! nu, aşteaptă… – (coborî de pe piatră). — Doamna Stellina să ni se prezinte ca o zeiţă; ridică braţele… aşa. Adoraţi, o profani, pe zeiţa Concordia! Eu, preot în plină funcţie, rostesc cu glas tare: — Să bem în cinstea ei şi să facem libaţiuni şi să ne rugăm… Dar nu, aşteptaţi! aşteptaţi!

Toţi, în afara Stellinei, care-şi luase o atitudine de zeiţă, s-au repezit la coşul cu alimente adus de servitoare.

— Tu, Pepè, – adăugă Fifo strigînd, – tu, ministru subaltern, întreabă-i pe cei de faţă: cine sînt cei ce compun această adunare?

— Flămînzii! – răspunseră toţi în cor, inclusiv zeiţa, Stellina.

— Nu, nu! Trebuie să se răspundă cu voce tare: *Oamenii cumsecade*! Şi dacă nu o spuneţi tare, nimeni nu vă crede. Hai, hai, oferiţi un biscuit fără pată acestei si-*donna* Concordia…

— Şi aprindeţi un chibrit! – adăugă Pepè, privind cerul care se înnegrise brusc, de parcă s-ar fi coborît noaptea.

— Sfinte Dumnezeule, de asta îmi era teamă! – gemu lipit de o coloană *don* Diego Alcozèr.

— Atacaţi coşul cu bunătăţi, şi să se descurce fiecare cum poate, fără nici o umbră de educaţie! – exclamă Gasparino Salvo, dînd exemplu.

Se avîntară toţi, afară de *don* Diego, spre coş, apucînd fiecare ce-i căzu la mînă; în timpul ăsta picături grele de ploaie cădeau cu putere de parcă ar fi căzut grindină de sus.

— Să ne adăpostim în vreo casă! – îi rugă *don* Diego. Hai, să fugim repede!

Fugeau cît puteau de repede din Templu: ploaia se înteţi dintr-odată, devenind tot mai deasă; se repezi cu o violenţă extraordinară, de parcă s-ar fi deschis stăvilarele cerului.

— Doamne Dumnezeule! – strigă *don* Diego strîngîndu-se în sine, sub furia apei.

Stellina şi cei şase tineri rîdeau. Ajunseră la casa cea mai apropiată, dar poarta de fier a curţii era închisă. Lovituri de picioare în gardul de fier şi strigăte de ajutor. Nu era ploaie, era potop.

Fifo Garofalo îşi scoase pardesiul şi cu concursul celorlalţi îl întinse în chip de baldachin deasupra Stellinei şi a lui *don* Diego. Apă, apă, apă. Curînd îmbrăcămintea era leoarcă.

— La San Nicola! – strigă Mauro Salvo, luînd de mînă pe Stellina şi pornind în fugă înainte.

— La San Nicola: e o streaşină mai mare! – aprobară ceilalţi, urmîndu-i.

Şi, în sus, pe şoseaua în pantă care devenise un torent.

Sub streaşina mînăstirii, *don* Diego, ud ca şi ceilalţi, începu să tremure, neajutorat.

— O să mă aleg cu o răceală! Blestemată fie clipa în care am ieşit din casă… Desigur, e vina mea!… Ud leoarcă… Nu simţiţi ce aer rece?

Furia apei încetă dintr-odată: pentru un moment. Păru că se luminează.

— Dar ce! plouă… priviţi…

Şiroaiele de ploaie cădeau, da, mai subţiri şi mai rare, dar continui. Totuşi, pentru a se sustrage, aşa uzi cum erau, curentului de aer de sub streaşină, hotărîră să o pornească în alt loc pentru a căuta un adăpost mai bun, mai sus.

— Este inutil, *don* Diego! – observă Fifo Garofalo, după ce bătuse la poarta unei alte case. Azi e duminică: la ora asta, ţăranii sînt la slujbă în oraş. Mai degrabă să ne facem curaj, şi la drum! Parcă plouă mai puţin; să sperăm că încetează de tot.

— La drum! La drum! – aprobă bietul *don* Diego. Dar veţi vedea că o să ajung mort.

Frica îmboldea bătrîneţea gîfîitoare şi *don* Diego mergea în fruntea

grupului. Ploaia se înteţi din nou.

— Daţi-mi mîna! Lăsaţi-vă dus de noi, îi spuseră Totò Salvo şi Fifo Garofalo.

— Mor! mor! – gemea din cînd în cînd *don* Diego tras de cei doi tineri care nechezau ca nişte cai, dînd din picioare şi din cap, bine dispuşi sub ploaia furioasă şi în rîsetele celor care îi urmau.

Ajunseră în oraş cu răsuflarea tăiată, cu îmbrăcămintea lipită de corp. *Don* Diego vru să intre iute în pat, îi clănţăneau dinţii, vibra tot de-ţi inspira şi teamă şi milă.

— Un medic… un medic… sînt mort! Îl vreau lîngă mine pe Marcantonio…

Fifo Garofalo fugi după medic; Pepè Alletto, rugat de Stellina, după *don* Marcantonio. Ceilalţi plecară la casele lor foarte mîhniţi şi deprimaţi.

XIII

— OH. DRAGĂ BĂIETE! DE UNDE vii pe timpul ăsta mizerabil! – strigă Raví văzîndu-l pe Pepè ud de ploaie din cap pînă în picioare şi plin de noroi.

Pepè îi povesti pe scurt aventura şi îşi manifestă remuşcarea pentru îmbolnăvirea neaşteptată a lui *don* Diego.

— Totul e de la Dumnezeu! – îi răspunse *don* Marcantonio, îmbrăcînd în grabă un pardesiu. Moare? Dacă nu ar fi un creştin, aş zice că mă bucur. Ah, i-a făcut plăcere să vină cu voi tinerii? O merită! Nu o spun pentru dumneata, *don* Pepè: dumneata nu ai nici un amestec. Aici e mîna lui Dumnezeu. Rosa, umbrela… Să mergem, *don* Pepè.

Găsiră pe *don* Diego în prada delirului, cu o febră de cal, şi Stellina care plîngea, speriată de cuvintele fără nici o raţiune ale soţului care o lua drept una sau alta din soţiile dinainte, socotind-o răspunzătoare de isprăvile pe care i le făcuseră acestea.

— Eşti sufletul Luzzei, tu? Te implor, în numele Domnului, spune-mi ce vrei de la mine?

Delirul dură multă vreme; apoi duhurile îl părăsiră pe *don* Diego, care zăcea în febră puternică.

Stellina, Pepè şi *don* Marcantonio l-au vegheat pe bolnav toată noaptea. În liniştea adîncă, pieptul lui *don* Diego începu să fiarbă.

— Asta e pneumonie, nu altceva! – constată *don* Marcantonio.

Şi toţi trei se priviră în ochi la lumina slabă a lămpii.

Într-adevăr, pneumonia se declanşă în dimineaţa zilei următoare, şi medicul declară că *don* Diego nu va putea rezista mult.

În faţa morţii, aproape în aşteptare acolo, lîngă patul în care trupul firav al lui *don* Diego zăcea acoperit de pături, cu coada lui de păr ca

un şarpe pe pernă, lîngă craniul lucios înroşit de febră, cei trei care îl vegheau încercau aproape o remuşcare secretă care le venea din gîndurile şi din promisiunile legate de moartea aceea. Mai puternic o simţea Pepè; mai puţin decît toţi Stellina. Şi cînd lui *don* Marcantonio, în tăcere. Îi scăpă de pe buze, privindu-şi fata şi pe prietenul ei:
— „Iată-ne aici, copiii mei”… – toţi trei suspinară, plecîndu-şi capetele, ca în aşteptarea, nu a eliberării, ci a unei adevărate nenorociri.

Şi în tot timpul bolii, nu au precupeţit nici o îngrijire pentru clon Diego, prins de un fir de viaţă, ca de o rădăcină la marginea unei prăpăstii; l-au asistat pe rînd. Atenţi şi plini de bunăvoinţă. Şi ca şi cum conştiinţa lor ar fi simţit o uşurare şi o bucurie în acordarea îngrijirii, fiecare voia să-şi ia asupra sa sarcina, şi să-i scutească pe ceilalţi, întrecîndu-se în amabilităţi şi rugăminţi insistente să se hrănească cu ceva şi să se odihnească.

Mai puţin decît ceilalţi, se menaja Pepè: dar puterea cu care rezista voiniceşte la somn sau la foame, nu-i venea din voinţă; nu putea pur şi simplu nici să doarmă, nici să mănînce, susţinut de gîndul şi sentimentul propriei fericiri iminente; ajunsese, ajunsese în pragul fericirii, încurajat de privirile, de cuvintele Stellinei, avînd certitudinea că ea îl iubea, după zilele acelea de intimitate, şi că şi ea se simţea ajunsă în pragul unei vieţi noi, mulţumite.

Don Marcantonio nu-i scăpa din ochi.

„Se aprind!” – îşi spunea, strîngînd buzele.

Pînă cînd într-o seară, trecînd pe coridor, i se păru că aude în salon ceva pe întuneric, asemănător sunetului unui sărut şi începu să tuşească. Mai tîrziu, îl chemă la el pe Pepè, deoparte, şi îi spuse încet:

— Don Pepè dragă, te rog, prudenţă! Fii bărbat… Aşa cum vrea Dumnezeu, se pare că am ajuns unde am vrut…

Pepè se prefăcu că nu înţelege, şi îl întrebă cu un aer nevinovat:

— Ce vrei să spui?

— Nimic, – reluă *don* Marcantonio. Dar repet, prudenţă. Gîndeşte-te, pentru Dumnezeu, că soţul feste încă acolo. Animalul ăsta este în stare să învie: se pare că are şapte suflete, ca pisicile. Şi atunci, ce figură fac eu? Nimic, *don* Pepè… În două cuvinte: ori eşti prudent, ori te invit afară cît ai clipi. Nu admit măgării.

XIV

DEŞI *DON* DIEGO INTRASE ÎN CON-
valescenţă, Pepè Alletto ieşea, într-o seară, radiind de fericire din casa lui, cînd, ajungînd la colţul străzii Rabato, dincolo de Via Mazzata, se trezi faţă în faţă cu Mauro Salvo care îl aştepta în tovărăşia fraţilor lui şi a verilor Garofalo.

Fără să aibă nevoie de prea multă perspicacitate, Pepè îşi dăduse

seama, încă din prima clipă cînd o revăzuse pe Stellina în casa soţului, că Mauro Salvo era îndrăgostit, însăşi Stellina îi confirmase acest lucru rîzînd. Nici un pericol deci din această parte. Dar Pepè îl cunoştea bine pe Salvo şi îl ştia capabil de orice violenţă. Astfel că, nu de frică, dar pentru a nu da loc vreunei scene compromiţătoare, se comportase pînă acum în aşa fel, încît să nu-i ofere nici cel mai mic pretext. În plus, se simţea protejat de bunăvoinţa fraţilor acestuia, Totò şi Gasparino, şi a verilor Garofalo care dezaprobau intenţiile lui Mauro, nu pentru altceva, dar le închidea uşa casei Alcozèr, unde, în prezenţa Stellinei, distrîndu-se pe seama bătrînului ei soţ, petreceau seri delicioase.

Dar, în ultimul timp, din cauza bolii lui *don* Diego uşa casei rămăsese închisă pentru ci; şi acum ei s-au aliat cu Mauro, dacă nu în gelozia pe care acesta o simţea, cel puţin în invidia faţă de Pepè, pentru care uşa continua să fie deschisă. Pepè şi-a dat seama de această schimbare din sufletul prietenilor, şi a căutat de mai multe ori să-i îndepărteze de la acest gînd. Dar acum, iată că îl aşteptau cu Mauro în frunte.

Mauro îi spuse brusc, oprindu-l:

— Vino cu mine. Trebuie să-ţi vorbesc.

— De ce? – îl întrebă Alletto, încercînd să-i zîmbească. Nu poţi să-mi vorbeşti aici?

— E prea multă lume, îi răspunse sec Salvo. Mişcă.

Pepè făcu o strîmbătură şi strînse din umeri, pentru a da de înţeles că nu putea să-şi închipuie ce-ar fi putut să vrea de la el cu aerul acela plin de mister, şi apoi îi spuse:

— Eu cred… nu ştiu… că-mi văd de treburile mele fără a supăra pe nimeni.

Dar Salvo îl întrerupse cu glas tare, violent:

— Treburile tale? Care, tu care eşti un prăpădit şi un sărăntoc?

— Oh! – exclamă Pepè. Bagă de seamă cum vorbeşti…

— Un prăpădit, da; – îi replică Mauro, postîndu-i-se în faţă, ameninţător. Şi nu mai răspunde, că-ţi dau cîteva palme de te înnebunesc.

Pepè ridică ochii spre cer, cu gura deschisă, ca pentru a spune: — „Îmi pierd răbdarea!” – apoi răbufni:

— Ascultă, dragul meu: nu-mi face plăcere şi nici nu vreau să mă cert cu cineva.

— Bine! – se grăbi să încheie Mauro. Dacă tot vrei să faci pe oaia, fii atent numai ce-ţi spun: să nu mai pui piciorul de acum înainte în casa lui don Diego Alcozèr.

— Cum! De ce? Cine mă poate împiedica?

— Eu!

— Tu? Şi de ce?

— Pentru că aşa vreau! Dacă nu mă mai duc eu, nu trebuie să te mai duci nici tu. Nici tu, nici altcineva, ai înţeles?

— Asta-i bună! Şi dacă Raví mă ia cu el?

— Ajungi la poartă, şi stînga împrejur! Dacă nu, o păţeşti: mîine seară voi fi acolo: dacă te văd intrînd, vai de tine! Nu-ţi spun altceva. Şi acum, du-te acasă.

— Bună seara, – apucă să spună Pepè în emoţia care-l prostise, provocată de ordinul peremptoriu.

XV

AUZIND CLOPOŢELUL DE LA UŞA,
donna Bettina nu uită nici în seara aceea să strige:

— Ştergeţi-vă pantofii!

— Mi i-am şters, – răspunse Pepè, intrînd – pe pantalonii unora care nu-şi văd de treaba lor.

Mama se sperie:

— O altă ceartă?

— Nu… dar nici departe n-am fost! se grăbi să o asigure Pepè. N-a lipsit mult să fac o altă prostie.

— Pepè, copilul meu, alte nebunii? – gemu *donna* Bettina, pronunţînd pe un ton drăgăstos această întrebare, pe care obişnuia să o pună fiului ei.

Părea îmbătrînită cu zece ani, după moartea Filomenei. Nu a vrut să-şi arate cu lacrimi durerea, dar era evident că aceasta, în tăcere. Îi devora sufletul."

Pepè, ridicînd pumnul în aer, strigă:

— Îi aranjez eu de sărbători! Am duelat o dată! Ah! o să vedem… o să vedem noi…

Şi începu să umble prin cameră în sus şi în jos, ca un pui de leu în cuşcă. *Donna* Bettina îl privea cu gura deschisă, ca prostită; apoi îl întrebă, împreunîndu-şi mîinile:

— Te rog, spune-mi ce ţi s-a întîmplat, Pepè! Mă omori!

— Nimic, – îi răspunse fiul. Unii prieteni ai mei… Mîncăm sau nu mîncăm în seara asta?

— Pepè, – îţi atrag atenţia că o oarecare vîrstă am şi eu şi nu mai pot suporta unele neplăceri… nu mai pot… Nu mai pot… Tu vei fi cauza morţii mele… numai tu, ştii? numai tu…

— Bine… destul, mamă, să nu mai vorbim! – oftă Pepè, şi se apucă să mănînce cu poftă ca şi cum trupul lui voia să fie compensat de ruşinea suferită prin afront.

„Lăsaţi-l să moară, şi vom vedea!" – se gîndea, făcînd aluzie în sinea lui la *don* Diego.

Amîna astfel mental întîlnirea cu Salvo la moartea lui Alcozèr, ca să nu-şi oprească gîndul la ziua următoare, în care, conform ameninţării, şi-ar fi găsit rivalul în faţa porţii lui *don* Diego. Privind în

viitor, simţea cum poziţia lui faţă de aceea a lui Salvo era cu mult mai puternică; dar sentimentul acesta nu reuşea să-i întărească deplin pentru proba zilei de mîine.

În timpul nopţii nu închise un ochi, gîndindu-se la ceea ce ar fi putut răspunde, la un moment dat, rivalului.

În acelaşi timp, în patul de alături, *donna* Bettina, care nu-şi mai găsea liniştea, avea un vis foarte ciudat. I se părea că-l vede pe *don* Diego zîmbind ceremonios; i se înclina cu o mînă pe inimă, îngenunchea la picioarele ei, îi lua o mînă şi i-o săruta, suspinînd: „Oh, Bettina, drept răsplată pentru vechea iubire!” Ea izbucnise în rîs, şi *don* Diego, rănit de rîsul ei, îi făcea această propunere: ar fi cedat-o pe soţia lui, prea tînără pentru el, lui Pepè, cu condiţia ca Bettina să-i accepte pe el drept soţ: „Unire a doi bătrîni care se gîndesc la linişte, unire a doi tineri care ard de iubire..

În acest moment ea se trezi, şi-i surprinse pe Pepè care, aşezat pe marginea patului, cu spatele sprijinit de perna ridicată pe tăblia patului, spunea cu dinţii strînşi, cu un braţ în aer:

— Şi eu te omor!

— Pepè, strigă ea. Ce spui? Ce ai?

— Nimic… mă gîndesc!

— Noaptea? Spune-mi ce ai?…

— Nu mi-e somn, şi mă gîndesc, răspunse Pepè plictisit. Dormi… dormi…

Donna Bettina tăcu pentru o clipă şi puse din nou capul pe pernă; apoi întrebă încet, insinuant, cu o oarecare încurcătură, sperînd că provoacă o confidenţă din partea fiului:

— La ce te gîndeşti?

Pepè nu răspunse. Numai, după puţin timp, dînd din cap, scoase în liniştea camerei acest suspin:

— Un prăpădit…

— Iartă-l pe tatăl tău, Pepè, că şi-a pierdut minţile şi a risipit totul în viaţa lui – conchise *donna* Bettina, suspinînd la rîndul ei.

Şi încet-încet, bătrîna îndurerată adormi.

XVI

PEPÈ NICI NU SE GÎNDI SĂ STEA la îndoială dacă să se ducă sau nu în casa Alcozèr în ziua aceea: ar fi însemnat acelaşi lucru cu a-i ceda lui Salvo orice drept asupra Stellinei; şi nu numai atît, dar şi dovada cea mai evidentă a unei frici pe care el nu voia să o recunoască. Apropiindu-se ora vizitei obişnuite, se duse la Raví ca să plece împreună: desigur, Salvo nu ar fi avut îndrăzneala să-i atace văzîndu-l însoţit de tatăl Stellinei.

Dar nici *don* Marcantonio, nici soţia lui nu erau acasă.

— Sînt la fata lor, încă de la amiază, îl anunţă servitoarea. Cine ştie ce s-a întîmplat, domnişorule! Cu dumneavoastră pot vorbi… Fiinţa aceea, sărmana de ea, e sacrificată!

Din nou în stradă, Pepè începu să reflecteze: „Să mă duc? E cazul? Ce va spune lumea dacă ne vom înfrunta chiar sub ferestrele casei ei? Nu sînt sigur pe mine; ieri am fost prudent; dar, în seara asta, dacă îl văd, nu-l iert, pe cuvînt de onoare! De altfel, ei sînt cinci; ce minune deci dacă eu voi fi însoţit de un altul?”

Şi, gîndindu-se astfel, se îndreptă prost dispus spre casa lui Coppa. Se temea totuşi ca acesta să nu-l silească să dueleze din nou; de aceea, noaptea trecută, înlăturase cu totul gîndul de a se duce la el, care i se părea escorta cea mai sigură, mai mult decît Raví.

Ciro, după moartea soţiei, nu mai ieşise din casă.

Numeroşilor clienţi care veneau să-i angajeze pentru vreun proces, le răspundea misterios:

— Sînt legat de obligaţia de a repara cu totul alte greşeli, domnilor. Regret că nu vă pot servi.

Şi pretinsele greşeli erau acelea ale soţiei defuncte faţă de educaţia celor doi copii. Cuprins de ideea de a face din ei doi oameni puternici, îi instruia la şcoala vechilor romani: îi constrîngea să alerge goi timp de aproape o jumătate de oră în fiecare dimineaţă în jurul bazinului adînc din grădină, şi apoi să se arunce în apa îngheţată.

— Ori morţi, ori înotători!

Apoi le poruncea:

— Uscaţi-vă la soare!

Şi dacă cerul era înnorat:

— Nu e soare. Regret. Uscaţi-vă la umbră.

Nici vorbă de şcoală: mai bine animale viguroase decît învăţaţi ftiziei.

— Vă dau eu o educaţie să o ţineţi minte!

Pepè îl găsi dîndu-le o lecţie de luptă celor doi copii, acolo, în birou.

— Ţi-ar trebui şi ţie un astfel de exerciţiu! – îi zise Ciro. Ai o faţă de mort, pe care ţi-e silă să o priveşti. Vino încoa! Dă-mi braţul… îndoaie-l.

Îi pipăi bicepsul, apoi îl privi în faţă, plictisit, şi îl întrebă:

— De ce nu te spînzuri?

— Îţi mulţumesc de primire, – îi răspunse cu un zîmbet fin Pepè. Îi faci şi pe copii să rîdă. De altfel, ai dreptate. Aş vrea să fiu şi eu ca tine, capabil să înfrunt o jumătate de duzină de certăreţi. Curaj, da… bine; dar singur, fără forţă, nu-i destul.

— Defect de educaţie! – îi strigă Ciro, dominat de ideea fixă a momentului.

— Ah, sigur… educaţia are o mare influenţă…

— Mare? E totul!

— Ai dreptate, da… Dar Nu-i aşa că sînt destui în oraşul nostru

care nu-şi văd de treburile lor?

— Ţi-au mai făcut altă figură? – îl întrebă brusc

Ciro cu o privire dispreţuitoare. Dar dacă miroşi a mort de la un kilometru!

— Deloc! – negă Pepè, mişcai. Ar trebui să ştie că nu mi-e teamă; o palmă, cui o merita, am ştiut să o dau pe loc.

— Din întîmplare!

— O dată, de bine de rău, am duelat…

— De nevoie!

— Dar dacă acum vin cinci contra unu?

— Şi cine sînt? – întrebă Ciro, cu sprîncenele încruntate.

— Mauro Salvo…

— Ah, bufonul ăla cu ochii mereu întredeschişi?

— El, cu fraţii lui şi cu verii Garofalo… cinci, înţelegi? Mauro e îndrăgostit nebuneşte – neîmpărtăşit, bagă de seamă, şi de asta o pot spune – de… doamna Alcozèr, tu o cunoşti: fiica lui Raví. Acum, ce crezi? pretinde să nu mă mai duc în casa lui *don* Diego; nici eu, nici el, nimeni. Ba chiar, zice, că dacă mă duc astă-seară, vai de mine… Mă aşteaptă cu ceilalţi în faţa porţii lui Alcozèr.

— Nu înţeleg, zise Ciro, aprinzîndu-se. Abuzînd de putere?

— Abuzînd de putere… ei da! înţelegi? Sînt cinci…

— Şi tu, prostănacule? Ai spus că nu te vei mai duce?

— Nici gînd!

— Dar deocamdată eşti aici… Şi ţi-e frică! O citesc în ochii tăi: ţi-e frică! Ah, dar tu te vei duce, chiar în seara asta, acum… Fac pe puternicii, să nu aud! Vino cu mine.

— Unde?

— În casa Alcozèr!

— Acum?

— Chiar acum. Dă-mi timp să mă îmbrac. La ce oră obişnuieşti să te duci?

— La şase şi jumătate.

Ciro îşi privi ceasul, apoi exclamă stupefiat:

— Cît eşti de laş!

— De ce? – se bîlbîi Pepè.

— E şapte fără un sfert… Dar n-are importanţă: îi vom găsi… în cinci minute sînt gata.

Dispăru cît ai clipi. Coborî apoi în mai puţin de cinci minute, punîndu-şi haina din mers.

— Aşteaptă, Ciro… cravata, – îi zise Pepè, potrivindu-i partea din cravată care ieşea din guler.

— Inepţii! Te gîndeşti la cravată? – strigă Coppa, oprindu-se ca să-i străpungă cu o privire pe cumnat; apoi îi dădu un brînci. Hai! Ţi-i aranjez eu, fără baston.

Şi o porni cu Pepè. Mergînd, tremura, şi din cînd în cînd exclama:

— Ah, da?… Aşteaptă, aşteaptă. Spune-mi mie acum că în casa

Alcozèr nu trebuie să intre nimeni. Uite, intru eu. Ah, faci pe grozavul? Aşteaptă, aşteaptă.

Pepè îl urma supus, ca un căţeluş. Lîngă casa Alcozèr, ridică ochii şi privi, apoi zise încet cumnatului, devenind palid:

— Este: uite-l acolo, cu ceilalţi.

— Mergi înainte! Nu privi! – îi porunci Ciro.

— Toţi cinci, adăugă încet Pepè.

Mauro Salvo era într-adevăr la pîndă. Grupul fraţilor şi al verilor se afla la o distanţă mică. Îndată ce îl zări pe Pepè însoţit de Coppa, Mauro se dezlipi de peretele din spate, scoase o mînă din buzunar şi se îndreptă spre ei, încet, privindu-l pe Ciro, căruia i se adresă oprindu-se în mijlocul drumului:

— Cu permisiunea dumneavoastră, domnule avocat: un cuvinţel lui Pepè.

Ciro i se aşeză în faţă, foarte aproape, îl privi în ochi, cu sprîncenele încruntate, maxilarele convulsionate; cu două degete îşi scoase în afară buza inferioară, apoi îi zise:

— Cu Pepè deocamdată vorbesc eu, şi nu permit să-i vorbească nimeni. Ţi-o spun dumitale şi o spun şi rudelor dumitale care te aşteaptă acolo. Dacă vrei să-mi spui mie acest cuvinţel, sînt la dispoziţia dumitale.

— Cu plecăciune, ca totdeauna, *don* Ciro! – îi răspunse Mauro, băgîndu-şi cealaltă mînă în buzunar şi ridicîndu-se în vîrful picioarelor, ca şi cînd, pentru a înghiţi refuzul acela, ar fi avut nevoie să se întindă în felul acela. Pe altă dată, cu permisiunea dumneavoastră: e timp destul.

Şi se îndepărtă.

XVII

FURTUNĂ, BA CHIAR VIJELIE CUM-
plită, în ziua aceea, în casa lui *don* Diego.

Stellina se dezlănţuise de dimineaţă într-o criză violentă de mînie împotriva soţului ci care, de cînd intrase în convalescenţă, devenise, bietul de el, insuportabil. Îi scrisese tatălui ei să vină să o ia repede acasă, altfel se va arunca de la balcon. *Don* Marcantonio alergase cît mai iute cu soţia, cu hotărîrea deliberată de a-i impune fiicei lui respectul cel mai devotat soţului, şi lui Pepè Alletto interzicerea absolută de a mai frecventa casa ginerelui.

Ciro Coppa şi Pepè, intrînd în salon, o găsiră pe Stellina în lacrimi, lăsată pe speteaza divanului. *Donna* Rosa şedea alături de ea cu ochii în jos, buzele strînse şi mîinile împreunate pe pîntecul paşnic. *Don* Marcantonio se plimba, cu mîinile la spate, certîndu-şi fata în aşa fel,

încît cuvintele lui să fie auzite de *don* Diego închis în camera lui. Văzîndu-l pe Coppa, încetă să mai strige, şi îi ieşi înainte linguşitor:

— Prea stimate domnule avocat! Ce onoare, azi… Cu plecăciuni, *don* Pepè… Rosa, domnul avocat Coppa… Regret că… Stellina, vino, fata mea, priveşte: domnul avocat ne onorează cu o vizită… Regret, domnule avocat că aţi venit tocmai în aceste momente… Neplăceri, ştiţi, obişnuitele neplăceri de familie… Un nor trecător… Luaţi loc, luaţi loc.

Uimit de primirea aceea linguşitoare, Coppa zise, aşezîndu-se:

— Dar… dacă eu mă amestec, chiar indirect… o rog pe doamna să mă scuze.

— Dumneavoastră? Şi cum puteţi sa va amestecaţi? – reluă surîzînd Raví.

Ciro îl întrerupse, privind cu o severitate rece:

— Vă rog, lăsaţi-o să vorbească pe doamna, care ştie mai multe decît dumneavoastră.

Stellina îşi luă batista de pe faţă şi-i privi rătăcită, cu ochii înroşiţi de plîns, pe Coppa. Apoi zise, ezitînd:

— Eu nu ştiu…

— Dar nu… – încercă să intervină din nou *don* Marcantonio.

— Lăsaţi-mă să vă explic! – reluă tare Coppa, plictisit. Eu am avut încredere în Pepè şi poate am greşit. Desigur am împiedicat să se facă gălăgie sub ferestrele… Nu bănuiam că, intervenind, aş putea provoca o neplăcere doamnei.

Pepè înţelegînd, în sfîrşit, echivocul în care căzuse cumnatul lui, se agită pe scaun, roşu ca un mac, şi zise:

— Nu, Ciro… Asta mă priveşte numai pe mine…

— Mă ocup eu de treaba asta, domnule avocat! – interveni hotărît *don* Marcantonio. Dumneavoastră nu aveţi nici un amestec… Ce s-a întîmplat azi dimineaţă între soţ şi soţie e o nimica toată. Ştiţi, lucruri care intervin din cînd în cînd: „eu vreau asta… eu nu vreau. Şi atunci… Nu-i aşa? Greşeala este toată a fetei mele, greşeală mare… Da, de o sută de ori, da! e inutil să plîngi, fata mea. Poţi plînge pînă mîine dimineaţă: sînt tatăl tău, şi trebuie să-ţi spun ce-i bine şi ce-i rău. Şi spun: prudenţă şi supunere asta-i soţia model! Şi apoi, puţin respect, sfinte Dumnezeule! Stimate domnule avocat, ginerele meu iese acum dintr-o boală gravă: nu a murit, tocmai fiindcă nu a vrut să moară! acum stă dincolo, convalescent, şi este puţin nervos! Ştiţi! Trebuie să-i înţelegem!

— Eu nu vorbesc… – spuse Stellina plîngînd, fără a-şi descoperi faţa. Vorbeşti tu şi cine ştie ce faci să se creadă despre mine… Dar dacă lumea ar şti… Doamne! Doamne! Nu mai pot…

La aceste cuvinte Ciro Coppa se ridică îmbufnat, suflînd şi răsuflînd ca un armăsar alergat, de atîta mînie şi de emoţie.

— Dar vorbeşte, vorbeşte… De ce nu vorbeşti? – strigă fetei lui, iritat, Raví.

— Pentru că nu sînt ca tine! – răspunse prompt Stellina, cu vocea întreruptă de plîns.

— Şi cum sînt eu, ingratei, cum sînt? – izbucni *don* Marcantonio. M-am gîndit poate la mine? Ce-am avut eu din asta, spune? Nu m-am gîndit la binele tău? Răspunde!

— Da, da… – suspină Stellina. Lumea va afla că te-ai gîndit la binele meu cînd mă va culege într-o zi de pe jos moartă!

— O auziţi, domnule avocat? O auziţi? Astea sînt lucruri de spus unui tată care pentru ea…

— Pentru mine? Ce anume! – îl întrerupse Stellina, punîndu-şi mîinile pe divan şi arătîndu-i, în sfîrşit, faţa scăldată în lacrimi. M-ai închis cu pîine şi apă.

— Eu?

— Tu: pentru a mă constrînge să mă mărit cu unul mai bătrîn decît tine. Şi aici este mama care poate confirma. Spune, mamă, dacă nu este adevărat! Şi vecinele, tot cartierul: atîtea guri pe care tu nu le poţi închide. Şi eu te-am rugat, te-am implorat să mă duci de aici.

— Nu mai vreau să stau! Şi dacă nu o faci, vei vedea ce se va întîmpla!

— *Don* Pepè, o auzi? – exclamă *don* Marcantonio, buimăcit. Asta îmi este răsplata! Spune dumneata!

Pepè se agită din nou pe scaun, foarte încurcat. Din camera lui *don* Diego se auziră două strănuturi puternice.

— Sănătate şi prosperitate! – îi strigă *don* Marcantonio, cu un gest de mînie mai mult decît comică, adăugînd încet: Plesniţi-ar fierea!

La strania şi neaşteptata izbucnire zîmbiră toţi, în afară de Coppa.

— Domnii mei, – începu să spună Ciro cu un aer grav, – fără acţiuni violente, există un remediu la toate: legea.

— Dar depinde ce lege, prea stimate domnule avocat! – exclamă *don* Marcantonio.

— Vă spun că există legea şi asta ajunge, strigă Ciro, care nu admitea replici nici în casa altuia.

— Există legea, ştiu, reluă umil *don* Marcantonio. Dar acestea sînt lucruri de nimic care se rezolvă în familie, domnule avocat dragă; dacă nu azi, mîine…

— Asta, replică Ciro, nu o ştii dumneata.

— Cum nu o ştiu eu? Eu sînt tatăl!

— Legea nu admite părinţi care iţii maltratează fiicele ca să le constrîngă să se căsătorească împotriva voinici şi preferinţelor lor. Dacă nu o ştiţi, vi-o spun cu Doamnă, dacă dumneavoastră vreţi să folosiţi serviciile mele, eu mă ofer să fiu la dispoziţia dumneavoastră în totul şi cu totul. Dumneavoastră, dacă vreţi, vă puteţi elibera de nodul legăturii care vă este odioasă şi puteţi să deveniţi independentă.

— Unde? – întrebă, pierzîndu-şi cumpătul Raví. În casa mea? E nebună! Un proces în Tribunal? Un scandal public? Discreditarea numelui meu? E nebună! Eu îi închid uşa. Şi o să aibă libertatea de a

muri de foame!

— În acest caz, tună Coppa, voi avea grijă eu! De foame nu moare nimeni: şi nimeni nu poate abuza de forţă, nici Dumnezeu!

— Adică cum?… încercă să mai spună *don* Marcantonio.

Clopoţelul de la uşă sună lung, ca tras de o mînă nervoasă. Raví se întrerupse. Stellina fugi din salon, urmată de mamă. Şi Pepè, ducîndu-se să deschidă, se trezi faţă în faţă cu Mauro Salvo şi cu restul grupului.

Ravi îi întîmpină.

— Vă cer iertare, domnii mei… Dacă vreţi să intraţi, vă rog… dar, uite…

— Nu. Scumpe *don* Marcantonio, mulţumim! – zise Mauro. Am venit pentru a vă cere veşti despre starea sănătăţii lui *don* Diego…

— Sănătos, sănătos, şi plin de viaţă! – se grăbi să spun *don* Marcantonio.

— Voiam să salutăm şi pe doamna, reluă Salvo. Dar dacă nu se poate…

— Nu se poate! – zise Coppa. Cu un ton categoric, privind pe Mauro fix în ochi. Să plecăm toţi şi să nu mai deranjăm gazdele.

Apoi, adresîndu-se lui Pepè, adăugă:

— Du-te la doamna! spune-i că voi avea onoarea să vin să o văd mîine, aici, împreună cu tine.

Pepè se supuse, şi puţin după aceea plecară toţi, fără nici măcar să-i mai salute pe Raví, care rămase pe scară, ca un buştean.

Îndată ce au ajuns la poartă, Mauro Salvo, ieşind cu fraţii şi verii, zise, apăsînd pe cuvinte:

— Pepè, la revedere!

— Nu răspunde! – impuse ferm lui Pepè, Ciro Coppa, in aşa fel, încît fraţii Salvo şi verii Garofalo să-i audă.

XVIII

— ESTE ACASĂ *DON* PEPÈ? — ÎNtrebă, gîfîind, *don* Marcantonio Raví, nerecunoscînd-o la început pe *donna* Bettina, venită în grabă să deschidă uşa.

— Şi dumneata cine eşti? – întrebă la rîndul ei *donna* Bettina, iritată de felul furios în care trăsese Raví de clopoţel. Măsurîndu-l din cap pînă în picioare.

— Oh, scuzaţi, stimată doamnă! Sînt Marcantonio Ravi, la ordinele dumneavoastră. Scuzaţi, dacă vin aşa devreme… Ah, cîinele ăsta! îl auziţi cum latră? —… Trebuie să vorbesc cu Pepè despre o treabă foarte urgentă şi de mare importanţă pentru el şi pentru mine.

— Vă rog – zise *donna* Bettina puţin mai calmă, dar totuşi pe ace, văzîndu-l pe omul acela că intră în casă cu un costum deloc periat şi cu

pantofii prăfuiţi. Cred că este încă în pat… Mă duc să-i chem.

Don Marcantonio începu să umble prin cameră în mare agitaţie. Pepè se prezentă puţin după aceea, frecîndu-şi mîinile înţepenite de frig, cu faţa spălată proaspăt şi ştearsă în grabă.

— Iată-mă.

— Scumpe *don* Pepè, spune-mi repede ce intenţii are cumnatul dumitale. Simt că-mi crapă fierea. În noaptea asta nu am închis un ochi. Şi am ceva şi cu dumneata.

— Cu mine?

— Da. Lasă-mă să-ţi spun, ori crăp, repet. Cum ţi-a venit în minte să aduci pe nebunul ăla, pe fiorosul ăla, în casa fetei mele?

— Eu? – zise Pepè. El a vrut să vină.

— Să-mi aducă războiş şi foc în casă? Spune-mi imediat care îi sînt intenţiile?

Pepè protestă că nu ştie nimic; declară că regretă tot ceea ce spusese Ciro cu o zi înainte în casa Alcozèr, şi adăugă că ar fi vrut să găsească o scuză ca să împiedice pe cumnatul lui să revină să o viziteze pe Stellina.

— Găseşte-o, *don* Pepè! – exclamă Raví. Găseşte-o pentru Dumnezeu! Am crezut că eşti un ingrat! Mă căiesc. Credeam că te-ai pus de acord cu cumnatul dumitale pentru a-mi ruina fata. Am greşit. Ar fi şi ruina dumitale. Să vorbim clar: ba chiar, spune-i clar şi nebunului aceluia, spune-i despre ce-i vorba; pentru dumneata… pentru fata mea… Fata mea n-are nevoie decît de o altă îmboldire ca aceea de ieri şi aruncă în aer totul, te-asigur! auzind că legea îi poate veni în ajutor şi să-i redea libertatea, a luat foc. Ah, dacă ai fi auzit-o ieri seară, după plecarea voastră… „Libertate, proasto, ştii ce înseamnă? îl – i-am spus. „Ce speri? unde te vei duce?” Am căutat să o iau cu binele; am ajuns chiar să-i spun că ştiam care ar fi înclinaţia dumitale, şi am rugat-o, pentru fericirea ei, să fie prudentă, să aibă răbdare… Un an, doi ani… ce sînt? Dacă mi-ar spune cineva: tu trebuie să duci o viaţă de mizerabil fără ruşine, sclav în lanţuri, doi ani, cinci ani, şi apoi, vei avea în schimb bogăţii, libertate; nu aş face-o? Şi cine nu ar face-o? Acesta nu este un sacrificiu! Eu înţeleg prin sacrificiu, cînd nu mai ai nici o răsplată. Am făcut un sacrificiu eu, de exemplu, dîndu-mi fata unui bătrîn numai pentru binele ei; cînd, mai degrabă, dacă sîngele meu ar fi fost aur, mi-aş fi dat sîngele ca să o văd fericită şi bogată. Şi ea, ingrata… Destul: „Fata mea”, i-am spus, „cum poate să devină visul realitate, dacă nu faci aşa?…” Înţelegi, *don* Pepè, ce a trebuit să-i spun? Şi dumneata vii să-mi spargi ouăle în coş,. Aducîndu-mi în casă pe nepoftitul acela fără minte?… Totuşi… totuşi… totuşi, sfinte Dumnezeule, am făcut poate ceva mai rău. Da, domnule. După cîte am înţeles, fata mea nu te iartă acum nici pe dumneata, bănuind că eu am căzut de acord cu dumneata ca să o fac să se căsătorească cu bătrînul…

— Eu? – exclamă Pepè, înroşindu-se pînă în albul ochilor. Şi cum aş

fi putut să o fac?

— Te-am apărat! – îl întrerupse îndată *don* Marcantonio, pentru a-l asigura. Te-am apărat, vorbind în general… Pentru că, numele dumitale, vei înţelege foarte bine, nu s-a pronunţat… Se pare că fără să ştiu am păcate mari pe conştiinţă, *don* Pepè, dacă Dumnezeu nu a binevoit să îmi facă hatîrul să scoată din comerţul lumii ăsteia marfa asta avariată de şaptezeci şi doi de ani! Apropos; chiar ieri m-am întîlnit cu medicul care l-a îngrijit şi l-a salvat: a ţinut el s-o facă! Şi atunci nu m-am putut stăpîni să nu-i spun: „Mi-ai făcut un dar extraordinar!” Destul; *don* Pepè, să ne înţelegem: am venit să-ţi deschid ochii: bagă de seamă, cumnatul dumitale are de gînd să te ruineze. Îţi repet, dă-i să înţeleagă, măcar în cîteva vorbe, pe scurt, despre ce e vorba. La urma urmelor, de ce mă pot acuza? de a fi dorit fericirea fetei mele? Nu este un delict: sînt chiar unul dintre cei mai buni părinţi. Te salut, *don* Pepè, şi te rog, ai grijă.

Alletto rămase în prada unei vii agitaţii şi cu o ciudă împotriva Stellinei. Cum! Deci nu-l mai iubea? sau nu înţelegea că, revoltîndu-se acum, strica totul? Ura faţă de bătrînul său soţ era într-adevăr mai puternică decît iubirea faţă de el? Şi dacă bănuiala unui acord între el şi tatăl ei i-a schimbat iubirea în ură? îndreptîndu-i şi împotriva lui mînia? Ce să facă?

Avea senzaţia că înnebuneşte, între umilinţă şi confuzie. Se gîndea: — „Vrea să se libereze de soţ! Şi cum, dacă tatăl ei nu o mai vrea în casă şi eu nu pot face nimic pentru ea? Deci se gîndeşte la un altul care i-ar putea reda libertatea? Şi eu? Pot eu să o sfătuiesc să aibă răbdare? Ar trebui să-şi dea seama singură, dacă m-ar iubi cu adevărat… Deci nu mă mai iubeşte?”

Şi totuşi pînă alaltăieri…

Un alt gînd îi trecu prin cap: că Mauro Salvo i-ar fi scris Stellinei vreo scrisoare, insinuîndu-i bănuiala acordului, pentru a se răzbuna. Era capabil, mişelul! Da, da… dar ce acord? „Eu” se gîndea neliniştit, „eu trebuie să-i arăt că aceasta este o calomnie. Mă voi arăta împotriva lui Raví, deschis. Îl voi ruga mult pe Ciro, insistînd să-mi obţină o slujbă, şi atunci…”

Se hotărî să se ducă imediat la cumnatul lui; dar un alt gînd îl reţinu. În ziua aceea Mauro Salvo cu haita sa trebuia să fie în căutarea lui prin oraş, ca un vînător înfuriat, în mijlocul dulăilor săi. Începu să studieze pe unde ar fi fost prudent să se ducă în casa lui Coppa, înşelînd vigilenţa rivalului.

XIX

STUDIA DE ZOR. CÎND, CU TOTUL

pe neaşteptate, văzu în faţa sa pe Ciro în persoană: Ciro în casa lui!

La vederea acestuia *donna* Bettina a rămas ca fulgerată, neştiind ce să-i spună. Ciro a intrat fără nici măcar să o salute.

— Tu, aici! – exclamă Pepè, uimit. Cine ţi-a deschis uşa?

— Mama ta, şi a rămas încremenită, de parcă ar fi văzut un hoţ, îi răspunse Ciro, întunecat.

— Nu… dar cum… – încercă Pepè să-şi scuze mama.

— Ciro îl întrerupse.

— Ea este bătrînă şi de aceea o înţeleg; tu eşti un prost, şi de aceea te miri de venirea mea. Destul! Nu te-ai îmbrăcat încă? Ce aştepţi? Îmbracă-te, şi să mergem.

— La doamna Alcozèr? Nu ţi se pare că e prea devreme?

— Nu. Să mergem pentru treburi, nu pentru vizită, îmbracă-te în faţa mea: altfel eşti în stare, să o faci în două ore.

— Cinci minute, zise Pepè. Să mergem dincolo.

Intrară în dormitor şi Ciro, la vederea celor două paturi identice, mormăi, dînd din cap.

— Eh, ştiu… – suspină Pepè. Dar dacă mama… Ai spus pentru treburi? Nu am înţeles…

— Treburi, treburi! – replică brusc Ciro. M-am gîndit toată noaptea şi azi…

— Ea doamna Alcozèr? – întrebă Pepè, timid, punîndu-şi cămaşa.

— Chiar la ea, nu. M-am gîndit la cazul ei. Este o infamie care trebuie reparată cu orice preţ.

— Sigur. Dar… şi cum? scuză-mă…

— Îmbracă-te! Nu pierde timp.

— Da, da… dar nu l-ai auzit pe tatăl ei, aseară?

— Nu-mi pasă de tatăl ei, răspunse Coppa. Îl zdrobesc ca pe o broască rîioasă. Cu legea.

— O fi, – admise Pepè.

— Dar… scuză-mă, îmi permiţi? Ai vrea poate să anulezi această căsătorie?

— Asta e treaba mea! Şi, oricum, va depinde de ea, de doamnă.

— Bine, consimţi din nou Pepè. Dar… şi după aceea?

— Treaba mea, îţi repet! Îmbracă-te!

Pepè fu orbit la un moment dat de o idee luminoasă, şi-şi privi bucuros cumnatul; apoi continuă să se îmbrace în grabă, în dezordine, aşa cum nu i se întîmplase niciodată. „De ce nu?” se gîndea. „E în stare şi de asta; e în stare de toate, cu condiţia să aibă o satisfacţie, cu condiţia să strivească, cum zice el, pe Raví şi pe Mauro Salvo. A început să mă apere? Mă va apăra pînă la capăt. Nu e omul care să facă lucrurile pe jumătate; ba chiar nu-i ajunge să triumfe, ci mai mult decît să triumfe. Oh, Doamne, Stellina ar putea fi a mea! Şi apoi… apoi pentru mine se va gîndi tot el…”

Drept răspuns la gîndul tacit al lui Pepè. Ciro zise:

— Tatăl ei nu o mai vrea în casa lui? Nu contează!

Pentru moment, avem pe deşteaptă de soră-mea, Rosaria, care este stareţă la Sant'Anna, şi va putea să o ia în colegiu, pînă se lămuresc lucrurile. Apoi vom vedea. Dacă vrea, poate sta chiar la mine.

— În casa ta? – întrebă Pepè bucuros.

— Dragul meu, dacă nu-ţi place, nu mai ştiu ce să fac.

— Dar nu! Nu! – se grăbi să nege Pepè. Cît despre mine, închipuie-ţi!

— Atunci, pentru mama ta?

— Nici măcar! Vei vedea că mama, biata de ea, se va obişnui dacă totul decurge firesc.

— Cu atît mai bine! – exclamă Coppa. Înţelegi şi tu că eu am nevoie absolută de o femeie în casă? Nu am reuşit poate să le fac să te gîndeşti la asta. Îţi repet, m-am gîndit toată noaptea… îmi este absolut necesară o femeie în casă, care să vadă, dacă nu de altceva, de băieţi. Eu nu pot să mă condamn să rămîn dascălul lor toată viaţa; şi aşa sănătatea mea se resimte; trebuie să mă ocup apoi de profesiune. Aşa, prind, dacă ea vrea, doi iepuri; voi face o treabă bună şi mă voi gîndi puţin şi la mine.

— Da, da, – aprobă Pepè, radiind de bucurie. Vei vedea. Ciro dragă, ce femeie! ce bunătate!

— Tu eşti de acord, deci?

— Cum să nu? Scuză-mă! Dar aş mai vrea să te rog ceva, Ciro dragă, – riscă el să adauge. Ai vrea ca tu, după aceea, să te gîndeşti puţin şi la mine: un locşor… ca să nu rămîn pe umerii tăi de tot. Vezi. Eu aş fi atunci chiar fericit!

— Voi avea grijă, voi avea grijă, nu te îndoi! – răspunse Ciro, absent. Acum, să mergem.

De data asta găsiră în casa Alcozèr pe Mauro Salvo şi pe Fifo Garofalo, numai ei doi, reprezentînd pe toţi ceilalţi, veniţi, tocmai, înainte de ora obişnuită, sub pretextul că fac o vizită convalescentului. Astfel Stellina, la sosirea lui Coppa şi Pepè, a putut să se debaraseze de ei ducîndu-i în camera lui *don* Diego.

— Iată-ne singuri! zise apoi, revenind, cu un zîmbet. Luaţi loc domnule avocat, şi dumneata, *don* Pepè…

Se părea că Ciro îşi pierduse graiul: o privea pe Stellina care i se prezenta foarte diferită de aceea din ziua anterioară; şi ca şi cînd propriile mîini îi provocau o mare încurcătura, nu ştia ce să facă cu ele: din buzunarele pantalonilor şi le trecu în acelea ale vestei, apoi în acelea ale hainei; apoi, înclinîndu-se, bîlbîind un mulţumesc, şi aşezîndu-se, şi le sprijini pe genunchi şi începu să vorbească cu ochii în jos:

— Ascultaţi, doamnă: nu ştiu ce părere aveţi despre mine, despre caracterul meu. Faima pe care mi-am făcut-o, credeţi-mă, nu corespunde deloc adevăratei mele firi: pentru toţi par un violent, pentru că nu admit despotismul nici al semenilor mei, nici al prejudecăţilor oraşului, nici al obiceiurilor pe care fiecare om tinde să le

manifeste; nici un despotism, nici cel al lui Dumnezeu; în consecinţă, par chiar ciudat, numai pentru că vreau să fiu liber, în mijlocul atîtor oameni care sînt sclavi ori lor înşişi ori altora, ca de exemplu, cumnatul meu Pepè.

— Eu? – exclamă acesta, aproape trezindu-se brusc, în timp ce urmărea cu toată atenţia elaborata explicaţie, căreia nu-i vedea nici oportunitatea, nici scopul, deşi admira felul de a vorbi al avocatului.

— Sclav al tău şi al altora, reluă Ciro cu potolită, liniştită fermitate, în timp ce Stellina rîdea. Poţi să fii sărac şi liber în acelaşi timp. Nu gîndeşte astfel, sau se pare, tatăl doamnei. Dar fiecare înţelege în felul lui viaţa. În ceea ce mă priveşte, nu sînt un despot, fac numai ceea ce trebuie, şi ştiu totdeauna ce fac. Aceasta pentru a vă spune că, impresionat puternic de scena de ieri şi de cuvintele dumneavoastră, am reflectat îndelung, doamnă, şi am analizat în toate felurile cazul dumneavoastră.

— Vă mulţumesc, spuse Stellina, înclinînd capul.

— Îmi veţi mulţumi după aceea, reluă Ciro. Deocamdată vă afirm din nou ceea ce am avut onoarea să vă spun ieri: că dumneavoastră puteţi, dacă doriţi, să desfaceţi căsătoria, la care aţi fost constrînsă prin maltratare. Putem înainta probe: avem, dacă am înţeles bine, mulţi martori; dar, chiar dacă nu am avea pe nimeni, va fi destul, cred eu, să arătăm judecătorilor pe soţul dumneavoastră, scuzaţi, mărturia fulminantă a violenţei de care a abuzat. Ceea ce aţi spus chiar dumneavoastră ieri seară şi ceea ce mi-a spus Pepè, mă îndreptăţeşte să vorbesc aşa. În sfîrşit, eu vă dau drept fapt sigur, fără nici o îndoială, în totul şi pentru tot, la dispoziţia dumneavoastră. Să nu vă descurajeze ameninţările tatălui: am, dumneavoastră ştiţi, o soră călugăriţă, stareţa Colegiului Sant’Anna; bine, dumneavoastră aţi putea merge la ea să staţi un timp în acest colegiu; apoi, odată terminat totul, să hotărîţi ce aveţi de făcut.

Pepè aproba cu capul, privind-o pe Stellina care asculta cu ochii spre podea, gînditoare.

— Natural, încheie Ciro, nu pot să aştept de la dumneavoastră un răspuns prompt: nu ar fi prudent. Mai gîndiţi-vă, şi apoi, peste o lună, sau cine ştie, cînd aţi cîntărit pro şi contra, îmi spuneţi da sau nu. Dacă-mi permiteţi, voi avea onoarea să frecventez casa dumneavoastră în compania lui Pepè al nostru; sau dacă nu, un bilet, cu două cuvinte: „Domnule Coppa, da”, şi eu voi trece imediat la acţiune. Ne-am înţeles?

XX

ASTFEL CIRO ÎNCEPU SĂ FRECVEN-

teze casa lui Alcozèr în care veneau acum din nou fraţii Salvo şi verii Garofalo. Dar după boală, *don* Diego nu mai era cel dinainte. Stările de tristeţe ale bătrîneţii, atenuate atîţia ani prin zîmbetele lui ambigue, dădeau acum un gust veninos fiecărui cuvînt în parte otrăvind aproape sufletul Stellinei, din zi în zi şi ea mai tristă.

Intervenţia lui Coppa răsturnase planul de apărare al bătrînului. Pepè Alletto şi Mauro Salvo trecuseră acum pe linia a doua în faţa omului aceluia care se introdusese în casă pentru a asalta făţiş orice drept al său asupra soţiei, şi care îl ţinea în atîta supunere şi într-o stare insuportabilă de umilinţă şi aproape de ruşine faţă de el însuşi, niciodată încercată. Îl lipsea, în plus, cu totul, de scopul pe care şi-i propusese în anii aceia tîrzii şi pentru care îşi luase o altă soţie: să se bucure de veselia altuia în jurul său.

„Infernul anticipat?" se gîndea. „Nu nu, ce Dumnezeu!" „

Nu reuşea totuşi să vadă sfîrşitul acestei noi stări de lucruri, cum să se elibereze de această piedică, de acest zid de spini care-i apăruse la capătul căii sale lungi şi înflorit oare.

Ciro, între timp, veghea, fără a lăsa să se vadă, asupra Stellinei; o privea din cînd în cînd; şi în privirea aceea severă şi plină de voinţă ea citea aşteptarea răbdătoare, în ciuda necazului şi a furiei care păţea că i le provoacă prezenţa şi flecărelile stupide ale acelor tineri. Şi odată cu aşteptarea, citea şi protecţia.

Protejat se simţea şi Pepè, care, deşi încă năucit, se întreba dacă trebuia să abandoneze cu totul sprijinul secret al lui Raví, punct tot mai puţin sigur pentru a-şi reîntări edificiul puţin zdruncinat al speranţelor lui. Dar trebuia oare să se lase în întregime la discreţia cumnatului?

„Ciro, uite... hm!... destul, să mai vedem..."

Ciro, cu caracterul şi ieşirile sale necugetate, nu îi inspira într-adevăr multă încredere. „Numai că, se gîndea el, de cînd a pornit-o în această acţiune, s-a ţinut dîrz. Şi pare un altul: prudenţă, ţinută demnă... puţin rigid, este adevărat, dar cine s-ar fi aşteptat? mereu respectuos, chiar afabil cîteodată, mai ales cu Fifo Garofalo... Şi constat chiar că se îngrijeşte mai mult de propria-i persoană: gulere înalte, costum nou... bravo Ciro!"

Totuşi fraţii Salvo şi verii Garofalo, care se încăpăţînau să frecventeze casa lui *don* Diego, nu vedeau lucrurile la feL în cele din urmă prezenţa lui Coppa îi indispunea pe toţi, impunîndu-le o circumspecţie şi o reţinere care devenise de nesuportat după cîtva timp.

Stellina îl înţelegea, şi din zi în zi devenea tot mai neliniştită, situîndu-se pe poziţia pe care ea o simţea precară, neştiind cum o va rezolva pînă la sfîrşit. Şi, însăşi perplexitatea ei o ţinea într-o continuă agitaţie. Apoi, această agitaţie era întreţinută fără răgaz de predicile şi sfaturile tatălui, de nervii din ce în ce mai aprinşi ai soţului, care, neavînd curajul să se elibereze de toţi plicticoşii aceia, pretindea să-i îndepărteze ea din jurul lui, persecutînd-o; şi, în sfîrşit, de teama că

într-o zi sau în alta va izbucni o ceartă sau ceva şi mai grav între Coppa şi Mauro Salvo, care îşi pregătea întunecat şi taciturn ranchiuna.

În aceste stări de spirit, după o altă scenă, mai dezgustătoare decît cea dintîi, cu tatăl şi cu soţul ei, îl anunţă într-o seară pe Coppa că ea era gata să se refugieze în Colegiul Sant' Anna, la sora lui. Chiar pentru totdeauna, numai să termine odată cu viaţa aceea de infern; şi că el să se gîndească să o elibereze de soţ. Dacă era posibil.

XXI

TREI ZILE DUPĂ ACEEA. *DON*

Diego Alcozèr se prezentă în casa lui Raví exclamînd cu braţele în aer:

— A fugit! a fugit!

— Cine? Fata mea? Soţia dumitale?

— *Quondam, quondam** … eh eh! – corectă *don* Diego, însoţind zîmbetul său straniu cu un semn de protest eu mîna. *Quondam*, dacă permiţi… A fugit. Foarte mulţumit!

Marcantonio Raví se lăsă să cadă pe un scaun, ca trăsnit.

— A fugit… cu cine?

— Poate ştii dumneata. – răspunse vesel *don* Diego, ridicînd din umeri. Ori singură ori cu cineva, e tot una. Am aici… cum se numeşte? … hîrtia… hîrtia de la Tribunal…

— Am ajuns la asta? – exclamă Raví, ridicîndu-se în picioare. Coppa, el… asasinul acela! Mi-a ruinat fata… Şi dumneata, imbecil bătrîn, ai lăsat-o să-ţi scape?

— Dragul meu, i-aş fi deschis eu uşa, numai să mă lase în pace!

— Rosa, Rosa! – chemă *don* Marcantonio.

Donna Rosa apăru în uşă. Calmă, ca de obicei.

— Ce e?

— Ce e?… priveşte… aici. Pe ginerele tău…

— Ex, ex…

— A fugit. Rosa! A fugit!

— Stellina?

— Acoperă-ţi faţa, nevastă! Trebuia să ne aşteptăm ca păi ol nostru să albească, pentru ca fata noastră să ni-l mînjească cu noroi!

— Nu înţeleg nimic… – zise, năucită, *donna* Rosa.

— Îi explic eu, interveni atunci *don* Diego. Azi-dimineaţă… Oh, dar încet Marcanto!

— Oh, Doamne! oh Doamne! – ţipă *donna* Rosa, alergînd să-l liniştească pe soţul ei care dînd din picioare şi plîngînd ca un copil îşi dădea cu pumnii în cap furios.

— Lăsaţi-mă! Lăsaţi-mă! Dezonoarea e prea mult! Asta e răsplata!

* Fostă

Ah, fiică nerecunoscătoare! În Tribunal…în Tribunal…

— Calmează-te, Marcantonio, calmează-te! Nu s-a sfîrşit lumea, îl încurajă *don* Diego. Desfacere de căsătorie… Ea cu o mînă, eu cu o sută. Sînt dispus la toate…

— Şi dumneata? – urlă Marcantonio, apucîndu-l de braţe pe *don* Diego şi scuturîndu-l cu putere. Ai avea curajul şi dumneata să mă tîrăşti în Tribunal? Dumneata!

— Iartă-mă, dar – … – se bîlbîi *don* Diego, aproape ascunzîndu-şi capul între umeri, tremurînd de frică sub ochii înnebuniţi ai lui Raví. Iartă-mă, dar dacă ea o vrea…

— Ce vrea? – urlă *don* Marcantonio, fără să-l lase. Ea nu poate să vrea nimic! Spune-mi unde s-a dus! Iute!

— Nu ştiu…

— Vrei să mă duc atunci să-l jupoi pe Coppa?

— Jupoaie pe cine vrei, dar lasă-mă! Eu nu mă amestec… Oh, asta-i bună! Te înfurii pe mine?

— Mă înfurii pe toţi! Aşteaptă, *don* Diego… Nu se poate sfîrşi aşa… Să vedem cu binele… o desfacere în regulă… fără a tîrî în noroi, te rog, numele meu onorat…

— Desfacere în regulă? – zise timid, ezitînd, *don* Diego. Dar eu… tu ştii. „cum a. Ş putea rămîne singur, eu?

— Ai vrea să-ţi iei o altă nevastă? – tună Marcantonio, apucîndu-l din nou de braţ. Răspunde!

— Nu ştiu… – se mai bîlbîi *don* Diego, prins la strîmtoare.

— Dar… dacă fata ta…

— Ţi-o aduc eu acasă imediat! Aşteaptă. Mă duc să găsesc pe asasinul acela!

— Marcantonio, te rog! – îl rugă soţia.

— Tu să taci! – îi strigă Raví. Mă duc înarmat cu dreptul meu de om onorabil şi de părinte: îmi apăr onoarea şi fiica!

— Marcantonio! Marcantonio! strigă, scărpinîndu-şi fruntea, *donna* Rosa, din vîrful scării.

XXII

ÎNDEMNÎNDU-SE PE DRUM CU

fraze care vibrau de furie, Marcantonio Raví alergă grăbit acasă la Coppa. Cînd ajunse în faţa porţii, nu mai putea respira.

Veni să-i deschidă Pepè Alletto.

— Dumneata aici? – îi strigă *don* Marcantonio. Ingratule! şi dumneata!

A fost întrerupt de o înfricoşătoare lovitură de cravaşă pe masa din biroul alăturat, şi puţin după aceea Coppa apăru în sală urlînd:

— Cine e acolo? Cine îşi permite?

— Iertare, ilustre domnule avocat! – apucă să mai spună Raví, scoţîndu-şi pălăria.

— Afară! afară! – se răsti Coppa, indicîndu-i uşa cu cravaşa. Ieşi repede de aici!

— Dar, nu, domnule: eu am venit… iertare… *Don* Pepè, vorbeşte dumneata pentru mine…

— Dă-l repede afară! – porunci Ciro cumnatului.

— Mă mir㠅… dumneata, *don* Pepè? – se rugă, rănit, Raví. Iertare, domnule avocat… Dacă mă lăsaţi să vorbesc, vă vorbesc şi în genunchi.

Şi spunînd acestea, *don* Marcantonio dădu semn că se lasă în genunchi dar în clipa aceea în pragul biroului se prezentă *donna* Carmela Mèndola, vecina înverşunată, care, cu degetul îndreptat către Raví, începu să strige:

— El, el, da, domnule! şi-a bătut fiica, da, domnule: o spun în faţa oamenilor şi în faţa lui Dumnezeu! Nu mi-e teamă! El! El!

— Dumneata să taci! – îi porunci furibund Coppa. Şi dumneata – adăugă apucîndu-l de braţ pe Raví, – afară! Nu vreau scene în casa mea!

Don Marcantonio se învineţi de furie şi ameninţă cu ochii tulburi şi cu vocea tremurătoare:

— Dar, în fine…

Coppa îl îmbrînci:

— Afară!

— Eu sînt un bătrîn! – exclamă Raví, trecîndu-şi prin păr mîna ridicată ameninţător.

— Ciro… – rugă cu voce şoptită Pepè, milos.

Dar Coppa reluă cu violenţă:

— Afară! Adu-ţi aminte dumneata însuţi că eşti bătrîn, înainte ca alţii, din cauza imprudenţei dumitale, să uite de asta!

— Imprudenţă?… – zise Raví. Dar eu vin…

— Motivele dumitale le ver spune judecătorilor; deocamdată, afară!

După ieşirea lui Raví, doamna Mèndola vru să-i laude pe avocat pentru felul demn cu care l-a primit pe acela.

— Da’ deloc! – negă Ciro. Am acţionat rău de tot.

Dar din cauza lui: nu trebuia să vină.

— Părinte denaturat! – insistă doamna Mèndola.

— Deloc! – negă din nou, mai cu foc, Ciro, ieşindu-şi din fire. El a crezut şi crede că acţionează aşa pentru binele fetei lui. Dar asta nu înseamnă, că nu a comis o crimă… Pepè, nu te uita în gura mea cu faţa asta de neghiob: mă înnebuneşti, ţi-am mai spus. Să ne întoarcem la lucru. Şezi şi scrie!

Pepè devenise secretarul şi curierul lui Ciro. Fericirea lui, în zilele acelea, era tulburată numai de consternarea constantă, ba chiar de teama de a nu-l mulţumi în totul şi pentru totul pe cumnatul care îl

conducea cu bagheta, şi pentru care el simţea acum o recunoştinţă nelimitată, ştiind totuşi că el nu se amesteca atît de înverşunat în situaţia aceea pentru el, ci din spirit de autoritate şi justiţie. Îl admira şi, zîmbind în sine şi frecîndu-şi mîinile de bucurie, repeta fraza preferată de Coppa:

— Despotisme, nici Dumnezeu!

Dar iată, pînă una-alta, îl furau gîndurile. „La lucru! La lucru!” Nu trebuia să se gîndească la nimic pînă cînd confruntările nu se vor fi terminat şi pînă în ziua în care Stellina va fi a sa… acolo, acolo, chiar în casa aceea, chiar acolo… Şi Pepè, într-o pornire de iubire, îşi strîngea şi îşi săruta mîinile de parcă ar fi fost ale Stellinei.

Trecu pe la toate casele din cartierul lui Raví pentru a culege mărturii în sprijinul procesului pe care Ciro îl pregătea intens. Cînd, în sfîrşit, fusese schiţată cea mai mare parte a materialului, Coppa vru ca el să se ducă şi la *don* Diego ca săi invite la o discuţie.

— Foarte onorat de invitaţie, zise *don* Diego lui Pepè. Uite acum sînt gata. Sînt de partea voastră.

Ciro îl primi cu multă politeţe; şi *don* Diego, încîntat de primirea aceea, vru să scutească imediat pe gazdă de unele întrebări delicate, intrînd el, cel dintîi, în temă.

— Dumneavoastră domnilor sînteţi tineri, spre deosebire de mine – spuse el, adresîndu-se chiar şi lui Alletto – şi de aceea aţi putea aştepta. Dar eu sînt bătrîn şi sînt constrîns să ies din această treabă încurcată cît mai repede cu putinţă. *Quonam pacto*?* Sînt dispus la toate, domnule avocat. Îmi poţi sugera dumneata.

Ciro îl privea atent, lung, surprins şi neîncrezător. Apoi, pentru a-l încerca pe loc, îi spuse:

— Dar… iată… ar trebui să facem pur şi simplu… dacă dumneata ai avea bunătatea să… o… o…

— O mică declaraţie?… – sugeră Alcozèr? însoţind cuvîntul cu zîmbetul rece pe care Pepè îl cunoştea bine. Şi adăugă: O cerere. Va fi discutat cu uşile închise procesul?

— Sigur, răspunse Ciro. Dacă dumneata doreşti… Ar fi, în fond, dacă ţinem seama de vîrstă, la care ai avut norocul să ajungi, ar fi un uşor sacrificiu de vanitate.

— Nu am aşa ceva… – îl întrerupse spiritual bătrînul. Aş fi ridicol la anii mei. Totuşi, dacă acest sacrificiu despre care dumneata zici că ar putea, într-o măsură, să-mi dăuneze pentru mai tîrziu… pentru cele cîteva zile care îmi mai rămîn din această stupidă comedie de marionete numită viaţă… iată, dacă ar fi eventual un alt remediu…

— Acesta, – observă Coppa, admirînd filosofica subtilitate cu care Alcozèr trata chestiunea, şi văzîndu-l înclinat să cedeze. Acesta ar fi mijlocul cel mai sigur, cel mai iute.

— Ei bine – reluă *don* Diego, dînd din umeri, şi zîmbind – cu condiţia să terminăm odată…

* Cu ce preţ?

Astfel, neaducînd el, care era partea cea mai interesată, nici un argument contrar, neînţelegerea, prin insistenţele, recomandările şi interesul lui Ciro, a ajuns repede în Tribunal, şi a fost discutată cu uşile închise.

O mulţime de pierde-vară aştepta nerăbdătoare sentinţa. Pepè Alletto a fost cuprins de febră şi tremura, fără o clipă de linişte, în spatele uşii închise, deşi uşierul de pază îl încuraja din cînd în cînd cu suflet:

— Ascultaţi-mă pe mine că mă pricep: proces cîştigat!

Uşa se deschise în sfîrşit. Ciro, radiind, anunţă victoria. Au izbucnit aplauze şi strigăte. Bătea din mîini şi rîdea chiar *don* Diego Alcozèr. Dar *don* Marcantonio ieşi din sala Tribunalului dînd din cap, chel cum era, cu dinţii strînşi, în timp ce lacrimi abundente îi şiroiau pe faţa congestionată:

— Fata mea! fata mea! Mi-au ucis fata!

Pepè a vrut să-şi îmbrăţişeze cumnatul; dar acesta, în beţia triumfului, excitat de aplauze, îl respinse cu un gest furios.

Preşedintele Tribunalului, cu clopoţelul, invită pe cei prezenţi să părăsească sala; dar, pe stradă, mulţimea crescîndă, continua să bată din mîini, şi Ciro rosti:

— Eroi erau strămoşii, o domnilor, care pentru a-şi atrage o divinitate pentru faptele glorioase ale patriei, îşi sacrificau fiicele! Dar ce să spunem despre un părinte care, pentru scopuri murdare, îşi sacrifică propria fiică zeului Mammone?

— Mammone! Mammone! Jos Mammone! – strigă mulţimea, în rîsete şi aplauze.

Şi în ziua aceea Raví fu numit de tot oraşul Marcantonio Mammone* .

XXIII

PEPÈ ALLETTO ŞI-A EXPLICAT angajamentul lui Ciro de a duce la bun sfîrşit toată acţiunea, ca un efect al excesivului său zel. Cînd totuşi L-a văzut preocupat să golească din casă mobilele vechi pentru a-şi cumpăra altele noi, a început într-adevăr să intre la bănuieli.

„Posibil să facă toate astea pentru mine?” Deocamdată nu îndrăznea să-i roage nimic. După victorie, Ciro, în loc să se arate fericit, devenea din ce în ce mai întunecat.

— Pepè, îi spuse într-o dimineaţă, trăgîndu-l de haină, deoparte, cu ochii sumbri. Trebuie să-mi spui adevărul: promite-mi mai întîi, totuşi,

* Cuvînt de derivaţie biblică (lat. mommenas) care indică bogăţia divinizată şi adorată; în extensie demon.

că mi-o vei spune. Dacă minţi, vai de tine: nu-ţi spun altceva.

Pepè, mulţumit în fond că s-a ajuns la o explicaţie, deşi maniera îl cam nelinişstea, promise.

— Nu mai ştiu de cîte zile – reluă Ciro, mi-am pierdut calmul. Îmi amintesc că tu mi-ai spus odată că Mauro Salvo, bufonul ăla, îi făcea curte Stellinei. E adevărat?

— E adevărat; dar nu i s-a răspuns! – răspunse Pepè, căutînd cu un zîmbet să descreţească fruntea lui Ciro.

— Jură! – exclamă acesta.

— Ce vrei să jur? – zise Pepè. Ştiu bine asta, şi basta.

— Ştii bine că Stellina nu a răspuns niciodată, chiar deloc, la atenţiile lui Salvo?

— Da! Da!

— Jură!

— Ei bine, jur!

Ciro începu să se plimbe prin birou, cu bărbia în jos şi mîinile în buzunar; nesatisfăcut, posomorît.

— La ce te gîndeşti?… – reluă Pepè. Te nelinişteşti fără motiv… de un lucru care, dacă vrei jur din nou, nu are nici o bază… Şi cred că eu pot şti bine acest lucru.

— Tu nu ştii nimic! – îi strigă Ciro, oprindu-se să-i fulgere cu ochii.

Pepè se strînse intre Umeri.

— Cum vrei tu… Eu eram acolo…

— Ah. Erai acolo, – izbucni Ciro, cu chipul aprins de mînie. Erai acolo, o spui deschis… şi cu tine toţi ceilalţi bufoni! Aceea era deci casa tuturor… Şi Stellina acolo, în mijlocul vostru, în timp ce bătrînul dormea…

— Eram acolo toţi, e adevărat, – admise Pepè, – dar nu se petrecea nimic rău… Tu eşti gelos şi nu poţi înţelege… Se glumea nevinovat, şi…

— Nevinovăţia, imbecilule, naşte copii! – îl întrerupse Ciro, furibund. Ceva, fără îndoială, trebuie să fie la mijloc; cum îţi explici altfel că eu a trebuit să lupt pînă azi pentru a\0 face să renunţe la căsătorie? Cum îţi explici?…

— Mi-o explic, – zise Pepè, căutîndu-şi cuvintele, – mi-o explic… socotind că biata de ea… a suferit atîta… Dar eu, pentru a-ţi spune adevărul, nu m-aş fi aşteptat… Ah, nu mai voia să ştie de asta?

— Voia să se călugărească, răspunse Ciro, negru.

— Dar acum ai făcut-o să renunţe?

— S-a convins că trebuie să renunţe, cu ajutorul soră-mii. Dar şi tu, spune, şi tu, cu chipul ăsta de nerod, – reluă Ciro, oprindu-se la mijlocul mesei de scris, şi fixîndu-l cu degetul arătător pe Pepè de parcă ar fi avut în mînă o armă, – şi tu, spune adevărul, ai încercat să-i faci curte…

Pepè îl privi buimăcit.

— Cum?… Eu? Nu înţeleg…

— Oh, cu mine, ştii, nu poţi face pe prostul! – îi zise Ciro,

dispreţuitor. Şi tu, şi tu, ca toţi ceilalţi imbecili… Basta. Acum trebuie să-mi înfrumuseţez repede casa. Mobilele de sus trebuie să le transport pe toate la ţară, înainte de a veni cealaltă din Palermo. Apoi tu vei veni cu mine la Primărie. Îmi vei fi martor.

— Eu ţie?… Dar cum?… Reuşi cu greu să bîlbîie Pepè. Eu martorul tău?

— Nu vrei?…

— Cum să nu… deci… pe cine iei?

Simţi că i se clatină pămîntul sub picioare; îşi duse mîinile la tîmple aproape temîndu-se să nu-i pleznească şi închise ochii pentru a-şi reţine două lacrimi care alunecaseră prelingîndu-i-se pe obrajii slăbiţi.

— Nimic… nimic… – reluă apoi, aproape ca pentru sine, cu glasul întrerupt şi buzele tremurînde. Ai dreptate… Ce prost!… Ce imbecil!… Cum am putut să cred? Cum am putut să cred că tu?…

— Ai înnebunit? Ce-ţi iese din gură? – îi strigă Ciro. Vorbeşte! Ce-ai avut în cap?

— Lasă-mă în pace, Ciro! – zise Pepè, exasperat, fără a-şi mai putea stăvili lacrimile.

— Ah, tu credeai, – urlă Ciro atunci, – credeai poate că o vei lua tu în căsătorie? Eraţi de acord? Vorbeşte, odată, sau te sugrum…

— Îţi repet, lasă-mă în pace! – îi strigă Pepè, cuprins de curajul disperării, zbătîndu-se să se elibereze. Nu-ţi ajunge că-ţi spun că am fost un nebun, sau un imbecil? Da, da. Am putut să cred în mod stupid că tot ce ai făcut, era pentru mine… Acum de ajuns, de ajuns… Ia-o tu! Ce mai vrei de la mine? Nu ţi-a spus că te vrea?

— Dar eu vreau să ştiu… – tună Coppa, repezindu-se spre cumnat.

Pepè se feri; apoi i se aşeză în faţă cu o îndrăzneală neobişnuită.

— Poate vrei să spui că nu ştiai? Că n-a lipsit mult să mă las omorît pentru ea? Nu ştiai că o iubesc de atîţia ani?

— Şi ea? – fremăta Ciro, cu ochi sălbateci.

— Nu ţi-a spus că da? – repetă Alletto. Ce mai vrei să afli?

— Dar între tine şi ea, – zise Ciro, – spune-mi adevărul, ori nu mai răspund de mine! între tine şi ea… Vorbeşte!

— Ce vrei să-ţi spun? – gemu Pepè în braţele lui Coppa. Lasă-mă… mă doare…

— Spune-mi adevărul… între tine şi ea, ce-a fost? Vreau să ştiu…

— O simplă promisiune… – răspunse Pepè. Aşteptam ca Dumnezeu să-l ia la el pe bătrîn…

— Şi după aceea…

— Apoi ai venit tu… Ea ţi-a spus da… Acum totul s-a sfîrşit. Eu nu ştiu nimic, nu pot să fac nimic… deci lasă-mă să plec… Totul s-a sfîrşit…

Îşi luă din cuier pălăria, o şterse de praf de mai multe ori cu manşeta, şi ieşi, ca năucit.

Ciro rămase cu pumnii strînşi pe obraji, ochii de fiară, apoi începu să se plimbe în sus şi în jos prin cameră.

XXIV

A DOUA ZI DUPĂ NUNTA LUI

Coppa cu Stellina, *don* Diego Alcozèr îl văzu pe stradă pe Pepè Alletto şi îl chemă la el. În timp ce tînărul, întunecat la chip şi cu un aer pierdut se apropia, întinse o mînă, îşi sprijini degetul mare de vîrful nasului agitînd în aer celelalte patru degete tremurînde:

— Te-a dus de nas *don* Pepè! Dă-o încolo de grabă!

— Lasă-mă în pace, bătrîn caraghios! – răspunse înfuriat Pepè, scuturîndu-se cu un dispreţ total.

Dar *don* Diego îl ţinu de braţ.

— Ei, hai, nu fii furios: vino puţin… Eu, dumneata şi ex-socrul nostru trebuie să ne consolăm reciproc. Vino pe la mine: Marcantonio va veni mai tîrziu; şi chiar în seara asta, dacă vrei, vom face o partidă de cărţi de toată frumuseţea… Ne vom ţine de urît.

Pepè închis în durerea lui funebră se lăsă dus de *don* Diego care, clătinîndu-se pe picioarele lui slabe la fiecare pas, zîmbea dispreţuitor în nasul lui Pepè şi se întorcea din cînd în cînd să-i privească pieziş pe aspirantul său moştenitor învins.

— Iartă-mă dacă rîd, *don* Pepè! în viaţă ai de ce rîde şi ai de ce plînge. Dar eu sînt bătrîn şi nu mai am vreme să fac ambele lucruri. Prefer să rîd. De altfel plîngi dumneata pentru mi fie… Bietul *don* Pepè, să nu crezi totuşi că nu-mi pare tare rău de dumneata! Ca să te scutesc de alte gînduri, lasă-mă să-ţi declar că ştiam tot: ştiam că aspirai la mîna Stellinei după moartea mea, şi că *don* Marcantonio era de acord. De aceea am spus ex-socrul nostru. Ei bine. Ce-i rău în asta? Te asigur că eram chiar mulţumit, şi ştii de ce? Lăsînd deoparte meritele dumitale, ştiu că atunci cînd doreşti mult moartea cuiva, acesta nu moare niciodată. Şi îmi erai drag, întocmai ca un talisman. Acum, însă, ce-ţi mai pasă dacă cu trăiesc sau mor? În timp ce atunci… îţi aminteşti? Fii sincer, m-ai dus înadins pînă acolo, la Temple, pe potopul ăla… Doamne, cînd te gîndeşti, *don* Pepè, că erai gata să-ţi atingi scopul… Ce furios trebuie să fii la gîndul ăsta! O pneumonie de toată frumuseţea… Domnul te-a făcut să guşti moartea mea, ca apoi să ţi-o ia parcă din gură, ca pe o bucată de pîine, bietul *don* Pepè! Şi acum…

Alletto se opri în faţa porţii lui *don* Diego.

— Dacă mai continui să spui asemenea prostii, te las.

— Nu, nu, vino, dragă *don* Pepè, – îi răspunse Alcozèr, luîndu-l din nou de mînă. Urcă! Regret că nu vei mai găsi aici pe viitoarea dumitale soţie. Glumesc… Nu ne aude nimeni…

Intrînd în casă, *don* Diego îl însoţi pe Pepè prin toate camerele, ghicind şi aproape gustînd plăcerea amară pe care presupunea că i-o

provoacă vederea acelor locuri unde stătuse Stellina. Se opri în sufragerie şi arătînd un loc de la masă, spuse ca pentru sine:

— Locul ei era acolo… Apoi. Acolo, la fereastră citea romane, pe care i le împrumuta Fifo Garofalo…

În dormitor nu-i arătă nimic; dar, dezbrăcîndu-se pentru a îmbrăca haina de casă, văzînd că Pepè privea patul prin perdeaua alcovului, respiră puternic, apoi se prefăcu că scoate un suspin, adînc şi îl bătu cu o mînă pe umăr:

— Ei, dragă *don* Pepè, poimîine împlinesc şaptezeci şi trei de ani, eh, eh… Dacă ai fi avut puţină răbdare… Destul, nu vreau să te mîhnesc… Uite, sună cineva la uşă: poate o fi Marcantonio.

Ravi nu se aştepta să-l găsească pe Alletto în casa lui *don* Diego. La vederea lui, se schimbă la faţă şi strigă:

— Lăsaţi-mă să plec!

Don Diego îl ţinu de haină.

— Lăsaţi-mă să plec! – repetă mai tare *don* Marcantonio. Nu pot să-l văd în faţa ochilor!

— Ei, hai, de ce? De ce? – îi zise Alcozèr fără să-i dea drumul. Vino… Să ne împăcăm.

— El, el mi-a distrus fata! – insistă *don* Marcantonio.

Şi *don* Diego îmbunîndu-l:

— Ba nu, de ce? *Factum infectum** … cu tot ce urmează. E mai nefericit decît tine, bietul băiat… Hai, hai daţi-vă mîna.

— Pentru nimic în lume! – protestă celălalt.

— Ei hai, Marcanto! Dă-mi mîna; *don* Pepè, dă-mi-o pe a dumitale. Aşa! V-aţi împăcat. Vina lui *don* Pepè a fost una singură, cum ziceam adineaori! Graba! Vină scuzabilă la un tînăr…

— Nu, domnul meu! – negă Raví. Vina lui e că a adus aici pe escrocul acela pe care nu-l voi recunoaşte niciodată drept ginerele meu, şi pe care nici nu vreau să-l numesc. Fata mea, acum, pentru mine, e ca şi cum ar fi murit! N-am s-o mai văd niciodată… Şi mi-ai omorît-o dumneata, *don* Pepè! Lasă-mă… lasă-mă să plîng. Dumneata mi-ai omorît-o! Nu ţi-am spus că acela va fi ruina dumitale şi ruina fetei mele?

— Iartă-mă, zise Pepè, tulburat de plînsul lui Raví şi emoţionat. N-am fost oare şi eu înşelat şi trădat, mai rău decît dumneata? Admiţînd că eu l-am împins să vină aici, ceea ce nu este adevărat, aş fi făcut-o dacă aş fi putut bănui sau presupune?…

— Domnii mei, – îi întrerupse *don* Diego, – vreţi să ascultaţi părerea unui bătrîn? Să nu ne mai gîndim! Este cel mai bun lucru: regretele sînt acum inutile… Să aprindem lumina şi să facem un joc de cărţi straşnic…

---

* Faptă nefăcută (neîmplinită).

XXV

ÎN FIECARE SEARA CEI TREI IN-
vinşi se reuneau acolo, în casa lui *don* Diego, pentru partidă. Adesea discuţia aluneca spre Coppa, pe care Raví, adresîndu-se lui Pepè, îl numea cumnatul dumitale.

— Cumnatul meu, pe dracu! – răspundea Pepè. Biata soră-mea a murit, şi el a omorît-o... Aşadar, numeşte-l acum ginerele dumitale.

— Ginere, dacă l-aş fi recunoscut, îi răspundea înţepat *don* Marcantonio. În timp ce dumneata, în chip de cumnat, da; şi ar trebui să ai încă remuşcări, ca şi cum ai fi comis un fratricid.

Don Diego intervenea atunci ca să-i împace, dar în sinea lui se bucura de scenele acelea.

— Să nu exagerăm, domnii mei, nu vă aprindeţi... De ce să discutăm tot despre asta, dacă ştiţi că vă arde sufletul? Hai hai... să reluăm partida! Să nu facem precum cocoşii în coteţ care se ciugulesc unul pe altul, în loc să se consoleze unul pe altul. Am fost trădaţi toţi trei. Fapta s-a comis, să nu mai vorbim de asta. Să nu judecăm după noi un om de treabă.

— Un asasin! – sărea atunci Raví, bătînd eu pumnul în masă.

— Ei, ei, ţi-a omorît fata?

— Da, domnule, mi-a omorît fata!

— Cîţi ţi-au omorît oare fata? Mai înainte spuneai că *don* Pepè...

— Da, el! – se aprindea din nou *don* Marcantonio. El, fără să vrea, cu mîinile cumnatului său...

— Ginerele dumitale, corecta Pepè.

— Iar?

Şi *don* Diego se grăbea să arunce o carie pe masă:

— Eu am început şi plusez tare!

Jucau numai pe cîţiva bani iar ceea ce cîştigau puneau deoparte pentru ca apoi să ia prînzul împreună, neacceptînd cu nici un chip repetatele invitaţii ale lui *don* Diego, care ar fi vrut să-i invite în fiecare zi la masă, pentru a nu rămîne singur.

— Nu accept. Iartă-mă, *don* Diego; nu pentru dumneata, ci pentru lume. Toţi mă numesc Mammone: nu prea ştiu ce vor să zică, dar ce naiba, dumneata o poţi spune tare tuturor calomniatorilor: ţi-am cerut un ban, un mizerabil de ban cu împrumut?

— Lasă-i să vorbească! – îi răspundea *don* Diego.

— Nu, domnul meu. Să jucăm şi apoi pe banii cîştigaţi să mîncăm ceva. Masa o voi plăti eu, pentru că, cel puţin pînă acum, pierd mai mult decît voi doi. Cu această condiţie, da.

Pepè nu avea motivele lui *don* Marcantonio ca să nu accepte invitaţia lui Alcozèr, şi rămînea adesea nu numai să cineze cu el, dar să şi doarmă acolo, noaptea, în acelaşi pat în care dormise Stellina. Numai pentru ideea aceasta venea atît de des, pentru voluptatea, adică

amărăciunea, nefericită pe care i-o procurau amintirea şi imaginea ci, în casa aceea.

În fiecare seară, după plecarea lui Raví, el şi *don* Diego, înainte de a se culca, se întreţineau o bucată de timp pe balconul care dădea spre cîmpie şi mai departe spre mare. Se zărea de acolo, departe, casa de la ţară a lui Coppa; şi Pepè, cu capul sprijinit de balustrada de fier a balconului, fixa ochii asupra luminii care se vedea acolo, în întunericul cîmpiei. Acolo, unde ardea lumina aceea, era Stellina! Aproape că o vedea, o urmărea prin camerele căsuţei aceleia bine cunoscută de el, în care sora lui suferise atîta, şi se întreba: — „Ce o fi făcînd în clipa asta? La ce se gîndeşte? Ce spune?" – Şi se chinuia, înghiţindu-şi lacrimile tăcute care îi scăldau ochii îndreptaţi într-acolo, spre lumina aceea îndepărtată.

Se lăsa atît de mult în prada acelei viziuni, încît uneori, fără ca să-şi dea seama, capul îi aluneca încet-încet pe marginea balconului şi adormea.

— Don Pepè, dormi? – îl întreba atunci Alcozèr.

Şi Pepè îi răspundea negînd, cu capul, ca să nu-şi dezvăluie plînsul prin glas.

— Dacă vrei să mergi la culcare, eu sînt gata, repeta *don* Diego.

Pepè îi făcea semn cu mîna să mai aştepte puţin. Ah, era sigur, era sigur că Stellina, ca şi el, fusese înşelată, trădată. Nu ştia el oare, chiar din gura lui Ciro, că ea ar fi preferat să rămînă în mînăstire, decît să consimtă la trădarea nebănuită a nuntii? apoi acceptase sau, mai bine zis, fusese nevoită să-şi plece capul, înţelegînd că acela care o iubea mult nu ar fi putut-o salva, şi că părintele ei nu ar mai fi vrut să o primească în casa lui, şi că acolo în mînăstire, în fine sub ochii sorii lui Coppa, nu se gîndea deloc să rămînă.

Şi iată că acum ea era acolo, în puterea acelui stăpîn care i-a smuls-o din braţe... smulsă, da, cu forţa, aşa cum forţa desigur o constrîngea să cedeze cu trupul (ah, nu cu sufletul, nu!) poftelor iubirii lui... Biata Stellina! El trebuia să o plîngă şi lui trebuia să-i fie milă de ea...

Se frămînta astfel, din zi în zi mai mult, nutrindu-se din amărăciunea pe care i-o provoca propria sa deprimare, profunda sa melancolie, convingerea că nu poate întreprinde nimic. Slăbise şi devenise palid, ca şi cum ar fi ieşit de curînd dintr-o boală gravă, mortală. Ah, dacă nu ar fi avut-o pe. Bătrîna lui mamă... dacă nu s-ar fi temut că-i curmă şi ei viaţa...

În unele seri, *don* Diego îl necăjea, vorbindu-i de îngrozitoarele lui viziuni, de spiritele care îl obsedau în timpul nopţilor de insomnie.

— Ştiu, cine nu le-a văzut nu poate crede... Cine le-a văzut, însă, dragă domnule Pepè, nu vorbeşte despre ele, de teamă ca noaptea să nu fie bătut de ele. Pentru că, ştii? te bat. Eu, ca să-ţi spun adevărat, pînă acum nu le-am simţit puterea mîinilor; dar cîte alte surprize neplăcute! Mi-au tras pătura de pe mine, au răsturnat scaunele din

cameră, mi-au stins lampa de noapte… Şi le-am văzut cu ochii ăştia, îţi jur; printre perdelele alcovului, de exemplu, în unele nopţi, apărînd cu un cap cu părul roşu creţ şi cu o limbă cît toate zilele… Cînd mi-a murit… aşteaptă… a doua sau a treia?… da, Luzza, a doua soţie… – după cîteva zile, spiritul ei se învîrtea prin casă. O auzeam în fiecare noapte făcîndu-şi de lucru prin cameră, ca o adevărată gospodină cum a fost în viaţă, fie-i ţărînă uşoară, trebuie să recunosc… Şi într-o noapte i-am văzut capul apărîndu-i pe uşă şi privindu-mă în pat; zîmbea şi îmi făcea semn cu mîna, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună: „Bucură-te de căldurica patului; de casă am eu grijă”. – Într-altă noapte, am auzit în sufragerie un infern. Ce se întîmplase? Nimic! Cealaltă soţie, prima, Angelina, venise şi ea, şi se certau între ele. Le-am auzit, îţi spun, cu urechile astea: una îi spunea alteia, că stăpîna era ea… Deodată, brrr! Nu ştiu cîte farfurii pe jos… Auzind zgomotul, sar din pat, mă duc – închipuie-ţi cu cîtă frică! – în sufragerie: cioburile erau acolo, pe podea… ce mai zici de asta?

— Vreo pisică…

— Ce pisică, *don* Pepè! Nu am avut niciodată pisici în casa mea!

— Atunci, şoareci…

— Ei da, sau cutremur! Trebuie să le dai un nume sau altul. Dumneata îi numeşti şoareci, pentru că nu crezi. Şi zici că sînt totuşi şoareci, cînd, de exemplu, auzi paşii lor în camera cealaltă, cînd grăbiţi şi uşori, tic-tic-tic, şi cînd ca ai unei persoane care se plimbă, aşa…? Sînt tot pisici sau şoareci, cînd te auzi chemat cu numele cele mai urîte de patru glasuri diferite, cum mi se întîmplă mie, care nu pot să stau singur noaptea, pentru că altfel îmi apar toate cele patru soţii să mă chinuie, să mă umilească? Ei, hai, *don* Pepè! Ce Dumnezeu!

Dar *don* Diego nu se mulţumea numai să-i vorbească. Adesea, în timpul nopţii, speriat de insomnie, părîndu-i-se că aude vreun zgomot în liniştea casei, îl trezea pe Pepè.

— Nu mă ciupi, pentru Dumnezeu! – striga acesta.

Potoleşte-te: nu dorm! Pentru a suta oară îţi repet că nu suport ciupiturile: dacă nu, mîine noapte pregăteşte-te să dormi singur.

XXVI

NU, NU, *DON* DIEGO NU O MAI putea duce aşa, sub ameninţarea de a rămîne singur noaptea. Astfel, pentru a-şi asigura somnul şi pentru a-l scuti pe Alletto de supărarea ciupiturilor, începuse să bea puţin peste măsura pe care şi-o impusese de cîţiva ani, şi acest remediu dăunător nu-i convenea: păhăruţul acela în plus îi părea amar şi totuşi el îl înghiţea de nevoie.

— Medicamentul pentru somn, *don* Pepè! – spunea la masă. Să sperăm că în noaptea asta îşi face efectul.

Îşi făcea efectul la început; apoi, în cursul nopţii, trezindu-se, insomnia reîncepea. Şi atunci, încet-încet, hai: încă o ciupitură lui *don* Pepè.

— Iar? Nu poţi sta liniştit?

— Iartă-mă, *don* Pepè. Voiam să te întreb ceva.

— Ce anume? Dormi!

— Nu pot dacă nu scap de îndoiala care mi-a venit acum, tot gîndindu-mă. Dar trebuie să-mi spui sincer. În timpul bolii mele, dumneata ai fost sau cel puţin te-ai arătat foarte atent cu mine, îmi amintesc. Tot timpul aici, în casa mea, zi şi noapte… Bine: sincer, ei? în unele momente de distracţie… dumneata cu Stellina…

— Eşti nebun? – îi strigă Pepè.

— Nu, ascultă; acum nu-mi mai pasă. Aş trece coarnele liniştit pe capul lui *don* Ciro. Eu am scăpat. Spune-mi sincer!

Drept răspuns, Pepè îi întorcea spatele.

— Nu-mi pasă, îţi repet… Unul mai mult, unul mai puţin… Sînt filosof, *don* Pepè! Cinci soţii, înţelegi! Şi închipuie-ţi ce ramificaţii de coarne pe capul meu. În unele seri, în timp ce dumneata te gîndeşti şi suspini acolo pe balcon, mă gîndesc din nou şi eu tot acolo, şi mi le simt crescînd, crescînd, pînă la cer… crescînd, crescînd… Mi se pare că dacă mişc capul ating cu vîrfurile coarnelor sistemul planetar… Îmi vor folosi drept scară la o sută de ani, cînd voi muri. Ca o veveriţă, sufletul meu se va căţăra pe treptele acestor nemăsurate coarne, pînă în Paradis, în timp ce toate clopotele de pe pămînt vor suna slăvind… Dormi, *don* Pepè?

Dormea sau se prefăcea că doarme, ingratul. *Don* Diego se neliniştea din nou, se agita, sufla: „Ce prietenie!” – şi ca să se distreze se apuca să mediteze asupra isprăvii unei a şasea căsătorii.

— Cine vrea prea multe, zice proverbul, nu se-alege cu nimic. Dacă mi-aş lăsa, don Pepè, banii mei pentru vreo operă filantropică, împărţiţi în atîtea porţii, ar produce multora un bine temporar sau continuu, dar foarte meschin. După mine, mai bine să-i las unei singure persoane care ar vrea să-i cîştige în schimbul unui mic sacrificiu, ce-ar putea să pară chiar o operă de caritate: să aibă grijă de un biet bătrîn ca mine… Şi această persoană, ca să poată fi răsplătită în viitor pentru sacrificiu, trebuie să fie tînără, în stare să se bucure de bogăţie şi de viaţă după cum pofteşte. Ce-ar face o bătrînă cu banii mei? Şi-apoi, după cum ştii, eu urăsc bătrîneţea. Acest plan al meu favorizează tinereţea… Poate te gîndeşti că va rîde lumea de mine, dacă mă voi căsători pentru a şasea oară? Ei bine, se rîde atît de puţin azi în viaţă, încît aş putea cîştiga din partea lumii şi acest titlu de merit. Dacă mă va însoţi tot oraşul cu rîsete pînă la primărie: va fi de bun augur… M-am gîndit, şi vei vedea că am s-o fac! Lui Marcantonio nu-i spun nimic, deocamdată, pentru că sînt sigur că mă va huli…

Şi *don* Diego nu s-a înşelat. Într-adevăr, în seara cînd Ravi află vestea că al său quondam ginere se gîndeşte la o a şasea soţie, îl văzu

intrînd în casă furios:

— Cum? Te gîndeşti să te însori iar? La vîrsta dumitale?

— Eh. Eh. Rînji *don* Diego. Îţi fac cunoscut, Marcantonio, că am cu un an mai mult decît aveam cînd am luat-o în căsătorie pe fiica dumitale.

— Bine, reluă *don* Marcantonio, înghiţind fiere. Ba e chiar mai mult, şi apoi scandalul nu-l mai pui la socoteală? Atunci nu erai de rîsul tuturor... îţi vorbesc în interesul dumitale... Nu te expune ridicolului, dragă *don* Diego, şi desigur, unui refuz...

— Cît despre refuz, hm, hm, nu te teme... nu-mi rămîne decît să aleg. – îl asigură *don* Diego. Am patru sau cinci propuneri..

— Oraş de nemernici! – izbucni *don* Marcantonio. Cinci propuneri! îl vedeţi? Aşadar, invidia îi făcea să vorbească cînd ţi-am dat-o pe faţa mea, şi m-au numit tată nebun, şi m-au numit Mammone... şi că eu îmi vindeam propria mea carne... Nemernicii! Aveam dreptate!

Ravi nu ştia că între cele patru sau cinci propuneri era şi aceea a doamnei Mèndola, înverşunata lui vecină, în favoarea fetei sale. Dar descărcarea aceea împotriva oraşului îl calmă şi putu astfel să înceapă să joace cărţi cu prietenii lui.

— Tinerii care să fie în stare să se însoare, astăzi, sînt puţini, zise *don* Diego, între o partidă şi alta. Şi bătrînelul, în starea mea, dragă *don* Marcantonio, aşa cum ţi-a plăcut dumitale, place acum şi altora.

— Se ştie! Mie mi-o spui? – aprobă Raví mai convins ca niciodată. Cu condiţia ca dumneata totuşi, *don* Diego dragă, scuză-mă, să te hotărăşti să crăpi curînd, după nuntă...

— Hm, hm. – rînji din nou *don* Diego, făcînd semnul coarnelor în jos cu ambele mîini, ca să îndepărteze răul.

— Ah, acum fac şi eu semnul coarnelor! – exclamă *don* Marcantonio. Ba chiar îţi urez să trăieşti o mie de ani ca pedeapsă pentru toţi cei ce au vrut să mă calomnieze. Te sfătuiesc totuşi să schimbi foaia: nici un tînăr în casă; altfel, ţi s-ar putea întîmpla acelaşi lucru.

Don Diego aprobă, şi adăugă:

— Regret, pentru dumneata, *don* Pepè; dar de data asta, cît mai departe de mine! Dar pentru că eşti un băiat bun şi o meriţi, ce aş putea să fac pentru dumneata ar fi ea. În testament să rog pe soţia mea să te aleagă pe dumneata, şi nu pe altul...

Pepè nu participa la conversaţie. Zîmbi trist lui *don* Diego şi-i propuse să părăsească toţi jocul, în seara aceea.

XXVII

— DACĂ ÎNTR-ADEVĂR ÎŢI DAI

seama şi eşti sigură că te iubesc, de ce îţi este frică de mine?

— Dar cine ţi-a spus că îmi este frică?

— Ochii tăi.

Stellina îşi plecă îndată ochii.

— Nu! Priveşte-mă… Uite aşa! Aceştia nu sînt ochii unei femei care este sigură pe ea!

— Poate… – se scuză Stellina timid. Dar asta. Pentru că încă nu am înţeles bine felul tău de a fi şi mi-e teamă să nu le supăr, fără să vreau.

— Sau mai degrabă, replică Ciro, sau mai degrabă pentru că, în sinea ta, ai remuşcări?

Era un cui care îi stătea înfipt zi şi noapte în creier.

Stabilise să nu mai pună piciorul în oraş, cel puţin atît timp cît trăia Alcozèr. Simţea că nu ar fi putut suporta vederea mumiei aceleia, fiindcă avusese totuşi ocazia s-o vadă în intimitatea nopţii pe femeia care îi aparţinea lui acum; mumia aceea putea să-i amintească de nopţile cînd ea stătuse aproape de el, întinînd-o fie şi cu gîndul.

Pacea cîmpiei nu reuşea să-i inspire linişte. Nu vedea, nu vedea nimic, absorbit cu totul în moara care-l măcina în adîncul sufletului. În acelaşi timp nu ar fi vrut ca asupra Stellinei să apese greu umilinţa provocată de felul nou de gelozie faţă de un bătrîn. Şi căinţa de a fi luat-o în căsătorie; căinţa exacerbată de iubirea aprinsă pe care o simţea azi faţă de ea.

Pentru a-şi sustrage gîndurile, se dedicase unor exerciţii violente. Într-un tîrg de cai cumpărase douăzeci de cai tunisieni şi acum şi-i dresa pe o arie, ca un îmblînzitor de circ, biciuindu-i cu mînia celor o sută de diavoli care îl întărîtau în corp. Apoi, pe toţi douăzeci îi pornea să alerge unul după altul, în galop, călcînd brazdele cîmpului, ca o furie dezlănţuită, într-un nor de praf, pînă la fîntînă.

— *Halt*!

Şi acolo îi adăpa.

La întoarcere, i se întîmpla uneori ca aceluia care îşi căuta animalul, iar acesta era sub el. Şi atunci înjurături şi blesteme, în repetate porunci adresate animalelor de a se opri:

— *Halt*! *Halt*!

Şi o lua de la început cu număratul; terminînd cu lovituri de cravaşă pe bietul animal care era sub el, ca şi cînd acesta ar fi fost vinovat că nu-i ieşiseră toţi la număr.

În timpul ăsta Stellina, dacă avea vreun motiv să creadă că soţul ei, în felul lui, o iubea, nu ştia cum să răspundă iubirii lui chiar dacă ar fi putut; nu găsea calea de a-i intra în suflet şi a-l îmblînzi. Ar fi vrut să recunoască în faţa lui că e mulţumită, dacă nu de starea prezentă, cel puţin de a fi scăpat de cel odios dinainte; dar o împiedica pe de o parte perplexitatea agitată, nesiguranţa continuă că face bine sau rîu în care o ţinea firea lui Ciro; pe de alta, teama că el ar fi descoperit ceea ce fusese cu Alletto, căruia, în fiecare zi, se străduia să-i şteargă pînă şi amintirea. Se temea că dacă s-ar fi gîndit la el, chiar şi o clipă Ciro i-ar

fi putut citi acest lucru în ochi.

În această situaţie, după cinci luni de chinuri fără un cuvînt, biata Stellina avorta, aflîndu-se în mare pericol. Şi atunci Ciro se văzut nevoit să se întoarcă în oraş.

XXVIII

— SÎNT NEBUN? GELOS PE UN BĂ-
trîn, eu, Ciro Coppa?

De îndată ce ajunse în oraş, se simţi eliberat de coşmarul care îl domina de atîtea luni la ţară. Şi în noua dispoziţie sufletească, vru să fie tare cu el însuşi. Nu se mai temea de nici un rival. El, Ciro Coppa, trebuia să se teamă de Pepè Alletto, de exemplu? Ei, ce naiba!

Îl căută, chiar prin oraş şi găsindu-l îl chemă la el, în timp ce Alletto, prefăcîndu-se că nu-l vede, îşi continuă drumul.

— Pope! Îţi promisesem odată un loc... Ei bine, ţi l-am găsit. Vrei să vii la mine?

— La tine?

— În biroul meu. Îl deschid mîine. Vei copia unele acte; mai bine tu decît altul. Numai să nu-mi faci greşeli de ortografie...

Pepè rămase privindu-l cu gura căscată.

— Vino, vino, – insistă Ciro. Ai înţeles?

— Am înţeles, da, răspunse Pepè, neînţelegînd cum şi de ce îi făcuse Coppa această propunere.

— Accepţi?

— Eu?... De ce nu?

— Aşadar, te aştept mîine, la opt. Ne vom înţelege. Te salut.

„A înnebunit?” se întrebă Pepè, după despărţirea de

Ciro. „Ce vrea de la mine? Vrea să se asigure dacă între mine şi Stellina a fost ceva? Speră să ne prindă în braţe?”

Se gîndi să nu se ducă; se căi că nu fusese în stare să refuze propunerea. Dar acum, după ce a acceptat, nu se mai putea retrage. Nu, nu: trebuia să se ducă pentru a nu-l face să aibă vreun motiv să se teamă de el.

Şi în ziua următoare, la orele opt punct, palid, agitat, era în biroul lui Ciro.

— Vezi? Am schimbat tot! – îi zise acesta, arătîndu-i masa cea nouă, dulapurile şi scaunele noi de-a lungul pereţilor din cameră. Se schimbă viaţa, dragul meu! Vine o zi în care omul puternic se simte dator să se angajeze într-o luptă superioară, nu atît împotriva altora, cît împotriva lui însuşi; să învingă, să-şi domine propria fire, esenţa bestială, şi să capete asupra ei o stăpînire absolută.

Zicînd acestea, agita nervos cravaşa în aer, în timp ce Pepè,

confuz buimac, aproba cu capul.

— Aprobi, dar nu înţelegi! – reluă Ciro, după ce-l observase o clipă, cu calm. Nu sînt lucruri pe care tu să le poţi înţelege atît de uşor.

— E adevărat, nu… – se bîlbîi Pepè, încercînd un zîmbet.

— Ştiu! Ştiu! Îţi explic cu un exemplu. Pînă azi am ajuns acolo unde tu, Pepè Alletto, om foarte slab, îmi poţi spune mie, Ciro Coppa, aşa: — *Ciro, eu susţin că tu eşti un nemernic*! Nu rîde, imbecile!

— Dacă mi-ai spune aşa, eu, uite. Poate la început aş îngălbeni puţin, aş strînge pumnii pentru a mă stăpîni, aş închide ochii, aş înghiţi; apoi, dominîndu-mi furia, ţi-aş răspunde cu cel mai mare calm şi chiar şi politicos: — *Dragă Pepè, crezi că sînt un nemernic? Să vedem, dacă vrei, să judecăm această sentinţă a ta*. Ce părere ai? Nu mă voi opri aici, să ştii! În fiecare zi, o nouă cucerire asupra firii mele, asupra bestiei din mine. O voi învinge eu, nu te îndoi! Pînă una alta, aşează-te acolo: aceea este masa ta. Sînt cîteva hîrtii de copiat: caligrafie clară; atent la punctuaţie, şi vezi, fii atent la ortografie… Nu-ţi spun altceva.

XXIX

DIN ZIUA ACEEA

PENTRU PEPÈ

începu o viaţă de noi supărări de nedescris. În fiecare dimineaţă se ducea la birou speriat, în cea mai confuză incertitudine, după ce toată noaptea se chinuise să înţeleagă, sau cel puţin să întrevadă, ce voia, în fond, Ciro de la el.

Ciro se plimba prin birou, pe lîngă masă.

— Ortografia… Te rog. Ieri mi-ai scris prestigiu cu doi g.

Din cînd în cînd se oprea, şi Pepè, aplecat şi atent la scris, şi, simţind ochii lui Ciro ficşi asupra lui, se întreba: „De ce mă priveşte aşa?”

În alte zile Ciro nu se plimba prin cameră; stătea cu fala înfundată pe braţele încrucişate, pe masa de scris. Atunci Pepè ridica ochii şi îl observa.

„Ce o fi avînd? Uhm!”

Uneori, nereuşind să înţeleagă nici un cuvînt din ciorna de copiat, se vedea nevoit să-i cheme, şi o făcea încet. Ciro nu răspundea.

„Doarme oare?” se întreba Pepè, şi îl chema din nou, adăugînd:

— Te simţi rău?

— Nu. Dar mă macină ceva înăuntru, murmura negru Ciro, fără să ridice capul.

Pepè îşi lungea gîtul la răspunsul acela enigmatic, se răzgîndea deodată, apoi strîngea din umeri, lăsa în alb cuvîntul indescifrabil şi continua copiatul.

— Blestem! – urla la un moment dat Ciro, sărind în picioare.

Blestem! Blestem!

— Ce ai? – îl întreba Pepè, speriat de ieşirea neaşteptată.,

— Spune-mi că te fac să tremuri! – urla Ciro, punîndu-şi mîinile pe măsuţa lui Pepè. Spune-mi, acum, spune, că atunci cînd mă vezi îţi tremură picioarele!

— Şi de ce? – se bîlbîia Pepè.

— Ah, nu ştii, bufonule, că dacă te apuc cu mîinile astea, dacă îţi dau un pumn, te zdrobesc, te sting?

— Ştiu, – spunea Pepè, cu un zîmbet tremurat şi ochii rugători. Dar nu ai motiv… Numai dacă nu ai înnebunit…

Ciro se depărtă de masă.

— Bine. SCrie. Trebuie să ajung la asta: să-ţi pun în mînă un bici şi să-ţi poruncesc să mă biciuieşti pînă la sînge! Cu raţiunea, această mizerabilă fire a mea, nu este înfrîntă: e nevoie de un bici şi. Dacă dai încet, nu simt… O fac nefericită, nefericită pe biata fată… Merit bice! bice! bice!

Ah, se temea şi el că era pe punctul de a înnebuni. De cînd fusese cuprins de noua obsesie, aceea de a-şi domina propria fire, nu mai mînca, nu mai dormea, nu mai avea un moment de linişte. Voia să-şi dea lui însuşi dovada cea mai hotărîtoare a victoriei. Şi această dovadă trebuia să consiste din a o face să vină acolo, în birou, pe Stellina, de faţă fiind şi Pepè. Plimbîndu-se, era tentat să apropie gura de portavoce de pe masă, pentru a-i spune Stellinei să coboare. Se oprea să-i observe pe Pepè, aproape vrînd să-şi arate propriilor sale sentimente ”într-o agitaţie continuă cît era de ridicolă, de nedemnă de el, gelozia sa pentru fiinţa aceea nulă, pentru plăpîndul acela palid ca un fir de pai. Şi totuşi nu, nu. Iată: nu putea să-şi apropie gura de portavoce acolo, deşi îl tenta. Şi atunci se ducea să-şi ascundă chipul pe braţele încrucişate pe masa de scris „să se chinuie în adîncul sufletului”, şi izbucnea în cele din urmă, urlînd: — Blestem!

Dar lupta interioară nu se sfîrşea acolo, in birou. Chiar şi în Tribunal, la Curtea cu Juraţi, îi venea deodată să-şi învingă sentimentul acela rebel cu orice risc. Se întorcea spre Pepè, aflat lîngă el, în faţa băncii avocaţilor, şi îi poruncea să se ducă în biroul lui să-i aducă vreo hîrtie de care avea nevoie.

— Dacă nu o găseşti, du-te la soţia mea, şi caut-o la ea…

Dar îndată ce Pepè ieşea din sală, iată-l alergînd după el, chemîndu-l cu glas tare, jos, pe scara Palatului de Justiţie.

— Pepè! Pepè! întoarce-te… Nu mai am nevoie de hîrtia aceea.

Într-o zi totuşi nu reuşi să-i ajungă. Trimise după el pe toţi uşierii. Procurorul era pe punctul de a-şi încheia depoziţia, şi el nu putea părăsi aula: trebuia să vorbească,

— Tăceţi! Tăceţi, odată! – strigă atunci. Ciro transfigurat, vibrînd tot, ridicîndu-se în picioare şi bătînd cu pumnii în masă, adresîndu-se procurorului regal. Eu obţin în acest moment o victorie sublimă asupra mea, şi nu mai pot tolera ca dumneavoastră să aruncaţi asupra

domnilor juraţi molozul edificiului bunului simţ, pe care de o oră încercaţi să-i doborîţi cu tîrnăcopul dumneavoastră obtuz şi ruginii!

Se produse un infern: colegii avocaţi se repeziră spre Coppa pentru a-l face să tacă şi să stea jos; preşedintele se ridică în picioare şi sună clopoţelul, în mijlocul judecătorilor, juraţilor, uluiţi; publicul împărţit în două tabere izbucni în insulte şi în aplauze. În strigăte şi confuzie generală. Ciro prinse din zbor o frază injurioasă a procurorului regal şi luînd în mînă călimara de pe bancă i-o aruncă în faţă ca pe o piatră. Interveniră atunci jandarmii de pază ai acuzaţilor: preşedintele urla:

— Arestaţi-l!

Între jandarmi şi Coppa se angajă o luptă dîrză; acesta, ca un taur furios, căuta în toate felurile să se elibereze; dar deodată aceia îl văzură leşinîndu-le în braţe, inert, greu.

O neaşteptată agitaţie de oroare şi de consternare. Aula care se golise se aglomerase din nou în curînd cu chipuri palide, nelinişţite, îngrozite: de pe băncile juraţilor, de pe banca preşedintelui, de pe scaune, priveau toţi în picioare pe Coppa aşezat pe un scaun cu capul lăsai pe piept, horcăind, lovit de apoplexie.

XXX

PE LA MIEZUL NOPŢII. LÎNGĂ PA-
tul pe care Ciro încetase să mai horcăie, s-au strîns Stellina, Pepè şi Marcantonio Raví, ca în. Altă veghe. În jurul unui alt pat.

Stellina, totuşi, de data asta. Plîngea cu faţa ascunsă în batistă; şi plînsul ei îl irita pe *don* Marcantonio, întunecat şi taciturn, şi-i umilea pe Pepè.

Aşezat pe un scaun, cu braţele în jurul gîtului celor doi fii ai lui Coppa, care stăteau alături de el tăcuţi, cu ochii scăldaţi în lacrimi, fixaţi asupra chipului fără viaţă al tatălui lor. Pepè se gîndea la sora lui. Filomena. Moartă în aceeaşi cameră, acum ca şi alunei luminată de patru lumînări groase la colţurile patului; şi i se părea că o vede acolo întinsă, lîngă soţul ei. Şi iată-i pe cei doi orfani, cele două fiinţe rămase în casa aceea. Pepè şi-i strîngea la piept şi simţea, în exaltarea durerii, că biata Filomena, de dincolo, i-i încredinţa lui. Cu privirea dureros fixată asupra Stellinei, aştepta, aştepta ca ea să-şi ridice ochii din batistă, să-i vadă şi să-i înţeleagă.

La un moment dat, *don* Marcantonio răbufni:

— Fiinţa asta care părea un leu, iată-l aici: mort! Şi bătrînul ăla sănătos şi plin de viaţă! Poimîine se însoară cu Tina Mèndola, scumpa ta prietenă... *Don* Pepè, după toate cele întîmplate...

Nu sfîrşi fraza.

— Nişte foarfeci, fata mea. Auzi cum trosnesc lumînările astea? Trebuie să ai ochi să le vezi pe toate, în viaţă, şi chiar şi pe astea…

Roma, 1895

— Sfîrşit —